LATİN AMERİKA

YOL AYRIMINDA

ROBERTO REGALADO

AKADEMİ KURAM

Solun ve halk hareketlerinin dünü, bugünü ve yarını

LATİN AMERİKA YOL AYRIMINDA

ROBERTO REGALADO

Çevirmen: Barış Ateşer, Selim Sezer

AKA DEMİ

Solun ve halk hareketlerinin dünü, bugünü ve yarını
Latin Amerika Yol Ayrımında
Roberto Regalado

Kuram: 6

Akademi Yayın: 14

Birinci Baskı: Mayıs 2010

ISBN: 978-975-6304-99-0

İspanyolca orijinali: América Latina Entre Siglos, Ocean Sur, Kolombiya, 2007

İngilizce Çeviri: Latin America at the Crossroads: Domination, Crisis, Popular Movements and Political Alternatives, Ocean Press, 2007

İngilizce'den çeviren: Barış Ateşer, Selim Sezer

Editör: Alp Altınörs

Kapak tasarım: Yücel Can

Baskı-Cilt:
Can Matbacılık
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi Kat: 3 No: 7
Topkapı-İstanbul
Telefon/Faks: (0212) 613 10 77-613 15 47

AKADEMİ YAYIN*
Hocapaşa Mah. Kargılı Sk. No:1, Celal Orman İşhanı
Kat:2/24 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 519 70 93 - **Faks:** (0212) 514 68 77
E-mail: akademiyayinlari@gmail.com

***AKADEMİ YAYIN Ceylan Basım Yayım Dağıtım'ın kuruluşudur.**

Solun ve halk hareketlerinin dünü, bugünü ve yarını

LATİN AMERİKA YOL AYRIMINDA

ROBERTO REGALADO

Yazar hakkında

1953 yılında Havana'da dünyaya gelen Roberto Regalado, Havana Üniversitesi'nde ve Maksim Gorki Dil Enstitüsü'nde eğitim gördü. 1971 yılından itibaren Küba Komünist Partisi (KKP) Merkez Komitesi'nin Amerikalar Birimi'nde görev aldı ve ABD'de ve Nikaragua'da diplomat olarak çalıştı. Halen KKP'nin uluslararası ilişkiler sorumlusudur.

Regalado, São Paolo Forumu'nun kurucu üyelerinden birisi ve Latin Amerika ve Karayipler Siyasi Partileri Daimi Konferansı'nın (COPPAL) Yönetim Kurulu Yardımcı Sekreteri olmuştur.

Otuz yılı aşkın bir süredir Küba'nın önde gelen Latin Amerika araştırmacıları ve yorumcuları arasında yer alan Regalado'nun kitapları ve makalcleri, uluslararası düzeyde geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşmuştur.

Roberto Regalado, Ocean Sur tarafından, Latin Amerika'daki aktivistler, sol siyasi partiler ve toplumsal hareketler arasında fikir alışverişini sağlamak üzere kısa süre önce çıkarılmaya başlanan Contexto Latinoamericano dergisinin de editörüdür.

[Kitabın İngilizce baskısındaki tanıtım yazısından aynen çevrildi, çn.]

İçindekiler

İngilizce Baskıya Önsöz 9

Yazarın Notu..... 15

I. Bölüm: Reform mu Devrim mi? 27

Kapitalist Gelişimin Döngüleri.....29

16 ve 19. Yüzyıllar Arasında Devlet, Siyasal İktidar ve Kapitalist Birikim 37

Burjuva Demokrasisi ve Siyasi Partiler 41

Sosyalist Hareketin Kökenleri 47

1970'lere Kadar Olan Süreçte Reform Ve Devrim 53

ABD Emperyalizminin Karşı Saldırısı 73

Sovyetler Birliği'nin Çöküşünün Sonuçları 83

ABD ve Batı Avrupa'da Neo-liberalizm 89

"Post-Neo-Liberal" Sosyal Demokrasi, Üçüncü Yol ve Küresel İlerleme Doktrinleri 95

II. Bölüm: Latin Amerika'da Tahakküm, Kriz ve Halk Direnişi 109

Latin Amerika'da Kapitalizmin Yükselişi..... 111

Sömürgecilikten Yeni Sömürgeciliğe 121

Pan-Amerikancılık..... 133

Kalkınmacılık ve Sonuçları.....139

1960'larda Devrim ve Karşıdevrim.....151

Nixon Hükümeti'nin Etkisi ve Carter Yönetiminin Bocalaması..... 157

Ronald Reagan'ın Güç Stratejisi 163

Yeni Dünya Düzeni'nde Latin Amerika 171

İki Yüzyılın Arasında Latin Amerika.....225

Sonuç yerine bazı notlar..... 243

Dipnotlar:..... 245

İngilizce Baskıya Önsöz

Güncel olayları ele alan bir kitap yazmak iddialı bir iştir. Bu kitabın ilk hali Şubat 200S'te, George W. Bush'un ABD Başkanı olarak Beyaz Saray'daki ilk döneminin bitmesinin hemen sonrasında Ocean Press'e sunulmuştu; bu, oldukça makul bir zamanlama gibi görünüyordu. Kitabın düzenlemesi ve İngilizce'ye çevirisi yapılırken, Ekvator ve Bolivya devlet başkanları Lucio Gutiérrez ve Carlos Mesa'nın istifasıyla sonuçlanan protesto hareketleri başlamıştı. Kitabın yazarı ve yayınevi, bu gelişmelerin, yaptığımız çözümlemelere onları da dahil etmek için kitabın yayınlanmasının ertelenmesini gerektirecek nitelikte olduğu konusunda hemfikirdiler; bu durum dikkate alınarak ilk İspanyolca baskının tarihi Haziran 200S'e ertelendi.

Bolivya'daki toplumsal ve siyasi mücadelelerde Evo Morales'in oynadığı öncü rolün çok iyi bilinmesine ve Haziran 200S'te, o yılın Aralık ayında yapılacak olan devlet başkanlığı seçimlerindeki kampanyasının tam gaz ilerlemesine rağmen, o zamanlarda, Morales'in ABD emperyalizmi ve Bolivya sağcı güçlerinin yoluna çıkaracağı engelleri aşıp aşamayacağını kestirmek imkânsızdı. Bereket versin ki, Evo tüm engellerin üstesinden geldi ve Bolivya devlet başkanı seçilmesi son iki bölümün - bu durumda, bu kitabın İngilizce baskısının - yeniden yazılması ihtiyacını doğurdu. Bunun tek nedeni gelişmelerin taşıdıkları belirgin önem değil, beraberinde genel çözümlemelere yeni unsurlar katmasıydı.

Evo'nun zaferine kadar Bolivarcı devrim, Venezuela'daki siyasi ve toplumsal krizin istisnai yoğunlaşmasından kaynaklı olabilecek istisnai bir gelişme olarak görülüyordu. Bu, emperyalizm ve onun yerli bağlaşıklarının, Hugo Chávez'in 1998 seçimlerindeki zaferini bloke etmesini engellediği gibi, yeni bir anayasanın, ülkenin siyasal ve seçim sisteminin reforme edilmesinin, sosyal misyonların geliştirilmesinin ve Güney Amerika'daki kıtasal egemenlik sisteminin statükosundan kopan kırıl-

ması gereken diğer yapısal dönüşümlerin önüne set çekilmesini de engelledi. O ana kadar Brezilya'da Lula'nın, Uruguay'da Tabaré'nin kendi koalisyon hükümetlerini merkez partilere yayma çabaları ve bunların "demokratik yönetişim" siyasetine bağlılıkları kısa ve orta vadede Latin Amerika'da sol siyasi alternatifin bundan başka hiçbir şey olamayacağı izlenimini verdi. Ancak, genelleme yapmadan şunu açıklıkla söyleyebiliriz ki, Evo'nun seçilmesi, "demokratik yönetişim" ilkelerinden kopuşu temsil etmesi bakımından Lula ve Tabaré'ninkine göre Chavez'in yaptıklarına daha çok benzemektedir. Bu gelişme, Venezuela deneyiminin bir istisna olmadığını göstermiştir. Dahası bu gelişme bir yanda Chávez ile Evo hükümetlerinin, diğer yanda Lula ile Tabaré hükümetleri arasından çıkan farklılaşmanın bu seçim zaferlerinin yer aldığı, iktisadi ve toplumsal krizin yoğunlaşma düzeyiyle ilgili olduğunu ortaya koyar. Bu kriz And bölgesinde, Güney Konisi'ne kıyasla çok daha büyüktür.

Alt-bölgelerdeki süreçlere daha yakından bakıldığında, her birindeki kapitalist krizin özelliklerinin kendini göstermesinin yanında; ABD emperyalizminin, bir yandan Andean alt bölgesinde ve Orta Amerika'da solcu devlet başkanı adaylarının zaferlerini önleme gayretiyle seçim süreçlerine açıkça müdahale ederken diğer yandan Güney Konisi'nde daha fazla rıza gösterir bir tutum geliştirmesi de göze çarpan bir durumdur. Söz konusu olanın yalnızca Orta Amerika alt bölgesine ilişkin bir senaryo değil, bir bütün olarak Karayip havzasına ait genel bir tablo olduğu da vurgulanmalıdır. Her ne kadar bu kitap İngilizce, Fransızca ve Felemenkçe konuşan Karayip ülkelerine ilişkin analizleri içermese de; ABD'nin 1989'daki Panama işgalinden bu yana, yarıkürede bir ulusun egemenliğinin en dikkat çekici ihlalinden, yani Haiti devlet başkanı Jean-Bertrand Aristide'in Şubat 2004'te Washington askeri güçlerince istifaya zorlanması ve Afrika'ya gönderilmesinden bahsetmemek imkânsızdır.

Evo Morales'in seçim sandığındaki zaferi daha bir ayını bile doldurmadan yeni gelişmeler ortaya çıktı. Bunların arasında 7 Şubat 2006'daki Haiti başkanlık seçimlerinde René Preval'ın seçim zaferinin elinden alınması girişimi ve bu manevrayı boşa çıkaran halk hareketi de vardır. Bush yönetiminin hayata geçirdiği bu girişimden hareketle emperyalizmin bizzat dillendirdiği "demokrasinin savunulması" siyasetini daha açık bir şekilde ihlal ettiği farklı alt bölgesel süreçlerin yanında; 1989–1993 yılları arasında Başkan George H. Bush tarafından başlatılan kıtasal ta-

hakküm sistemini reforme etmeye dönük girişiminin başarısızlığından da bahsedilebilir.

Tarihsel olarak ABD emperyalizmi, Latin Amerika ve Karayipler'e müdahalesini hasıraltı etmek ya da haklı göstermek için, "demokrasinin savunulmasına" dayalı sözde bir ahlaki ilkeler kanunu kullanmaktadır. Bu kanunla uyum içerisindeki Amerikan yöneticileri, kendi çıkarlarını temsil eden ya da bunlara boyun eğen siyasi güçleri "demokratik" olarak sınıflandırırken; muhalif gördüklerine de anti-demokratik yaftasını yapıştırmaktadır. Bu çifte standart 1947'de, Amerikalar Arası İkili Karşılıklı Dayanışma Anlaşması'nı (Rio Antlaşması) dayatmak için bahane olarak "komünizm tehdidine" başvurmasından ve bir yıl sonra, Washington ve ABD tekellerine hizmet etmiş olan askeri diktatörlüklerin sayısının artmasının eşlik ettiği Amerikan Devletler Örgütü'nün (OAS) kurulmasından bu yana yeni bir aşamaya ulaşmıştır. "Demokrasinin savunulması", aynı zamanda 1954'te, Guatemala'da Jacobo Arbenz hükümetini deviren ve devamında Beyaz Saray'ın Amerikalararası sisteme müdahale etme hakkını güvence altına alan ABD işgalini haklı çıkarmak için de kullanılan bir argüman oldu.

1959 Küba Devrimi'nin zaferinden ve Latin Amerika ve Karayipler'deki ulusal, demokratik, halkçı ve devrimci mücadelelerin birbirini izleyen yükselişinden sonra ABD emperyalizmi 1962'de, Uruguay-Punta del Este'de gerçekleştirilen sekizinci OAS Dışişleri Bakanları İstişare Toplantısı'nda Küba'ya karşı uygulanan yaptırımlar aracılığıyla bölgeye yönelik müdahale hakkını yeniden teyit ettirdi. Bununla beraber, Küba'ya karşı yürütülen saldırganlık, ambargo ve tecrit politikası devrimi yıkamadığı gibi onun örnek teşkil eden özelliğini de yok edemeyince, ABD başkanı Lyndon Johnson açık ve resmi olarak "demokrasinin savunulması" politikasının reddedilmesi zorunluluğunu hissetti. Johnson Doktrini, ABD'nin demokratik komşular yerine güvenli müttefikler politikasını tercih ediyordu. Bu politika, ABD hükümetinin Brezilya başkanı Joao Gulart'ı deviren askeri darbeyi desteklediği ve o zamandan 1989 yılına kadar Latin Amerika'yı yıkıma uğratan "ulusal güvenlik" düşüncesine dayanan askeri diktatörlüklerin bir prototipini oluşturduğu 1964 yılında uygulamaya koyuldu. 25 yıllık müdahale sürecinde, askeri diktatörlükler on binlerce Latin Amerikalı kadın ve erkeği hapishanelere attı, katletti, "gözaltında kaybetti", işkenceden geçirdi ve sürgüne gönderdi. Emperyalizm, neo-liberal düzenlemelere zemin hazırlamak için

bir kuşak tüm solcu aktivistleri yok etme amacına ulaşır ulaşmaz, Washington, zorbalarıyla ilişkisini kesme, bunların işlediği suçlarda kendi sorumluluğunu inkâr etme ve sola karşı kullanma ve solun hareket alanını daraltma perspektifiyle, demokrasi ve insan haklarını desteklemek adı altındaki ikiyüzlü duruşunu tekrar takınmaya karar verdi.

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa Sosyalist Bloğu'nun nihai krizinin ortasında, ABD emperyalizmi, Aralık 1989'da Panama'ya askeri bir işgal gerçekleştirerek ve Şubat 1990'da Nikaragua'da, Sandinist Devrim'in "seçim yenilgisine" yol açan kirli bir savaş yürüterek Latin Amerika kıtasında "ulusal güvenliğine" dönük sözde tehditlerin sonuncularını da tasfiye etti. Bunun yanında, Şili "neo-liberal mucizesine" demokratik bir çehre kazandırmak ve onu, Latin Amerika ve Karayipler burjuvazisinin geri kalanı için çekici bir model haline getirmek amacıyla, bölgedeki son askeri diktatör olan Augusto Pinochet diktatörlüğünün, üzerinde mutabık kaldıkları tasfiyesini de hızlandırdı. 1991'de, George H. Bush'un, Reagan'ın güç kullanma politikası sonucunda dağılan Amerikalar arası (inter-American) sistemin siyasi sacayağı olarak temsili demokrasinin savunulmasını dayattığı süreç böyle bir bağlamda gündeme geldi. O dönemde gelişmekte olan "Yeni Dünya Düzeni" koşullarında, ABD emperyalizmi, "demokratik yönetişim" şemasına dayanan bir uluslararası egemenlik sistemini Latin Amerika ve Karayipler'e dayatabileceğini düşündü. Böylelikle, uluslararası kamuoyu düşünüldüğünde ABD, kişisel çıkarlar için de kullanılan ve hayli pahalı bir yöntem olan askeri işgal, darbe, hile, askeri diktatörlük, katliam ve işkence gibi tarihi müdahale mekanizmalarını kullanmaksızın bölge üzerindeki kontrolünü genişletip derinleştirebilecekti. Ancak, bu kitapta da belirttiğimiz gibi tahakküm, krizi yoğunlaştırdı; kriz, halkçı mücadelelerin yükselmesini tetikledi ve halkçı mücadeleler de sol siyasi alternatifler arayışına yol açtı. Tekrar tekrar oluşan bu zincirleme reaksiyon, emperyalizmi, ezelden beri uyguladığı aynı açık müdahaleye bir kez daha başvurmaya (ya da başvurmaya devam etmeye) ve "demokratik yönetişim" denilen kadife eldiveni çıkarmaya zorladı. Mevcut tahakküm sisteminin başarısızlığının özünde yatan budur ve bu kitabın ilk İspanyolca baskısı yayınlandığından beri birçok şey daha açık ve net hale gelmiştir.

Roberto Regalado Alvarez

Şubat 2006

Yazarın Notu

20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçişte Latin Amerika, insanlığı derinlemesine etkileyen dönüşüm, krizler, çatışmalar, toplumsal mücadeleler ve siyasi hesaplaşmalar alanında kilit bir role sahip olmuştur. 19. yüzyıl Avrupa'sının ileri ülkelerindeki kapitalist gelişmenin incelenmesi, zamanında dünyayı kavramak ve dönüştürmek için stratejiler oluşturmada yeterli görülmüşse de, günümüzde benzer bir alanın görevleri, gelişimin incelenmesi ve önde gelen emperyalist güçlerin ekonomik, siyasi ve toplumsal çelişkileri ile sınırlı tutulamaz.

Marx, İngiliz ekonomisini ustaca tahlil ederek, modern terminolojide kapitalizmin gen haritası diyebileceğimiz şeyi çizebilmiştir. Bu incelemeler, Marx'ın, sermaye hareketini yöneten genel yasaları keşfetmesini sağlamış, bu ise yasaların gelişimini ve daha sonraki dönüşümünü kavramada her zaman zorunlu bir başlangıç noktası olmuştur. İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde ekonomik temel ile toplumsal üstyapı arasındaki ilişki Marx ve Engels'in çalışmalarının temel konularından biriydi. Bu, Marksizm'in kurucularının kapitalizmin küresel karakterini ihmal ettiği ya da hafife aldığı anlamına gelmez. Kapitalist üretimin var edilişinde, dünya pazarının oluşturulmasında, modern endüstrinin doğuşunda, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın sömürgeleştirilmesinin oynadığı temel rolü ilk analiz edenler onlardır. Gerçekte, tüm dünya halklarını ve uluslarını tek bir organik birime tedrici olarak entegre edecek olan kapitalizmin, evrensel bir tarihi ortaya çıkardığını keşfedenler Marx ve Engels'tir. Fakat yeni yeni ortaya çıkmakta olan kapitalist toplumun incelenmesi, 19. yüzyılda yalnızca Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya indirgenmiş olan kendi azami gelişim noktalarına odaklanmalıydı. Kapitalist ekonominin ve sınıf yapısının açıkça kurulu olduğu ve sınıf mücadelesinin yer aldığı merkezler tam olarak bu bölgelerdeydi.

Ancak, günümüzde böyle bir odaklanma çok şeyi eksik bırakacak miyop bir bakış olacaktır.

20. yüzyıl boyunca, kapitalist gelişme ulusal sınırları aştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mülkiyetin, üretimin ve siyasi gücün yoğunlaşması niteliksel bir sıçrama yaşadı. Amerika'nın, Batı Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşasına katılımı, önde gelen emperyalist güçlerin ekonomilerinin birleşmesini ve her birinin sermaye yatırımlarının dönüştürülmesini hızlandırdı. Böylelikle, adına sıklıkla küreselleşme ya da ***mundializacion**** denen çok uluslu bir alan ve bu alanın içinde ve dışında ekonomik egemenlik süren yeni bir özne - adına genellikle çokuluslu şirket denilen ulus-ötesi tekeller - doğdu. Soğuk Savaş boyunca, Sovyetler Birliği'ne ve yükselişe geçen sosyalist bloğa karşı hayata geçirilen siyasi ve askeri ittifak, bu süreci tamamlayarak, daha önceleri birçok savaşta karşı karşıya gelmiş olan emperyalistler arasında birlikte barış içinde yaşama ve işbirliğine dayalı yeni bir ilişkinin temelini attı. ABD, Batı Avrupa ve Japonya'yı eş zamanlı olarak etkileyen ilk kapitalist ekonomik kriz olan 1974 krizi, aynı zamanda kapitalist güçlerin ekonomilerini birbirine bağlayan ve dünyanın geri kalanının ekonomilerini ulusal karakterinden mahrum bırakan çok uluslu bir ekonominin ortaya çıkmış olmasının ilk gözle görülür belirtisiydi. Mülkiyeti ve kapitalist üretimi yüz yıllardır koruyan sınırlar, bunların sonraki yoğunlaşması ve gelişimi için engel haline geldiler.

20. yüzyılın son on yılındaki çokuluslulaştırma ve ulus-dışılaştırma (denationalization) süreci kapitalizmi gerçek bir evrensel organik bütüne dönüştürdü. Günümüzde Kuzey ile Güney bir elmanın iki yarısı gibidir. Nitekim, birini göz önünde tutmadan diğerini düşünmemiz dahi söz konusu olamaz, zira kapitalizmin gelişimi ve çelişkileri, daha önce hiç olmadığı kadar yüksek bir evrensel ölçeğe yükselmiştir. Yalnızca balığı kavağa çıkaracak kadar usta olduklarını hissedenler, insanlığın var oluşunu tehdit eden kapsamlı kapitalist kriz tarafından dokunulmayan bölgeler ve toplumsal sınıflar olduğunu hayal edebilir.

Bugün, Latin Amerika, sosyal ve siyasal bilimler için bir laboratuardır. Jose Carlos Mariátegui (Peru, 1894–1930), Latin Amerika

* Fransızca mondialisation teriminin, İngilizce'de tam karşılığı yoktur. Bu terim, daha kapsamlı bir anlamı olan "küreselleşme" teriminden farklı olarak, devletlerin ve kurumların aşkın küresel entegrasyonunu ifade etmektedir.- İngilizce'ye çevirenin notu

gerçekliğinden yola çıkarak devrimci bir teori geliştirmek için Marksist analize başvuran ilk büyük düşünürdür. Bu gerekliydi çünkü diğer başka faktörlerin yanında, bu bölgedeki toplumsal yapıyı biçimlendiren sömürgesel ve yeni sömürgesel bağımlılık, az gelişmişlik ve geniş yerli topluluklarının ve Afrika kökenli kölelerin varlığıydı. Bu faktörler 19. yüzyılda Marx ve Engels'in ele aldığından ve Lenin ve 1917 Ekim Devrimi'nin diğer aktörlerince analiz edilenlerden farklı ekonomik, siyasi ve toplumsal çelişki koşullarını var etmişti. Julio Antonio Mella (Küba, 1903–1929), Rodney Arismendi (Uruguay, 1913–1990), Ernesto Che Guevara (Arjantin, 1928–1967) ve Fidel Castro (Küba, 1926-...) Latin Amerika Marksist düşüncesinin gelişimine en çok katkıda bulunan siyasi liderler arasında yer almaktadır. Bu çalışma günümüzde her zamankinden daha fazla gereklidir; zira konu artık dar anlamda Latin Amerika'nın doğru şekilde kavranılmasının ve dönüştürülmesinin bir aracı olmanın ötesinde, dünyanın anlaşılmasının ve dönüştürülmesinin bir aracı haline gelmiştir.

Latin Amerika solunun, kendi mecrasında yolunu açtığı ve böyle yaparak da dünyanın diğer bölgelerindeki solun da yolunu açmasına yardımcı olduğu alanlardan bir tanesi, son birkaç on yıl sürecinde koşullar, senaryolar ve halk hareketlerinin toplumsal aktörleri bakımından gerçekleşen dönüşümler ve bu durumdan çıkan stratejik ve taktik yeniden düzenlemelerin tartışma konusu olmasıdır. Bunun sonucu olarak, 1899'da Rosa Luxemburg'u "Reform mu Devrim mi?"kitabını yayınlamaya götüren tarihsel polemik Latin Amerika'da yeniden gündeme gelmiştir. Tabii ki bu, Latin Amerika'ya özgü bir mesele değildir, fakat şu anda en fazla yoğunlaştığı yer bu bölgedir. Keza, Kuzey'de solun farklı kesimleri bu konunun modası geçmiş, çözülmüş ya da yersiz olduğunu düşünürken; Güney'deki diğer bölgelerde çelişkilerin kapsamı ve ekonomik, siyasal, toplumsal ve çevresel krizler, insanların, dikkatlerini kendi hayatlarına dönük en acil tehditlere yoğunlaştırmasını dayatmaktadır.

Latin Amerika'da sol akımlar arasında ilerici toplumsal reformu savunanlarla, toplumun devrimci dönüşümünü savunanlar arasında süren tartışmanın canlılığını koruması, bu iki tarafın birbirlerine rakipmiş gibi karşı karşıya geldikleri anlamına gelmez. Sosyalist devletin Sovyet modelinin yıkılması ve emperyalist müdahalenin evrensel ölçekte yoğunlaşmasından sonra, bugün egemen fikir, devrime giden yolun sonsuza dek

kapandığı, hatta hiç var olmadığıdır. "Sürdürülebilirlik" kavramı, emperyalizmin farklı sol siyasi parti ve hareketlerin yerel ve ulusal hükümetlerde, ulusal yasama organlarında ve hatta bazı ülke hükümetlerinin tamamında kendilerine alan açmasına -her ne kadar tarafsız, ilgisiz ve pasif bir şekilde olmasa da- daha toleranslı görünen bir tutum takınmasından hareketle, toplumsal reform fikrini kabul etme eğilimindedir. Ancak bu noktada kendimizi kandırmamak adına Yugoslavya, Afganistan ve Irak'a karşı düzenlenen saldırının; Kuzey Kore, İran ve Suriye'ye dönük tehditlerin; Küba'ya karşı düşmanlık ve ambargonun; Venezuella'da Başkan Hugo Chávez hükümetine yönelik istikrarsızlaştırma kampanyasının ve Nikaragua ve El Salvador gibi solun iktidarı alma ihtimalinin bulunduğu diğer ülkelerdeki seçim kampanyalarına yönelik Amerikan müdahalesinin bu tutumla oluşturduğu zıtlığı belirtmekte de yarar vardır.

Bugün Latin Amerika'da sol mücadelenin stratejik ufkunu kapitalizmin sınırları içinde tutmaktan yana olanlar, Kuzey'de gerçekleştirilen ve bazılarının da Güney'in kimi ülkelerinin üst ve orta sınıflarına kadar yaydığı ilerici toplumsal reformların olanaklı kıldığı tarihsel koşulların artık hiçbir surette var olmadığını unutuyorlar. Sosyal demokrasi yolu tükenmiştir. İnsanlığın kaderini tayin eden geç kapitalist birikim, sadece zenginlik ve siyasi gücün çok uluslu yoğunlaşması sürecinin devamlılığını garanti altına alan hükümetlere uygun düşmektedir ve bundan sonra da böyle olacaktır. Bu, solun seçim mücadelesine katılmaktan kaçınması ya da ulusal hükümetleri yönetmek de dâhil olmak üzere bunun gibi seçimle kazanılan kurumsal mevzileri reddetmesi gerektiği anlamına gelmez. Fakat bu, böyle bir yolda ilerleyenlerin, er ya da geç, ya kendi kendilerinin sonunu hazırlayarak –bunu yaparken de solun kimliğini ve tarihsel hedeflerini terk ederek- bu mevzilere bağlanmayı ya da bunların işlevini, toplumun gelecekteki devrimci dönüşümü bakış açısıyla siyasi birikim aracı olarak kavramayı seçmekle yüz yüze kalacakları gerçeği her zaman bilinçlerde yer etmelidir. Bu yollardan birincisi solun, "kapitalist krizi idare etmesine"; ikincisi ise emperyalizm ve onun müttefikleriyle karşı karşıya gelmesine yol açar. Her iki durumda da, hangisi seçilirse seçilsin, ödenmesi gereken bedeller olacaktır - elbette farklı biçimlerde.

İlerici toplumsal reform olanaklarının yok sayıldığı ve sosyalist devrim perspektifinin de önünün kapalı görüldüğü bir dünyada "tünelin sonundaki ışığı görmedeki" güçlükler solun amaçları, stratejisi ve taktikleri

üzerinde muğlâk bir polemiğe yol açmaktadır. Günümüzde, reformdan da devrimden de bahsedilmemektedir. Her iki bakış açısı da son birkaç yılda geleceğe yaklaşım konusundaki mevcut belirsizlik ve ayrışmaları açığa çıkaran bir deyim halini alan "alternatif arayışı" üzerine süren tartışmada zımnen antagonistik kutupları akla getiriyor. Bu polemik, neoliberal doktrin ve çağdaş Avrupa sosyal demokrasisi platformundan devşirilen bakış açısı ve değerlerin tartışma üzerindeki etkisine bağlı olarak görünenden daha karmaşıktır.

Egemen düşüncelerin, yöneten sınıfın düşünceleri olduğunu söyleyen Marksist tez, 25 yıldır kitle iletişim araçlarını ve evrensel teorik üretimi doyuran bir doktrin olan neo-liberalizmin, neden farklı ülkelerdeki kitlelerin toplumsal bilincini etkilemekle kalmayıp; bunun yanında solun analizlerinde ve strateji ve taktiklerini oluşturmasında belirleyici noktayı koşulladığını da anlamamızı sağlamaktadır. Bu, özellikle, devrimci ve sosyalist fikirlerin güvenilirliği konusunda bir krize yol açan ve kapitalizmin, her şeye gücü yeten, ebedi ve demokratik olduğu yanılsamasının konsolide olmasının önünü açan Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından ortaya çıkan bir durumdur.

Kapitalizmin küresel krizinin neo-liberal doktrinin sonuçlarını açığa çıkardığı ölçüde Avrupa sosyal demokrasisi emperyalizmi savunmak için öne atılmakta ve tarihinin önceki aşamalarında olduğu gibi, ortaya çıkan dünya çapındaki egemenlik sisteminde kendine verilecek olan konuma karşılık hizmetini sunmaktadır. Bu hizmetlerden bir tanesi, solun bir kısmının tartışma, teorik üretim ve siyasi pratiğine "insancıl" bir yüzle sızarak, neo-liberal düşünce ve politikaları yeniden kodlamak, bunun için de kapitalizmin "yeniden üretim kapasitesi" ve "medenileştirici dönüşüm" mitlerini etkin bir biçimde kullanmaktır. Bu mitolojinin dünyayı ne kavramaya ne de dönüştürmeye herhangi bir katkısı olabilir. Bu kitap, bu mitleri çürütmek için kaleme alınmıştır.

Latin Amerika Yol Ayrımında, Latin Amerika solunun siyasi parti ve hareketlerinin yöneldiği güncel tartışma konularını tarihsel bir perspektife yerleştirmemizi sağlayacak olan analizlerin temel unsurlarının panoramik ve sentezlenmiş bir dökümünü sunmaktadır. Kitabın ilk kısmı, doğrudan Latin Amerika'ya atıfta bulunmamakla birlikte, yazara göre bölgenin durumunun açıklığa kavuşturulması için vazgeçilmez nitelikte olan unsurları tartışmaktadır. Bunlar, kapitalizmin ekonomi politiğinin, burjuva demokrasisi tarihinin ve uluslararası reformist ve devrimci sol

akımların deneyimleri ve evriminin bazı yönleridir. Metnin ikinci kısmında, Latin Amerika'nın sömürgesel ve yeni sömürgesel tahakküm altına alınmasının bazı yönlerine ve 1492'den 1980'lere kadarki fetih ve sömürgeleştirme dönemini kapsayan, bölgenin özgürleşmesi için verilen mücadeleye genel bir bakış sunmaktayız. Bu çalışmanın özü ise son iki bölümde öne çıkmaktadır:

• "Yeni Dünya Düzeninde Latin Amerika", bölgeye dönük ABD politikası ve 1989–2005 yılları arasında, yani ABD yönetimine yön veren George H. Bush (1989–93), Bill Clinton (1993–97, 1997–2001) dönemleriyle George W. Bush başkanlığının ilk beş yılını içeren dönemde (2001-2005) meydana gelen temel siyasi olaylara ilişkin genel bir bakış açısı sunmaktadır.

• "İki Yüzyılın Arasındaki Latin Amerika", bize göre Latin Amerika'daki siyasi durumu karakterize eden dört süreç arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Bunlar, Latin Amerika'nın savaş sonrası dönemden niteliksel olarak daha ileri bir araşamaya geçmiş bir küresel ve kıtasal tahakküm modeline bağlı kılınması; ulus devletin, böyle bir egemenliğin fonksiyonlarını yerine getirmedeki yeteneksizliğinin yol açtığı küresel krizin ağırlaşması ve neo-liberalizme karşı mücadele eden toplumsal hareketlerin elde ettiği büyüme ve içinde gelişmekte oldukları yeni koşullara uyum sağlama girişimindeki sol siyasi parti ve hareketlerin stratejik ve taktik bakımdan ele alınmasıdır.

Bu kitap, 2000 yılında "Uluslararasılaştırma ve Ulus-sışılaştırma: Günümüz Kapitalizmi Üzerine Makaleler" (Transnacionalizacion y desnacionalizacion: Ensayossobre el capitalismo contemporaneo) başlığı altında yayınlanan kolektif bir araştırma projesinin sonuçlarına dayanmaktadır. Rafael Cervantes, Felipe Gil ve Ruben Zardoya ile birlikte yer almaktan memnuniyet duyduğum bu ortak çalışma olmasaydı, bu kitabı yazmak mümkün olmazdı.

Son olarak, bu analizin İspanyolca ve Portekizce konuşulan Latin Amerika ülkeleriyle sınırlı olduğunu belirtelim. Aslında Karayipler'in İngilizce, Fransızca ve Felemenkçe konuşulan ülkelerini dâhil etmek için yeterince nedenimiz vardı. Burada yapılan analizlerin çoğu, tamamen ya da kısmen bu ülkeler için de geçerlidir. Bu ülkeler, tarih ve Amerikalar arası işleyiş gibi konularda analizlerin dışında yer almışlardır. Ancak, bir bütün olarak Latin Amerika ve Karayipler üzerine bir çalışma yerine getirilmesi gereken bir görev olarak durmaktadır. Bu alt

bölgenin kitapta yer almaması, bu ülkeleri önemsemediğimiz anlamına gelmemekte; aksine, Latin Amerika kapitalizmi üzerine yapılan bir çalışmanın sonuçlarının mekanik olarak Karayipler'e uygulanmasının imkânsızlığına olan inancımızı göstermektedir.

Roberto Regalado Alvarez
Haziran 2005

Yasal reform ve devrim, tarihin sayacından rasgele çekilip alınacak farklı yöntemler değil, sınıflı toplumun gelişiminin birbirini koşullayan ve tamamlayan ve aynı zamanda birbirini dışlayan farklı anlarıdır.

Rosa Luxemburg

BİRİNCİ BÖLÜM

REFORM MU DEVRİM Mİ?

KAPİTALİST GELİŞİMİN DÖNGÜLERİ

Mülkiyetin, üretimin, nüfusun ve siyasal iktidarın yoğunlaşması

Solun stratejik hedefinin kapitalizm içinde ilerici reform mu; yoksa sosyalist devrim mi olması gerektiği konusundaki polemik, kaçınılmaz olarak bunlardan birini ya da diğerini destekleyenlerin mevcut toplumsal sistemi nasıl değerlendirdiklerine bağlı olarak belirlenir. Bilimsel teknolojik devrimi, kapitalizmin uzlaşmaz çelişkilerini patlak vermesini sonsuza kadar gizlemesi ve ertelemesine olanak sağlayan yeni tipte bir gençlik çeşmesi olarak gören hâkim düşüncesi, kapitalist toplumun ebedi olduğunu savunur.

Her şey doğar, gelişir ya da büyür, yaşlanır ve ölür. Bu doğa yasası tarihin yönünü de belirler. Doğumla başlayıp, ölümle biten döngü tüm sosyo-ekonomik oluşumlarda vardır. Bu, ilkel toplumda, köleci toplumda ve feodalizmde böyle oldu[2] ve kaçınılmaz olarak, kapitalizmde ve hem öngörülen hem de tasavvur bile edemeyeceğimiz gelecekteki herhangi bir ekonomi ya da toplumda da böyle olacaktır. Kapitalizmin, ne zaman ve nasıl öleceğini belirlemek tabii ki olanaksızdır. Ancak yaşlılığının ileri bir aşamasında olduğu açıktır ve eğer devrimci toplumsal bir dönüşüm sonucunda ölümü gerçekleşmezse, kendi yaşam döngüsü, insanlığın yok olmasıyla birlikte sona erecektir.

Kapitalizmin tarihi, her şeyden önce, mülkiyet ve üretimin yoğunlaşması ve gelişiminin tarihidir. Kapitalizm, 16. yüzyılda, tarımda köylüler ve şehirlerde zanaatkârlardan oluşan küçük ölçekli üreticilerin elinden üretim araçlarını

alıp onları birer ücretli işçiye dönüştüren ilkel sermaye birikimi olarak bilinen bir sürece bağlı olarak doğmuştur.[3] Feodalizm, 11 ve 13. yüzyıllar arasında doruk noktasına ulaştıktan sonra uzun bir gerileme dönemine girmiştir. Serflik üretken olmayan bir hal almış; açlık Avrupa'nın kırsal bölgelerinin yakasına yapışmış; şehirlerin büyümesi, kırın ayrıcalıklı durumunu yıpratmış ve ticaretin yaygınlaşması, feodal eyaletleri aşan siyasi ve ekonomik bir boşluğun doğmasını getirerek, burjuva ulus devletin kurulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Buna, "Yeni Dünya'nın" fethi ve sömürgeleştirilmesi ile 16. yüzyıla kadar, denizcilikte, sömürgelerden yüklü miktarda altın ve gümüş getirmeyi dahi olanaklı kılan ilerlemeler de eşlik etmiştir.

Bağımsız üreticinin mülksüzleştirilmesi tamamlandıktan sonra, mülkiyet ve üretimin yoğunlaşması, zayıf sermayenin daha büyük sermaye tarafından yutulmasıyla devam etti.[4] Mülkiyet ve üretimin yoğunlaşması ve gelişimi, basit işbirliği ile başladı; manüfaktür imalatı ile devam etti ve büyük ölçekli endüstri ile birlikte olgunluğuna erişti.[5] Devamında, büyük ölçekli endüstrinin gelişimi, daha yüksek bir aşamaya doğru ilerledi. Bu aşamada, ekonominin tüm dallarını kontrol eden tekeller ortaya çıktı. Bu nedenle, kapitalist üretimin gelişiminin iki ana aşaması, serbest rekabet ve serbest ticaretin egemen olduğu, kapitalizmin tekel öncesi aşamasıyla, tekelci kapitalizm ya da emperyalizm aşamasıdır.

Emperyalizm üç aşamadan geçti. İlk aşama, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarını kapsamaktadır. Bu, tekellerin, ulusal ekonominin giderek artan sayıdaki dalında, pazardaki serbest girişimi engellediği, ancak devletle henüz kaynaşmamış olduğu süreci içeren dönemdir. Bu aşama boyunca, emperyalizm, "şekillenmemiş" tekelci kapitalizmdir.

İkinci aşama, Lenin'in I. Dünya Savaşı'nın (1914–18) Avrupa'da yol açtığı yıkımdan hareketle kavramsallaştırmasına denk düşen, tekellerin ekonomik gücü ile devletlerin siyasi gücü arasındaki karşılıklı ilişkide bir katalizör rolü oynayan ve sonunda, tekelci kapitalizmin, devlet-tekelci ka-

pitalizme dönüştüğü aşamadır [6]. Bu andan itibaren devlet, hem kriz ve savaşların olumsuz etkilerinden kaçınmak hem de tekelci sermayenin büyümesi için uygun koşulları yaratmak için, burjuvazinin tüm kesimlerinin çıkarlarını temsil etmeyi bırakıp, sadece, ekonomik güç ve devlet politikasını yönlendiren tekelci seçkinlerin çıkarlarını temsil etmeye başladı. Bu yönelim, Büyük Buhran (1929–33) ve İkinci Dünya Savaşı (1939–45) süreçlerinde daha da güçlendi.

Üçüncü aşama ise, mülkiyet, üretim ve siyasi gücün, ulusal yoğunlaşmasından, çokuluslu yoğunlaşmasına doğru sıçramanın sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru başlayan olgunlaşma sürecinden sonra, bu yönelim, 1970'lerden bu yana gözle görülür bir biçimde büyümektedir. O zamandan bu yana, devlet tekelci kapitalizminin çokuluslu tekelci kapitalizme doğru başkalaşımını kavramsallaştırmak mümkündür. [7]

Çokuluslu tekelci kapitalizmin doğuşu, Batı Avrupa'nın yeniden inşası ve silahlanma yarışının sonucu olarak savaş sonrası dönem boyunca ortaya çıkan üretici güçlerin eşi benzeri görülmemiş gelişiminin teşvik ettiği tekellerin yayılma ihtiyacına karşılık geliyordu. Böylesi bir yayılma, büyük emperyalist güçlerin sermayesinin bütünleşmesine, ulusal devrelerin birleşerek tek bir çokuluslu sermaye akışı ve birikimi devresinde iç içe geçmesine yol açtı. Bu süreçteki belirleyici bir etken, sosyalist bloğun ortaya çıkmasına karşılık, ABD, Batı Avrupa ve Japonya arasında stratejik bir ittifakı pekiştirmek amacıyla emperyalistler arası rekabetin ikinci plana itilmesi ihtiyacıydı (iki kutupluluk).

Çokuluslulaşma, kapitalist devlette, özellikle ABD emperyalist devletinde bir başkalaşımı, fonksiyonel olmasının yanında yapısal bir başkalaşımı dayattı. Sermayenin yayılmacı doğası; sürekli büyümeye dönük karşı konulamaz yönelimi ve sermaye birikiminin artmakta olan zorlu yükümlülüğünü yerine getirmek için yeni pazarlar fethetme arzusu göz önüne alındığında, - özetle, feodalizmin bağrında ilk kuluçka döneminin geçmesini takiben geçen beş asırdan fazla bir zamanda, evrensel, organik bir

bütün olma ihtiyacının sonucu olarak- kapitalizm, bugün, sermaye birikimi için çokuluslu bir alanı temsil etmekte ve gezegenin her köşesinde, sermayenin yeniden üretimi için standart koşulları dayatmak amacıyla çokuluslu bir siyasi güce gereksinim duymaktadır. Üst seviyede korumacılık ve her zaman ABD emperyalizminin çıkarları doğrultusundaki bir dengeyle büyük güçler, kendi aralarında, sermaye, mal, hizmet ve göçmen akışını kolaylaştıran daha esnek düzenlemeler yaparken, Güney'de tek yönlü sermaye, mal ve hizmet akışını dayatmış, aynı zamanda da Kuzey'e göçü engelleyecek ilk bariyer olarak sınırları sıkıca kapatmayı zorunlu kılmıştır.

Çokuluslu tekelci kapitalizm kavramı, tekellerin emperyalist devletlerle olan fiili birlikteliğini kopardıkları anlamına gelmediği gibi, birçok yazarın savunduğu üzere tekeller işleyişlerini "küreselleştirirken", devletin ulusal sınırlar içine "demir attığı" anlamına da gelmez. Bu, uyumlu bir çalışmayla, her ikisinin de kendi siyasi ve ekonomik güçlerini ulus-ötesi ölçekte yansıttıkları bir süreçtir.

Diğer tüm emperyalist güç merkezlerini bir araya getiren ve kendine bağımlı kılan ABD emperyalizmi hegemonyası altında, devlet ve tekeller, mülkiyetin, üretimin ve siyasi gücün ulus-ötesi yoğunlaşması sürecini ortaklaşa yönetmektedirler. Sürecin diğer bir yönü ise, en zayıf emperyalist devletlerin ve daha keskin bir şekilde de az gelişmiş ve bağımlı ülkelerin ulus-dışılaştırılmasıdır. Bu, söz konusu devletlerin ve kurumlarının alçaltılması; ulusal işlevlerinin zayıflatılması ve ikincil uluslararası fonksiyonların devrini içermektedir. Bu sürecin bir parçası olarak emperyalist güçler, kendi özgün politikalarını seçemeyen diğer ülkeler üzerinde ve hatta içinde etkili olacak kararlar alınmasında kendilerini yetkili kılmışlardır. Bu çokuluslu egemenlik, BM Güvenlik Konseyi, IMF, Dünya Bankası ve NATO gibi uluslararası kurumların işlevlerinde yeniden düzenlemeler yapılmasıyla tamamlandı.[8]

Aslında, siyasi gücün ulus-ötesi yoğunlaşması, emperyalizmin, insanlığın kaderini tayin edecek bir dünya dev-

letine duyduğu ihtiyaçla ilintilidir. Bu yönelimin önemli bir örneği, gelişimin ileri aşamasındaki gerçek bir bölgesel öndevlet (proto-state) olan Avrupa Birliği'dir. Ancak, bir dünya devletinin oluşturulması, gerek emperyalistler arası çözümlenemez çelişkiler, gerekse de böylesi bir projeyi baltalayacak çeşitli karşı yönelimler nedeniyle imkânsızdır. Bu karşı yönelimlerin belki de en önemlisi, günümüzde sembolik olarak küreselleşme karşıtı hareket olarak bilinen halk direnişinin büyümesidir.

Yaşlanan Kapitalizm

Daha güçlü olan sermayeyi helezonik yoğunlaşma arayışına zorlayan ve günümüzde, çokuluslu tekellerin evrensel ölçekteki yağmacılığını yöneten "orman kanunu", kapitalizmin yaşlanmasını hızlandıran -belli bir noktada da ölmesine yol açacak olan- uzlaşmaz çelişkilerden bir tanesinin, yani sayısız insanın katıldığı üretimin toplumsal karakteri ile zenginliğin paylaşımının kapitalist doğası arasındaki çelişkinin derinleşmesi sonucunu doğurmaktadır.

Üretimin toplumsal karakteri ile kapitalist mülksüzleştirme biçimi arasındaki çelişkinin tezahürlerinden bir tanesi, üretim ile tüketim arasındaki çelişkidir. Bu çelişkinin açığa çıkmasının nedeni, kapitalist üretimin arkasındaki itici gücün insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması değil çoğunluğun sömürülmesinin sürdürülmesine dayanan, azınlığın kâr güdüsü olmasıdır. Bunun sonucunda, üretilen mal ve hizmetler, ihtiyacı olanlara değil, insanlığın yalnızca bunları satın alacak paraya sahip olan kesimine sunulmaktadır. Ödeme gücü kapasitesine (toplumun satın alma gücüne) bağlı olan bu sınırın diğer yönünde ise, her bireyin bir başka bireye karşı mücadelesi, yani, her kapitalistin başka bir kapitalist tarafından yenip bitirilmekten kaçınmak için, bu kapitalisti yiyip bitirdiği bir mücadele yer almaktadır. Bu durum, her ne kadar tekelci ittifaklar ve oligopollerce düzenlenebilir nitelikte olsa da pazarın aşırı doyuma ulaşmasına yol açacak şekilde büyüyen bir rekabeti dayatır.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan büyük ölçekli sanayinin gelişiminin bir sonucu olarak, daha fazla satılabilir mal üretme kapasitesi, aşırı üretim veya eksik tüketim krizlerinin başlamasına yol açtı. Bu tür krizlerin simgesi olan "aşırı üretim"in ölçütü, üretilen mal ve hizmetlerin, pazardaki mevcut talebi aşmasıdır. Ancak bunlar "eksik tüketim" krizleri olarak da değerlendirilebilir, zira burada oluşan "fazla"nın nedeni toplumun bir kesiminin, insani ihtiyaçları zaten giderildiği için değil, piyasadaki malları satın alacak paralarının olmaması nedeniyle mal almamasından kaynaklanmaktadır. Aşırı meta üretimi krizleri, genellikle aynı zamanda, değerinin yeniden üretilebileceği bir yer bulamayan sermayenin aşırı üretimi krizleri, bir yanıyla da sermayenin iş gücü talebi bakımından aşırı nüfus krizleridir.

Engels'e göre, ilk kapitalist ekonomik kriz 1825'te gerçekleşti ve bu tarihten itibaren, 19. yüzyılın sonuna kadar, yaklaşık her 10 yılda bir tekrarladı [9]. 20. yüzyılın ikinci on yılında ekonomik krizlere ek olarak, üretim fazlalarını yok eden başka bir mekanizma ortaya çıktı: Dünya sxxası ve değerinin arttırılmasında oynadığı role ek olarak bu felaketler, tarihte belirleyici bir etkiye sahip bir başka sürecin katalizörü işlevini gördüler. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucu olarak Sovyetler Birliği doğarken, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde sosyalizm çok sayıda ülkede varlık süren bir sisteme dönüştü.

Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı tahribatı, 1924 ile Büyük Buhran'ın başladığı 1929 yılları arasında kendini gösteren kısa süreli ve göreceli bir ekonomik istikrar süreci takip etti. Kapitalizmin tarihindeki en büyük ekonomik krizin ortaya çıkardığı tehdit, İngiliz Liberal ve İşçi partilerini, istihdamı artırma ve devlet destekli toplumsal gelişim programlarını uygulama yoluyla, yatırımı canlandırmaya dönük politikaların uygulanmasını ileri süren İngiliz liberal politikacı ve iktisatçı John Maynard Keynes'in (1883–1946) doktrinlerini, istemeyerek de olsa kabul etmeye zorladı. Bu fikirler, iktisatçı ve sosyolog John Atkinson Hobson (1858–

1940) tarafından formüle edilen düşük tüketim teorisine dayanmaktaydı.[10]

Keynes, kapitalizmde en büyük gelişmenin, demiryollarının tüm Avrupa'ya ve Asya'nın belli başlı sömürge bölgelerine yayılması gibi sanayi devriminin önemli inşa projeleriyle birlikte gerçekleştiğini iddia ediyordu. Fakat ona göre tarihin bu noktasında, kısa veya orta vadede yenilenmesine gerek olmayan uzun ömürlü projeler inşa edildi ve böylelikle, bu projelerin tamamlandığı anda ekonomik faaliyet ve iş gücü talebi düştü. Bu analize göre otomotiv çağı kapitalist gelişme için yeni olanaklar doğurmuştu, zira kitlesel ölçekte tüketilebilecek ve periyodik olarak yenilenmesi gereken yeni bir ürünler kuşağı pazara girmişti ve yüzden de, talepteki artışla üretimi canlandırmanın temellerini atmak olanaklıydı. İkinci Dünya Savaşı, Keynesçilik'in yardımına koştu.

Üretici güçlerin İkinci Dünya Savaşı'nda uğradığı tahribat, önemli bir aşırı üretim tehlikesinin patlak vermesi tehlikesi olmadan, emperyalist güçlerin yayılmacı ekonomik büyümesi için 20 yıllık bir alan açtı. Savaş sonrası dönem, Sovyetler Birliği'ne karşı silahlanma yarışının, Batı Avrupa'nın yeniden inşasının ve bu etkenlere bağlı olarak, mal, hizmet, sermaye ve işgücü talebindeki sürekli büyümenin damgasını vuracağı bir dönem olacaktı. Ancak 1950'lerin sonuna doğru, ekonomik krizler yeniden baş göstermeye başladı. Bu krizleri şiddetlendiren ise, bu dönemde üretici güçlerin Kuzey'de görülen gelişimi ile Güney'deki pazarların sınırlı büyümesi arasındaki çelişkiydi.

ABD, Batı Avrupa ve Japon pazarları doyuma ulaştıktan sonra, "Asya Kaplanları"nı dışta tutarsak, sermaye ve mal fazlalarını Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya ihraç etmeye dönük girişim başarısızlığa uğradı. Çünkü bu bölgelerin, bunları emebilecek gücü olmadığı gibi, bunlar için ödeme yapabilecek gücü de yoktu; bu durum ise dış borç kriziyle sonuçlanacaktı. Bu koşullarda, olası aşırı üretim krizlerinin patlak vermesini önlemek için kapitalist ekonomi gönüllü ve daimi bir yarı buhrana girdi; sermaye birikimi ise daha önce eşi benzeri görülmemiş ölçekteki mali spekülasyon yoluyla

gerçekleştirildi. Bu, bir yandan malların aşırı üretiminin krizine doğrudan yol vermeyerek sermaye birikimi sağlarken, diğer yandan başka bir soruna yol açacaktı: Mali kriz.

Mali spekülasyon, en güçlü durumaki tekellerin, kendilerine göre "daha zayıf" olan rakiplerini emdiği ya da iflasa zorladığı temel mekanizma haline geldi. Kurbanlar ise yalnızca küçük, orta ve büyük ölçekli, ancak tekel olamamış "daha zayıf" şirketlerin değil, aynı zamanda rekabet yoğunluğuna karşı varlığını sürdüremeyen büyük ulus-ötesi tekellerdi. Genel bir anlatımla söylemek gerekirse, resmi kaynaklarda dile getirilen dünyadaki mevcut ekonomik büyüme kapitalizmin tarihsel sınırlarını genişleten iyi yatırımlara değil; fakat uluslararası tekellerin, diğer kapitalistleri yerlerinden edip pazarlarını işgal etmek amacıyla yiyip bitirmesine dayanmaktadır. Ekonomik ve insani talan ile çevre talanının karakterize ettiği bu süreç, kapitalist toplumun düştüğü içsel çürüme, asalaklık ve bozulma seviyesini yansıtmaktadır. [11]

Tüketicilerin yıllarca, hatta on yıllarca elde edebileceği geliri fazlasıyla aşmış olan artan ölçekteki kamusal ve özel borçlanma ve kredi kullanımı ile bunlara eşlik eden mali spekülasyondaki helezonik artış, üretim ile tüketim arasındaki çelişkinin aşırı yoğunlaşmasının göstergeleridir. Kapitalizmin yaşam döngüsü, onun yaygın yeniden üretimine, sürekli büyümesine ve sürekli birikim yapmasına bağlıdır. Marx, sermayenin bu yaşamsal amacı yerine getirmek için her işçinin emeğindeki değerin bir kısmına el koyduğunu (artı değer) keşfetmiştir. Ancak sermaye, günümüzün uzlaşmaz çelişkilerin daha da ağırlaştığı koşullarında, dünya ölçeğindeki bütün artı değerlere el koyma gereksinimi duymakta, hatta bu bile ona yetmemektedir. Bu doymak bilmeyen iştah, üretilen mal ve hizmetlerin değeri ile toplumun satın alma gücü kapasitesi arasındaki bütün rasyonel ilişkileri çiğnemektedir. Bu nedenle sermaye, intihar niteliğinde mali spekülasyona başvurmak zorundadır. Buradan da, kapitalizmin varlığını ciddi biçimde tehdit eden, üretimin toplumsal karakteri ile üreti-

len zenginliğin mülkiyetinin özel niteliği arasındaki çelişki doğmaktadır. [12]

Kapitalist toplumun, varlığını uzatmak için kullandığı bir takım mekanizmalara sahip olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. Ancak bu mekanizmaların her birinin doğurduğu tehlikeler artarken, bunların yatıştırıcı etkileri azalmaktadır. Kapitalizmin uzlaşmaz çelişkilerinin patlak vermesini ertelemek için izlenecek yol, kuramsal olarak, ancak Kuzey'deki gelişimin Güney'e doğru yayılması olabilir; fakat bu, sermaye akışını düzenleyen eşitsiz ekonomik ve siyasi gelişme yasası gibi yasaların var olduğu koşullarda olanaksızdır.

16 VE 19. YÜZYILLAR ARASINDA DEVLET, SİYASAL İKTİDAR VE KAPİTALİST BİRİKİM

İlkel sermaye birikimine yol açan mülkiyetin ve üretimin yoğunlaşması sürecinin bir parçası olarak, burjuva toplum nüfusu ve siyasal iktidarı da yoğunlaştırır.[13] İlk aşamalarından itibaren, kapitalist üretim sistemi, sermaye birikimi için standart ve istikrarlı alanlar yaratma ve bu hedeflerini savunabilecek siyasal iktidara ihtiyaç duydu. Bu alan, tek ve merkezileştirilmiş ulustur ve siyasal iktidar, biçimsel olarak ulusal ve özünde kapitalist bir devlet olan burjuva devlet tarafından uygulanır.

Burjuva devlet fonksiyonlarını somut tarihsel koşullara göre çeşitlilik gösteren araç ve yöntemlerle yerine getirir. Bu değişik biçimler arasında, sermayenin değerini güvence altına almak için kullanılan belli derecelerde baskı ve şiddet de bulunur. Bu güce olan ihtiyaç, kapitalist ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmenin, burjuvazinin alt sınıflar üzerinde, dolaylı, ölçülü ve daha örtük biçimlerde egemenliğini sürdürmeye yönelmesine izin verdiği, hatta gerçekte bunu gereksindiği oranda azalır. Özellikle sanayileşmiş kapitalist uluslar, ilkel sermaye birikimi döneminden başlayıp yaklaşık 1860'lı yıllara kadar devam eden yalın güç kullanımından başlayan tarihsel çeşitlilikte siyasi tahakküm biçimleriyle karakterize olurlar.

Bu noktadan itibaren kimi gelişmiş ülkelerde, şiddetin yerini tedrici biçimde (ve inişli-çıkışlı da olsa) daha ölçülü egemenlik biçimleri alırken, Almanya ve İtalya gibi başka ülkelerde şiddet, faşizme varacak şekilde yoğunlaştı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem boyunca "refah devleti" ile tanışan Batı Avrupa ülkelerinde, egemenliğin daha ince biçimleri nihai gelişimine ulaştı. Daha ölçülü egemenlik biçimlerinden vazgeçmeyerek, baskı ve şiddet kullanımı, 1980'lerde neo–liberalizmin yükselişe geçmesi ile birlikte yeniden artmaya başladı.

"Sermaye, dünyaya üzerinde kan ve kirle, her gözenekten, baştan aşağı sızarak geldi" diyordu Marx.[14] İlkel birikimin "farklı özellikler almasına ve farklı intikal sırasıyla ve farklı dönemlerde çeşitli aşamalarının içinden geçmesine"[15] rağmen, Marx'ın klasik olarak tanımladığı İngiltere örneği, sermayenin doğuşu ile akan kan ve kirin örnekleri ile doludur.

İngiltere'de ilkel birikim, feodal eyaletlerin dağıtılmasıyla başladı ve toprak sahibi, kiracı ve ortakçılar gibi küçük tarım üreticilerinin topraklarından, büyük feodal lordlar tarafından çıkarılmasıyla devam etti. Bunlar ayrıca halkın malı olan topraklara da zorla el koydu. Her iki durumda da hedef, yün üretimi için hammadde sağlamak amacıyla koyun otlatma alanlarını çoğaltmaktı. Bu sürecin sonucunda yerinden edilmiş kırsal nüfus yığınları şehirlerde yoğunlaştı. Burada üretim için ücretli emek sağlama ve kendilerini sınai ürünler için bir pazar olarak var etme gibi iki fonksiyonu birden yerine getirdiler. Başlangıç aşamasındaki kapitalist üretim, kırsaldaki yerlerinden edilmişlerin tümünü ememediğinden, aşırı şiddetle baskı altında tutulan bir başıboşlar kitlesi ortaya çıktı.[16] 16. yüzyılda kırsal nüfusun tahliyesi Reform boyunca Katolik Kilisesi'nin topraklarına el konulması ile yeni bir dalgayı ortaya çıkardı. Bu, o zamana kadar kilise topraklarını işleyen yoksul çiftçi yığınlarını proleterleştiren bir süreçti. "Kilisenin mülkiyeti, topraktaki mülkiyet koşullarının dini siperi olma işlevini yürütüyordu. Bu siperin yıkılmasıyla, artık savunulabilir yanları kalmamıştı" diye yazmıştı Marx[17]. Toprağın kamulaştırılması ve ona el konulması, mevcut siyasal iktidara açıkça meydan okumaya başladı. Feodal siyasi sınıf, kendisi de kapitalist sistem tarafından

emilene kadar, kırsal mülkiyetin yoğunlaşmasını durdurmak için beyhude bir çaba sarf etti. 16. ve 17. yüzyıllar boyunca yasaların hiçe sayılmasıyla, halkın malı olan topraklara el konulması, 18. yüzyılda yasallaştı ve daha öncesinde eşi benzeri görülmemiş oranlara ulaştı.[18]

Feodalizmden kapitalizme geçiş 150 yıl sürdü (16. ve 18. yüzyıllar arasında) ve bu süreç boyunca devlet, toprak mülkiyetinin yoğunlaşmasını artırmak için siyasal iktidardan yararlandı. Bununla beraber, 14. yüzyılın ortalarından itibaren devlet, ücretli emeğin sömürüsü için acımasız koşullar dayatmak amacıyla kullanıldı. Ücretli emeği düzenleme amacındaki ilk İngiliz yasası, 1349'da III. Edward tarafından taslaklaştırılan Emekçiler Yasası'dır. Bundan kısa süre sonra Fransa'da 1350 Kanunu kabul edildi. Her ikisi de, şehirde ve kırdaki tüm maaşlı faaliyetlerin azami ücret sınırını belirliyor ve belirlenen miktardan daha fazlasını ödeyen ya da ücret olarak alanlara hapis cezası öngörüyordu. Yaptırımların, ücreti alanlar için ödeyenlere göre daha acımasız olduğunu belirtmekte de fayda var.

16. yüzyıl boyunca, ücretlerde nominal bir artış olmasına rağmen, bu artış dövizdeki düşüşün ve fiyatlardaki artışın çok altındaydı. Böylelikle, gerçek ücretlerde, işçilerin yaşam standartlarını ciddi bir şekilde kötüleştiren bir düşüş oldu. Yine de iş kanunları, ihlal edenlere kulak kesmek ya da kızgın demirle dağlamak gibi cezaları da kapsayacak şekilde yürürlükte kalmaya devam etti. İngiltere'de kanunlar, kapitalist gelişme ilerledikçe ve yeni iş sektörleri açıldıkça gelişti, sertleşti ve yayıldı.

Marx'ın kapitalist üretimin manüfaktür aşaması dediği şeye artık ihtiyaç kalmamasına ve bu emek karşıtı yasaların da buna uymamasına rağmen, böylesi yasalar uzun bir dönem boyunca varlığını sürdürdü ve ilerleyen süreçte ancak belli aşamalardan geçerek yürürlükten kalktı. 1813'te, maaş kısıtlamaları kaldırılırken 1825'te sendika kurma önündeki engeller yürürlükten kaldırıldı; 1859'da, Marx'ın ifadesiyle, "bu eski kanunların kimi güzel körelmiş organları" görevden alındı ve 1871'de, İngiliz parlamentosu işçi

sendikalarını tanımayı kabul etti; ancak başka bir kanun, yasağın farklı bir biçimde yürürlükte kalmasını sağladı.[19]

Ilımlılık ve şiddet kullanımındaki tereddütler de dahil olmak üzere yetkililerin kullandığı araç ve yöntemlerdeki değişimin 1860'larda meydana gelmesi hiçbir şekilde rastlantı değildir. Lenin bu dönemi, tekel öncesi kapitalizmin en büyük patlama dönemi olarak nitelendirmişti. *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* isimli yapıtın 1892 basımına önsözünde Engels, kapitalist üretim ne kadar büyük ölçekte yapılırsa, "kendi erken aşamalarını karakterize eden dolandırıcılığın ve çalmanın küçük araçlarını da o kadar az kullandığını" ve böylece "ticari ahlakın belli standartlarına" uyum sağladığını göstermiştir.[20]

Siyasi hakların toplumun bütününe doğru yayılması, 1860'larda olgunlaşan biri nesnel, diğeri de öznel olmak üzere birbirine paralel iki sürecin sonucudur. Nesnel süreç kapitalist üretim sistemi ve sömürgelerin sömürüsünün sonucunda, başta İngiltere olmak üzere kapitalist güçlerin kat ettiği gelişmedir. Öznel süreç ise, burjuva demokrasisinin unsurlarından ve burjuvazinin kendi özel çıkarlarını savunmak için kurduğu siyasi partiler sisteminden yararlanmasını bilen işçilerin örgütlülüğü ve militanlığı ile sosyalist hareketteki yükseliştir.

Antonio Gramsci, kapitalist devletin zenginliği nasıl paylaştırdığını anlamamıza yardımcı olmuştur. Ona göre yeniden, belli bir "insani" durum ve hatta "demokratik" bir eğilimle ilişkili bir duruş dahi mevcut değildir ve halkın "biyolojik" ve bunun sonucunda da psikolojik direncinin savaş veya ekonomik kriz tarafından kırılmaması için yeterli uygunlukta bir alanı garanti altına almak amacıyla "tüm halkın maddi yaşam standartları seviyesini yükseltmek bir hükümet düsturu olmalıdır".[21]

BURJUVA DEMOKRASİSİ VE SİYASİ PARTİLER

Burjuva demokrasisi, ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmenin ve özellikle de işçi sınıfı hareketi, sosyalist hareket ve kadın hareketi mücadelelerinin en çok sanayileşmiş kapitalist ulusların burjuvazisini baskı ve şiddetin seviyesini azaltmaya ve diğer toplumsal kontrol mekanizmalarını kullanmaya başvurmaya zorladığı oranda yerleşik bir hal alan sermayenin dolaylı bir yönetim biçimidir. Egemenlik altındakilerin rızasına dayalı egemenliğin nasıl sürdürüldüğünü açıklamak amacıyla, sınıflara bölünmüş bir toplumda hegemonya kavramını geliştiren Antonio Gramsci'ydi.

Hegemonyanın kurulması, ezilen sınıfların, yöneten sınıfın ideolojisini benimsemesini sağlayan bir süreçtir. Kapitalist toplumda hegemonya bir bütün olarak burjuva kurumların ahlakını, değerlerini, geleneklerini, yasalarını ve bunlara saygı duymayı benimseyen bir topluma dayalıdır. Bu, nüfusun kafasına kitle kültürü, eğitim, medya ve diğer mekanizmalar aracılığıyla sokulur. Bu sistem, ezilen sınıfların burjuva demokratik siyasi sisteme seçimler, siyasi partiler, sendikalar, hükümet, parlamento, adalet sistemi, yerel yönetimler ve bunları tamamlayan unsurlar aracılığıyla katılımını ve temsilini içerir. Bu şekildeki katılım ve temsilin egemenlik biçiminin sınıfsal karakteri bakımından biçimsel olmasına rağmen, bu, ezilen sınıfların kimi "mevziler" kazanabileceği bir toplumsal karşı karşıya gelme ve siyasi mücadele arenasıdır. Gramsci yöneten sınıfın, genel anlamda kapitalist toplum ötesinde, ayrı ayrı her ülke ve her tarihsel anın somut durumunda ezilen sınıflara ortak

bir görüşü nasıl empoze edebileceğinin analizine büyük önem vermiştir. Onun amacı ortak görüş ve halk üzerindeki hegemonyaya son vermekti. Bu, ezilen sınıfların iktidarı ele geçirmesini sağlayacaktı.

Tarih bize kapitalist toplumun burjuva demokrasisini nasıl ve neden yarattığını göstermektedir. Aslında amaç kraliyetin ihtiyaç duyduğu fonları onaylamak için bir parlamento kurarak mutlakıyetçiliğe sınırlamalar getirmek ve sonrasında, duruma göre monarşiyi ezmek ya da fiili iktidarı onun elinden almaktı. Fiili iktidar sadece mülk sahibi olan (başka bir deyişle, burjuvazinin parçası olan) erkek yurttaşlar tarafından seçilen ve biçimlendirilen yürütme, yasama ve yargı kurumları aracılığıyla uygulanacaktı. Bu demokratikleşme sürecinin sınırları bellidir. Bu süreç feodal aristokrasiyi iktidardan etmiş ve burjuvazi içindeki çıkar çatışmaları bakımından tarafsız bir devlet kurmuştur. Ancak aynı devlet, burjuva devrimlerini destekleyen işçi sınıfı kendi durumunu iyileştirme çabasına giriştiğinde baskıya başvurmuştur. Bununla beraber 17., 18. ve 19. yüzyılları ele alan Engels, durumu şöyle açıklamıştır:

> "Savaşan sınıflar güç bakımından birbirlerine çok yakın olduklarında, istisnai dönemler meydana gelir ve görünüşte uzlaştırıcı bir kurum olarak devlet iktidarı her ikisiyle de ilişkisi açısından anlık bir bağımsız karakter kazanır."[22]

İlk siyasi partiler Fransa ve İngiltere'de ortaya çıktı. Bu, Fransa'da 1789 Fransız devrimine yol açan siyasi ve toplumsal karmaşanın bir parçası olarak birbirleri ile savaşan grupların kurduğu kulüplerin evrimi sonucunda olurken, İngiltere'de dinsel bir çatışma biçimi alan, burjuvazinin üst sınıfları ile monarşi arasındaki ekonomik ve siyasi mücadelelerin sonucu olarak meydana geldi. Siyasi partilerin toplumsal sınıfların nesnel çıkarlarını ifade etme gücündeki kuruluşlar olarak ortaya çıkması yalnızca kapitalist topluma özgüdür. Köleci ve feodal toplumlardaki siyasi sistemlerde yalnızca, yönetici sınıf içindeki farklı katmanların çıkarlarını dile getiren, aynı yasal statüye sahip tek

tek bireylerin oluşturduğu profesyonel siyasi gruplar vardı. Genel olarak, aristokrasi ve burjuvazinin üst sınıfları, halk kesimleri tarafından kendi çıkarlarını savunmak için devlete karşı baskı yapmak amacıyla kullanılabilecek araçlar olarak siyasi partilerin kurulmasına karşı çıktılar. Bu karşı koyuş İngiltere'de daha yoğun ve daha kuramsaldı; bunun etkisiyle ABD'de de aynısı gerçekleşti.

19. yüzyılda başlayan işçi hareketi, sosyalist hareket ve kadın hareketleri mücadelesi günümüzdeki burjuva demokrasisi biçiminin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ortaya çıktığı ilk yıllar boyunca işçi hareketi ve sosyalist hareketler, durumlarını yasal olarak iyileştirmek; gelişimleri için daha uygun koşullar yaratmak ve sermayeyi, sendika kurma ve grev hakkını kabul etmeye zorlamak amacıyla ifade ve toplanma özgürlüğü, siyasi çoğulculuk ve genel oy hakkı için savaştılar. İlerleyen süreçte bu hareketler siyasi güçlerini çalışma gününün azaltılması, işçi ücretlerinin artırılması, emeği koruyan yasaların çıkarılması ve emperyalist savaşa karşı muhalefeti yükseltmek için kullandılar. Kadınların seçme ve seçilme hakkı mücadelesi, bazen bunun taktik bir öneme sahip olduğunu iddia etmeye çabalamalarına rağmen, işçi hareketi ve sosyalist hareketler açısından önceliğe sahip değildi. Kadın hareketi özellikle *Komünist Manifesto* ve *Duygular Bildirisi*'nin *(Declaration of Sentiments)*[23] yayımlandığı 1848 devrimleri dönemi ile evrensel seçme seçilme hakkının sonunda birçok Avrupa ülkesinde kabul edildiği 20. yüzyılın ilk on yılları arasındaki süreçte yalnız başına savaştı.

Burjuva demokratik parlamenter sistem Ekim 1917'deki Rus devriminin zaferi ve daha sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında sosyalist bloğun ortaya çıkmasıyla gelişiminin en yüksek noktasına ulaştı. Bu olaylar niteliksel bir değişimin işaretiydi, zira Engels'in de belirttiği gibi sınıflar arasındaki güç dengeleri ulusal bir düzenlemeye indirgenmiş kapitalist bir toplumda ve örneğin 19. yüzyıl sonlarında Almanya'da olduğu gibi "görünürdeki arabulucu" olarak burjuva devletle, daha öncesinde

olduğu gibi görece güç dengeleri biçiminde olmayacaktı. Şimdi denge, kapitalizmi, sosyalist devrim tehlikesini ortadan kaldırmak için ilerici toplumsal reformlar yapmaya zorlayan, dünya ölçeğinde etkiye sahip sosyalist bloğun doğumunu ve yayılmasını yansıtıyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında emperyalist güçlerin elde ettiği ekonomik büyümenin sonucu olarak, bu ülkelerdeki istihdam ve ücretlerdeki artışla kapitalist kârlar arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıktı. Bu koşullarda, bir etki–tepki durumu meydana geldi. Sosyal politikalar mal ve hizmete olan talebi artırdı; dolayısıyla da sermaye birikimine katkıda bulundu. Tekellerin, emek gücünün yeniden üretimini (işçi sınıfı için eğitim, sağlık ve barınma) güvence altına alan sosyal programlar geliştirme bakış açısıyla devlet üzerinde kontrol sağlaması mantıklıydı. Bu, insanı koruma amaçlı bir politika değil, üretim maliyetlerini düşürüp kârlılığı artırmanın yoluydu. Bir başka deyişle, bu süreç boyunca ücretlerdeki, kamu politikalarındaki ve zenginliğin toplumsal olarak paylaştırılmasına dönük diğer mekanizmalardaki ilerleme, bunların sermaye birikimini artırmak için bir araç olarak kullanılmasına bağlanabilir.

Kızıl Ordu tarafından Nazi işgalinden kurtarılan Doğu Avrupa ülkelerine sosyalizmin yayılması, kapitalist sosyal politikaları savaş sonrası dönemin ekonomik koşullarında olduğu gibi aynı yöne doğru itti. Avrupa'da bir sosyalist ülkeler bloğunun ortaya çıkmasına cevap olarak emperyalist ülkeler "komünizmi frenleme" niyetlerini ilan ederek, burjuva propaganda ve siyaset biliminde aşırı derecede mitleştirilen "refah devleti"nin sacayaklarından birisi olduğu Soğuk Savaş'ı başlattılar. "Komünizm tehdidi", kapitalizmi, "demokratik ve paylaşımcı" bir görüntü sergileme ihtiyacı duyduğu siyasi ve ideolojik bir rekabete zorladı. Ancak refah devleti ebedi olmayacaktı. 1970'lerde refah devletinin temellerini oluşturan ekonomik koşulların ve bazı siyasi koşulların tükenmişliği açık bir hal aldı. İstihdam, ücretler ve sosyal programlar savaş sonrası dö-

nem boyunca ekonomik gelişmenin motoru olduysa da, bu süreçten sonra sermaye birikimini sürdürmenin ya da artırmanın büyüyen zorluklarının kurbanları haline geldiler. ABD öncülüğündeki belli başlı dünya güç merkezleri şimdi, ulus–ötesi tekelci kapitalizmin gelişmesinin açığa çıkarttığı sorunlara yanıt vermek için bir strateji tasarlamak ve uygulamak ihtiyacıyla karşı karşıyaydı. Bu strateji, zenginliğin yoğunlaşmasına dayanıyor, bu nedenle de dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşam standartlarında gerilemeyi de içeriyordu.

SOSYALİST HAREKETİN KÖKENLERİ

Aydınlanma'nın, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin ve 1789 Devrimi'nin anavatanı Fransa, ilk sosyalist akımların hemen hepsinin de beşiğiydi. George Douglas Howard Cole'ün sözleriyle;

> Sosyalizm bir anlamda Büyük Fransız Devrimi'nden daha önce, başka bir anlamda ise devrimden birkaç on yıl sonra başlamış olsa da, 1789 yılını modern sosyalist düşüncelerin gelişiminin incelenmesi için başlangıç noktası olarak almak için yeterli neden (...) vardır. Bu, teorik düzeyde süreklilik arz eden bir gelişimin ötesinde pratik bir ifade alanı sağlamaya çalışan teori ve hareketler arasındaki büyüyen ilişkinin de izlenmesinin olanaklı olduğu noktadır.[24]

Fransız Devrimi sürecinde sosyalist düşünce hakkında herhangi türden bir ifade bulunmadığı gibi, bu düşünce doğrudan devrimden de etkilenmedi. Düşünceleri Devrim'e esin kaynağı olan 18. yüzyıl Fransız Aydınlanmacıları eşitlik, kardeşlik ve özgürlüğe dayalı bir toplumsal, ekonomik ve siyasi düzenin başlıca yol gösterici gücünün mantık (akıl) olduğuna inanıyorlardı. Aslında bu mantık,

> "18. yüzyıl yurttaşının idealize edilmiş kavranışmdan ve sonrasında da burjuvaya dönüştürülmesinden başka bir şey değildi."[25]

Bu durum, Devrim'in sonuçlarının, Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi ile neden hiçbir ilişkiye sahip olmadığını açıklamaktadır. Aksine, feodal düzenin yıkılması kilisenin hayırseverlik siyasetine ve loncalar tarafından zanaatkârlara sağlanan korumaya son verdi. Bunun sonucunda ise, toplu-

mun alt ve orta tabakalarının ekonomik ve toplumsal durumu kötüleşti. Bunun etkisi, Paris başta olmak üzere kentlerde daha yoğun hissedildi. Fransız Devrimi'nin mülkiyeti eski feodal yükümlülüklerinden kurtarmak yoluyla yaptığı şey, o zamana kadar imtiyaz sahipleri ile imtiyaz sahibi olmayanlar arasındaki çelişkiyi zenginler ile fakirler arasındaki çelişki şeklinde gündeme getirmekti. Engels'in dediği gibi,

> "gereken tek şey, bu hayal kırıklığını formüle edecek insanlardı...".[26]

Cole, 1789 sonrası Fransız toplumunun karakteristiği olan "sürekli devrim"in mayasını, Paris'in hem merkezi mutlakıyetçi devletin kurulu olduğu yer hem de ulusal proletaryanın en çok yoğunlaştığı sanayi şehri olmak gibi ikili bir yapıya sahip olmaktan kaynaklanan toplumsal çelişkilere bağlamaktadır. Paris'in Fransız Devrimi'nden sonra kentli yoksulların hayal kırıklığının ana merkezi ve siyasi devrimin sosyoekonomik devrimle nasıl tamamlanacağının ve bunları uygulamaya koymak için tasarlanmış hareketlerin nasıl şekillendirileceğinin tartışıldığı bir fikir laboratuvarı olması doğaldır.

Her ne kadar sosyalizm henüz kavramsallaştırılmamış olsa da, 1793 yılında Fransız Devrimi'ni Parisli işçilerin ve diğer mülksüz kesimlerin talep ettiği sosyo-ekonomik eşitlik yönünde derinleştirme çağrısı yapan Gracchus Babeuf'ün hazırladığı ve aynı ismi taşıyan konspiratif örgüte de adını veren *Eşitler Manifestosu,* sınıf mücadelesi öğretisinin ve devrimci bir güç olarak proletarya kavramının açığa çıkacağı bir geleneğin öncüsü olarak tarihteki ilk sosyalist deklarasyonu ifade ediyordu. Sosyalist hareket, Henri Saint-Simon'un *Cenevre Mektupları* (1802), Charles Fourier'nin ilk eserinin yayınlanması (1808) ve Robert Owen'ın ilk kolektif yönetim deneyimini geliştirdiği New Lanark tekstil şirketindeki çabaları (1800) ile birlikte 19. yüzyılın ilk yıllarında hayat buldu.

"Sosyalizm" ve "sosyalist" terimleri, 1820 ve 1830'lu yıllar arasında, aralarında farklılıklar ve rekabet olmasına rağmen, *laissez-faire* liberal kapitalizminin önerdiği birey-

sel (daha doğrusu bireyci) yaklaşıma karşı durarak toplumun sorunlarının çözümü için çeşitli sosyal duyarlılıklar geliştiren farklı düşünce ekollerine yol gösterecek bir terime ihtiyaç duyulduğu bir dönemde ortaya çıktı. "Komünizm" kelimesi ise, Fransa'da 1830 Devrimi'nden sonra, "komün" ve "topluluk" kavramları ile ilintili olarak Etienne Cabet'nin teorilerini tanımlamak için kullanılmaya başladı.[27]

En önemli orijinal sosyalist akımlar, Babeuf tarafından başlatılan ve Jerome Blanqui tarafından sürdürülen ve bir devrimci elit tarafından halk ayaklanmalarının örgütlenmesi düşüncesine dayanan komplocu (*conspiratorial*) gelenek; Robert Owen ve Charles Fourier tarafından gündeme getirilen ve benzer fikirler nedeniyle sonraki süreçlerde, *İkarya'ya Yolculuk* eserinde daha geniş ve daha eşitlikçi komünist bir kavrayışı dillendiren Etienne Cabet'nin de dâhil olduğu üretici–tüketici topluluklarının inşası; Henri Saint–Simon'un başlattığı gelişim projeleri tasarlayıcıları ve planlayıcıları okulu; çıkış noktası itibariyle Louis Blanc tarafından geliştirilen ve daha sonrasında Almanya'da Ferdinand Lassalle'ın tamamladığı "çalışma hakkı" ve işçilerin yönettiği üretici projelerin geliştirilmesi için ekonomiye devlet müdahalesi düşüncesi; ve anarşist ideolojileri diğerlerinden tamamen farklı olan Pierre Joseph Proudhon ve Mikhail Bakunin tarafından öne sürülen devletin reddedilmesi fikriydi.[28]

19. yüzyılın ilk yarısı boyunca, sosyalist düşünceye egemen olanlar ütopyacı düşünürlerdi. Bunun nedeni kapitalist gelişmenin, burjuvazi ve proletaryanın oluşumunun ve bu iki sınıf arasındaki uzlaşmaz çelişkinin başlangıç aşamasında olması; böylelikle de, ortaya çıkmakta olan toplumsal çelişkilerin de, bunlara karşılık gelecek araçların kavranmasını sağlayacak koşulların da henüz oluşmamasıdır. 1848 Devrimi, sosyalist hareketin ütopyacı akımları açısından belirleyici olay oldu. Katalizör, 1848 yılında işçi sınıfı mücadelesine *Komünist Manifesto* ile katkıda bulunan Marksizm'in ortaya çıkışıydı. İşçilerin üretim araçlarını ele geçirmesi gerekliliğini öne süren ilk doktrin Marksizm'di.[29]

1848 Devrimi'nin başarısızlığı sonrasında Avrupa'yı sarsan baskının sonucunda, sosyalist hareket 1860'lara kadar kendine gelemedi. Bu dönemde mülkiyet ve üretimin daha büyük oranlarda yoğunlaşması, büyük ölçekli sanayi merkezlerinin kurulması ve toplumun burjuvazi ile proletarya arasında kutuplaşmasında ifadesini bulan kapitalizmin gerçekleştirdiği ekonomik ve toplumsal gelişimin verili koşullarında, sosyalizmin yeniden doğuşu, artık yalnızca İngiltere'de değil Avrupa çapında, ilk kez, teori ve örgütlenme ile işçi sınıfının günlük ekonomik ve siyasal mücadelesi arasındaki ayrılmaz ilişkiyi sadece olanaklı kılmakla kalmayan, aslında bunu gerekli kılan koşullarda gerçekleşmiştir. Bu koşullarda, sosyalist hareket, 1864'te Marx ve Engels tarafından kurulan Uluslararası İşçi Örgütü'nün (Birinci Enternasyonal) etkisi altında yeniden hayat buldu.

Siyasi mücadelenin proletaryanın bir silahı olarak merkeze alınması, ilk olarak, siyasi mücadeleden yana olanlarla ona karşı olanlar arasında; ikinci olarak ise, birincilerin kendi içinde, nihai amacı reform ya da devrim olarak görenler arasında bölünmeyi getirdi.

İşçi hareketi ve sosyalist hareket tarihinde, tek bir reformist ya da tek bir devrimci duruş olmamış; ancak genel anlamda bu iki bakış açısından herhangi birinin içinde sınıflandırılabilecek değişken yakınsama uyuşmaları olmuştur. Cole,

> "reform–devrim ikileminin uzun zaman boyunca belirli bir mücadele konusu olmadığını (...) ancak, 1860'larda Fransa, Belçika ve Almanya'da bunun oldukça az, İtalya'da bundan da az ve İspanya'da hiçbir şekilde konu olmamakla birlikte, İngiltere ve ABD'nin yanı sıra İsviçre'de de uzun süre önce ortaya çıktığını"

öne sürmüştü.[30]

1870 Fransa–Prusya savaşı ile birlikte, Enternasyonal önderlerinin 1848'den beri bekledikleri Avrupa devrimi olanağı zayıfladı. Fransa'da dahi, Almanya'ya verilen kapitülasyon şartları bu ülkedeki devrimin karakterini değiştirdi. Savaşın ve Fransız hükümetinin teslimiyet ko-

şullarının neden olduğu derinleşen sosyo–ekonomik krize tepki olarak, Paris Komünü'nü kuran halk ayaklanmasında temel aktörler yine Paris işçileriydi.[31] Bununla birlikte Komün, Versailles'da örgütlenen gerici güçlerden gelen saldırılara direnemedi.[32] Komün'ün 1871'deki yenilgisinden hemen sonra, işçi hareketi ve sosyalist hareketin merkezi Fransa'dan Almanya'ya taşındı. Bu durum, o döneme kadar Paris'te arka arkaya yaşanan ayaklanmalara yapılan vurgularla karakterize olan devrimci mücadelenin genel yöneliminde parlamenter mücadeleye doğru bir değişime yol açtı. Artık hayatta olmayan Ferdinand Lassalle'ın takipçileri tarafından hayata geçirilen Alman Sosyal Demokrat Partisi, genel oy hakkı bu ülkede 1866'da kabul edildiğinden bunu başarıyla yürüttü.

Alman sosyal demokrasisi ve parlamenter mücadele stratejisi, Lassalle'cı parti ile 1869 yılında Eisenach'ta kurulan Marksist partinin birleştiği 1875 yılından sonra dünya işçi hareketi ve sosyalist hareketteki etkisinin en üst seviyesine ulaştı. Birleşmeye temel teşkil eden Gotha Programı'nın, sürgündeki Marx tarafından daha sonraki yıllarda yayınlanacak olan *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde de ele alınarak protesto edilmesine rağmen, yeni parti genel anlamda Marksist bir yönelime sahipti.[33]

İşçi hareketi ve sosyalist hareket mücadeleleri alanındaki değişim, 1860 ile 1870'ler arasında, tekel öncesi aşamasının yüksek seviyesine ulaşan kapitalizmin ekonomik ve toplumsal gelişimin sürekliliğinin sonucuydu. Bu gelişme, baskı ve şiddet kullanımında bir azalmaya ve burjuva hegemonyanın güçlenmesine yol açtı. Daha güçlü sendikaların ve işçi partilerinin kendi varlıklarını dayatabilecekleri bir "mücadele alanının" açılması hem işçi hareketi hem de sosyalist hareketteki değişik akımlar arasında ayrışmanın koşullarını yarattı. Bu akımlardan biri, mevcut ekonomik ve siyasi sistem içinde reformları yükseltmek için böylesi bir alandan yararlanmak isteyenler; diğeri ise, bunu toplumun devrimci dönüşümü için mücadele amacıyla yapanlardı.

1970'LERE KADAR OLAN SÜREÇTE REFORM VE DEVRİM

Batı Avrupa'da toplumsal reform

Politikada ilerici toplumsal reform, mevcut toplumsal sistemin veya genel anlamda toplumsal sistemin şu ya da bu yönünü, bu sistemin kurumlarını yıkmadan veya devirmeden, özellikle de mevcut güç ilişkilerini sarsmadan dönüştürmeyi öneren bir stratejidir. İşçi hareketi ve sosyalist hareket örneğinde ise reformizm, ifadesini kapitalist toplumu mutluluk ve toplumsal adalet toplumuna dönüştürme uğruna sınıf işbirliğini destekleyerek sınıf mücadelesi ve toplumsal devrimi yadsımakta bulmaktadır. Rosa Luxemburg bu konuda şöyle demektedir:

> İktidarı ele geçirmek yerine ve buna karşı durarak toplumu dönüştürmek için yasal reform yolunu seçenler, daha rahat, daha güvenli ve aynı sona yol açacak daha uzun bir yola koyulmuş olmazlar; onların yolu gerçekte, yeni bir toplumsal düzen kurmak yerine, hâlihazırdaki toplum içerisinde basit ve temelden olmayan değişikliklerin peşinde koşmaktır.[34]

İşçi hareketi ve sosyalist hareket içindeki reformist akımların teorik ve örgütsel inşası, 1881'deki Fransız olanakçı (*possibilist*) akımın ve 1884'te İngiliz Fabianizmi'nin ortaya çıkışıyla başladı. Bu eğilim, bir dönem dünya genelinde Marksizm'in önde gelen bayraktarı olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin içinde reformizmin ortaya çıkmaya başladığı 1890'ların sonuna kadar devam etti. Birkaç yıl sonra, Alman sosyal demokrasisi saflarında revizyonizm de kendini gösterdi.

Olanakçı akım toplumsal devrimin beşiği olan Fransa'daki işçi hareketi ve sosyalist hareketin belirgin dinamizmi, heterojenliği ve karmaşıklığı içerisinde ortaya çıktı. Olanakçılık 1881 yılında, önderi Marksist Jules Guesde olan Fransa Sosyalist İşçi Federasyonu içinde Dr. Paul Brousse öncülüğündeki bir iç akım olarak görüldü.[35] Olanakçı strateji, çalışma koşullarının ve işçilerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi mücadelesinde burjuva demokratik sistemdeki, özellikle de yerel yönetimlerdeki boşluklardan faydalandı. Bunun yanında Guesde'nin Federasyonunun resmi çizgisi liberaller ve diğer burjuva akımlarla müzakere etmemekti. 1882'de, çoğunluğun desteğiyle Brousse'un Fransız Sosyalist İşçi Partisi'ni kurmasının sonucunda iki akım arasında bir ayrışma gerçekleşti. Bu süreçte Guesde, hareket içindeki azınlığı da yanına alarak Fransız İşçi Federasyonu'nu kurdu.

İşçi hareketi ve sosyalist hareketin, reform ile devrim arasında yer alan ve akla gelebilecek tüm akımları kapsayan yelpazenin içinde yer alan çatışma halindeki farklı akımlardan oluştuğu Fransa'dan farklı olarak İngiltere'de, reformizm her zaman egemen eğilimdi. 19. yüzyılın tümü ve 20. yüzyılın ilk 10 yılı boyunca ekonomik gelişmenin öncüsü olan ticaret tekelinden yararlanan İngiltere, Karl Marx ve Friedrich Engels'in "işçi aristokrasisi" terimini kullandığı ilk yerdi. İngiltere'nin ekonomik gelişmesi ve kapitalist politikasının kendine has özellikleri, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yöneldiği türden bir sosyalist iktidar kurma girişimlerinden farklı olarak, bu ülkenin işçi hareketinin ideolojik ve örgütsel ifadesini Fabian Derneği'nde, temel siyasi ifadesini ise İşçi Partisi çizgisinin güçlendirilmesinde bulan reformist eğilimlerin egemenliği altına sokmuştu. Her ne kadar İngiliz reformizmi, Fabian Derneği'nde birleşen küçük bir grup orta sınıf aydınla sınırlı olmasa da Fabianizm, yalnızca Londra'da kök salabilmiş olmasına karşın İngiltere'de en iyi bilinen ve en etkili öğretiydi.

1884'te kurulan Fabian Derneği, 1889'da *Fabian Denemeleri*'nin yayınlanmasıyla birlikte ün kazandı. Bu

denemelerde kapitalist ekonomik ve toplumsal gelişmenin, sistemin kendi zıttına dönüşeceği noktaya, yani sosyalizme dönüşeceği noktaya kadar zenginliği demokratikleştirip toplumsallaştıracağı iddia ediliyordu. Bu temelden hareket eden Fabiancılar, liberalizmin radikal kesimlerine kendi fikirlerini "aşılama" stratejisi geliştirdi. Etkinlikleri bildiri yayınlamak, konferans vermek ve önde gelen iki üyelerinin, Sidney ve Beatrice Webb çiftinin Londra İl Konseyi'nde yürüttüğü çalışmadan ibaretti. Bu ikisi, bu yönetim birimince finanse edilen ve yürütülen bir toplumsal hizmet ve refah programının tanıtımına öncülük ettiler. Aslında sözü edilen kişiler, bu yönetim biriminde, kararların alınmasından sorumlu olan liberallere oranla azınlıktaydılar. Fabiancıların İngiliz sendikal hareketinde kendi görüşlerinin tanıtımını yapmak için uzun ve yoğun kampanyalar örgütlemelerine rağmen reformizmin işçi hareketine sokulmasının sorumluları onlar değildi. Bu örgütler zaten reformizmin etkisi altındaydı. Liberal radikalizmle işbirliği Fabiancılar ile başlangıç aşamasındaki işçi hareketinin sağ kanadı arasındaki ortak noktalardan bir tanesiydi. Liberal İşçi Yandaşları (*Liberal Labourites, Lib–Labs*) diye adlandırılan bu grup bir dönem, karşılıklı çıkarlar bakımından uygun olduğunu düşündükleri yerlerde parlamento seçimlerinde liberallerle seçim ittifakına gittiler.

Fransa'daki olanakçılık ve İngiltere'deki Fabianizm'den çok daha büyük önem taşıyan, bir zamanlar Marksizm'in kalesi ve dünya sosyalist hareketinin tartışmasız lideri olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin içinde görülen reformist ve revizyonist eğilimlerdi. Almanya'da reformizmin ortaya çıkışı, 1890'ların başında, Georg von Vollmar öncülüğünde, Prusya'dan farklı olarak işçilerin faydalanacağı yasaların kabul edilmesi için burjuva partileri ile ittifak kurma koşullarının elverişli olduğu Bavyera'da gerçekleşti. Eş zamanlı olarak revizyonizm de 1890'ların sonunda, Eduard Bernstein'ın yazı ve konuşmalarında kendini gösteriyordu. Bernstein, Marx'ın, Alman SPD'si içindeki çalışmalarını geçersiz kılan teorik hatalar yaptığını iddia ediyordu.

Aralarındaki her tür programatik farklılık tali ve antagonistik olmayan bir hal alacak şekilde, burjuva demokrasisini stratejik ufuk olarak görme konusundaki ortak duruşlarına bağlı olarak olanakçılık, Fabianizm ve Alman reformizmi ve revizyonizm, İkinci Enternasyonal içinde tek bir blok oluşturdu.[36] Bu blok; sınıfsal farklılıkları mesleki farklılıklara indirgemek, sınıf antagonizmalarını ve mücadelelerini inkâr etmek ve sınıfsal çelişkilerin kapitalist toplum içinde çözüleceğini öne sürmek yoluyla üretim araçlarının mülkiyeti sorununu ikincil düzeye indirdi.[37]

Bernstein, ortaya attığı polemik bir parti kongresinde mahkûm edilse de örgütten hiçbir zaman uzaklaştırılmadı. Bunun yerine, Engels'in ölümünden sonra Marx'ın fikirlerinin temel savunucusu olan Karl Kautsky, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi (1914) ve Ekim Devrimi'nin zaferinin karşısındaki duruşunun sonucunda Bernstein ile birlikte reformist kampta yerini aldı. Bu uyum anlaşılabilir niteliktedir, zira reformist ve devrimci kamp şeklindeki bölünmeye kadar, devrim kavramı çok sayıdaki savunucusu tarafından, işçi partisine, kapitalizmin ortadan kaldırılması ve sosyalizmin kurulmasını "yasal olarak" kabul ettirecek parlamenter bir çoğunluk sağlayacak olan seçim mücadelesinin nihai sonucu olarak yorumlanmıştı. Bu perspektife göre, şayet burjuvazi seçim sandığındaki yenilgisini kabul etmeyi reddetmezse, bir toplumsal sistemin yerine bir başkasını geçirme hedefiyle hareket eden devrimci faaliyet yasal ve barışçıl bir süreçle yürütülecekti. Bu perspektif bizim bugün devrim kavramından anladığımız şeyden epey farklı olsa da, o dönemde reformizmin antitezi olarak görülüyordu; çünkü bu, liberal radikalizmle siyasi ittifaka ve seçim ittifaklarına karşı olan bir perspektifti. Buradaki amaç ise, bu akımların, işçi sınıfını parlamenter çoğunluğu elde etmek olarak anlaşılan "siyasi iktidarı ele geçirmekten" alıkoymasını engellemekti.

Paris Komünü'nün yenilgisinden (1871) Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde bu iki duruşun sınırlarını belirleyecek yeni bir devrimci durumun yükselişe geçme-

mesi, devrim kavramına ilişkin anlam belirsizliğini besleyen bir faktör oldu. Burada, devrimci durumun Leninist tanımını bir kez daha belirtmekte yarar var:

> Marksistlere göre devrimin, devrimci bir durum olmaksızın imkânsız olduğu tartışılmazdır. Dahası her devrimci durum da bizi devrime götürmez. Genel anlamda, devrimci durumun özellikleri nelerdir? Şu üç temel özelliği belirtirsek herhalde yanlış anlaşılmaya mahal kalmaz: (1) egemen sınıfların egemenliklerini eskisi gibi sürdürmelerinin olanaksızlaştığı; şu veya bu biçimde "üst sınıflar" arasında bir krizin olduğu, egemen sınıfın politikasında ezilen sınıfların hoşnutsuzluk ve öfkesinin patlak vermesine yol açacak bir çatlağa neden olan bir kriz durumu. Bir devrimin gerçekleşmesi için, "alt sınıfların" eskisi gibi yaşamak "istememesi" genellikle yetersizdir; bunun yanında, "üst sınıfların" eskisi gibi "yaşayamamaları" da gereklidir. (2) Ezilen sınıfların acılarının ve ihtiyaçlarının alışılagelenden daha şiddetli bir hal aldığı ve (3) yukarıdaki nedenlerin bir sonucu olarak, "barış zamanında" şikâyet etmeksizin soyulmalarına izin veren; ancak çalkantılı zamanlarda, hem krizin tüm koşulları hem de *"üst sınıfların" kendileri tarafından* bağımsız tarihsel eyleme çekilen kitlelerin faaliyetinde önemli bir artışın olduğu durum. Kendiliğinden gelişen bu nesnel değişimler olmaksızın, birbirinden bağımsız grup ve partilerin de birbirinden bağımsız sınıfların da devrimi, genel bir kural olarak imkânsızdır. Tüm bu nesnel değişimlerin toplamına devrimci durum denir.[38]

Bu tanım, 1871–1914 arası Batı Avrupa'daki durumu betimlememektedir. Aksine, bu kırk yıl boyunca sanayileşmiş ülkelerin çoğunda, kapitalist üretim sisteminin gelişimi ve sömürge ülkelerin sömürülmesiyle beliren zenginliğin bölüşülmündeki artış ve burjuva demokrasisi aracılığıyla hegemonyaya dayalı egemenliğin güçlendirilmesi, işçi hareketi ve sosyalist hareketin reformist kanadının tarihsel ufkunu kapitalist toplumla sınırlamasının yanında sömürgeciliği de kabul etmesine yol açtı.[39]

Sanayisi en fazla gelişmiş kapitalist ulusların 1860–1870 arasında elde ettiği artan orandaki ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmenin, genel anlamda zenginliğin paylaşılması, (baskı ve şiddete başvurmak yerine) egemenli-

ğin temel aracı olarak hegemonyanın kurulması ve sosyal reformizme bağlı farklı akımların olgunlaşması yönündeki eğilim bakımından yansımaları oldu. Bu eğilim, kendi içinde dalgalanmalar, farklılıklar ve beklentileri barındırmasına rağmen, Batı Avrupa'nın işçi ve sosyalist hareketlerinin tarihinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Birinci Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği bu dönem içerisinde, sözü edilen üç olay da bir yandan olağanüstü ekonomik yıkıma, diğer yandan da toplumsal çelişkilerin fazlasıyla derinleşmesine yol açmıştır. Öyle ki, dünya genelindeki ilk yangının beslediği devrimci durumdan ilk önce Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'nin zaferi çıkmış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Doğu Avrupa ülkeleri sosyalist bloğu oluşturmuşlardır.

Kapitalist ve sosyalist sistemler arasındaki rekabet döneminin açılışını yapan Ekim Devrimi'nin zaferi, sosyal demokrasinin burjuva partileri ile ortak bir dava yürütmek amacıyla faydalandığı ilk "fırsattı". Bu döneme kadar, sosyalist hareketin reformist ve devrimci akımları arasındaki karşı karşıya geliş, diğer başka konular yanında, proletarya diktatörlüğünün hâlâ geçerli bir yaklaşım olup olmadığı ile ilgili olarak genel yapıda teorik bir tartışmada ifadesini buluyordu. Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkması bu karşı karşıya gelişleri teori düzeyinden pratik bir düzeye, genelden özele taşıdı. Sosyal demokrasi, emperyalist güçlerin Sovyet devletine karşı kınama, kuşatma, tecrit ve saldırganlık politikalarını destekledi.

Sosyalist hareketin reformist ve devrimci akımlarının içinde birlikte yer aldıkları İkinci Enternasyonal'in, Batı Avrupa'nın belli başlı sosyal demokrat partilerinin kendi hükümetleri ile işbirliğine gitmesinden dolayı 1914'teki savaşın patlak vermesinden sonra varlığını yitirmesine rağmen, Üçüncü Enternasyonal'in (Komünist Enternasyonal) ortaya çıkması ve sosyal demokratlar ile komünistleri yeniden tek bir örgüt içinde birleştirme girişiminde bulunan ve "İki Buçukuncu Enternasyonal" diye de adlandırılan Berne Enternasyonal'inin başarısızlığa uğramasıyla meydana

gelen geri dönüşü olmayan kopuşu belirleyen şey Ekim Devrimi'ydi.[40]

İki dünya savaşı arasındaki dönemde sosyal demokrasi; revize edilmiş Marksizm, neo–Kantçılık, Fabiancılık ve pozitivizmi birleştiren bir teorik biçime büründü. Bu sosyal demokrat öğretiler, aralarındaki farklılıklara rağmen, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve bireyselciliğe odaklanmanın yerini, toplumsal mülkiyet ve ekonomi ve politikanın toplumsal yönelimli bir perspektifinin aldığı bir topluma yol açacak olan bir reformlar süreci aracılığıyla, kapitalizmin yerine kendilerinin geçebilecekleri olasılığı konusunda ortaklaşıyorlardı. Gerçekte sosyal demokrasi, bu retoriğe rağmen, temelde burjuvazi ile işbirliğine dayanmaktadır.

Sosyal demokrasi liberalizmle, sınıflar arası mevcut çelişkileri uzlaştırma aracı işlevi gören devletin, toplum üstü tarafsız bir kurum olduğu ve temsil edecekleri sınıflardan bağımsız olarak, seçimler aracılığıyla siyasi partilerin çıkarlarını temsil edebilme yeterliğine sahip olduğu fikrini paylaşan işçi hareketi ve sosyalist hareket akımlarını içerir. Proletarya ve diğer ezilen toplumsal kesimler toplumun çoğunluğunu temsil ettiği için bu tezi savunanlar, 1920'lerde gelişmiş kapitalist ülkelerde kabul edilen genel oy hakkının tedricen demokratikleşmeyi sağlayacağı sonucuna vardılar. Bu düşünce, Hobson'un geliştirdiği "inter–emperyalizm", Kautsky'nin "ultra–emperyalizm" ve Hilferding'in "örgütlü kapitalizmi" teorileri ile bir buluşma noktasında, sermaye birikiminin uzun erimde üretim araçlarının toplumsallaşmasına yol açacağı teziyle tamamlandı.

Birinci Dünya Savaşı'nı kısa bir ekonomik büyüme dönemi (1924–29) takip etti. Bu dönemde, özellikle İngiltere ve İskandinav ülkelerindekiler olmak üzere sosyal demokrat partiler ya doğrudan iktidarı aldılar ya da koalisyonlarda yer aldılar. Bu da liberal reformizmle sosyal demokrasinin daha büyük çapta yakınlaşmasını kolaylaştırdı. Böyle bir fenomenin koşulları sosyal demokrasinin, savaş boyunca burjuvazi ile yaptığı işbirliği ve Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelip amacının sistem içinde bir konum elde etmek

için kapitalizmin istikrarını korumak olduğunu göstermesi ile yaratılmıştır. Hiçbir sosyal demokrat parti, programına üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını koyma girişiminde dahi bulunmamıştır. Aksine, Keynesçilik'in en eski dönemlerinde, yani 1929–33 krizinin ilk dalgalarından önce, tarihteki ilk İşçi Partili ülke yöneticisi olan İngiliz Başbakanı Ramsay McDonald'ın istihdam, ücretler ve genel anlamda İngiliz ekonomisi üzerinde korkunç sonuçları olan muhafazakâr bir politikayla liberal Keynes'in haklılığını desteklemesi ilginçti. İngiliz İşçi Partisi ve Liberal Parti'yi Keynesçilik'i kabul etmeye zorlayan Büyük Buhran oldu.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem de sosyal demokrat reformizm ile burjuva reformizmi arasında hem pratik düzeyde hem de ideoloji alanında belirgin bir yakınlaşmaya tanık olmuştur. "Üçüncü Yol" ideologu Anthony Giddens, "refah devletinin hem sağ hem de solun eseri olduğunu ancak savaş sonrası dönemde sosyalistlerin, bunun kendilerinin olduğunu iddia ettiklerini" öne sürmüştür.[41] McCarthy'cilik ve Soğuk Savaş ile birleşen burjuva demokrasisi sisteminin, Kuzey Amerika (ABD ve Kanada) ve refah devletinin hüküm sürdüğü Batı Avrupa ülkelerinde bu dönemde nihai ifadesine ulaşması bir rastlantı değildir. Bu dönemde, kapitalizmi sosyalizme dönüştürme tezine bağlılıklarını koruyan sosyal demokrat partilerin çoğu, programlarında bu anlamda bir göndermeyi terk etmeye dönük adımlar attılar. Üretim araçlarının toplumsallaştırılmasının yerini sosyal demokrasinin savunulması aldı. Bu yılarda "işçi aristokrasisi" tüm gelişmiş kapitalist ülkelere yayıldı. Sürecin bir parçası olarak bir yandan ABD'de AFL–CIO'nun sendika bürokrasisinin Demokrat Parti'ye ait burjuva kesimlerle birleşmesi pekiştirilirken, Batı Avrupa'da beyaz yakalıların üyelik sayısındaki artışa karşın üye işçi sayısının ve sendikanın etkisinin azalması ve önceliği parlamento ve hükümetteki pozisyonunu yaymak ve güçlendirmek olan bir parti teknokrasisinin ortaya çıkması ile birlikte, sosyal demokrasinin toplumsal bileşimi ve ideolojisinde bir değişim süreci yaşandı.

1951'de Frankfurt'ta gerçekleştirilen "yenilenme" kongresinde konsolide edilen çok sınıflılık yönelimi ile uyum içinde, İşçi ve Sosyalist Enternasyonali, "işçi" kelimesini atarak, ismini Sosyalist Enternasyonal olarak değiştirdi. Ancak yine de İskandinav ülkelerinde üretim araçlarını kademeli olarak toplumsallaştırmak için son bir girişimde bulunuldu. 1970'lerin ortalarına kadar İsveç, Danimarka ve Hollanda sendikaları ve sosyal demokrat partileri üretim araçlarının mülkiyetinin tedrici biçimde toplumsallaştırılmasını amaçlayan öneriler sundu. Bunu özel şirketler üzerindeki azınlık kontrolünü– ve nihayetinde mutlak kontrolü– sendikalara aktarmak amacıyla tasarlanan, öz kaynakların satın alınması yoluyla yapacaklardı. Bu politika, bu ülkelerin burjuvazileri tarafından reddedildi ve bunun uygulamaya konulması engellendi. Sonuç olarak, bu partiler kapitalist toplumda özel mülkiyeti koruyan engellerin aşılmaz karakterini kabullenmek zorunda kaldı.

Savaş sonrası dönemde, emperyalist devletlerdeki nüfusun maddi ihtiyaçlarının üst düzeyde karşılanması sonucunda burjuva toplumun doğasında yer alan diğer çelişkiler daha fazla öne çıktı; bunun sonucu ise 1960 ve '70'li yıllar boyunca ABD ve Batı Avrupa'da görülen protesto hareketlerinin çoğunun doğrudan emek–sermaye çelişkisi dışındaki alanlar üzerinden şekillenmesiydi. Ancak istisnasız olarak bütün bu hareketler kapitalist toplumun gelişmesinin sonucuydu ve bu gelişimden çıkan çelişkilerce koşullanıyordu.

ABD'deki Yurttaş Hakları Hareketi sadece Yerli Amerikalılar, Asyalı Amerikalılar ve Hispanikler gibi diğer ulusal azınlıklarla birlikte Afrika kökenli Amerikalıların değil, bunun yanında "özgürlük yolcularını (*freedom riders*)" desteklemek için güney eyaletlerin giden kadın ve erkek birçok genç beyaz orta sınıf öğrencinin de ırkçılık karşıtı bilincini uyandırmıştır.

Vietnam savaşına karşı yürütülen ve çıkışı itibariyle zorunlu askerlik hizmetine ve ABD askerlerinin çatışma-

larda ölmesine karşı duruşa dayanan hareket, zaman içinde bu savaşın emperyalist karakterine karşı koymaya ve Güney'deki devrimci ve ulusal kurtuluş hareketleri ile bir dayanışma okulu olmaya kadar gitti.

Öğrenci hareketi ve bireycilik, tüketimcilik, hoşgörüsüzlük ve kapitalist sistemin doğasında yer alan diğer yanlışların yarattığı yabancılaşmaya karşı duruşta ortaklaşan karşı kültür akımları daha önceleri eşi benzeri görülmemiş bir seferberlik seviyesine ulaştı. Tarihsel kökleri işçi hareketi ve sosyalist hareketlerinkine kadar giden feminist hareket, cinsiyetçilik ve baskı ile cinsel ayrımcılığın diğer biçimlerine karşı mücadeleye katılmakla birlikte yeni bir boyut kazandı. Bu mücadeleler, doğmakta olan çevreci hareketle birleşti. Bu hareketlerin sınıfsal boyutu açıktı: Sivil Haklar Hareketi ve diğer etnik azınlıkların mücadelelerinin bileşimi ve talepleri yoksulluk düzeyleri ile doğrudan bir ilişkiye sahipken; feminist ya da çevreci mücadeleler gibi hareketler geniş oranda orta sınıftı.

1960 ve 70'lerin protestoları cinsiyet, cinsel yönelim, yerli, kültürel ve yaş, çevre ve insan hakları konuları ile etkisi Latin Amerika'nın şehirli üst ve orta sınıf kesimlerine kadar yayılan diğer konuları içeren mücadelelere yönelik toplumsal hareketin ve halk hareketlerinin bir başlangıç– kimi durumlarda da yeni bir başlangıç– noktasını temsil ediyordu. Bu hareketlerin birçoğu hem Kuzey hem de Güney'deki halk mücadeleleri arasındaki bağın gelişmesinin tohumlarını attı.

Belki de 1960'lar ve 1970'lerin başında ABD ve Batı Avrupa'daki protesto hareketlerinin patlak vermesine yol açanın yaşamın bir ironisi mi yoksa çelişkilerin keskinleşmesinin ileri düzeyde bir uyarısı mı olup olmadığına karar vermek için yeterli zaman yoktu. Bu protesto hareketlerinin sonucunda sınıf mücadelesinin modasının geçtiğini öne süren ve "post–materyalist" mücadeleler çağına yön veren sahte teoriler yaygınlık kazandı. Gerçekte ise bu hareketler özellikle sınıfsal çelişkiler alanında geçmişte benzeri görülmemiş bir artışın başlangıcı olarak yükselişe geçmişti.

1960'ların sonunda kapitalizmin yapısal krizinin patlak vermesiyle birlikte, Batı Avrupa'da doğrudan hükümeti kontrol eden ya da koalisyon ortağı sosyal demokrat partiler refah devletini besleyip güçlendiren gelir dağılımı politikasını gözden geçirmeye başladı. Yeni koşullarda, daha önceki yıllarda refah devletini kendilerine mal eden sosyal demokrasi, daha sonradan bunun tasfiyesinin de kendi projeleri olduğunu ileri sürdüler. Özellikle 1969'da seçilen İngiliz İşçi Partisi hükümeti refah devletinin yerine, çalışma hayatında endüstriyel yenilenmeyi sübvanse etme amaçlı bazı düzenlemeleri ve regresif bir mali politikaya bağlı bir "himayeli kapitalizm" programı geçirdi. Bu politikalar halkın desteğini alacak türden değildi ve sonuç olarak seçmenler, 1970 yılında Muhafazakârları tekrar iktidara getirdi. Muhafazakârların çok açık bir işçi karşıtı içeriğe sahip olan bir sanayi ilişkileri yasasını hayata geçirme girişimi, 1926'dan beri İngiltere'de görülmeyen bir protesto hareketinin kıvılcımını çakarak 1974 yılında İşçi Partisi'nin yeniden iktidarı almasını sağladı. Yeni İşçi Partisi hükümetinin politikası ücret artışlarında yüzde beşlik tavan oluşturan bir "toplumsal sözleşmeye" dayalıydı.[42] İşsizlik ve enflasyon, 1978'de sendikaların bu toplumsal sözleşmeye karşı çıkmalarına yol açınca hükümet sendikalarla karşı karşıya geldi ve Mayıs 1979 seçimlerinde Margaret Thatcher'ın zaferine yardımcı olacak yaklaşım olan anti–sendikal fikirleri teşvik etti.[43] Böylelikle dünya genelindeki neo–liberalizm heyelanı başladı ve Üçüncü Yol'un tohumları atıldı.

Sosyalist Enternasyonal, tekelci kontrolü, 1970'lerin ortalarından beri devrimci ve ulusal kurtuluşçu mücadeleler tarafından sarsılan doğal kaynaklara ve pazara yayma ihtiyacına paralel olarak, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da sosyal demokrat yolu siyasi bir tercih olarak teşvik etmek amacıyla bu bölgedeki üyeliklerini artırmaya yoğunlaştı. Bu bağlamda ilk öncelik Latin Amerika'ya tanındı, zira bu bölgede askeri diktatörlükler en uç noktalarındaydı ve toplumsal devrim ateşi Orta Amerika'ya doğru yayılıyordu. Sosyalist Enternasyonal aracılığıyla Avrupa tekelci kapita-

lizmi sadece sosyalist sistemin yayılmasını engellemeyi değil, fakat bunun yanında ABD ile Japonya arasındaki emperyalistler arası rekabetten faydalanmayı da tasarladı. Bu mücadelede Avrupa'nın yaşlı sömürgeci metropolleri gerçek bağımsızlık, egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkı için mücadele eden anti-emperyalist güçlere, sosyal demokrasinin genç, dost canlısı ve "demokratik" yüzünü önerdiler. Bu yolla, Sosyalist Enternasyonal'in 13. kongresi (Cenevre, 1976), 14. kongresi (Vancouver, 1978) ve 15. kongresi (Madrid, 1980) ülkeler arasında huzur, barış içinde bir arada yaşam, yeni uluslararası ekonomik düzen, (sosyalist ülkelere, askeri diktatörlüklere ve Güney Afrika'daki Apartheid rejimine karşı) insan haklarına saygının desteklenmesi ve Güney'in siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlarına kulak verilmesini gündemleri arasına yerleştirdi.

Toparlarsak, 20. yüzyılın ilk 60 yılı, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönem boyunca, gelişmiş kapitalizm ile sosyal demokrasi arasında bir etkileşim olduğu inkâr edilemez. Ancak meseleye dikkatli baktığımızda, kapitalizmi reforme edenin sosyal demokrasi olmadığını; aksine sosyal demokrasiyi reforme edenin kapitalizm olduğunu görürüz. 1970'lerin sonuna kadar sosyal demokrasinin refah devletinin parçalanması sürecine katıldığı ve Güney'de, Avrupa emperyalizminin öncü gücü işlevini gördüğü düşünüldüğünde, bu daha açık hale gelir.

Sosyalist devrimler ve ulusal kurtuluş hareketleri

Marx ve Engels, dünyanın 19. yüzyıl ortalarındaki durumuna ilişkin yaptıkları çözümlemeye dayanarak komünist devrimin öncülüğünün Avrupa'da en fazla sanayileşmiş ulusların proletaryaları tarafından yapılacağını ön görmüşlerdi. Paris Komünü deneyimi, çoğunluğun kendilerinden önceki sömürücüler üzerindeki diktatörlüğü anlamında, proletarya diktatörlüğü fikrini geliştirmelerini sağladı. Proletarya diktatörlüğü; demokrasinin çoğunluk için vücut bulması, halk için ve halk tarafından ilkesiyle hare-

ket eden gerçek bir halk iktidarı olacaktı. Kapitalizmden komünizme geçiş, sadece kendisi açısından sınıf bilincine sahip olmayan, bunun yanında o zamana kadar burjuvazinin üzerinde hüküm sürdüğü ve sömürdüğü diğer sınıfların taleplerini de benimseyip karşılayacak olan proletaryanın önderliğinde gerçekleşecekti.

Komünist toplum sağlam bir maddi temel üzerine kurulacaktı, çünkü birikmiş zenginliklerin kamusallaştırılması ve dört yüzyılı aşkın süredir sermayenin elinde olan üretim araçlarının toplumsallaştırılması, zenginliğin paylaşımının herkese ihtiyacına göre ilkesi temelinde yürütülmesini sağlayacaktı. Toplumsal sınıfların ortadan kalkacağı, süresi belli olmayan bir süreç başlayacaktı. Sonuç olarak, bir ilk inşa ve pekiştirme döneminden sonra proleter devletin kendisine gerek kalmayacak ve bu devlet bundan sonra olmayacak; bunun yerini, toplumu örgütleyecek, baskıcı olmayan bir mekanizma alacaktı. Komünist devrim düşüncesi doğuşu itibariyle bu şekilde olmakla birlikte bu düşünce pratikte hayata geçirilememiştir ve bizatihi Marksizm bize, bunun sebeplerini anlamamızı sağlayacak teorik araçlar sunmaktadır.

İngiltere üzerine çalışmalarında Marx ve Engels, işçi aristokrasisini sanayideki gelişmeler ve sömürge, yarı sömürge ve yeni sömürge dünyasının sömürülmesi yoluyla finanse edilen, işçi sınıfının birliği ve militanlığına karşı komplolar kuran, "burjuvazinin trenine yüklediği altın zincirleri kendisi için işlemekten memnun" kapitalist gelişmenin toplumsal bir ürünü olarak tanımlamışlardır.[44] *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848–50* isimli eserinin "1895 yılına ait baskısının giriş bölümünde" Engels, Avrupa'nın en fazla sanayileşmiş ülkelerinin 19. yüzyıl boyunca kaydettiği ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmenin işçi hareketi ve sosyalist hareketin genel yöneliminde nasıl bir değişikliğe yol açtığına ilişkin bir çözümleme yapar. Bu değişim Engels'in, toplumun devrimci dönüşümü için güç biriktirmenin bir aracı olarak gördüğü yeni bir mücadele biçimi olarak parlamenter mücadelede alan açıldığı oran-

da şiddete dayalı mücadelelere daha az vurgu yapmasına neden oluyordu.[45] Bu noktada Engels, genel oy hakkının "burjuvazinin kanunlarının geçerli olduğu devlet kurumlarından", "bunlarla savaşmak üzere" yararlanmanın olanaklarını yarattığını öne sürmüştür.[46]

Hem Marx hem de Engels, zamanında Rusya'da mevcut koşullarda toplumsal devrimin olanaklılığını öngörmüşlerdi. Vera Zasulich'e yazdığı bir mektubunda Marx, Rus kırsal komününün tedricen ilkel özelliklerinden kurtulabileceğini ve doğrudan kolektif bir üretim biçimine doğru ilerleyebileceğini, çünkü kapitalist üretimle yan yana var ola geldiği için ikincisinin (kapitalizm) olumlu başarılarını, "onun tüm korkunç felaketlerini" yaşamadan da kendine mal edebileceğini yazmıştır.[47] Engels de *Komünist Manifesto*'nun (1882) "İkinci Rusça Baskısına Önsöz"ünde, benzer bir düşünceyi dile getirmiştir. Buna göre Rusya'da,

> "büyük oranda sarsılmış olsa da ortak toprak mülkiyetinin hâlâ ilkel bir biçimi olan *obshchina*, doğrudan komünist mülkiyet halini alabilir... Eğer Rus devrimi, Batı'da proleter devrim için bir işaret olursa, her ikisi birbirini tamamlar; mevcut Rus ortak toprak mülkiyeti, komünist mülkiyetin başlangıç noktası işlevini görebilir".[48]

Marx ve Engels'in öne sürdüklerine benzer koşullarda, Rus devriminin, merkez üssü Almanya olacak dünya devriminin ilk kıvılcımı olacağına inanan Lenin ve Bolşevik Parti, 1917'de zincirin en zayıf halkasını kırdılar. Günümüzde, bu olayların sonuçlarını biliyoruz: savaşın yol açtığı devrimci durum, herhangi bir Batı Avrupa komuta merkezinde değil, yalnızca Rusya'daki muzaffer devrimde kristalize olmuştur. Özellikle Alman devrimi yenilgiye uğramış, bu ülkenin Sosyal Demokrat Parti'sinin önderliğinin kararsızlığı da bu yenilgide belirleyici bir rol oynamıştır.[49]

Avrupa devriminin yenilgisinin nedenlerinin ne olduğundan bağımsız olarak gelinen sonuç, yeni ortaya çıkan Sovyetler Birliği'nin çeyrek asırdan daha uzun bir süre boyunca kendisini tek ülkede sosyalizmin inşası ile sınırlamasıdır.

Sosyalist devrimin dünya çapında bir karaktere sahip olmaması ve Avrupa'nın en sanayileşmiş ülkeleri yerine Rusya'da zafere ulaşmış olması devrimin toplumsal kahramanlarının en kapitalist sanayi ülkelerinin proleterleri olmadığı anlamına geliyordu. Bu ülkenin proletaryasının çıkar ve tutumları da, Marx ve Engels'in, "bugün, burjuvaziye karşı duracak tüm sınıflardan yalnızca proletaryan gerçekten devrimci bir sınıftır" tezini öne sürdüğü[50] 1848'de hüküm süren koşullarda sınıfın sahip olduğu homojenlikte değildi. 1917 Rusya'sında Lenin emperyalist ulusların birleşik saldırısına ve genç devrimci iktidarın varlığını tehdit eden karşı devrimci iç savaşa karşı direnmek amacıyla işçi–köylü ittifakı çağrısı yapmanın ve proletarya ve yoksul köylülüğün diktatörlüğünü ortaya koymanın gerekliliğini anlamıştı.

İşçilerin ve yoksul köylülerin devletinin sosyalizmin inşasını yürütmek için kısa ve orta vadede kamulaştıracak ve toplumsallaştıracak yeterli zenginlik birikimi yoktu. Sermayeyi kamulaştırmak yetmezdi; siyasi iktidarı kullanarak sosyalizmin inşası amacıyla maddi temeli oluşturmak da gerekli olacaktı. Öngörülemeyen bir gerçeklik vardı: Ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişiminin motoru, devrimin kendisi olacaktı.

Lenin'in teorisinde hem sosyalist inşanın tüm deneyimleri için kabul edilebilir, evrensel bir karakter taşıyan unsurlar, hem de genelleştirilemeyecek özgün bir karakterin unsurları vardır. Leninizm'in evrensel unsurları konusunda şu noktalar önemlidir: Rusya ve sömürgelerin özgün koşullarına uygulanacak şekilde Marksizm'in evrensel ilkelerinin yaratıcı tarzda geliştirilmesi; yapılmadığı durumda çağdaş kapitalizmin başkalaşımını anlamanın olanaksız olduğu emperyalizm çözümlemesi ve Lenin'in, siyasi mücadele ve araçlarının somut biçimlerinin birbirinden ayrı her bir ülke ve tarihsel anda yeniden oluşturulması vurgusunu yaptığı devlet, proletarya diktatörlüğü ve işçi sınıfı partisi konusunda Marksist düşüncenin yorumlanması ve geliştirilmesidir. Her somut durumda var olması gerektiği iddia edilen ortak özelliklerin peşinden koşmak yoluyla Lenin'in

düşüncelerinin kabalaştırılması ve dogmalaştırılması ile birlikte, pek çok kuramsal inşa çalışmasında yitirilmiş olan bu yaratıcılıktır. Bu mantığa göre, tüm devrimler Kışlık Saray'a saldırı, işçilerle yoksul köylülük arasındaki ittifaka dayalı sınıf yapısı, ikili iktidar ve Bolşevik Parti modelini izlemek zorundaydı.

Ekim 1917 devriminin gerçekleştiği koşullarda, Marx ve Engels tarafından ortaya atılan ve çözümü 19. yüzyıl Batı Avrupa'sının kendine özgü durumu için düşünülen, burjuva devletin yerini sosyalist devletin alması ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin yerine toplumsal mülkiyetin geçmesi sorunsalı, başka türlü bir somut tarihsel durumda yeniden düşünülmeli ve çözülmeliydi. Bu, en önemli ilk dönem yapıtları arasında *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* olan Lenin'in en büyük tarihsel başarılarından biridir.[51] Lenin, Bolşevik devrimin strateji ve taktiğini Rusya'nın ekonomik, siyasi, toplumsal kültürel ve ideolojik özelliklerine ve koşullarına bağlı olarak oluşturdu. Bunu yaparken siyasal ve ideolojik birliği oluşturmanın; savunma ve gelişmeye dair görevleri yerine getirebilmek için ihtiyaç duyulan eylem birlikteliğinin sürdürülmesinin ve yeterli sayıda yetenekli ve adanmış kadroya sahip olmadan da ulusal hükümet ve diğer geniş topraklar üzerinde hüküm süren hükümetlerin denetimini sağlamanın gerekliliğini savundu. Sovyetler ilk olarak 1905 devriminde ortaya çıkan halk iktidarı organlarıydı. Ancak bunların üzerinde yer alacak olan merkezi bir siyasi güç oluşturmak gerekliydi. Bolşevik Parti, Sovyet devleti ile bütünleşmiş tek bir parti ve içerisinde kendilerini ayrı ayrı ifade etmelerinin yasak olduğu bir gruplar ya da fraksiyonlar oluşumu olarak kuruldu. Öyleyse, devrimin ayakta kalması, nihayetinde de gerçekleştiği gibi, sosyalist demokrasiyi tehlikeye atan siyasi ve ideolojik birliğe bağlıydı.

Rusya'da nüfusun büyük çoğunluğunu yoksul köylülüğün temsil etmesine bağlı olarak Lenin, işçi–köylü ittifakına dayalı diktatörlüğün burjuva demokrasisinin en gelişmiş ifadesinden daha demokratik olacağını öne sürdü. Bu düşüncesini şöyle ifade ediyordu Lenin:

> "Diktatörlük, diğer sınıflar üzerinde diktatörlük uygulayan sınıflar için demokrasinin lağvedilmesi anlamına gelmez; ancak diktatörlüğe maruz kalan sınıf için demokrasinin lağvedilmesi (ya da lağvetmenin bir başka biçimi olarak önemli ölçüde kısıtlanması) anlamına gelir."[52]

Bu anlamda Lenin'in savunduğu şey,

> "halkın büyük çoğunluğu için demokrasi ve halkı sömürenlerin ve ezenlerin güç kullanılmasıyla baskı altına alınması, yani demokrasi dışında tutulmasının, kapitalizmden komünizme *geçiş* boyunca demokrasinin değiştirilmesi"

olduğunu savunuyordu.[53]

Demokratik merkeziyetçiliğin Leninist tarzda kavramı, bürokratik yozlaşmaya karşı alınacak koruyucu önlemleri de içeriyordu. Lenin,

> "(Bürokratizmi süpürme) olanağının sosyalizmin günlük çalışma saatini kısaltacağı, halkın yaşam standardını yükselteceği, nüfusun çoğunluğu için istisnasız herkesin "devletin fonksiyonlarını" yerine getirmesini sağlayacak koşulları yaratması ve bunun da genel anlamda her türlü devlet biçiminin tamamen ortadan kalkmasına yol açması ile garanti altına alındığını"

iddia etmişti.[54] Bununla birlikte demokratik merkeziyetçiliğin iki unsuru arasındaki denge, "çalışma saatlerinin kısaltılmasına" izin verecek ve "halkın yaşam standardını" yükseltecek ekonomik temelin olmaması, ardı arkası kesilmeyen saldırılar ve dış tehditler ve parti önderliğinin elinde tuttuğu olağandışı keyfi güç gibi, sürecin işlemesine yardımcı olmayan etkenlere bağlıydı. Bunlara ve burada sayamayacağımız kadar çok sayıdaki başka nedenlere bağlı olarak, Lenin'in ölümünden sonra iktidarı tek elde toplayan unsur olarak merkeziyetçilik, en soyut unsur olan demokrasi üzerine baskın geldi. "Devletin fonksiyonlarının yürütülmesinin" "istisnasız herkese" açılması ve yayılması yerine iktidar, seçkinlerin ve hatta dahası sosyalizme referansta bulunan, ancak pratikte sosyalist demokrasiyi yadsıyan Stalin'in otokratik önderliğinde toplanmıştı.

Ekim Devriminin ilan ettiği hedeflerden kopuşu yandaşları ve eleştirmenleri, proletarya diktatörlüğü kavramı-

nı eleştirenler arasında onlarca yıl önce başlayan polemiği yeniden alevlendirdi. Bu fikrin taraftarları arasında ise, bu anlamda yaşanan sapmanın, Lenin'in geliştirip uyguladığı demokratik merkeziyetçik kavramının doğal sonucu mu yoksa Leninizm'den kopmanın ve 1924'teki ölümünden sonra onun otoritesi üzerinde gerçekleşen manipülasyonun mu sonucu olduğu konusunda başka bir tartışma başladı. Hedefler, araçlar, yöntemler ve Sovyet sosyalist deneyiminin sonuçları üzerine yürütülen bu büyük tarihi tartışma bir bakıma savaş komünizmi, tarımın zorunlu kolektifleştirilmesi, sanayinin devlet kontrolü altına alınması ve devrimin ilk yılarında büyümeyi garanti altına almak için uygulanan merkezi ekonomik modelin diğer yönlerinin kabul edilip edilmemesi gibi başlıklar üzerine öne sürülen çeşitli argümanları da içeriyordu.

Çözümlenmesi gereken bir diğer sorun ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kızıl Ordu tarafından Nazi Almanya'sından kurtarılan Doğu Avrupa ülkelerine sosyalizmin yayılmasıdır. Avrupa halk demokrasileri denilen şeyin inşa edilmesinin sosyalizm için ulusal çapta yürütülen bir mücadelenin sonucu olmadığını belirtmekte yarar var. Avrupa'nın bu bölgesindeki muzaffer askeri güçler, tıpkı, komünistlerin anti–faşist mücadelede öncü rol oynadıkları ülkelerde Batı'nın muzaffer ordularının yaptığı gibi kendi toplumsal sistemlerini dayattılar. Savaştan sonra, Soğuk Savaş ideolojisi ve sosyal devlete dayalı olarak üretici güçlerin gelişmesi ve "komünizmi kontrol altında tutma" politikası, Avrupa'da yeni bir devrimci durumun ortaya çıkması olasılığının yolunu kapattı.

Savaş sonrası dönemde "zincirin en zayıf halkasının" dünyanın az gelişmiş bölgelerine doğru kayması mantıklıydı. Çin, Kore ve Vietnam'da anti–sömürgeci devrim aynı zamanda sosyalist bir karaktere de sahipti. Eş zamanlı olarak Küba'da devrim, 1959'daki zaferinden hemen sonra sosyalist bir kimlik ve hedef kazandı. Ekim Devrimi'nde olduğu gibi, bu dört ulusal süreç sosyalist amaçlara sahip olmasının yanında, siyasi iktidarı ülkenin savunmasını ve

ekonomik ve toplumsal gelişimini garanti altına alabilecek tek bir parti ve devlette yoğunlaştırmayı gerekli gördü. Hem Doğu Avrupa sosyalist ülkelerinde hem de Çin, Kuzey Kore, Vietnam ve Küba'da Sovyetler Birliği'nin örgütlenme ve siyasi ve ekonomik işleyişinin genel kriterleri uygulandı. Bunu o dönemde yaparken, herhangi bir değerlendirme yapacak parametrelerin de olmamasından dolayı, Sovyet deneyimlerinin evrensel yönleriyle kendine has ya da eşsiz bir geçerliliğinin ne boyutta olduğu ve bu deneyimlerin önemli bir bölümünün, Sovyetler Birliği'nin kendisi üzerinde ne dereceye kadar olumsuz sonuçlara yol açtığı sorgulanmadı. Böylece, günümüzde "Sovyet modeli" olarak bilinen şey ortaya çıktı.

1950'lerin ikinci yarısında, Soğuk Savaş'ın en çetin döneminde, 1920'lerin sonunda Leo Troçki'nin tasfiyesi ile başlayan bir süreç olan komünist hareket içi parçalanma derinleşti. Bu durumun nedenleri, diğer etkenlerin yanında, Stalinizm'in açık bir şekilde eleştirilmesi, Macaristan'ın işgali (1956) ve Çin–Sovyet çekişmesiydi. Sonrasında ise, kapitalist ekonomik ve toplumsal gelişmedeki sıçrama, Batı Avrupa refah devletinin "vitrin etkisi" ve Çekoslovakya'nın işgaline (1968) karşı muhalefetle birlikte 1960'larda ikiye katlandı.

Birçok durumda, Güney'in "zincirindeki en zayıf halkalar" sosyalist bir devrimle kırılmadı. Asya ve Afrika sömürgeleşmeden kurtulduğu için birçok ülke kapitalist bir kimlikle ortaya çıktı ve Bağlantısızlar Hareketi'nin önemli bir kısmını oluşturdu. Ancak bu ulusların sosyalist kampa katılıp katılmadıklarından bağımsız olarak, gerek Hindistan'ın bağımsızlığını sağlayan şiddet içermeyen mücadele, gerekse de Cezayir'deki ve Portekiz'in Afrika'daki sömürgelerindeki silahlı mücadeleler bakımından bunların ulusal kurtuluş mücadeleleri, emperyalist egemenlik sisteminde bir kırılmaya işaret eden tarihsel önemde toplumsal devrimlerdi.

Güney'deki ulusal kurtuluş hareketleri 1970'ler ve 1980'lerin başında en üst düzeyde ifadesini buldu. Asya'da, Vietnam'la birlikte ABD emperyalizminin yenil-

gi dönemi başlamıştı ve bu tüm Güneydoğu Asya'da yankı buldu. Afrika'da, Portekiz sömürgelerinin bağımsızlığı özellikle önemliydi. Bunların arasında, Güney Amerika'da kayda değer bir güç ilişkisi yaratan ve henüz olgunluk dönemine gelmemiş Angola Halk Cumhuriyeti'nin, Küba'nın yardımıyla, Güney Afrika işgaline karşı mücadelesi öne çıkıyordu.[55] Bu, Güney Afrika'nın kendi içindeki apartheid rejiminin çözülmesi ile birlikte Zimbabwe ve Namibya'nın kurtuluşuna yardım etti. Latin Amerika'da, 1979'da, Nikaragua'da Sandinist devrim zafere ulaştı ve Grenada'da Yeni Jewel Hareketi' iktidara geldi. Aynı dönemde El Salvador ve Guatemala'da silahlı mücadele gelişti. Tüm bu olaylar dünya emperyalist hegemonyasının ulaştığı aşınma düzeyini yansıtıyordu.

ABD EMPERYALİZMİNİN KARŞI SALDIRISI

1970'lerde ABD emperyalizmi, İkinci Dünya Savaşı'ndan o döneme kadar sahip olduğu üstünlükteki erozyonu kabul etme ya da bu üstünlüğü yeniden yaratma girişiminde bulunma arasında bir seçim yapmak zorunda kaldı. Bu ikinci seçenek, dört temel gereksinimini güvence altına almak için "havuç ve sopadan" hangisini ne ölçüde kullanacağı konusunda karar vermesi anlamına geliyordu. Bu dört gereksinimden birincisi, toplumun alt ve orta tabakalarını "disiplin altına almak" ve savaş sonrası dönemde gelişen zenginliğin toplumsal dağılımı bakımından var olan beklentileri sınırlamaktı. İkincisi, Washington'un Batı Avrupalı ve Japon müttefiklerinin bağlılığını tekrar sağlamaktı. Üçüncüsü, dünyadaki güç dengesini kapitalizm lehine, sosyalizm aleyhine bozmaktı. Sonuncusu ise, Asya'nın sömürgeleşmeden kurtulması, Afrika'daki ulusal kurtuluş mücadeleleri ve Latin Amerika'daki devrimci kalkışma tarafından tehdit edilen Güney üzerindeki egemenliğini güçlendirmekti. Sözü edilen meydan okumalara yanıt olarak, Richard Nixon (1969–74), Gerald Ford (1974–77) ve Jimmy Carter'in (1977–81) başkanlığındaki yönetimler süresince, ABD'nin yönetici çevreleri içindeki çelişkiler şiddetlendi.

Sputnik'in uzata fırlatılmasından ve dünyanın ilk kozmonotu, Sovyet Yuri Gagarin'in dünyanın çevresini dolaştığı uzay uçuşundan (1961) sonra, ABD toplumu bir savunmasızlık duygusu içine daldı. Sovyetler Birliği'nin uzay sanayindeki ilerlemeleri, Moskova'nın nükleer silah taşıma kabiliyetine sahip, kıtalar arası uçaklar inşa ede-

bilme kapasitesinin göstergesiydi. Böylece Soğuk Savaş'ın yeni bir aşaması başladı. Bu aşamayı karakterize eden de, McCarthy dönemi boyunca tırmanan savaşhisterisiydi.Bu geri düşüş; Medeni Haklar, karşı–kültür, öğrenci ve savaş karşıtı hareketler gibi, militanları ve kitlesellikleri dönemin sosyal çelişkilerini yansıtan hareketlerin arka planı oldu. ABD'nin büyük kentlerini ve seçkin üniversitelerini sarsan yüz binlerce orta sınıf, beyaz gencin seferberliğinin arkasındaki temel etkenin "zengin toplumun" neden olduğu yabancılaşma olmasına rağmen, toplumsal eylemlilikler, dünyanın en zengin ve güçlü ülkesinde, çoğunluğu zenci, Hispanik ve diğer azınlıkların üyelerinden oluşan yaklaşık 30 milyon yoksulun olduğunu iddia ediyordu. Bu suçlamanın ABD egemen sınıfları için özel bir önemi vardı; çünkü tam da emperyalizmin, savaş sonrası dönemde meydana gelen ve ebedi ve doğal olduğu düşünülen, zenginliğin dağıtılmasındaki iyileşme yönündeki eğilimini tersine çevirmeye zorlandığı bir dönemde ortaya atılmıştı.

Büyük emperyalist güçlerin dış birikim kaynaklarını genişletmeye ihtiyaç duyduğu tarihsel bir anda, yeni bir dünya ekonomik sistemi kurma yaygarası, Güney ülkelerinden birincil kaynaklarının dünya pazarındaki satışlarından daha büyük kârlar sağlamasının talep edilmesinde somutlaştı. Bu istek yeni bir uluslararası hareketin oluşması sonucunu doğurdu. Bu hareketin safları, 1950 ve 1960'larda, Asya ve Orta Doğu'nun sömürgelikten kurtulmasını takiben bağımsız aktörler olarak ortaya çıkan cumhuriyetler ve sonrasında da 1970'lerde Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketleri tarafından dolduruldu. Üçüncü Dünya'nın bu isyanındaki önemli noktalar, Bağlantısızlar'ın oynadığı rol ve petrol üretimini ayarlama ve enerji fiyatlarını artırma kararları, Kuzey'i sarsan ve birincil kaynaklarını ihraç eden (daha az şanslı) Güney ülkelerinin başka ortaklıklarının ortaya çıkmasını etkileyen Uluslararası Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) kurulmasıydı.

ABD emperyalizminin gücünün erozyona uğraması, en geniş ifadesini Washington'un Vietnam Savaşı'ndaki

yenilgisinde (1975) buldu. Bu yenilgi, sadece emperyalizmin güçsüzlüğünü göstermekle kalmamış, bunun yanında, ABD askerlerinin ülke sınırlarının dışında kullanılmasına tepki gösteren güçlü bir iç toplumsal muhalefeti de açığa çıkarmıştı. Bu duyarlılık "Vietnam Sendromu" olarak da bilinecekti. Vietnam'daki yenilgi, ABD hükümetinin güvenilirliğini zaafa uğratan ve dış politikada manevra kabiliyetini kısıtlayan, daha önce meydana gelmiş üç gelişmeyle birlikte ikiye katlandı. Bunlardan birincisi, Başkan Lyndon Johnson'un Güney Asya (Vietnam, Laos, Kamboçya) savaşına ABD'nin katılmasını haklı çıkarmak için kullandığı "Tonkin Körfezi olayı"nın (2–4 Ağustos 1964) Washington'un kendi özel servislerince gerçekleştirilen bir provokasyon olduğunu açığa çıkaran Pentagon Belgeleri'nin yayınlanmasıydı (1971).[56] İkincisi, ABD'nin siyasi sistemi ve seçim sistemindeki yozlaşmayı gözler önüne serecek şekilde, Demokrat Parti Ulusal Komitesi'nin bürolarının içine sızan bir muhbir takımının ortaya çıkarılmasıyla patlak veren Watergate skandalıydı (1972). Sonuncusu ise, anayasal yoldan Şili Devlet Başkanı seçilen Salvador Allende'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül 1973 tarihli darbe ile Nixon yönetiminin ilişkisinin ortaya çıkmasıydı. Bu, ABD hükümetinin, Augusto Pinochet diktatörlüğünün[57] gerçekleştirdiği vahşet ve dahası, tüm Latin Amerika diktatörlüklerinin işlediği suçlarla yaptığı işbirliğinin bir kanıtıydı.

ABD emperyalizminin, başta yitirilen dünya hegemonyasını yeniden tesis etmek ve kendi içindeki ezilen toplumsal sınıfların taleplerini etkisizleştirmek amacıyla, uzlaşma ya da saldırganlık tutumlarından hangisini izleyeceği konusu olmak üzere, bu çelişkilere vereceği stratejik cevabın tanımlanması ihtiyacı yoğun bir politik ve ideolojik tartışmanın fitilini ateşledi. Richard Nixon yönetimindeki muhafazakârlar, Sovyetler Birliği ve Çin'e karşı uzlaşmacı bir tutum takınırken kendi müttefikleri ile korumacı (*protectionist*) bir politikaya bağlı kaldılar.

Bretton Woods'ta kurulan dolar– altın paritesinin tek taraflı iptal edilmesi, gümrük vergilerindeki yüzde onluk ar-

tış, ABD'ye yaptıkları ihracatı kısıtlamak için Asyalı tekstilcilere karşı uygulanan baskılar ve 1971 ve 1973'te dolarda gerçekleştirilen devalüasyon da dahil olmak üzere Nixon'un şok politikaları süresince Beyaz Saray, iç pazarı koruma konusunda mevzi kaybetti ve ABD emperyalizminin dünya üstünlüğünün zayıflamasının kaçınılmaz olduğunu kabul etti. Washington bunu, ABD'nin hegemonyasını daha dengeli bir uluslararası bağlamda muhafaza etmesini sağlayan yeni bir güçler ilişkisi kurarak tersine çevirmeye çalıştı. Bu politikanın mimarı, Nixon ve Ford dönemlerinin Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger'dı.

Kissinger, dünya emperyalist egemenliğinin getirdiği maliyet ve kârların yeniden paylaşımı için Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya ile bir anlaşmaya varılmasını önerdi. Sovyetler Birliği ile ise birbirlerinin etki alanlarını karşılıklı tanıma ve dış politikasını "yumuşatmak" amacıyla Moskova için hem teşvik edici hem de caydırıcı bir sistem kurulmasına dönük bir anlaşma önerisinde bulundu. Çin'e gelince, Kissinger bu ülke ile Sovyetler Birliği arasındaki çatışmanın körüklenmesini önerdi. Son olarak, Basra Körfezi'nde Şah yönetimindeki İran ve Güney Amerika'da Brezilya askeri diktatörlüğü gibi bölgesel alt–emperyalist müttefikleri ile imtiyazlı bir ilişki geliştirmeyi önerdi. Bu yolla bu ülkeler polis görevi görecek ve bölgesel çatışmalarda müdahaleci bir politika izleyecekti. ABD'nin Sovyetler Birliği ile ilişkisi, stratejik silahların kısıtlanması ve kimi ticari sınırlamaların gevşetilmesi gibi olumlu teşvik edici ödünler ile aynı konularda sert bir duruş sergilemek gibi caydırıcı unsurların bileşimiydi.

Savaş sonrası dönem boyunca Batı Avrupa ve Japonya ile pekişen ilişkiler[58] Nixon'un korumacılık yanlısı politikaları ile birlikte zayıfladı. Bu politikalardan öne çıkan unsurlar, buhranın işsizlik ve enflasyon ile birleşmesinin sonucu olarak stagflasyonun yeni bir biçimi ile birlikte 1969'da yeniden ortaya çıkan ekonomik kriz konusunda ABD'nin son tahlilde zayıflığını gözler önüne seren tek taraflı bir girişimde bulunması ve Bretton Woods sözleşmesinin bozul-

masıydı.[59] Washington'un müttefikleri ile ilişkilerindeki bu zayıflama savaş sonrası dönem boyunca ulus–ötesileşmede yüksek bir seviye yakalayan ABD mali sermaye sektörlerini etkiledi. Bu sektörler belli başlı ticari ortakları ile ekonomik bir savaştan kaçınma ve onlarla birlikte, sanayileşmiş toplumlardaki kitle hareketleri ile savaşmanın yeni araç ve yöntemlerini geliştirme ve kendilerine meydan okuyan Güney üzerindeki emperyalist egemenliği tekrardan kurma konularıyla ilgileniyorlardı. Bu fikrin savunucuları Trilateral Komisyon'un* da aralarına dahil olduğu, New York Brookings Enstitüsü ve Dış İlişkiler Konseyi'ydi. Nixon'a karşı, başkanlık kampanyasının sonlarında liberal demokrat George McGovern'ın seçim zaferini önlemek amacıyla yumuşatılan Watergate skandalının kısmi manipülasyonundan sonra, ikincisinin (George McGovern) istifası ve yerine Ağustos 1974'te Gerald Frod'un geçmesine kadar en güçlü ve sistematik saldırıları başlatanlar bu gruplardı.

Kasım 1976'da Gerald Ford'a karşı başkanlık yarışı sürdüren Demokrat Parti adayı, eski Georgia valisi Jimmy Carter, Trilateral Komisyon'un bir üyesi olarak iyi tanınan birisi değildi. 1973 yılında banker David Rockefeller ve ABD, Batı Avrupa ve Japonya'dan iş adamları, politikacılar ve entelektüeller de dahil olmak üzere yaklaşık 300 kişi tarafından kurulan Trilateral Komisyon, mülkiyet ve üretimin uluslararası boyuttaki yoğunlaşması sürecinden doğan çatışmalara cevap olarak ulus ötesi tekellerin teori ve politika geliştirme ihtiyacını temsil ediyordu. Küreselleşme teriminin uydurulmasından 20 yıl önce, Trilateral Komisyon, 1975'de yayınlanan *Demokrasinin Krizi: Trilateral Komisyon'a göre Demokrasilerin Yönetilebilirliği üzerine Rapor* isimli çalışmasına da dahil ettiği "küresel şirket" aracılığı ile dünya egemenliğinin ideoloji ve projesinin bayraktarlığı rolüne soyundu.

.* Trilateral Komisyon: Kuzey Amerika, Batı Avrupa'nın sanayileşmiş bölgeleri ve Japonya arasında yakın bağlar kurulması için çalışmalar yürüten emperyalist örgütlenme. Bu örgütün çizgisindeki görüşler için metnin ilerleyen bölümlerinde "trilateralistler" denilecektir. (ç.n.)

Trilateral Komisyon, yönetim doktrinine ön ayak oldu. Bu doktrin, kendi siyasi, ekonomik ve toplumsal taleplerinin yerine getirilmesi için mücadele edebilecek siyasi partiler, sendikalar ve halk sınıflarını temsil eden diğer örgütlerin yer aldığı toplumsal karşı karşıya geliş alanlarının ortadan kaldırılmasından ibaret olan burjuva demokrasisi mekanizmasında çizilen bir toplumsal denetim şemasıydı. Komisyon raporunda, ABD hakkındaki bölümün yazarı Samuel Huntington'a göre, 1960'larda "demokratik eşitlikçilikteki" patlama, karşılanabilmesi olanak dışı talepleri ile devlete hükmeden çoklu "çıkar gruplarında" somutlaşıyordu. Bu durum, sermaye birikimi üzerinde olumsuz etkilere sahip hatalı vergi yükleri ile sonuçlanmıştı. Huntington'un önerdiği çözüm ise, seçkinleri yönetime teşvik etmek, diğer yandan çoğunluğun ilgisini azaltmak, alt ve orta toplumsal tabakaların beklentilerini sınırlamak, başkanlık yetkilerini artırmak, özel sektöre dönük devlet desteğini güçlendirmek ve sendikal hareketin radikalleşmiş kesimlerini baskı altına almaktı. Huntington, görüşlerini kendi kelimeleriyle şöyle ifade ediyordu:

> Demokratik siyasi bir sistemin etkili işleyişi genellikle, kimi birey ve grupların ilgisizliğini ve katılım dışı tutulmasını gerektirir. Geçmişte, her demokratik toplum, siyasette etkin bir şekilde yer almayan şu veya bu çapta marjinal bir nüfusa sahip olagelmiştir. Kendi içinde bazı gruplar açısından bu marjinallik doğası itibariyle demokratik olmamasının yanında, demokrasinin etkili bir şekilde işleyişini sağlayan etkenlerden de bir tanesi olagelmiştir.[60]

Bu toplumsal teşhisten hareket eden Trilateral Komisyon, önerilerini şöyle sıralıyordu: Devlet otoritesini güçlendirmek ve sermayenin kârlarını artırmak için oto sansür ve sansürü artırmak ve kitle iletişim araçlarının ilettiği mesajları manipüle etmek; sermayenin çıkarları ile çatışan fikir üretiminin etkisini kırmak ve teknokratik bir entelektüel katmanın oluşumunu desteklemek; yüksek eğitime kabulü sınırlandırmak ve filtrelemek ve gençliğin büyük kısmını orta düzey teknik eğitime yöneltmek; yönetim için bağlayıcı bir zorunluluk olan toplu pazarlık sözleşmelerinden,

kapitalistlerle işçiler arasında "bir konsensüs sağlamanın" daha az ödün içeren bir yönüne doğru kaymak; sendika önderliğini yanlarına çekmek; ücret politikaları üzerindeki kısıtlayıcı şartları kaldırmak; başkanlığın otoritesini güçlendirmek; yurttaşların denizaşırı ülkelere yapılan saldırılara karşı muhalefetini etkisizleştirmek; savunmasız halk kesimlerine verilen toplumsal maddi desteğin en alt seviyede tutulmasını güvence altına almak ve tüketim toplumu yanılsamasının etki alanını artırmak.[61]

Bu önlemler, "havuç" ve "sopa" politikasının geleneksel unsurlarının bileşimi anlamına geliyordu; burada havuç, önderler ile halk ve orta sınıf gruplarının seçici bir tarzda bir araya gelmesiydi. Holly Sklar'a göre, "bu yaklaşımı en iyi özetleyen Noam Chomsky'dir:

> 'Trilateralistlerin krize cevabı, yönetime evet, demokrasiye hayırdır.'"[62]

Frankin Delano Roosevelt'in ABD'de New Deal programıyla başlattığı ilerici reform sürecinin tersine çevirmenin gerekçelerinin ileri sürülmesine ek olarak, Trilateral Komisyon, yürütmekle yükümlü olduğu uluslar üstü yetkilerle donatılmış yeni bir "küresel" politikanın oluşturulmasına dayanan yeni bir dünya egemenlik sisteminin kavramsal platformunu çizdi.[63]

Gregorio Selser, Başkan Jimmy Carter'in birbiriyle çelişkili iki görevi yerine getirmek üzere atandığını ileri sürer. Buna göre bir yandan,

> "1976'nın sonunda, açığa çıkarılmış olmakla birlikte yeterince iyi belgelenmemiş günahlardan arındıracak temiz sularda yıkanmak gerekliydi"[64],

ya da daha açık bir ifadeyle ABD siyasi sisteminin güvenilirliğinin restore edilmesi; diğer yandan ise, ABD emperyalizminin üstünlüğünü yeniden sağlamak için güce başvurmak gerekliydi. Aynı anda hem "şahin" politikası uygularken, hem de "güvercin" imajı yaratmaya duyulan ihtiyaç ve bu doğrultuda geliştirilen projeden hareketle Selser şöyle der:

> "Carter'in dış politikası, şahin görevini yerine getiren Brzezinski ve tatlı güvercin olarak Dışişleri Bakanı Cyrus

> Vance ile birlikte Roma'nın ikiyüzlü kapılar tanrısına benzeyecektir."[65]

Bu ikilik, "Yeni Sağ'ın" başlattığı şoven kampanyanın şafağında Carter'i güçsüz ve kararsız gösterdi. Sonuç olarak, Ronald Reagan, Carter'e yenildiği 1976 seçimlerinde başkan adayı oldu ve 1980'deki yarışta da Carter'i alt etti.

Johnson ve Nixon'un dünyanın dört bir yanındaki saldırgan politikaları ve diktatörlük rejimlerine verdikleri destek, ABD'nin diğer ulusların içişlerine müdahalesine ve buralarda nüfuz kullanmasına karşı manevi bir karşı koyuş dalgasına yol açtıysa da Yeni Sağ tarafından sarkacı ters yönde sallama sorumluluğu üstlenildi. Bunu, ABD emperyalizminin Sovyetler Birliği ile geliştirdiği yumuşama politikasından ve askeri diktatörlüklerle ilişkilerde Carter'in, fiilen olmasa da kâğıt üstünde uyguladığı sınırlamalardan kaynaklanan sözde zayıflığı ve savunmasızlığına dayanan bir korku kampanyası aracılığıyla yaptılar.

20. yüzyılın son yılları boyunca ABD emperyalizminin stratejik yönelimini üzerine süren tartışmayı çözmek ve bunun da ötesinde, ülkenin karşı karşıya kaldığı önemli konularda o dönemden beri egemen olan ve sözde iki tarafı da temsil eden konsensüsü uygulamaya koymak Reagan yönetimine bağlıydı. Barışçıl ya da saldırgan bir iç ve dış politikaya yönelmeye uygunluk bakımından hem 1976 ve 1980 yıllarının başkan adayı hem de 1981–89 döneminin devlet başkanı olarak Reagan, güç kullanımı ve baskıyı destekleyerek katı bir yaklaşım sürdürdü. Kissinger'in henüz birkaç yıl önce dile getirdiği "uluslararası güç dengesi", Reagan döneminde herhangi bir şekilde söz konusu olmayacaktı. Müttefikler, dünya egemenliğinde kârdan ziyade maliyeti paylaşacaklardı. Bununla eş zamanlı olarak, Sovyetler Birliği'nin "etki alanının" tanınmamasının ötesinde, varlığının tanınması bile inkâr edilecekti. Önleyici doktrinin yerine komünizmi etkisizleştirme talebi geçecekti.

Reagan'ın seçilmesinden sonra, ABD, "şeytan imparatorluğuna" karşı bir "kutsal savaş" başlattı. Yeni ABD başkanı, Nixon yönetimi tarafından Sovyetler Birliği ile imzala-

nan Stratejik Silahların Sınırlanması Anlaşması'nı (SSSA I ve II) tanımadığını ilan etti. George Lucas'ın kısa süre önce başlayan meşhur filmine imada bulunan Yıldız Savaşları programı ile birlikte Reagan silahlanma yarışına yeniden hız kazandırdı. Bu yönetim, özellikle savunmaya dayalı nükleer silahların üretimini yasaklayan SSSA II Anlaşmasını görmezden geldi. Bundaki amaç iki süper güçten birisinin, "ilk ateşi" açmak için kendisini yeterince korunaklı olarak hissedebileceği bir durumdan kaçınmaktı. Bunun yanında, Beyaz Saray, uçak gemisi filosunu genişletmek ve akıllı silahlar denilen silahları tanıtmak da dahil olmak üzere konvansiyonel silahların geliştirilmesi ve üretiminde de ileri bir adım attı. Bu, Sovyetler Birliği'nin yarışamayacağı zorlukta ağır ve maliyetli bir çaba olacaktı. Washington'un politikasındaki bir diğer unsur ise, Avrupa sosyalist bloğunun diğer üye uluslarının parçalanmasını amaçlayan havuç ve sopa politikasının farklılaşmış bir kombinasyonuydu.

Reagan'ın Sovyetler Birliği'ni zayıflatma stratejisi, silahlanma yarışı aracılığıyla Washington'un teknolojik üstünlüğüne dayandırılmıştı. Silah sanayisi on yıllarca, ABD emperyalizminin ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişiminin motoru olurken, Sovyetler Birliği için bu sanayi, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimi için gereken kaynakları başka yöne akıttı ve sonuç olarak da, Sovyet toplumundaki çelişkileri derinleştirdi. Sovyetler Birliği'ni ekonomik ve toplumsal olarak yıpratan bu politika, sonuçta perestroyka olarak bilinen bir süreçle sosyalizmi dağıtmaya başlayan Mikhail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği devlet başkanlığına getirilmesinden sonra İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher'in bir dizi entrikası ile tamamlandı. Reagan'ın havuç–sopa politikası, kendisinin görevi bırakmasından hemen sonra meyvesini verdi. Halefi George H. Bush'un başkanlığı sürecinde, Aralık 1989'da Doğu Avrupa'da kapitalizmin restorasyonunun yolunu açan Berlin Duvarı'nın yıkılması gerçekleşti ve Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin kendisi çöktü.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ÇÖKÜŞÜNÜN SONUÇLARI

İkinci Dünya Savaşı sürecinde şekillenen kuşağın geriye kalan liderlerinin yaşlanması ve ölümüne bağlı olarak Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan liderlik krizi ile birlikte, 1985'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) politbürosu, diğerlerine göre daha genç yaştaki Mihail Gorbaçov'u genel sekreterlik görevine atadı. Bu kuşaksal değişim, Sovyet sosyalizminin ülke tarihinin akışı boyunca baştan beri boğuşmakta olduğu ideolojik, siyasi, ekonomik ve toplumsal çelişkilerin derinleştiği bir noktada gerçekleşti.

Sovyetler Birliği'nde ve daha da ötesine giderek, sosyalist sistemin hüküm sürdüğü diğer ülkelerde sosyalist inşa sürecini engelleyen hatalar, sapmalar ve yetersizlikleri sözüm ona düzeltmeyi amaçlayan eleştirel bir duruşla hareket eden Gorbaçov, Sovyet sosyalizminin tepeden inmeciliğini ve dogmatizmini, bu sistemi Aralık 1991'de sonuçlanacak olan bir süreçle, siyasi iktidardan indirmek için kullandı. Reagan yönetiminin sosyalist ülkelere karşı yürüttüğü politikaları ne kadar etkili olmuş olursa olsun, sosyalizmin yıkılmasının temel nedeninin bunlar olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Benzer bir şekilde, Gorbaçov'un saray komplosunun ne kadar karmaşık olduğuna bakılmaksızın, bunun tarihsel olarak kapitalizme üstün gelmesi beklenen bir sosyalist sistemin tümden yıkılması için yeterli olabileceğini hayal etmek de olanaksızdır. Reagan ve Gorbaçov'un yaptıklarının etkisinin, Sovyet sosyalizminin yapısal ve işlevsel çelişkilerine dayalı bir kendi kendini yok etme sürecine ivme kazandırmak olduğu açıktır.

Doğu Avrupa sosyalizminin çöküşünün nedenlerini analiz etmenin yeri burası değildir; ancak çöküşün kimi sonuçları analiz edilebilir. Aslında bu ikisi arasında ayrılmaz bir ilişki olduğu açıktır, ancak nedenleri göz önüne aldığımızda, Ekim Devrimi, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşası ve bu toplumsal sistemin Doğu Avrupa'ya sunulması konularındaki polemiğe derinlemesine girmemiz gerekir. [66] Bize göre, Sovyet sisteminin çöküşü sonucunda solun karşı karşıya kaldığı, özellikle de emperyalist güç ve müdahaleciliğin güçlenmesi ve bunun dünya ölçeğine yayılması ve devrim ve sosyalizm fikrinin saygınlığının erozyona uğraması gibi temel teorik ve pratik sorunları temsil eden bu unsurları tanımlama polemiğine girmeye gerek yoktur. Bu son söylenen nokta, siyasi iktidar ile sosyalist demokrasi arasındaki ilişki üzerine süren tartışmanın yeniden gözden geçirilmesine neden olacaktır.

Latin Amerika solunun strateji ve taktikleri üzerine bugün yürütülen tartışmada ağır basan yaklaşım Sovyet modelinin, devrimci iktidarın devamlılığının teorik ve pratik sorunlarını iki temel boyutta, yani siyasi iktidar ve ekonomik iktidar boyutlarında çözemediğidir.

Ekonomik cephede, en yaygın düşünce, Sovyet modelinin yapısal ve işlevsel olarak ekonomik ve toplumsal gelişmenin, genişleme (*extensive*) aşamasından derinleşme (*intensive*) aşamasına geçemediğidir. Nils Castro, Latin Amerika solu içinde günümüz tartışmalarında geniş çapta kabul gören bir sonucu şöyle özetliyor:

> Sovyet sistemi, Karl Marx'ın Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı kitabının önsözünde, meşhur dördüncü paragrafta özetlediği tezini yok saymıştır. Stalinist katılığın ve SBKP 20. ve 22. Kongrelerinin önerdiği önerdiği gevşemenin yarattığı kafa karışıklığının etkilerine bağlı olarak, bürokratik siyasi denetimin öncelikleri ve proletarya diktatörlüğünden doğan rejimin idame edilmesi, bilimsel ve teknolojik devrimin önceliklerinin önüne geçti. Bu, Sovyet sisteminin etkililiğini, rekabet gücünü ve sürdürülebilirliğini giderek artan oranda zayıflattı. Ve sonunda, Sovyetler Birliği'nde kurulan üretim ilişkileri, "üretici güçlerin gelişim biçimleri" olmaktan çıkıp bunların gelişimi için en-

gel olmaya başladı. Çözülemeyen bu çelişki, nihayetinde, üzerinde durduğu "muazzam üst yapıyı" tümden salladı. (67)

• Politik alanda, Latin Amerika sol hareketinin devrim ve sosyalizm düşüncesini destekleyen kesimlerinde bile, egemen olan kanı Sovyetler Birliği'nin merkeziyetçilikle demokrasiyi birleştiremediğidir. Bu görüşe göre hem savunma ve gelişim görevlerini başarıyla yerine getirmek amacıyla yeterli düzeyde merkezileşmiş, hem de gerçek bir halk katılımı ve temsili ile karşılıklı sonuçlar verecek yeteri kadar demokratik bir siyasi sistemin kurulması başarılamamıştır. 80 yıldan fazla süren Sovyet sosyalizminde, parti ve işçi ve köylülerin devleti, bu işçi ve köylülere, Marx, Engels ve Lenin'in onlar için hayal ettiği demokratik hakları kullanmaları için izin vermede yeterince güvenmeyi hiçbir zaman başaramadı. Onlara güvenmeyerek, iktidarın idame edilmesi, hem manevi alanda hem de maddi düzeyde sosyalist idealden giderek uzaklaşan çelişkili bir sürecin tüm yükünü halka yıkan bu seçkinlerin amacı haline geldi. Bu bakımdan, Sovyetler Birliği'nin sağlık, eğitim, kültür, istihdam ve barınma gibi temel sorunları çözdüğü oranda Sovyet devletinin karşılayamayacağı yeni ihtiyaçlar, çıkarlar ve beklentilerin ortaya çıkıp baskı unsuru olmaya başladığı hissedildi. Nils Castro, sorunun bu boyutlarını da şöyle tanımlamıştır:

> Sovyet Rusya ve onun devasa büyüklükteki periferisinde olanlar göstermiştir ki hiçbir devrim geriye döndürülemez nitelikte değildir ve o devrimin yeniden canlandırılması için gerekli insan motivasyonunun ve temelindeki yeniden uyum, üretim, değişim ve sürekliliğe ve sosyo–kültürel, ekonomik ve siyasi beklentilere dönük çözümlerin yenilenmesinin hafife alınması halinde devrimci rejim, tıpkı hâlâ ayakta duran fakat ölü bir ağaç gibi hükümet etmeyi kaybetmeksizin dahi ölebilir.(68)

Sovyet iktidarı, gerçek bir sosyalist demokrasi için kaçınılmaz olan sürekli yenilenme ihtiyacına cevap bulmak yerine, parti ve hükümetin en üst tabakasında yer alan ve ahlaki bakımdan çifte standartla hareket eden sahipleri, perestroyka adındaki yeni bir dogmayı göklere çıkardığın-

da, o denli merkeziyetçi, dikey ve dogmatik bir hal almıştı ki, devlet aygıtının en üst kademelerinden itibaren çözülmesi mümkün oldu.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün en önemli sonucu evrensel insan ilişkileri sisteminde yol açtığı değişimdir. Bu hem sosyalist kimliklerini muhafaza eden ülkeleri hem de neo–liberal kapitalizmin etkilerinden zarar gören halkları olumsuz etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri devrim yolunu takip eden işçi hareketi ve sosyalist hareket kanadının gerçekleştirdiği eylemlerin bilançosu, raydan çıkanın, düşmanlarla dolu bir çevrede kendi yollarında gitmenin çeşitli biçimlerini geliştiren ve raylar üzerinde gitmeye devam eden beş vagonlu bir treni çeken lokomotif olduğunu göstermektedir.

Sovyet sosyalizminin inşasının temel özü, geride kalan bu sosyalist ülkelerin hatalarını düzeltip yeni bir yönelime girmelerini sağlayacak bir genetik kodu sunacak şekilde, Çin, Kuzey Kore, Vietnam, Laos ve Küba'da savunulmaya devam etmektedir. Kuşkusuz bunu terk etmek, özde yapılacak bir değişiklik anlamına gelirdi. Öyleyse, bu uluslardan her birisi Sovyet deneyimine yapılacak evrensel katkıların neler olabileceğini düşünüp hangi özel ve kişisel yönlerin kendilerinin yeniden evrilmelerine ve yaratıcılıklarına konu olması gerektiğine karar vermelidirler.

İnsanlığın büyük çoğunluğunun karşısında bir başka sorunlar dizisi daha durmaktadır. Bundan böyle hem kapitalist egemenlikle bağlarını sosyalist devrim aracılığıyla koparmanın peşindekiler hem de ilerici toplumsal reformları uygulamaya koyma girişiminde olanlar yeni bir tarihsel gerçekliği göz önünde tutmak zorunda kalacaklardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası iki kutupluluğun sonu, meydanı her ne pahasına olursa olsun amacı neo–liberalizmi korumak olan siyasi ve ekonomik iktidarın ulus–ötesi yoğunlaşmasına bağlı Yeni Dünya Düzeni'ni dayatacak şekilde emperyalizme bırakmıştır.

İnsani, ekonomik ve çevresel bozulma sarmalına yol açan emperyalizmin tarihte en büyük siyasi, ekonomik ve

askeri gücüyle iftihar ettiği bir zamanda Sovyet deneyiminin başarısızlığı bir yandan, eğer gerçekleşmezse, onsuz insanlığın hayatta kalabilmesinin güvence altına alınması amacıyla dünya ekonomisinin yeniden yönlendirilmesinin olanaksız olduğu üretim araçlarının toplumsallaştırılması ihtiyacı ve yaşamsallığı sorununu; diğer yandan ise, emperyalizmin yıkıcı etkilerine başarılı bir şekilde meydan okumak için halkın gücünü toplayıp kanalize edebilecek devrimci bir parti ve devlet gibi siyasi iktidar araçlarının inşa edilmesi ihtiyacı ve uygunluğunun reddi sorununu ortaya çıkarmıştır.

ABD VE BATI AVRUPA'DA NEO-LİBERALİZM

Neo–liberalizmin eleştirel analizi, sıklıkla, bu doktrinin 1970'lerin sonlarından bu yana insanlığı bezdiren hastalıkların temel nedeni olduğunu iddia etmek gibi bir hataya düşmektedir. Eğer sorun sadece bu "kötü politika" olsaydı, bunu "iyi politika" ile değiştirmek yeterli olacaktı. Gerçekte ise, insanlığın giderek artan orandaki bir kısmının yaşam koşullarındaki kötüleşmenin asıl nedeni, varlık nedeni olan sermaye birikimini gerçekleştirmede giderek büyüyen zorluklarla yüz yüze kalan kapitalist üretim biçiminin tükenişi ve bu sistemin artık eskimiş doğasından kaynaklanan küresel krizinin derinleşmesidir. Zenginliğin toplumsal dağılımından yana olan savaş sonrası dönemin eğilimini tersine çevirmek amacıyla egemen tekelci seçkinleri, ideolojik ve kültürel egemenlik de dâhil olmak üzere, elinin altında bulunan siyasi, ekonomik ve askeri gücün tüm araçlarını kullanmaya zorlayan işte bu giderek büyüyen zorluktur. Eşitsizlik, kutuplaşma ve toplumsal dışlanmada daha önce eşi benzeri görülmemiş artıştan sorumlu bir doktrin olarak kendine biçilen rolü oynayan neo–liberalizm işte burada sahneye çıkmaktadır. Buradan çıkan sonuç, neo–liberalizme karşı mücadelenin toplumsal seferberliği teşvik etme konusunda sahip olduğu tartışmasız yetenekle birlikte yalnızca kapitalizme karşı mücadele ile birleştirildiğinde etkili olabileceğidir.

Neo–liberalizm, İkinci Dünya Savaşı döneminde, Avusturyalı–Britanyalı felsefeci ve ekonomist Friedrich Hayek tarafından, büyük yangının bitmesinden sonraki yeni-

den inşada Avrupa üzerine yükleneceğini düşündüğü aşırı toplumsal eşitsizliği meşrulaştıracak bir öğreti olarak düşünüldü. Master çalışması olan *Serflik Yolu* 1944'te yayımlandı. Ancak neo–liberalizm, Hayek tarafından öngörülen koşullarda ve zamanda uygulanmadı. Aksine savaşın yıkıma uğrattığı üretici güçlerin yeniden inşa edilmesi ihtiyacının hızlandırdığı ekonomik büyüme ve Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı dürtüye bağlı olarak emperyalizm, Batı Avrupa'da refah devletini uygulamaya soktu. Refah devletinin demokratik görünümü ve zenginliği bölüşüm biçimi, "komünizmi frenleme" doktrinini desteklemek için uygundu. Buna rağmen, neo–liberal doktrin, üniversitelerde, araştırma merkezlerinde ve Mont Pelerin Cemiyeti gibi enstitülerde çalışma yürüten çok az sayıdaki ekonomist, felsefeci ve aşırı sağ çizgideki politikacı tarafından geliştirilmeye devam edildi. Bu enstitülerden en bilineni, Milton Friedman başkanlığındaki Chicago Okulu'ydu.

Arjantinli tarihçi Tulio Halperin Donghi, ekonomik neo–liberalizmin savaş sonrası Batı Avrupa'da uygulanmasının başarısızlığa uğramasından sonra, dünyada bu modelin uygulanması yönündeki ilk beyhude girişimin gerçekleştiği yerin Güney Amerika olduğunu ileri sürmüştür. Halperin'e göre bazı Latin Amerika ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı ve savaşın hemen sonrasındaki dönem boyunca öncelikli ihracat ürünlerine yönelik talepte meydana gelen düşüşe cevap olarak, ihraç edilebilir ürünlerini iç pazardaki fiyatı üzerinden yaymak ve çeşitlendirmek temelinde bir neo–liberal modeli uygulamaya koydular. Fakat bu projenin uygulanması, bu ekonomik politikanın toplumun yaşam standartlarına düşüşe neden olması ve henüz olanaklı olmayan bir baskıya ihtiyaç duyulduğunu göstermesi nedeniyle aksadı.[69] Bu baskı, 1960, 1970 ve 1980'lerde bölgede yıldızı parlayan askeri diktatörlükler tarafından hayata geçirilecekti.

Terimin artık yaygın biçimde kullanılıyor olmamasına karşın neo–liberalizm, Trilateral Komisyon'un kurulmasına yol açan aynı krize geçici çözüm arayışlarının bir parçası

olarak 1970'lerin başında tekrar ortaya çıktı. 30 yıl sonra, kapitalizmin önceki dönemdeki eğilimini, zenginliğin yeniden paylaşılmasına doğru geri çevirme ihtiyacını göz önünde bulunduran Hayek, o zamana kadar sosyalleşmeye karşı geniş çaplı bir ideolojik duruş sergileyen teorisini yaymak ve derinleştirmek için gerekli motivasyon ve uygun koşulları nihayet buldu. "Neo–liberalizmin babası", başlangıçtaki teorisinin ekonomik bir program için yeterli temele sahip olmadığını düşündü. Bu boşlukları 1970'lerin ilk yarısında, kendisine 1974 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'nü kazandıran üç ciltlik "Yasa, Yasama ve Özgürlük"ün yayınlanması ile doldurdu.

Özü itibariyle neo–liberalizm, liberalizmin yeni bir biçimi değildir; hatta belli bakımlardan onun taban tabana zıttıdır. Liberalizm devletin ekonomiye müdahale etmemesini isterken, neo–liberalizm böyle bir müdahaleyi ısrarla tavsiye eder ve devlete rekabet için – siz bunu zenginlik birikimi diye okuyun – uygun koşullar yaratacak, fakat bundan zarar görecek olan toplumsal grup ve bireylere hiçbir şekilde yardım etmeyecek kuralları yerleştirecek şekilde bu müdahaleyi gerçekleştirme görevini verir.[70]

Neo–liberalizmin pratik olarak uygulanmasının, dikkate değer bir şekilde, neo–liberalizme direnme yeteneğine sahip solun ve halk hareketinin boynunun vurulduğu ve imha edildiği 11 Eylül 1973 darbesini takip eden üç yıllık diktatörlükten sonra 1976'da Şili başta olmak üzere başladığı yer yine Güney Amerika'ydı.[71] Neo–liberalizmin uluslararası heyelanı aslında Margaret Thatcher'in İngiltere'deki (1979) ve Ronald Reagan'ın ABD'deki (1980) seçim zaferleriyle başlamıştır. Bu noktadan sonra, uluslararası kapitalist üst yapıyı dönüştürmeyi hedefleyen ve temel amacı bu üstyapıyı onun uluslararası ekonomik temeli ile uyumlu kılmak olan sistematik bir süreç başladı. Bu dönüşüm, hem büyük emperyalist güçler içinde ekonomik, siyasi, hukuksal ve toplumsal yeniden yapılanmaya hem de yeni bir dünya egemenlik sisteminin başlangıcına neden olacaktı. Her ikisinin de amacı özel

mülkiyetin ve üretimin yoğunlaşmasını hızlandırmak ve derinleştirmekti.

Reagan yönetiminin ABD emperyalizminin stratejik yöneliminin belirlenmesindeki temel katkısı, Washington'un Avrupalı ve Japon müttefiklerine politikaları oluşturma sürecinde sağladığı tarafsız muamele değil, Trilateral Komisyon'un tasarladığı küresel egemenlik şemasını anonimleştirmek ve bunu neo–liberal doktrinin evrensel bayraktarı olarak kullanmaktı. "Küreselleşmenin" –bu durumda, tek taraflı olduğu kadar "üç taraflı" olmayan– neo–liberalizmle birleşmesi ABD emperyalizminin yeni dünya egemenlik sisteminin özünü ifade etmektedir. Bu sisteme geçiş, 1982'de dış borç krizinin patlak vermesinden sonra, başta Latin Amerika olmak üzere, Güney'de kesin bir destek gördü. Aslında, Latin Amerika dış borcunun periyodik olarak müzakere edilmesi IMF'nin yapısal düzenleme programlarını dayatmanın bir aracı haline gelmişti. Bununla birlikte yeni emperyalist egemenlik sisteminin daha fazla kurumsallık sağlamak için dizginlerinden boşalması, ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, küresel iki kutupluluğun sona ermesiyle birlikte gerçekleşebilmiştir.

İngiltere ve ABD'nin neo–liberalizmi evrensel ölçekte dayatmadaki öncü rolü birlikte üstlenmelerine rağmen, bu doktrinin uygulanma şekli konusunda Thatcher ile Reagan arasında farklılıklar vardı. İngiliz neo–liberalizmi, para arzını kısma, daha yüksek faiz oranları, nüfusun üst gelire sahip tabakasına yönelik vergi indirimleri, sermaye hareketi üzerindeki denetlemelerin kaldırılması, kitlesel işsizliğin artırılması, grevlerin bastırılması, sendika karşıtı yasaların kabul edilmesi ve sosyal harcamalarda kesintilere vurgu yapması bakımından daha "su katılmamış" ve "ortodokstu". Tüm bu önlemler, daha sonrasında, sosyal konutlarla başlayan ve çelik, elektrik, petrol, gaz ve su ile devam eden kapsamlı bir özelleştirme programı ile tamamlanmalıydı.[72] Aynı anda, tasfiye edilecek bir refah devletinin zaten olmadığı ABD'de Reagan'ın politikasının merkezinde duran unsur, o zamana kadar ülkede görülen en yüksek bütçe açığını doğuran silah-

lanma yarışındaki büyümeydi. Perry Anderson bu politikayı "gizli askeri Keynesçilik" olarak tanımlamıştı. Reagan, dünya ekonomisindeki üstün rolüne bağlı olarak sadece ABD emperyalizminin karşılayabileceği nitelikte bir lüks olan bütçe dengesinin dışında da önlemler aldı. Neo-liberal doktrini, zenginler için vergileri indirmek, faiz oranlarını yükseltmek ve emek karşıtı politikalarının tonunu ayarlamak -hava trafik kontrolörlerinin 1981 yılındaki grevine karşı baskı kullanması- gibi araçlarla uyguladı.

İlerleyen süreçte neo-liberal heyelan Batı Avrupa'ya doğru yayıldı. 1982'de Hıristiyan Demokrat Helmut Kohl, Batı Almanya başbakanlığına seçildi. 1983'te, örnek İskandinav refah devleti denilen Danimarka'da sağcı bir koalisyon yönetime geldi. İsveç ve Avusturya hariç, Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerinin geri kalanı da aynı kaderi paylaştı. Kıta Avrupa'sındaki sağcı hükümetler, sosyal harcamalardaki kesintiler veya sendikalara uygulanan ağır baskıya oranla bütçe dengesi ve bütçe reformlarına daha çok dikkat ederek, İngiltere ve ABD'ye göre neo-liberalizmin daha düşük şiddetteki versiyonlarını hayata geçirdiler. Bununla beraber, savaş sonrası dönemin refah devleti politikaları bakımından önemli farklılıklar vardı. Diğer yandan bu gelişmelerle eş zamanlı olarak Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan gibi o zamana kadar sağcı hükümetlerce yönetilen Güney Avrupa ülkelerinde seçmenler ilk kez tercihlerini sosyal demokrat hükümetlerden yana kullandılar.

1980'lerde Avrupa'da seçilen sosyal demokrat hükümetler, Thatcher ve Reagan yönetimlerinin aksine ilerici bir imaj çizdiler. Aslında, Fransa'da François Mitterand ve Yunanistan'da Andreas Papandreou hükümetleri, en azından, Perry Anderson'un "Güney Avrupa'da, savaş sonrası sosyal demokrasi kıtanın kuzeyindeki altın yılları boyunca nasılsa, onu yaratmaya dönük bir girişim" olarak tanımladığı[73] ekonomik ve sosyal politikayı geliştirmeye çalıştılar. Fakat refah devleti politikasını takip etmeyi amaçlayan bu gecikmiş girişimler, tekelci sermayenin talep ettiği zenginliğin artan yoğunlaşmasına karşı kürek çekmekten iba-

retti. Bunun sonucunda, her iki hükümet de yönünü değiştirmeye zorlandı. Bu arada, İspanya'da Felipe González başından beri neo–liberal tipteki politikaları uyguladı.[74] Gonzáles, görevden ayrıldıktan yıllar sonra, sözde devleti yeniden yapılandırmada bir "orta yol" bulmayı ve ekonomik ve sosyal politikalarının kapsamını daraltmayı amaçlayan bir haçlı seferine girişti.

"POST-NEOLİBERAL" SOSYAL DEMOKRASİ, ÜÇÜNCÜ YOL VE KÜRESEL İLERLEME DOKTRİNLERİ

"Üçüncü yol" kavramı geçmişteki farkı dönemlerde farklı anlamlarda kullanılagelmiştir. Savaş sonrası dönem boyunca, sosyal demokrasi kendisini ABD emperyalizmi ile Sovyet komünizmi arasında sözde orta bir yerde konumlandırmak için bu kavramın üstüne kondu. 1990'ların başından bu yana, İngiliz İşçi Partisi önderi ve İngiltere Başbakanı Tony Blair ile kendisiyle aynı düşünceyi paylaşan ekonomist Anthony Giddens, Üçüncü Yol terimini artık savaş sonrası dönemin kapitalist ve komünist kutupları arasında bir yoldan ziyade, refah devleti ile ortodoks liberalizm arasında bir orta yol arayışını ifade etmek amacıyla da kullandılar.[75] Giddens'e göre, Üçüncü Yol,

> "sosyal demokrasinin geçtiğimiz yüzyıl boyunca sıklıkla yapmak zorunda olduğu periyodik reform hareketlerinin çağdaş bir versiyonudur."[76]

Yine Giddens'e göre, bu yeniden formülleştirme, Margaret Thatcher ve Ronald Reagan'ın sırasıyla 1979 ve 1980 yıllarındaki seçim zaferleri sonrasında refah devleti üzerine oluşan konsensüsü çözmek için gerekli hale gelmişti ve Sovyetler Birliği ve Avrupa sosyalist bloğunun 1990'ların başındaki çöküşü ile de pekişmişti. Yeni koşullarda, sosyal demokrasinin ayakta kalıp başarıya uğrama gücü,

> "ancak, daha önce sahip olduğu bakış açısını şu ana kadar çoğunun yaptığından daha eksiksiz bir tarzda yeniden gözden geçirirse olanaklı"

idi.[77]

Blair ve Giddens'in yazıları ve yorumları, kendilerini merkezde bir yere konumlandırmaya dönük planlı bir amaçla, "eski tipteki sosyal demokrasiyi" bir yana, "neo–liberalizmi" başka bir yana koyarak türlü türlü senaryo ve parametreler sunmaktadır. Refah devleti ile ortodoks neo–liberalizm arasında paralellik olduğuna dair herhangi bir iddiada bulunulmasa da, ikincisinin yeniden kullanımına dönük açık bir kabul görülmektedir. Blair bizatihi, Üçüncü Yol ile liberalizmin birlikteliğinden bahsetmektedir. Bu, sosyalist düşüncenin kurucularının savaşmakta en kararlı olduğu politik–ideolojik akımlardan bir tanesidir:

> Üçüncü Yol, sağ ile sol arasındaki farklılığı ortaya koymaya dönük bir girişim değildir. Değişen dünyadaki geleneksel değerlerle ilgilidir. Ve yaşam gücünü, merkez solun bu yüzyıldaki ayrılıkları Batı genelinde ilerici politikayı fazlasıyla zayıflatan iki ana düşünce akımını, demokratik sosyalizm ve liberalizmi birleştirmekten almaktadır. Liberaller piyasa ekonomisinde bireysel özgürlüğün önceliğini savunurken; sosyal demokratlar ana etmeni devlet olan sosyal adaleti desteklemişlerdir. Devletin amaçlarımızı gerçekleştirmemizin bir aracı olduğunu, fakat tek aracı olmadığını ve kesinlikle kendinde bir amaç olmadığını kabul edersek, bu ikisi arasında mutlaka bir çelişki olmak zorunda değildir.[78]

Blair, bu tanımlamayla tarihi tahrif etmektedir. İngiliz Başbakanı, "merkez solun iki ana düşünce akımını birleştirmekten" bahsederken, kapitalist gelişimin çoktan aşılmış olan aşamalarında ilerici bir rol oynamış olan sosyal liberalizmden bahsetmektedir. Blair'in söylemediği, bu ortanın solu liberalizminin, ölümünü kendisinin ilan ettiği "eski tipteki sosyal demokrasinin" ikiz kardeşi olduğudur. Öyleyse, Üçüncü Yol'un "politik birliği", her durumda yeniden vücut bulması sermaye birikiminin var olduğu koşullarla uyum sağlayamayacak olan bu türdeki liberalizmle değil; ancak bu ideolojik akımın en geri ve anti–demokratik çeşidi olan neo–liberalizmledir.

Üçüncü Yol, Blair ve Giddens'in günümüz dünyasının "beş ikilemi" olarak tanımladıkları şeyi cevaplama arayı-

şındadır. Bu ikilemler, küreselleşme, yeni bireycilik, sağ ile sol arasındaki farklılıkların silikleşmesi, siyasi gündemin içerik ve biçimlerindeki değişiklikler ve çevrenin tahribata uğramasıdır.

Üçüncü Yol ideologlarına göre, küreselleşme bireylerin denetiminin dışında, ekonomide Keynesçi müdahaleye dayananlar da dahil olmak üzere ulus-devletlerden iktidarı alan; yerel kimlikleri canlandırmak için yeni talep ve olanakları oluşturarak onu gerileten ve ulusal sınırları aşan ekonomik ve kültürel bölgeler oluşturarak bir kenara iten bir süreçtir. Böylece, küreselleşme terimi ile ulus-ötesi tekellerin yağmacı faaliyetleri gizlenmiş, bu üç argümanla birlikte devletin bu tür yağmacı faaliyetlere karşı durmadaki acizliği haklı gösterilmiştir. Gerçekte ise yaşanan şey, devletin doğrudan ve yoğun bir şekilde ulus-ötesi tekellerin çıkarına çalışır hale gelmesinden başka bir şey değildi.

Blair ve Giddens, İngiliz toplumunun maddi ihtiyaçlarını karşılayarak üstesinden gelebileceklerini düşündükleri bir tutum olan ve sömürü ortamında zenginlik birikimi ve diğer bireylerle rekabet arayışı ile karakterize olan "eski bireyciliğe" karşı "yeni bireycilikten" bahsetmektedirler. Bu kavram, yaşam tarzlarındaki farklılıklara ve cinsiyet, ırk, yaş, din, kültür ve cinsel yönelim temelindeki ayrımcılığa karşı mücadele temeli üzerine kuruludur. Her türden ayrımcılığa karşı mücadele ve her bir bireyin kişiliğinin özgür gelişiminin desteklenmesi her ne kadar gerçek ve geçerli tasavvurlar olsa da, bu unsurları, bu ikilik içinde sınıf çelişkilerini gizlemeye çalışmak amacıyla kullanmaya dönük bir çaba söz konusudur. Blair ve Giddens'in unuttuğu, nüfusun yaşam standartlarını düşüren ve 1979 seçimlerinde Margaret Thatcher'in zaferinin koşullarını hazırlayan İşçi Partisi hükümetinin emek karşıtı politikaları olmuştur. Thatcher'in seçilmesi, İngiltere'ye neo-liberalizmin girmesinin yolunu açmıştır.

Giddens, sağ ve sol arasındaki ilişkiden bahsederken – "sol"dan kastedilen sosyal demokrasidir –, Üçüncü Yol'un neo-liberalizmle olan yakınsaması gizleme ihtiyacı duyma-

dan iki argüman sunmaktadır. Birincisi, sol ile sağ arasındaki rekabet dengelendiğinde, bunların arasındaki farkı sorgulamakla hiç kimsenin ilgilenmediğini; ancak ikisinden birisi, "tek geçerli olanın" kendisi olduğu izlenimini verdiğinde her iki akımın da, her biri kendi nedenlerinden dolayı, bu farkı sorguladığını iddia eden Norberto Bobbio'dan ödünç alınmıştır.[79] Hâkim akım kendi politikalarının "alternatifi olmadığını" iddia ederken daha zayıf olanı "diğerini karşıt konuma çekerek ve bu şekilde tarafsızlaştırarak, pratikte kendi konumundan her ne kazanabilecekse kazanma niyetiyle karşıt konumların sentezini yapmaya" çalışır.[80] Giddens şöyle ifade ediyor:

> Politik sağ, örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde faşizmin yenilgisini takiben yeni elbiselerini giymiştir. Sağ kanat partiler, varlıklarını sürdürebilmek için solun değerlerinden bazılarını benimsemek ve refah devletinin temel çerçevesini kabul etmek zorundaydılar. 1980'lerin başından bu yana, neo-liberalizmin ideolojik üstünlüğü ve komünizmin çöküşünden dolayı olayların yönü değişti. Tony Blair'in, Thatcherizm'in birçok görüşünü devraldığı ve bunları yeniymiş gibi yeniden kullanıma soktuğu yönlü iddiası bu noktadan bakıldığında kolayca anlaşılabilir.[81]

Giddens, "Blair'in, Thatcher'e ait görüşlerin birçoğunu kendisine mal etmesinin" nedenlerini açıklamak için Bobbio'ya başvurduktan sonra, "sağ" ile "sol" arasında rastlantısal "ayrılmalar" ve "uzlaşmalar" olabileceği, çünkü her ikisi arasındaki mevcut farklılıkların içerik ve etki alanının değiştiği önermesinde bulunarak, tezinin günümüzdeki ve gelecekteki geçerliliğini sorgulamaktadır. Buna göre bir yandan, "hiç kimsenin kapitalizme karşı bir alternatifi olamaması" ve "gündemde kalmaya devam eden sorunların, kapitalizmin ne kadar süreyle ve hangi yollarla yönetilip düzenlenebileceği ile ilgili olması" bakımından "eski tipteki sosyal demokrasinin" kimliğinin ve gündeminin modası geçmiştir. Diğer yandan ise Giddens'a göre sol ile sağ arasındaki farka uymayan, "ekolojik sorunların yanında aile, çalışma ile kültürel ve kişisel kimliklerin doğasının değişimiyle ilintili diğer başlıklar" gibi yeni

konular ortaya çıkmıştır. "Sol–sağ ayrımı devam etmektedir; fakat sosyal demokrasi için temel soru bu ayrılığın, daha önceki kadar siyasi alanı kaplayıp kaplamadığıdır." Bu noktada bu anlamsız ifadeler üzerine yorum yapmanın pek bir gereği yok; yalnızca neo–liberalizmle uzlaşmaktan dolayı yüzü kızarmayanların sol ile sağ arasında artık bir farkın kalmadığını iddia edebileceklerini söylemek sanırız yeterli olur.

Bu "beş ikilemden" bir diğeri, bir yandan sosyal demokrat partilerin, Yeşiller ve diğer sağcı popülistler gibi kendileri ile boy ölçüşen yeni toplumsal hareketler ve diğer siyasi örgütlerin gerisinde kalması ve diğer yandan, ulusal hükümet ve iktidar boşluğu ile ilgili rollerindeki gerilemeden kaynaklanan siyasi eylemin içerik ve biçimlerindeki değişime ilişkindir. Nihayetinde, çevreye verilen zarar, sürdürülebilirliğini güvence altına alma kaygısıyla hareket eden bir bakış açısıyla, bilim ve teknolojinin endüstriyel yenilenmeye uygulanmasının siyasal süreçle birleştirilip demokratikleştirilmesi üzerine kararlar alınmasını dayatmaktadır.

Evrensellik iddialarını içeren bu tür tumturaklı ifadeleri okuduktan sonra, Üçüncü Yol programının İngiltere'nin kendine has durumu için tasarlanmış seçimlerle ilgili bir parti programının ötesinde herhangi bir şey olmadığını görmek şaşırtıcı. Bu bağlamda Üçüncü Yol'un dört siyasi hedefi bulunmaktadır: hükümetin empoze edici olmaktan çok kolaylaştırıcı olduğu ve piyasanın gücünün kamu çıkarına hizmet ettiği, bilgiye dayalı, bireysel güç ve fırsatların üzerine kurulu dinamik bir ekonomi; hükümet ve yurttaşların yakın bir işbirliği içine girdikleri hak ve görevleri üstlenen güçlü bir sivil toplum; demokrasiyi bugüne uyarlamak için derinleştirilen işbirliği ve adem–i merkeziyetçiliğe bağlı bir modern hükümet ve uluslararası işbirliğine dayalı bir dış politika.

Blair, hükümetle sivil toplum arasında yeni türde bir ilişki tanımladı. Buna göre, hükümet gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde hareket edecekti. Amaç ise, kamu ile özel alan arasındaki sinerji, yani kamu mülkiyetinde azalma ve

sosyal hizmetlerin pazarlanmasına tahsis edilmiş özel şirketlerin finanse edilmesiyle karakterize olan "yeni bir karma ekonomi" temelinde toplumsal gelişim ve yenilenme; sosyalist blok ile rekabetin sona ermesinden sonra değişen koşullar içinde, siyasal partiler sistemi üzerinden kanalize edilen yurttaş taleplerinin aşınır hale gelmesini engelleyici bir çaba olarak demokrasinin demokratikleştirilmesi; suçla savaş ve toplumsal güvenliğin arttırılması ve "demokratik ailenin" oluşturulmasıydı.

İngiliz Başbakanı, devletin sosyal yardım ve kalkınma işlevlerini üstlenmek yerine, bu amaçlar için, devletin özel teşebbüs ve gönüllü örgütler arasında işbirliğine dayalı bir ilişkiyi yerleştirmesi gerektiğini ima ederek, refah devleti kavramının yerini refah toplumu kavramının alması gerektiğini belirtti. Bu bağlamda, yeniden paylaşımın anlamı, zenginliğin yeniden paylaşımı yerine, özellikle eğitim ve çalışma hakkı aracılığıyla zenginliğin üretimi ve el konulmasında katılım olanaklarının yeniden paylaşımı olarak değişecekti. Blair aynı zamanda eşitliği katılım, eşitsizliği ise dışlanma olarak tanımlıyordu. Bu ikinci kavram, toplumun alt tabakasının zarar gördüğü gönülsüz dışlanma ve ayrıcalıklı kurum ve çevrelerdeki "izole edilmiş" seçkinlerin yaptıklarından ibaret olan gönüllü katılımı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Blair'e göre, emeklilik hakkının da, bireylerin sadece aktif çalışma yaşamından emekli olmalarından sonra değil; önceden belirlenmiş bir emeklilik yaşı olmaksızın ve bunu herkesin özgür iradesine bırakarak serbestçe erişebildiği bir fonla değiştirilmesi gerekliydi.

Üçüncü Yol çizgisinin, sosyal demokrasinin savaş sonrası dönem boyunca koruduğu ve Avrupa'nın tüm işçi, sosyal demokrat ve sosyalist partilerinin de içinde yer aldığı mevzilere saldırıyor olmasına rağmen, bu çizginin yandaşlarının neo–liberalizm ile yakınlaşmalarını kabul ettiklerini açık bir tarzda dile getirmeleri, tarihsel olarak Avrupa işçi ve sosyalist hareketinin sağında konumlanan İngiliz İşçi Partisi ile Avrupa'nın diğer sosyal demokrat ve sosyalist

partilerinin söylemlerinde farklılığa yol açmıştır. Giddens'in kendi kelimelerinden aktaralım:

> "Üçüncü Yol'un", Bill Clinton ve Tony Blair tarafından nihai olarak benimsenmiş hali, hem kıta Avrupa'sının sosyal demokratlarının birçoğundan hem de kendi ülkelerinin solcu eleştirmenlerinden mesafeli bir tepki aldı. Eleştiriyi yapan kesimler, bu anlamdaki Üçüncü Yol'u ısıtılmış neo-liberalizm olarak görmektedirler. Yine bu kesimler, ABD'ye baktıklarında oldukça dinamik bir ekonomi görürken, gelişmiş dünyada en aşırı boyutlara ulaşmış eşitsizliğe sahip bir toplumu da görüyorlar. Neo-liberal muhafazakârların bazı tutumlarını taklit ediyor gibi görülen Clinton "bildiğimiz refah devletini sona erdirme" sözü vermiştir. Eleştirilerde söylenen, iktidara geldiğinden bu yana Blair ve New Labor hareketinin Margaret Thatcher'in ekonomik politikasını sürdürdüğüdür.[82]

Küresel İlerleme Vakfı

Sosyalist Enternasyonal'in Eylül 1996'da New York'ta gerçekleştirdiği 20. Kongresi, İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) eski sözcüsü ve bu ülkenin eski devlet başkanı Felipe Gonzalez başkanlığında Küresel İlerleme Vakfı'nı kurdu. Amaç, "21. yüzyılın yeni cephesi küreselleşmenin yeni meydan okumalarına karşı sosyal demokrat düşünceyi yenilemek amacıyla yeni bir düşünce platformu hazırlamak"tı.[83] Sosyalist Enternasyonal'e bağlı partilerin liderleri, bu partilerin kadın ve gençlik örgütlerinin temsilcileri ve farklı alanlardan profesyonel ve aydınların katılımı ile oluşturulan komisyon, organizatörlerinin küreselleşmenin "yeni çağını" müjdelediğini düşündükleri yedi başlığı tartıştılar. Bunlar sırasıyla, uluslararası sermaye hareketi, teknolojik devrim, sağlıklı makro-ekonomik politikalar, devletin ve devletin rolünün yeniden biçimlendirilmesi, uluslararası mali sistem, kadınların katılımı, çevre, kültürel kimlik, vasıflı işgücü kıtlığı ve uluslararası dayanışma gibi günümüzün sorunları olarak görülen konularla birleştirilen uluslararası yönetişimdi.

Küresel İlerleme Vakfı'nın yürüttüğü tartışmalar dokuz ana başlığa ayrılmıştı: Ekonomi, piyasa ve devlet; küresel-

leşme ve kimlik; refah devletinin yenilenmesi; eğitim, eğitim, eğitim; teknolojik değişim, istihdam ve küresel değişim; küreselleşme ve ekonomik ve mali yönetim; yeni binyılda kadın; küresel dünya için gençleştirilmiş sosyalizm; tarihimiz ve yeni bir yüzyıl için yeni bir enternasyonaldi. Bundan başka, enternasyonalin işleyişinin, Avrupa, Latin Amerika, Asya, Afrika ve Ortadoğu'da gerçekleştirilecek bölgesel toplantılarla örgütün kat ettiği büyüme ışığında gözden geçirilmesi de önerildi. Sosyalist Enternasyonal'in 20. ve 21. Kongreleri arasındaki oturumlarını gerçekleştirdiği dört yıllık zaman dilimi boyunca Küresel İlerleme Vakfı, 130'dan fazla rapor, bildirge ve önerge üzerine müzakere yürüttü.

Üçüncü Yol ve Küresel İlerleme Vakfı'nın doktrinleri, zenginliğin yoğunlaşması sürecine karşı duruştan kaynaklanabilecek istikrarsızlık, protestolar ve toplumsal mücadeleleri etkisizleştirmeyi amaçlayan bir politikayı meşrulaştırma ve buna uygun bir imaj yaratma konusunda ortak hedefini paylaşmaktadırlar. Ancak aralarında iki önemli fark vardır.

İlk fark, her iki kesimin duruşları ile ilgilidir. Eski tipteki sosyal demokrasi ve ilan ettikleri yeni politika hakkındaki basmakalıp sözlere rağmen, aslında ne Blair ne de Giddens, Üçüncü Yol'un İngiltere için tasarlanmış dar anlamda bir seçim programı olduğu gerçeğini saklama çabası gösteriyor. Buna karşın Küresel İlerleme Vakfı, evrensel alanda siyasi ve teorik çalışma amacını taşıyan bir imaj yaratmak için çabalamaktadır. İkinci fark daha belirgindir. Üçüncü Yol, tekelci kapitalizmin ideologlarının sayesinde sistemin küresel krizinin derinleşmesini saklamaya çalıştıkları söylevleri üstlenmenin yanında neo–liberal doktrinin unsurları ile açıkça işbirliği bile yaparken Küresel İlerleme Vakfı kendisini neo–liberalizmden ayrı tutuyormuş gibi yapmaktadır.

Gonzáles, her oyunda sırasını tekrar eden bir oyuncu gibi, Küresel İlerleme Vakfı'nın gerçekleştirdiği tüm seminerlerde, öne çıkarmaya çalıştığı aynı fikirleri tekrar tekrar dillendirdi:

• Küreselleşme, ulusların arasındaki karşılıklı bağı güçlendiren, kökleri yakın zamana dayanan bir süreçtir.

• Her ne kadar kimi uluslar diğerlerine göre bu süreçten daha fazla yararlanıyor olsa da, genel anlamıyla karşılıklı bağımlılık derecesi ne kadar yüksek olursa sömürü de o kadar az olur.

• Küreselleşmenin özelliklerinden biri, kâr elde eden şirketlere müdahale eden ulusları, yani, ekonominin işletimini düzenleyen ve sosyal programları finanse etmek için sermaye yatırımlarına vergi yükü bindiren devletleri cezalandıran sermaye hareketindeki artıştır.

• Eş zamanlı olarak teknolojik devrim, toplumsal dayanışmanın, sendikal örgütlenmenin ve işçi sınıfının politik eyleminin dayandığı ve en üst düzey seviyesine refah devletinde ulaşan geçmişin büyük fabrikalarını ve üretim ilişkilerini tasfiye eder.

• Yeni koşullar altında, sağlıklı makroekonomik politikaları sürdürmek, yani, sermaye yatırımlarının vergilendirilmesinin makul olmamasından dolayı düşen bütçe gelirleri ile sosyal harcamalar arasındaki dengeyi korumak gereklidir. Öyleyse, bir ayağı "ulus ötesi", diğer ayağı ise "ulus içi" olan bir süreç üzerinde işleyecek bir devlet reformu yapmak gereklidir. Bu sacayaklardan ilki, küreselleşmenin bir sonucu olarak devletin egemenlik, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme kapasitesinin kaybı anlamına gelirken, ikincisi, siyasi ve idari adem–i merkeziyetçilik için uygulanacak bölgesel ve yerel baskıyı da içerir.

Gonzáles'e göre, dünyanın durumu her geçen gün daha karmaşık bir hal aldı; çünkü sermaye hareketinin rahatlığı ve yoğunluğu, ulusları mali krizin etkilerine karşı daha savunmasız bir hale soktu. Bu yüzden, böylesi krizlerin patlak vermesinin öngörülebilmesi ve buna uygun mekanizmaların hayata geçirilmesi için uluslararası mali sistemin yeniden inşa edilmesini önerdi. González ayrıca, "insani müdahaleler" de dahil olmak üzere müdahale hakkına sahip bir küresel yönetişimi savundu; ancak bu müdahalelerin yalnızca "soylu" ve "insani" amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi için gerekli mekanizmalar ve koruma sistemlerinin de bulunması gerektiğini söyledi.

Eski İspanya devlet başkanı, yeni koşullar altında, kadınların ekonomik hayata dahil edilmesi; endüstriyel gelişmenin neden olduğu çevrenin bozulması; iletişim devriminin tek taraflı karakterinin yol açtığı ulusal kültürel kimliğe dönük tehdit; yetersiz eğitim, mesleki eğitim ve insan sermayesinin gelişimi gibi kalifiye iş gücü eksikliği ve zengin ve fakir ülkeler arasındaki eşitsizlikten kaynaklanan uluslararası dayanışma talebi gibi yeni gelişmelere cevap bulma gerekliliğini hissetti.

Gördüğümüz gibi, Küresel İlerleme Vakfı Üçüncü Yol'dan hayli farklı bir şekilde, Lenin'in sosyal demokrasinin tarihsel rolü olarak tanımladığı şeyi günümüz koşullarında gerçekleştirmeyi hedefleyen bir oluşum halini aldı: Bu, sermayenin çıkarlarını emeğin çıkarlarıyla uzlaştırma girişimidir. Sınıf çelişkilerinin yükseldiği her durumda, sosyal demokrasi, bu çıkarların uzlaşmaz bir niteliğe büründüğü ölçüde sermayenin tarafını tutar. Küresel İlerleme Vakfı'nın yaptığı tam olarak budur: Bir yandan ulus-devletin harekete geçme kapasitesini düşüren "kontrol edilemeyen" ekonomik güçler karşısında "gerçekçiliğe" çağrı yaparken diğer yandan da, mülkiyet ve üretimin uluslararası yoğunlaşmasına karşı durmaksızın sosyal refah programlarının kimi kısımlarını korumayı (tutamayacağı halde) vaat etmektedir.

Küresel İlerleme Vakfı'nın yaptığı, dünya sorunları üzerine bir dizi analize girişmek ve González'in vaat ettiği gibi bunlarla yüzleşecek politik eylemin ana hatlarını sunmak yerine, hem iktidarda hem de muhalefetteki sosyal demokrat partilerin refah devletinin terk edilmesi sürecinde aktif rol oynadığı zamanlarda, çeyrek yüzyıl önce gerçekleşen bu tasfiyeye methiyeler düzmekti. Burjuva refah devleti projesini uygulamak için savaş sonrası dönemde toplumsal dönüşüm olanağını reddeden, sonraki dönemde ise sosyalizmle ideolojik hesaplaşma ve sermayenin yeniden üretimi için işlevsel bir şemanın oluşturulması ihtiyacının ortadan kalkmasıyla beraber aynı refah devletinin tasfiyesini üstlenen Avrupa sosyal demokrat partileri, bugün, toplumsal ve bireysel çıkarları uzlaştırma ihtiyacı üzerine ettikleri boş

laflarla, neo–liberalizmle olan yakın uyumlarını açıkça ortaya koymaktadırlar. Sosyal demokrasi, geçmişte eşi görülmemiş seviyelere ulaşan zenginlik yoğunlaşması ve kitlesel yoksulluk bunun yapılmasına engel değilmiş gibi, çağdaş kapitalizmin çıkarlar arasında böyle bir denge kurulmasına imkân verecek maddi ve manevi koşulları yarattığına daha fazla vurgu yapsa da, burada sözü edilen türde bireysel ve toplumsal çıkarlar arasında denge kurulması gerçekte tartışma konusu olabilecek türden dahi değildir.

Aralarında bulunan özgün farklılıklara rağmen Blair ve Gonzalez'in, kendilerini politik yelpaze içinde konumlandırmak amacıyla kullandıkları yöntem aynıdır. Her ikisi de neo–liberalizmin aşırı, anti–sosyal ve insanlık dışı karakterine vurgu yapmaktadırlar. Ancak, neo–liberallerin devletin sosyal işlevlerinde ve zenginliğin paylaşımındaki düşüşe yol açan nesnel koşullardan bahsederken haklı olduklarını dile getirmekte ve daha tedrici şekilde uygulanması kaydıyla, nüfusun bu düşüşleri anlamasını ve desteklemesini sağlayacak bir "ara" konumu savunmaktadırlar. Sermayenin çıkarlarını daha düşük bir sosyal maliyetle karşılayan bu politika, sosyal demokrasinin mutlak bir biçimde sağa kaymasını ve solda ise göreceli terimlerle kalmasını sağlamaktadır.

Avrupa sosyal demokrasisi, "günümüzde solda olmak ne demektir?" şeklindeki meşhur retorik soruya cevap olarak, bunun ölçüsüz neo–liberalizmin aşırılıklarına karşı durma anlamına geldiğini iddia etmektedirler. Başka bir deyişle, kamu sağlığı hizmetlerini ve eğitimi tamamen tasfiye etmek, işsizleri ve emeklileri tamamen kendi kaderleri ile baş başa bırakmak ve sosyal koşulların kötüleşmesine göz yummak yerine, zenginlik ve siyasi gücün uluslararası yoğunlaşmasına dönük temel eğilime müdahale etmemek kaydıyla ve özel sektörün geniş katılımıyla gerçekleşecek şekilde, asgari düzeyde bir sosyal politika savunulmaktadır.

Sosyal demokrasi ve neo–liberalizm, yurttaşların temsil ve katılımının gerçek iktidarın uygulanmasındaki etkisinin giderek daha marjinal bir düzeye indirgendiği "demokratik" bir statükonun korunması konusunda fikir birliğine sahip-

tirler. Aynı zamanda, başka şeylerin yanında, Irak'ın bombalanması, Yugoslavya'ya yönelik saldırı, Küba Devrimi'ne beslenen düşmanlık ve IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların politikaları gibi açık emperyalist uygulamaları da desteklemektedirler.

Neo–liberalizmle yakınlaşma, sosyal demokrasi için tek elverişli yoldur. Refah devletine ilişkin her şey tasfiye edildikten sonra bu ideolojik yapının iflası, bugün ifadesini halkın boyunduruk altına alınmasında bulmaktadır. Şu durumda sosyal demokrasinin önünde iki seçenek vardır: ya tarihsel hatasını kabul edip ihtiyaç duyulan şeyin kapitalizmin ayağını kaydırmak olduğunu kabullenecek – ki bunu kuşkusuz yapmayacaktır – , ya da bugüne kadar yaptığı şeye devam edecek, insanın kontrolü dışındaki "olağanüstü fenomenin" dünyayı ansızın ve radikal bir şekilde değiştirdiğini varsaymayı sürdürecektir.

Sonuç olarak, sosyal demokrasinin tarihinin nihai sonucu, kapitalizme topyekün teslimiyet, geçmişteki temel önermelerinden, özellikle de bir zamanlar ilan etmiş olduğu sosyalist ideallerden radikal bir kopuş ve şeklen bile olsa, kendisini muhalif bir güç ya da en azından bir reform gücü haline getirebilecek olan her şeyin reddidir. Eğer, sosyal demokrat söylemlerle neo–liberalizmin üzerini kapamayı reformizm olarak görmeyeceksek, sosyal demokratlar artık reformist bile değillerdir.

"Reform mu devrim mi" sorusu üzerine son birkaç yorum

İşçi hareketi ve sosyalist hareket içinde reformist ve devrimci akımlar arasındaki kesin kopuştan yaklaşık bir asır sonra, üç etkenin, kapitalizmin, "tarihin sonu" olduğu tezini besler görünmektedir. Emperyalizmin geliştirdiği egemenlik, müdahale ve nüfuz kapasitesinin, geçmişte hiç olmadığı kadar yoğun bir şekilde, devrimin olanaklı olup olmadığı sorusunu ortaya atması; küreselleşme ve " bilimsel teknolojik devrim" etrafında oluşturulan mitolojinin devrimin gerekliliği konusundaki şüpheleri artırması

ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünün, devrimin aslında istenilen bir şey olup olmadığının sorulmasına yol açmasıdır. Bu yüzden, bugün görünürde hiçbir çözümü olmayan bir durumla karşı karşıyayız. Bir yandan, yeni devrimlerin zaferi için kısa ve orta vadeli koşullar mevcut değilken; diğer yandan da dünya egemenlik sistemi, sadece neo–liberal karşı devrimin birikmiş sonuçlarına katılma ya da en azından saygı gösterme niyetindeki siyasi güçlerin iktidara gelmesine izin veriyor. Yine de emperyalizmin, insanlığın kaderi üzerindeki denetimini sürdürmesi olanaksızdır.

Emperyalizmin, sadece devrimi değil bunun da ötesinde, yerkürenin herhangi bir kısmında ilerici toplumsal reformları bile engellemek amacıyla bir egemenlik sistemi oluşturmak için kendi gücü dâhilinde her şeyi yapacağından hiç şüphe yoktur. Soru bu sistemi ne kadar daha sürdürebileceğidir. Keza takınmaya çalıştığı imajın aksine, kapitalizm, yaşlılığını yansıtan ve mutlak ölümüne yol açacak olan uzlaşmaz çelişkilerdeki artıştan kaçınmanın sihirli formülünü ne şimdiye kadar bulmuştur ne de bundan sonra bulabilecektir. Sosyalizm ve devrim adına ne kadar çok ve ne kadar ciddi hatalar yapılmış olursa olsun, bu görüşler yenilenmiş bir geçerlilik kazanmaktadır.

Rosa Luxemburg sorunu, "ya sosyalizm ya barbarlık" sloganıyla tanımlamıştır. Luxemburg'un ölümünden yetmiş yıldan biraz fazla bir zaman sonra barbarlık, insanlığın varlığını dahi tehdit eder hale gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

LATİN AMERİKA'DA TAHAKKÜM, KRİZ VE HALK DİRENİŞİ

LATİN AMERİKA'DA KAPİTALİZMİN YÜKSELİŞİ

Yarıkürenin sözde keşfiyle başlayan, fetih ve sömürgeleştirme yoluyla sürdürülen, her iki Amerika'nın da Avrupa tarafından işgal edilmesi süreci[84], kıtanın, kapitalizmin gelişmesi sürecine sömürgeci tarzda dahil edilmesine yol açtı. Bu süreç, 1492–1519 yılları arasındaki keşif seyahatleri; 1519–1535 yılları arasında Meso–Amerikan ve Andean medeniyetlerinin fethedilmesi ve 1535–1580 yılları arasında, o dönemde marjinal topraklar olarak görülen topraklarda kontrolün sağlanması ile gerçekleşti.

Değerli madenlerin, metropoller için mümkün olan en düşük maliyetle çıkartılması, 16. ve 17. yüzyıllarda ve 18. yüzyılın başlarında her iki Amerika'da da, İspanyol sömürgelerinin sömürülmesinin arkasında yatan temel hedefti. İspanyol krallığı, bu tekeldeki en yüksek kârı güvence altına almak için bir ticaret bürosu kurdu. Bunlar, Sevilla'daki Casa de Contratación(Kontrat Evi) (1503), Hint Konseyi (1542) ve filo sistemidir (1561). Maden üretiminin talebini karşılamak için, takas yoluyla madenlere ve şehirlere yiyecek, kumaş ve yük hayvanı sağlayan, nerdeyse tedavülden kalkmış destek ekonomisi canlandırıldı. Bu sömürge ekonomisi, yerli nüfus ve diğer kıtalardan getirilen kölelerin sömürülmesine dayalıydı.

Yerli nüfusun ayrım gözetmeksizin köleleştirildiği bir dönemden sonra, 1542'de Kral 3. Carlos tarafından getirilen yeni yasalar yerlilerin köleleştirilmesini yasakladı ve yerli nüfusun sömürülmesinin tek yasal yolunun, *encomi-*

*endas** olarak bilinen zorla çalıştırılma sistemiyle uygulanabileceği bir sistem getirdi. Önceleri, *encomienda* sistemi, yerli topluluklara, kilisenin ve teolojiyle ilgilenenlerin, bunların köleleştirilmemelerini tavsiye etmesi gibi değişik nedenlerle uygulanmıştı. *Encomiendas,* kölelikten, sürekli olmaması (miras kalan hiçbir hak yoktu) ve İspanyol fatihlerinin (*conquistador*) emeklerini sömürdüğü yerli nüfusu "medenileştirmesi" ve "Hıristiyanlaştırması" yükümlülüğünü taşımaları bakımından ayrılıyordu. Sömürgeleştirmeye aktif bir şekilde karşı koyan "isyancı" yerlilerin 1679'a kadar ve İspanyol sınır yerleşim bölgelerine saldırmakla suçlanan "barbar yerlilerin" 1810'a kadar yasal olarak köleleştirilmeye devam etmelerine rağmen, bu yeni kanunlar, *encomiendas*'ın geçici niteliğini teyit etmiş; kişisel hizmetleri ortadan kaldırmış; yerli nüfusun haraç verme zorunluluğuna yasal çerçeve kazandırmış ve bu sistemin içinde yaşayanlar tarafından işgal edilmiş bölgelerde, toprak mülkiyetinin birkaç farklı biçiininin bir arada yer almasını sağlamıştır.

İngiltere, Portekiz ve Fransa'nın Amerika'daki sömürgelerinin tersine, İspanya'daki yeni dünya sömürgelerinde yerli nüfusun sömürüsü, diğer kıtalardan köle getirilmesinin üzerinde baskın oldu. Bunun temel nedeni, İspanya krallığının bölgenin başka bir yerinde Afrikalı köleliğine bağlı olan sömürgeye dayalı bir ekonomiyi, 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar kuramamış olmasıydı. İspanya'nın, o dönemden sonra köle ticaretini artırmasına rağmen, tüm sömürgeleştirme döneminde, kraliyetin Amerika'daki topraklarına toplamda yaklaşık 1,5 milyon köle getirildi. Bu, kıtaya getirilen Afrikalı kölelerin ancak yüzde 12'sini oluşturuyordu.[85]

Bununla beraber, fetih ve sömürgeleştirmenin başlangıcından itibaren köle ticareti, sürecin bir parçası olageldi. İspanya'nın her iki Amerika'yı da işgalinden sonra kıta

* Encomiendas, yerlilerin belirli bölgelerde Hıristiyanlaştırılması karşılığında, onların emeklerine el koyma hakkını veren, İspanyol sömürgesine dayalı imtiyazcı sistemin adıdır. – İngilizce'ye çevirenin notu.

merkezi beyaz Avrupalılar, Araplar, Asyalılar ve Afrikalılar da dahil, değişik kökenlerden köleleri barındırıyordu. Bunlardan bazıları 1493'ten sonra Amerika'ya götürüldü. 16. yüzyılın sonunda İspanya'nın, kendi nüfusunun yüzde birine tekabül edecek şekilde yaklaşık 44 bin köleyi barındırdığı tahmin edilmektedir.[86] Bunun yanında, fetih ve sömürgeleştirmenin başlangıcından itibaren İspanya krallığı, köle ticareti konusunda yeni bir düzenleme yaparak her iki Amerika'ya da isyancı etnik gruplardan "güvenilmez" kölelerin veya kendi egemenlikleri için tehdit oluşturan diğerlerinin girişini yasakladı. Nihayet 1542 yılında Kral 3. Carlos, her iki Amerika'ya da sadece, kimi "savaşçı" etnik kabilelerden gelmeyen Afrika kökenli siyah kölelerin kabul edileceği hükmünü verdi.

Fetih ve sömürgeleştirmelerin ilk yılları, 16. yüzyıl boyunca büyük ölçekli ticaret yapılan ve adını *palo brasil* olarak bilinen değerli ağaçtan alan Brezilya'da, İspanyol sömürgelerindeki durumla karşılaştırıldığında daha düşük yoğunlukta ilerliyordu. Brezilya kıyılarının Fransız denizciler tarafından kontrol edilmesi konusundaki ihtilaf, 1526 ile 1531'de yapılan iki misilleme seferi yoluyla başlayan Portekiz sömürgeciliğini harekete geçirdi. 1532'de, Kral 3. Joao'nun kraliyet kararı, Brezilya topraklarını soya dayalı 15 idare bölgesine (*hereditary captaincies*) ayırmaya hükmetti; ancak bunlardan yalnızca sekizi kurulabilecekti. Bu idare bölgeleri sisteminin başarısızlığa uğramasıyla birlikte Portekiz krallığı, sömürge alanının tümü üzerinde hak iddia etti ve yönetici olarak bir genel vali atadı.

Brezilya ekonomisinin merkezi 17. yüzyıl boyunca, sömürgenin geri kalanının sağladığı çiftlik hayvanları ve insan gücü ile desteklenen kuzeyin şeker tesislerine doğru kaydı. Bu şeker ekonomisi, Pernambuco'daki Hollanda işgalinin (1630–1654) sona ermesinin ardından krize girdi. Bu, Hollanda'nın, şeker kamışı yetiştiriciliğini Karayipler'deki topraklarına kaydırmasına yol açtı. Benzer bir şeyi İngiltere ve Fransa da kendi bölgelerinde yaptı. Bu ürün konusunda Brezilya'nın, Antiller'le rekabet etmesi imkânsızdı. Bu yüz-

den, kuzeydeki şeker endüstrisine bağımlı kalan Portekiz sömürgesinin marjinal alanları, sığır yetiştiriciliğinin gelişimi ve şeker imalathanesi üreticileri için giderek ulaşılmaz bir hal alan Afrikalı köleleri dışarıdan getirme uygulamasından daha ekonomik olan bir yolla, sınır bölgelerinde yakalanan Kızılderili kölelerle birlikte ağaç, altın ve yerlilerle yapılan takas sonucu elde edilen değerli taşların ticareti yoluyla ayakta kalmak zorundaydı.

Bu dönemde Amerikalar'daki İspanyol ve Portekiz sömürgelerinde, üretimin beş biçimi birlikte yer almaktaydı: doğal köylü ve komün ekonomisi; basit meta üretimi; kölelik (patriyarkal ve plantasyona dayalı); latifundia veya geniş arazilerdeki feodal ya da yarı feodal tarımsal üretim ve üretimin ilkel kapitalizm öncesi biçimleri.[87] İspanya tarafından dayatılan sömürgeci tahakküm, "fethetme hakkının" desteğini de arkasına alarak, Kolomb öncesi Amerika'daki sınıf ilişkilerinin dönüşümüne yol açtı. Böylelikle egemenliğin hazine görevlilerinin, iş adamlarının ve yerli tacirlerin eline geçtiği heterojen bir sosyal düzen ortaya çıktı. Toprak sahipleri ve maden işletmecileri bu para dolaşımı alanının dışındaydı. Egemenliği elinde tutan bu unsurların görevi ise kraliyete zenginlik aktarımını azami düzeyde tutmaktı. Sömürgeciliğin ana özneleri elbette, sömürünün çok çeşitli ve daha önce benzerleri görülmemiş şekilleriyle parçalayıcı etnik baskıya maruz kalan ve sömürge toplumunda kendine has özellikleri olan sınıflara dönüştürülen Afrikalılar ve yerli halktı. Buna ilave olarak, bu unsurların birliğini engellemek de dahil, çeşitli amaçlarla bu kesimler arasında toplumsal farklılıklar oluşturuldu. Afrikalı köleler, sömürgeci toplumun en alt basamağını oluştururken; yerli halk bundan sadece bir basamak üstteydi.

İspanya ile Amerikalar'daki sömürgeleri arasındaki ekonomik ilişki 18. yüzyıl boyunca tarım ve hayvancılığı da kapsamakla birlikte temelde madencilik endüstrisini destekleyen ekonomik sektörlerin kazandığı başarının sonucunda dönüşüme uğradı. Bu durumun sonucu, 1778 ve 1782 Bourbon reformlarının ilanı oldu. Bu reformlar, İspanyol pazarlarına

diğer sömürgelerden, değerli metallere ek olarak; Küba'dan şeker ve tütün; Venezuella ve Quito'dan kakao ve Rio de la Plata'dan deri gibi ürünlerin ithal edilmesini yasallaştırdı. Aynı zamanda, sömürgelerin tüketici pazarları olarak sömürülmesi de formüle edildi; bu ise, dünyanın başka pek çok yerinde uzun süredir gerilemekte olan tarım ekonomisinin İspanya'da yükselmesini sağladı. Bu sırada Brezilya'da, Minas Gerais'te, 18. yüzyılın sonunda altın ve elmas rezervlerinin keşfedilmesi, ekonominin merkezinin kuzeydoğunun tarım alanlarından ülkenin güneyindeki merkezi alanlara kaymasına yol açtı. Bu, aynı zamanda, 1721 ile 1870 yılları arasında zirve noktasına ulaşan madencilik sektörünün desteklenmesinde bir dizi ekonomik faaliyetin ortaya çıkmasını beraberinde getirdi. Bu süreç Lizbon'un, göreceli idari otonomi ve ticaret özgürlüğünü sömürgenin çıkarına olacak şekilde kısıtlama kararıyla eş zamanlı olarak gitti.

18. yüzyıl boyunca hem İspanyol sömürgelerinde hem de Brezilya'da Avrupa kökenli ya da *Criollo* denilen yeni kesimler ortaya çıktı. Bu kesimler burjuvalaşma sürecindeydiler ve Avrupa pazarına doğrudan erişim elde etmekle ilgileniyorlardı. *Criollo*'ların en önemli kesimleri arasında ekim yapan çiftlik sahipleri, çiftçiler, küçük ve orta ölçekli üreticiler, tüccarlar, entelektüeller ve zanaatkârlar yer alıyordu. Bu süreç bağımsızlık yanlısı düşüncelerin ve ulusa dayalı bir Amerikan bilincinin tohumlarını attı. Aydınlanma, Kuzey Amerika'da yer alan 13 İngiliz sömürgesinin bağımsızlığı (1775–83), Fransız Devrimi (1789), Haiti Devrimi (1790–1804) ve özellikle, İspanya ve Portekiz'de her iki monarşiyi de tahtlarından eden ve İberya'nın sömürgeci imparatorluklarını kralsız bırakan Napolyon ordularının bu iki ülkeyi işgal ettiği Avrupa savaşları bu süreci etkileyen belli başlı olaylardı. Bourbon reformlarının resmileştirdiği İspanyol ticaret sistemindeki değişiklikler, hem metropollerde hem de sömürgelerde statükoyu değiştirdi. Avrupa'da İspanya'nın durumu, Amerika'da sahip olduklarıyla, İngiltere başta gelmek üzere, sanayileşmiş ülkeler arasında zorlukla ilerleyen bir aracılık rolüne geriledi. İspanya'nın

Amerika'daki sömürgelerinde, Madrid'in ticaret tekelinde çatlak oluştu. Yeni ticari ilişkinin koşullarını yerine getiremeyen merkez, ithal edilen üretilmiş malların maliyetini yukarı çeken asalak bir aracı haline geldi.

İspanya ve sömürgelerdeki İspanyollar, Bourbon reformundan faydalandığı oranda, *Criollo* piramidinin bütün katmanlarını sarstı. Yeni yasaklar, İspanya'nın Amerika'daki sömürgelerinin toplumsal yapısında devam etmekte olan dönüşümle çelişti. Bu sömürgeler, o döneme kadar, sınır ötesi ticaretle ilgilenen ön burjuva kesimlerin ortaya çıkmasının ve tarımsal yapıdaki çeşitliliğin bir sonucu olarak yükselen kırsal kesimi nefessiz bırakan resmi görevliler, tüccarlar, zengin iş adamları, ruhban sınıfı ve *Criollo* toprak sahiplerinin egemenliği altındaydı. Kastların oluştuğu durumda –ki bunlar, tarım faaliyetleriyle ilgilenen etnik–sosyal grupların hareketliliğini yoksul beyazlar, *mestizo*'lar*, zenci–beyaz melezler ve özgür zenciler tarafından sürdürülen çeşitli işleri sınırlıyordu –reformlar, ilerlemeyi imkânsız kılan bir durum yaratmanın yanında, çocukların ebeveynlerinin statüsüne gelmesini dahi engelledi. Tüm bunlar, bağımsızlık savaşları için zemin yaratan faktörlerdi.

Destekleyicilerinin kültürünü ve siyasi, ekonomik ve toplumsal ilhamını yansıtan bir ulusal Amerikan bilincinin ve ulusalcı bir ideolojinin gelişimi, Latin Amerikalı uluslaın biçimlenmesini sağlayan bağımsızlık mücadeleleri ile birlikte yoğunlaşmıştır. Bu, oldukça karmaşık bir süreçti: Bir yanda İberya'daki metropollerle, bu metropollerin her birine ait sömürgeler arasındaki ticaret tekelini muhafaza etmekten sorumlu olan ve o ülkede doğmuş İspanyol ve Portekizlilerle ekonomilerini serbest ticarete açma uğraşı içinde olan Avrupalı–Afrikalı karışımı melez toplumun üst ve orta tabakaları arasındaki antagonizma; diğer yanda ise ekonomik gücü elinde tutan İber Yarımadası ve *Criollo* elitlerle, sömürgenin ekonomisinin tüm yükünü sırtlayan siyah köleler, yerliler, melezler ve diğer üretici kesimler arasındaki

* Amerikan yerlileri ile Avrupa kökenlilerinden olan melezler. (ç. n.)

çelişki vardı. Şu durumda söz konusu olan, metropollerle sömürgeler arasındaki mevcut siyasi egemenlik ve ekonomik sömürü ilişkileri konusundaki krizin ötesinde, toplumsal kutuplaşma ve ırka dayalı tabakalaşma temelinde sömürgesel sosyo-ekonomik yapılara ilişkin bir krizdi.

Burada, Amerika'daki sömürgelerindeki bağımsızlık savaşlarına kısaca dahi değinmek pek mümkün değildir. Savaşları kabaca, 1808–15 arası dönemde gerçekleşenlerle, 1816'dan 1825'e kadar devam edenler olarak iki gruba ayırabiliriz. Bir başka sınıflandırma da, Simón Bolivar'ın önder figür olduğu Meksika, Orta Amerika ve bugün Venezuella, Kolombiya, Ekvator ve Bolivya halini almış sömürge topraklarında yürütülen mücadelelerle başlıca bağımsızlık kahramanının José de San Martín olduğu Şili, Arjantin, Uruguay ve Paraguay'da yürütülen mücadeleler arasında yapılabilir. Aslında Meksika'da, Miguel Hidalgo ve José María Morelos'un öncülük ettiği isyan gerçek bir halk hareketi olarak başlarken, İspanyol Amerika'sının geri kalanında mücadele bağımsızlık kazanmakla sosyoekonomik statükoyu muhafaza etmeye eşit önem veren *Criollo* elitler tarafından başlatılmıştır. Venezuella ve Yeni Granada (Kolombiya), bağımsızlık savaşının, halkçı kesimlerin kurtuluş ordusuna katıldığı ve Bolivar'ın toplumun yoksul kesimlerinin çıkarına olan kölelik karşıtı talep ve önlemleri birleştirmek üzere programatik bir dönüşümü uygulamaya koyduğu ikinci aşamasına kadar bu durumun örneklerini teşkil ediyordu. İki kutup – oligarşi ve ilerlemeci eğilimler – arasındaki çatışma, Rio de la Plata'daki bağımsızlık hareketini karakterize ederken; Orta Amerika'da *Criollo* elitler egemen bir konumdaydı ve Meksika'da gerçekleşen türde bir halk ayaklanmasından korktuklarından metropollerdeki iktidara bağlı kalmışlardı. Bağımsızlık mücadelesinin son aşamasında Meksika ve Orta Amerikalı elitler, savaşa ancak, bu savaşın sonucu belli ve kaçınılmaz bir hal aldığı anda katıldı.

Brezilya'nın bağımsızlığı, Portekiz'in Fransa tarafından işgal edilmesi ile çok yakından ilgiliydi. Nitekim Kral

4. Joao'nun maiyetinin aradığı sığınacak yerin bu sömürgede olması *Criollo* aristokrasinin çıkarlarıyla uyum halinde gerçek bir özerkliğin kurulmasını sağladı. İmparatorluk maiyetinin Lizbon'a dönmesi ve Portekizli liberallerin Brezilya ile sömürgesel ilişkiyi yeniden harekete geçirmesiyle birlikte imparatorun oğlu Don Pedro de Braganza Brezilya aristokrasisinin de desteğiyle 7 Eylül 1822'de metropolle bağlarını kopardı ve kendisini Brezilya imparatoru ilan etti. Yeni Brezilya imparatorluğu, 1824'te Portekizli sömürgeci güçlerin ve Pernambuco'da gerçekleşen cumhuriyetçi isyanın nihai yenilgiye uğratılmasıyla sağlamlaştı.

Latin Amerika'nın[88] bağımsızlığıyla birlikte, eski İspanya sömürgeleri ve Brezilya'dan oluşan bu bölge, sömürgesel bir uzantıdan, kapitalizmin neo-sömürgesel bir uzantısına dönüştü. Bu dönüşüm, birçok yurtseverin taşıdığı ve bölgenin kurtuluşu için vazgeçilmez olarak gördükleri, bağımsızlık ve bütünleşme idealinin başarısızlığa uğraması ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu idealler, ABD'li yöneticiler tarafından teşvik edilen "Monreo'cu" Pan-Amerikanizm'i -Amerika (Kuzey) Amerikalılarındır düşüncesini- yenmenin olmazsa olmaz koşulunun Güney Amerika'nın birliği olduğunu dile getiren Bolivar'ın fikirlerinde ifadesini bulmuştur.

Amerikalar'da İspanyol sömürge imparatorluğunun sona ermesi sonucunda doğan cumhuriyetlerde böylesine geniş ve büyük bölgeleri kapsayan ve bunların entegrasyonunun ve ulusal bütünlüğünün kurulmasına zemin oluşturacak kapitalist ekonomik gelişme ve toplumsal yapı yoktu. Hispano-Amerikan bir ulus oluşturmanın imkânsızlığı şöyle dursun, (Venezuella, Yeni Granada ve Ekvator'u birleştiren) "Büyük" Kolombiya, Bolivya-Peru konfederasyonu ve Merkezi Amerikan Federasyonu (Guatemala, Honduras, El Salvador, Nikaragua ve Kosta Rika) gibi kismi devlet birlikleri kurma girişimleri bile başarısızlığa uğradı. Eski Rio de la Plata naipliği (Arjantin, Bolivya, Paraguay ve Uruguay) bile dağıldı. Gelişmeler, Brezilya'da farklı bir seyir izledi. Burada, aristokrasinin köleliği muhafaza etme çabası onları Braganza İmparatorluğu'nun (1822-89) askeri güçleri-

ne kesin destek sunmaya zorladı. Sonrasında ise, 1848'de, en önemlilerinden biri Rio Grande do Sul'da gerçekleşmiş Farrapos savaşı (1835–45) olarak bilinen, bazı ayrılıkçı bölgesel hareketlerin başlattığı iç savaşların bitmesinin ardından ulusal bütünlük sağlamlaştırıldı.

Bağımsızlık, ayrı cumhuriyetlere bölünmeyi ve topraklar arasında ve Bolivar'ın Latin Amerika birliğini kurmayı hayal ettiği halklar arasında çatışmaları getirdi. Bu cumhuriyetler az gelişmiş nitelikte ve ekonomik bağımlılık, eşitsiz ticaret ve dış borçlanma ile yeni sömürgeci metropollere bağımlı halde doğdu. Bu koşullar altında, devlete özel bir önem atfedildi. Bu, kredi çekme ve sermaye hareketinde tek muktedir yapı olarak ekonomiye katılmak; mülkiyet ve zenginliği dağıtmak için siyasi güç kullanmak ve gerek askeri diktatörlük gerekse de sivil baskı şeklinde, toplumsal eşitsizlikten doğan çelişkilerin patlamasını önlemek ve baskı altına almak için vazgeçilmez bir yol olarak şiddet ve militarizmi kullanmaktı.

Savaşların getirdiği yıkım ve İspanyol sömürgeci sisteminin yerini –duruma bağlı olarak– ABD ya da İngiliz yeni sömürgeci sisteminin alması ekonomik bir krize yol açtı. Bu kriz, eski düzenin tasfiye edilmesinde ve eski sistemin resmi görevlilerinin, askeri yetkililerinin ve kilisenin zulmünü görmüş olan yeni, bağımsız toplumların doğumundaki çelişkileri şiddetlendirdi. Yaygın şiddet ve yeni cumhuriyetlerin yapısal zayıflığının karşılığı, süreklilik kazanmış militarizm oldu. Bu durum daha sonraları, bir yandan isyancı ordularda sorumluluk aldığı dahi görülen yerli halk, zenciler, *mestizo*'lar ve yoksul beyazların toplumsal seferberliğinin önünü açan demokratikleştirici bir unsur haline gelirken; diğer yandan bu demokratikleşmenin gerekli görülen düzeyden daha ileri gitmesini önleyen bir engel halini aldı. Bu koşullarda orduların yapısında kırsal kitlelerin kazandığı önemin sonucu olarak şehirlerin aleyhine, kırın lehine bir güç dengesi kuruldu.

Sömürgelerde İspanya ve Portekiz kökenlilerin tekeline aldığı imtiyazlı mevkileri elde edemeyen şehirli *Criollo*

elitler, mülkiyetlerindeki yıkım ve İngiltere'nin dış ticareti kontrolü altına almasını önlemedeki başarısızlıklarına bağlı olarak yoksullaştılar. Bu, siyasi güçlerinde kayba ve toplumsal konumlarında düşüşe yol açtı. Daha önceleri *Criollo* toplumsal piramidinin tepesinde bulunanlar, artık siyasi idare kuruluşlarıyla, ordu ve toprak sahiplerinin çalışanları haline gelmişlerdi. Madalyonun diğer yüzünde ise esas kazananlar, general toprak sahipleri ve toprak sahibi olmuş generallerdi. Bunların sahip oldukları asıl varlık olan topraklar, çatışma sürecinde herhangi bir tahribata uğramamıştı; ayrıca yeni koşullarda, askeri yetkililer üzerinde, böylelikle de hükümete bağımlı kırsal kitleler üzerinde kontrol sağlıyorlardı. Bu bağlamda, kilisenin sosyo-ekonomik rolünde, bu kurumun yoksullaşması, kraliyete bağlı piskopos ve papazların yerine yurtseverlerin geçmesi ve sivil yetkililer haline getirilmesinin sonucu olan bir dönüşüm yaşandı. Bu başkalaşım süreci, şehrin ve kırın alt katmanlarından özgür işçilerin sınırlı toplumsal seferberliği; köleliğin terk edilmesi ve siyah nüfusun ayrımcılık ve aşağılamanın yeni biçimleriyle boyunduruk altına alınmasıyla tamamlandı.

SÖMÜRGECİLİKTEN YENİ SÖMÜRGECİLİĞE

İspanya ve Portekiz'in sömürgesel imparatorluktan kovulması, Latin Amerika'da, tahakkümün ve sömürünün yeni bir biçimi olan yeni sömürgeciliğe alan açtı. Bu durum, kapitalist üretim sisteminin geldiği gelişim noktasıyla ilişkiliydi. Sömürgecilik, sırasıyla 16., 17. ve 18. yüzyıllar boyunca ilkel sermaye birikimi, manüfaktür ve kapitalist sanayinin ilk büyüme sürecine dayanıyordu. Sanayi devriminin yaşandığı 19. yüzyılda ise tahakküm ve sömürünün yeni biçimi olarak yeni sömürgecilik ortaya çıktı. Bununla eş zamanlı olarak da tekel öncesi kapitalizmden tekelci kapitalizme doğru dönüşüm süreci konsolide oldu. Özü itibariyle yeni sömürgecilik, kapitalizmin serbest pazardan tekelci kapitalizme doğru başkalaşımı ve sonuç olarak da emperyalizmin doğuşu ve gelişimi için bir payanda işlevi gördü.

Yeni sömürgeciliğin ayırt edici özelliği, metropollerle ilişkilerinde, siyasi ve ekonomik bağımlılığın üzerini örtecek resmi kurumsal bağımsızlığın bulunmasıydı. Her iki Amerika'da, özellikle Güney Amerika'da eski Portekiz ve İspanyol imparatorluklarının çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde yeni sömürgeci egemenliğini kuran büyük güç İngiltere'ydi. Meksika ve Orta Amerika üzerinde de Birleşik Devletler tarafından doğmakta olan gücü ölçüsünde yeni sömürgeci tipte bir tahakküm dayatıldı. Latin Amerika'da yeni sömürgeci tahakkümün güçlenmesi, bağımsızlık mücadelelerinin bitiminden (1825) hemen sonra değil, bundan yaklaşık 25 yıl sonra başladı. Bu gecikme sömürgeci ve yeni sömürgeci tahakküm biçimleri arasındaki farkları belirleyen etkenlerden bir tanesiydi. Uzun bir ulusal bilinç

oluşumu süreci, İspanya'nın Amerika'daki topraklarında sömürgeciliğe karşı verilen 15 yıllık savaş ve 25 yıldan fazla süren bağımsız cumhuriyetlerin varlığından sonra, Latin Amerika'nın daha önceden İberya metropolleriyle, süregelen ilişkilerin aynısını şimdi İngiltere ve ABD'yle yeniden üretmesi olanaksızdı.

İngiltere'nin, Latin Amerika üzerinde yeni sömürgeci tahakküm hakkını iddia etmesindeki gecikme, bu ülkede 1870'lere kadar varlığını sürdüren hemen tüm sermaye yatırımlarının sanayi devrimi tarafından emilmiş olmasına bağlanabilir. O sıralarda İngiliz ekonomisinin ihtiyacı, Latin Amerika ise "çok değişken tüketim kapasitesine sahip bir pazar" haline gelmişti ticaret ortaklarının pazarlarına "görece sabit miktarlarda sanayi ürünü kaydırmaktı". [89] ABD örneğinde ise gecikme, bu ülkenin 1853'e kadar kendi kıtasal yayılımına saplanmış olmasına bağlanabilir. Bu tarihten itibarentani sömürgecilik, bu yeni doğan gücün Karayip Havzası üzerinde hak iddia etmesi biçiminde cereyan etti. ama bu ulusların direnişi ve İngiltere'nin muhalefeti nedediyle Karayipler bölgesi ABD tarafından ilhak edilemedi.

İngilizlerin Güney Amerika'daki yeni sömürgesel egemenliği 1850–1873 yılları arasında güçlendi. Bu süreçte Avrupa'nın geleneksel Latin Amerika ürünlerine talebi arttı ve pazarları bölgenin geleneksel olmayan ürünlerine de açıldı. Aynı zamanda, ilk olarak ticaret ve taşımacılıkta görülen, daha sonra ise diğer sektörlere yayılan Avrupa yatırımları ve Latin Amerika hükümetlerine verilen kredileri de içeren sermaye hareketi başladı. 1873 ekonomik krizinin Avrupa ithalatında düşüşe ve Latin Amerika hükümetlerinin çalışıp daha önceden aldığı borçları ödemesini sağlayan kredi akışında kesintiye yol açmasına rağmen, yeni sömürgesel ekonomik ilişkiler bu engelleri aştı ve 1880'den sonra iyice olgunlaştı. Bu aşama serbest girişimci kapitalizmden, özelliklerinden bir tanesi sermaye ihracı olan tekelci kapitalizme dönüşüme karşılık geliyordu.

1880'den sonra konsolide olan yeni sömürgeci tahakküm biçimi, Latin Amerika'nın hammadde ve besin maddesi ihraç edip sanayi ürünlerini ithal etmesine dayalı iş bölümü temelinde oluştu. İthalatlar içinde besin maddelerinin oranı sermaye malları, yeni metal ürünler ve yakıt alımı lehine düştü. Yeni sömürgecilik olgunlaştıkça iş bölümü sanayi güçleri lehine değişti. *Criollo* elitlerin birincil üretim üzerinde kontrolü ellerinde tuttuğu yerler olmasına rağmen mali, ticari ve teknolojik tekelleşme sonucu bağımlılık daha da belirginleşti. Bununla eş zamanlı olarak, birincil sektörlerdeki sermaye talebi dış müdahaleyi teşvik etti. Aynısı demiryolu inşasında, soğutma sanayisi birimlerinde, silolarda ve şeker fabrikalarında da yaşandı. Servetlerini bağımsızlık savaşlarını takiben artıran büyük toprak sahipleri, deniz aşırı yatırımcıların ve işadamlarının elde ettiği üstün rol sonucu ekonomik güçlerinin aşındığını gördü. Her bir ülkede farklı boyutta olmak üzere, taleplerini giderek daha fazla dile getiren şehirli orta sınıf yükselişe geçti ve aktif bir toplumsal rol oynayan işçi sınıfı kesimleri ortaya çıktı.

Yeni sömürgeciliğin olgunlaşmasıyla birlikte Avrupa'nın ihracat pazarları farklılaşma eğilimine girse de, İngiltere Güney Amerika için başat mal tedarikçisi oldu ve bölgenin ticaretinin üçüncü ülkelerle sürdürülmesini sağlayan bankacılık ve mali sektörlerin kontrolünü elinden bırakmadı. Böylelikle, Washington'da, ABD emperyalizminin kıtasal bir egemenlik sistemi kurma amacına dönük ilk girişim olan Uluslararası Amerikan Konferansı'nın gerçekleştirildiği 1889–90 yıllarında, İngiltere Latin Amerika'daki başat yeni sömürgeci merkez konumuna geldi.

Bağımsızlığını kazanmasından (1776) itibaren ABD'nin kurucuları, ABD emperyalizminin, kıtanın geri kalanıyla ilişkilerini karakterize edecek olan bölgesel yayılma ve sömürgesel ve yeni sömürgesel tahakküm hedefinin temellerini atmaktaydılar. 1777'de, zamanın Büyükelçisi Benjamin Franklin, ilhak amacıyla Louisiana'da yaşamaları için sömürgeciler gönderdi. 1809'da, İspanya'nın Amerika'daki

sömürgelerinden birisi olan Quito'dan ilk bağımsızlık çığlığı yükseldiğinde, ABD çoktandır Florida'nın doğusunu işgal etmiş (1795); Louisiana'yı Fransa'dan satın almış (1803); Küba'yı topraklarına katmak için ilk girişimde bulunmuş (1803); yıllar boyunca Rio Grande ve Louisiana'nın batısındaki İspanyol mevzilerine saldırmış, Teksas ve Kaliforniya'ya seferler düzenlemiş; Yerli Amerikalıların 20 milyon hektardan fazla toprağını çalmıştı. Bağımsızlık mücadelelerinin Güney Amerika'da doruk noktasına ulaştığı zamana kadar (1825), Washington Küba'yı topraklarına katmak için ikinci, Porto Rico'yu topraklarına katmak için ise ilk girişimde bulunmuştu (1811). İspanya, Florida'nın doğu ve batısından vazgeçmişti (1819); 1821'den beri bağımsız olan Meksika "sınır değişikliği" politikasından rahatsızdı; John Quincy Adams, Küba ve Porto Rico'nun kurtuluşunu engelleme amacıyla İngiltere ve Fransa ile bir sözleşme düzenlemişti ve Monroe Doktrini ilan edilmişti (1823).

1825'e kadar ABD, İspanya'nın Amerika'da yer alan sömürgelerindeki bağımsızlık savaşları konusunda açık bir tarafsızlık politikası izledi. Ancak bu, onu Madrid'e silah ve cephane satmaktan alıkoymadı. Latin Amerika'nın bağımsızlığından sonra, Teksas isyanı gerçekleşti (1832) ve ABD hükümeti 1837'de Teksas'ın bağımsızlığını tanıdı; 1848'de "Manifest Destiny" olarak adlandırılan fikir – Pasifik Okyanusu'na açılma fikri – dile getirildi ve hızla yasalaştı; Meksika, Guadalupe Hidalgo anlaşması çerçevesinde Teksas, New Mexico ve Kaliforniya'dan vazgeçti. Son olarak, William Walker'ın Meksika'dan ilave topraklar kapma girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra, ABD hükümeti iki ülke arasındaki mevcut sınırları oluşturan Gadsden Purchase'i (1853) dayattı.

Kimi "öncüler" ABD topraklarını, sadece Atlantik'ten Pasifik'e değil, bunun ötesinde Kuzey Okyanusu'ndan Şili'deki Horn Burnu'na kadar yaymayı hayal etse de 70 yıllık fetih, talan, parayla satın alma ve ilhaktan sonra 1853'te ortaya çıkmakta olan gücün kıtasal sınırları temel olarak belirlenmişti. Şimdi yarıkürenin geri kalanında, İs-

panya, İngiltere ve Avrupa'nın diğer metropolleri arasındaki sömürgesel ve yeni sömürgesel egemenlik çekişmesi ön plana çıkmıştı. ABD'nin kıtasal yayılması, daha sonradan 1867 yılında Rusya'dan satın aldığı Alaska eyaletlerini kendisine dâhil etmesi ve Hawai'yi de 1898 yılında topraklarına kattıktan sonra 1900'de burasının kendi toprakları olduğunu deklare etmesiyle birlikte tamamlandı. Bununla beraber, 1850'lerden itibaren Meksika ve Orta Amerika halklarının direnişi ve yeni toprakların işgal ve ilhakına karşı yükselen İngiliz muhalefeti, Washington'u, egemenliğini yaymada kendisini temel olarak yeni sömürgecilikle sınırlamaya zorladı. Askeri müdahale, yöneticileri kullanma ve itaatkârlaştırıcı baskı kuran organlar ve siyasi ve ekonomik baskının tüm biçimleri aracılığıyla gerçekleşen bu yayılma, ilk olarak Karayipler Havzası'nda uygulandı ve daha sonra ABD emperyalizminin artan gücü bölge üzerindeki İngiliz emperyalizminin kontrolüne meydan okumasına geçit verdiği oranda Güney Amerika'ya da yayıldı.[90]

ABD hükümetinin Latin Amerika ve Karayipler'e ilk müdahalesi, 1791'de Başkan George Washington'ın Haiti Devrimi'nin isyan niteliğindeki yükselişini bastırma konusunda Fransa'ya önerdiği yardımdı. Haiti 1804'te bağımsızlığını kazanmasına rağmen, ABD'li yetkililer 1862 yılına kadar yeni cumhuriyeti tanımadı. Haiti'nin bağımsızlık ilanından İspanyol–Amerikan savaşına kadar geçen bir yüzyılı aşkın süre boyunca ABD'nin, İspanya'nın Amerika'daki sömürgelerinde gerçekleşen bağımsızlık mücadelelerine, doğmakta olan Latin Amerika cumhuriyetleri arasındaki çekişmeye ve bunların iç işlerine dönük birçok fiili müdahalesi olmuştur. Bu tür müdahil olma örneklerinden bir tanesi, William Walker'ın 1855–1860 arasında Orta Amerika'da giriştiği taciz ve suistimallerdir. Washington bölgedeki askeri müdahalesini meşru göstermek için sıklıkla ABD vatandaşlarının canını ve malını koruduğu savunmasına başvurmuştur.

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte ABD emperyalizminin en önemli yayılmacı hamlesi Küba'nın İspanya'ya karşı yü-

rüttüğü bağımsızlık savaşına (1898) yaptığı müdahaledir. İspanyol–Amerikan Savaşı Lenin tarafından ilk emperyalist savaş olarak tanımlanmıştır zira ABD, kurtuluş ordusunun metropollere tattırmak üzere olduğu yenilgiyi engellemiş; Küba'yı işgal etmiş ve Porto Rico, Filipinler ve Guam üzerinde sömürgeci tipte tahakküm kurmuştur.[91]

Bu dönemdeki bir diğer önemli olay da ABD ile İngiltere arasında imzalanan Hay–Pauncefote Antlaşması oldu. Bu antlaşma önceki anlaşmaları geçersiz kıldı ve Washington'a, Orta Amerika kıstağı boyunca bir kanal inşa etme yetkisini verdi. Bu antlaşmanın içerdiği bir diğer unsur da, İngiliz ve ABD emperyalizminin kıtadaki etki alanının zımni paylaşımıydı. İngiltere ve diğer Avrupalı güçler Amazon Nehri'nin kuzeyinde yer alan Latin Amerika ulusları üzerindeki ABD egemenliğini kabul etti. Buna bağlı olarak Washington da Karayipler'deki Avrupa sömürgelerinden ve Güney Amerika'nın geri kalanında hüküm süren İngiliz yeni sömürgesel imparatorluğundan meydana gelen statükoyu bir süre kabul etmeye razı geldi.[92]

20. yüzyılın ilk 10 yılı içinde, "Büyük Sopa" siyasetinin mimarı Başkan Theodore Roosevelt (1901–09), 1903–1906 yılları arasında, Monroe Doktrini'ne kendi adıyla anılacak bir ek sundu.[93] Burada ABD emperyalizminin Latin Amerika cumhuriyetlerini uluslararası borçlarını kapatmaya zorlama konusunda ayrıcalıklı bir hakka sahip olması gerektiği ileri sürülüyordu. Roosevelt iktidarı boyunca Washington Panama'nın zorla bölünmesine destekledi ve bu, onun Kolombiya Kongresi'nin Panama Kanalı'nın inşası teklifini reddetmesini tanımasına karşı çıkmasını sağladı. Bununla beraber, aynı dönemde Washington Dominik Cumhuriyeti'ne, bu ülkenin gümrük politikası üzerinde kontrol sağlamasını (1905–12) olanaklı kılan askeri bir müdahalede bulundu (1904); Küba'yı ikinci kez işgal etti (1906–09); Guatemala ile El Salvador (1906) ve Honduras ile Nikaragua (1907) arasında patlak veren savaşlarda, siyasi kazanç elde edebilmek için deniz kuvvetlerini seferber etti ve Nikaragua'da, Devlet Başkanı Santos Zelaya'nın is-

tifasına yol açan müdahaleci politikalar uyguladı (1909). Roosevelt'in halefi William Taft (1909–13) Honduras'ta Devlet Başkanı Miguel Davila'nın devrilmesi (1911) ve Nikaragua'da Benjamin Zeledon önderliğindeki isyanın (1912) bastırılması için askeri müdahale emirleri verdi ve Meksika devrimini engellemek amacıyla tehdit, baskı ve saldırganlık politikası başlattı (1910–17).

Woodrow Wilson'm "misyoner diplomasisi" dönemine tekabül eden 1913–1921 yılları arasında ABD hükümeti, "demokrasiyi desteklemek" ve "Alman nüfuzunu durdurmak" bahanesiyle Meksika'nın iç işlerine yönelik müdahalesini artırdı; Haiti'ye yönelik askeri işgal gerçekleştirdi ve bu ülkenin gümrüklerini kontrolü altına aldı (1915–34); Dominik Cumhuriyeti'ni işgal etti (1916–24); Panama'ya müdahale etti (1918); Orta ve Güney Amerika ülkelerindeki darbeleri ve askeri ve sivil diktatörlükleri destekledi ve Birinci Dünya Savaşı'ndan Karayipler Havzası'ndaki siyasi, ekonomik ve askeri egemenliğini sağlamlaştırmak ve Almanya ve müttefiklerinin Güney Amerika'daki sermayesini yerinden etmek için faydalandı.

Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan kördüğüm durumunun ardından gelen müdahaleciliğin sözde terk edilmesi ve Cumhuriyetçi uyanış dönemi olarak bilinen süreç boyunca (1921–23) devlet başkanları Warren Harding (1921–23), Calvin Coolidge (1923–29) ve Herbert Hoover (1929–33) Latin Amerika uluslarının egemenliğine daha fazla saygı gösteriyormuş görüntüsü çizdi. Aynı anda, krizler ve ulusların birbirleri arasında ve kendi içinde çıkan çelişkilerden fayda sağlama amacı güden politikalar sonucu patlak veren halk mücadelelerini frenlemek için kurulan askeri diktatörlüklere destek verdi. Bu yıllar boyunca Washington, Panama'da halkın tepkilerini bastırmak amacıyla bir askeri müdahale (1921); Honduras'ta aralarında uzlaşmaz çelişkiler bulunan yerel siyasi güçler arasındaki savaşta aracılık rolü üstlenmek amacıyla iki askeri müdahale (1923 ve 1924) gerçekleştirdi. Bunlara ilave olarak General Augusto C. Sandino'nun "Küçük Çılgın Ordusu"na yönelik

bir müdahaleye dönüşen Nikaragua işgalini gerçekleştirmekten de geri durmadı.

Sonuç olarak ABD emperyalizmi, bölgede İngiliz yeni sömürgeci sisteminin çökmesini ve Latin Amerika'nın geri kalanında yolun kendisi için açılmasını sağlayan 1920–1933 krizlerine kadar Meksika, Orta Amerika, Güney Amerika'nın kuzeyi ve Karayipler Denizi'ndeki bağımsız uluslar üzerindeki siyasi, ekonomik ve askeri egemenliğini güvence altına almaya yoğunlaştı. Büyük Buhran hem ABD hem de İngiltere'yi etkilese de bu etki, Latin Amerika ile ilişkilerine farklı yansıdı. Bunun nedeni, ABD egemenliğinin, (krizden etkilenmeyen) coğrafi yakınlık ve askeri güç gibi unsurlara dayalı olmasıydı. İngiltere'nin egemenliği ise ticari ve mali üstünlüğünü devam ettirme kapasitesine bağlıydı.

Büyük Buhran ile İkinci Dünya Savaşı'nın sonu arasındaki dönem boyunca Franklin Delano Roosevelt, iktidarını Latin Amerika ve Karayipler'de hiçbir ABD askeri müdahalesinin gerçekleşmediği "İyi komşu" politikasını uygulayarak sürdürdü (1933–45). Roosevelt hem askeri ve sivil diktatörlüklerle hem de ilerici bir yönelime sahip liberal anayasal hükümetlerle karşılıklı etkileşim içindeydi. İyi komşu politikası, ABD hükümetinin Latin Amerika cumhuriyetlerine karşı askeri müdahale kullanımını reddettiğini söylüyordu. Bu politika ABD emperyalizminin Nikaragua'daki Anastasio Somoza ve Dominik Cumhuriyeti'ndeki Rafael Leónidas Trujillo örneklerinde olduğu gibi, daha önceden işgal etmiş olduğu Karayip Havzası ülkelerinin hükümetlerine diktatörleri ve uysal ulusal muhafızları yerleştirdikten sonra uygulandı. Yeni sömürgeci politikalardaki bu biçimsel değişikliğe ekonomik ve siyasi yaptırımlardan vazgeçmek dâhil değildi. Ancak her ne kadar Roosevelt yönetimi Lázaro Cârdenas'ın Meksika petrol sanayisinin ulusallaştırılması kararına karşı misilleme olarak yoğun baskı uygulamak durumunda kalsa da, uluslararası durum onu, kendinden önceki başkanların uyguladığı alışılagelmiş askeri saldırganlık yöntemlerine başvurmaktan alıkoydu.

Her ülkenin kendi durumuna bağlı olarak, yükselen halk mücadeleleri ve daha fazla demokratikleşme talepleri karşısında egemen sınıflar, bir tür toplumsal güçler dengesi kurma girişiminde bulundular. Bunu, kimi zaman anayasal liberalizm, kimi zaman ise askeri ya da sivil diktatörlük yoluyla, fakat her durumda nüfusun kırsal katmanlarının aleyhine olacak şekilde şehirli toplumsal kesimlerin çıkarlarıyla ittifak halinde elde edilen bir siyasi destek temelinde gerçekleştirdiler. Toplumun orta tabakalarının ve işçi sınıfının taleplerinin bir bölümünü sisteme entegre etmenin olanaklı olduğu Arjantin ve Şili gibi görece daha büyük siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişim sağlamış ülkelerdeki siyasi temel, anayasacı liberalizmdi. Bununla beraber, kırsal kesimin muhafazakâr toprak sahipleri oligarşisinin yoksullaştırılmış kır kitleleri üzerinde kontrolünü sağladığı bir ulusal siyasi ve ekonomik hayata katılım neredeyse sıfır düzeyindeydi ve bu da liberalizmin altını oyuyordu.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sürecinde en önemli liberalizm deneyimleri, Kolombiya'da Enrique Olaya (1930–34) ve Alfonso López Pumarejo (1934–38) hükümetleriyle; Meksika'da, ülkenin devrimci ulusalcı politikalarının altı yıl boyunca en üst düzeyde ifadesini bulduğu Lázaro Cárdenas yönetimi (1934–40) ve Miguel Avila Camacho hükümetleriyle; Şili'de, Pedro Aguirre önderliğindeki Halk Cephesi hükümeti (1938–42) ve Juan Antonio Ríos önderliğindeki Demokratik İttifak hükümeti ile (1942–46) ve Kosta Rika'da Angel Calderón hükümetleri (1940–44) ve koalisyon içinde komünist Öncü Halk Partisi'nin yer aldığı Teodoro Picado hükümetleri ile (1944–48) gerçekleşen deneyimlerdir. Bu süreçte halkçı projelerin hayata geçirildiği en önemli deneyimler ise Brezilya'da, özellikle faşist Katılım Partisi ile olan ittifakı bozduğu 1937 sonrasında Getúlio Vargas hükümetiyle (1930–45) ve Arjantin'de 1943 darbesi sonrası Juan Domingo Perón'un önemli bir figür haline gelmesi ve 1946'da başkanlığa seçilmesiyle gerçekleşen deneyimlerdir. Burada Guatemala örneğinden söz etmemek mümkün değildir. Bu örnekte, 1944 yılında, Juan

José Ubico diktatörlüğü devrilmiş ve hemen sonrasında, sırasıyla Juan José Arévalo (1945–50) ve Jacobo Arbenz (1951–54) önderliğinde iki anti–emperyalist hükümet göreve gelmiştir. Son olarak, 1929 Krizi sonrasındaki diktatörlüklerden söz etmek gerekirse, bunların içinde en fazla öne çıkanlar Dominik Cumhuriyeti'ndeki Rafael Leónidas Trujillo ve Nikaragua'daki Anastasío Somoza García hanedanlığıdır.[94]

ABD emperyalizmi Almanya ve İtalya başta olmak üzere Avrupa sermayesinin Latin Amerika'daki nüfuzunu kırmak ve bu durumu tersine çevirerek bölgenin madencilik sanayisine el koymak amacıyla İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sürecinde var olan uluslararası durumdan faydalandı. Ancak kalkınmacı burjuvazinin kontrolünde kalan sanayi alanında aynı süreç işlemedi. Gelinen noktada, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin ve Soğuk Savaş'ın başlamasının uluslararası durumda radikal değişikliklere yol açtığı bu süreçte, ABD emperyalizminin Latin Amerika üzerindeki siyasi, ekonomik ve askeri tahakkümü ilerlemişti.

İkinci Dünya Savaşı, uluslararası ilişkilerde 1914–18 felaketi ve 1929–33 krizinin meydana getirdiği gruplaşmayı dönüşüme uğrattı. Savaşın en önemli etkileri arasında Avrupa'nın yıkıma uğraması, ABD'nin önde gelen küresel emperyalist güç konumuna yükselmesi ve sosyalizmin Doğu Avrupa uluslarına yayılması sonrası iki kutuplu dünyanın ortaya çıkması vardı. Değişik unsurların bu birleşimi ABD emperyalizmi öncülüğünde ideolojik, siyasi, ekonomik, diplomatik ve askeri bir dünyasal saldırıya – Soğuk Savaş'a – yol açtı (1946–89). Bu saldırının amacı, özellikle, savaşta uğradığı yıkımın halk mücadelelerine itici bir güç sağlaması tehlikesi bulunan ve sosyalizm ve komünizm fikirlerinin de beşiği olan Batı Avrupa'da "komünizmi önlemeyi" başarmaktı.

"Soğuk Savaş" deyimi ilk kez 16 Nisan 1946'da Columbia, Güney Carolina'da ABD Başkanı Harry Truman'ın danışmanı Bernard Baruch tarafından yapılan bir konuşmada kullanıldı; daha sonrasında gazeteci Walter Lippman

tarafından bir kitabın başlığı olarak kullanıldı ve İngiliz Başbakanı Winston Churchill'in yaptığı ünlü bir konuşmada da bu terime yer verildi. Aynı yıl içinde Başkan Truman, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Merkezi Haber Alma Teşkilatı'nın (CIA) kurulması emrini verecek olan Ulusal Güvenlik Eylemi'ni planladı ve Avrupa İyileştirme Programı ya da Marshall Planı'nı uygulamaya koyduğunu açıkladı. Bu noktadan sonra "ulusal güvenlik" kavramı ülke içinde ve dışında her türlü gücün kullanımını meşrulaştırmak için kullanılabilecek, sorgulanamaz bir dogma haline geldi.

Soğuk Savaş ABD emperyalizmi için Latin Amerika üzerindeki egemenliğini yayma ve derinleştirmede kullanılan en önemli araçtı. Söz konusu olan, siyasi ve askeri alanda, ekonomik düzeye göre çok daha hızlı gelişen bir süreçti. Bunun nedeni Washington'un ekonomik önceliğinin Batı Avrupa'nın yeniden inşası olmasıydı. ABD sermaye ihracının çoğu Batı Avrupa'ya ayrılmıştı. Buradaki amaç Washington'un ekonomik ve ticari anlamda en önemli benzerlerinin üretici kapasitesini yeniden kurmak ve bunları, "komünizme karşı kalelere" dönüştürmekti. Bir başka deyişle, her ne kadar ABD Latin Amerika'daki tekelci ekonomik nüfuzunu yaymak için dünyadaki üstünlüğünden faydalanıyor olsa da böylesi bir girişim için kullanılabilir sermaye sınırlıydı.

Truman Doktrini, Soğuk Savaş politikalarının Latin Amerika'da ete kemiğe bürünmesiydi. Başkanlığı boyunca "komünizm tehlikesi" ile savaşma bahanesine sığınan Truman (1945–53), Washington'un kıtasal alanda yayılma ve kök salmasına engel olduğu düşünülen tüm Latin Amerikalı siyasi güçleri imha etmek amacıyla bir saldırı başlattı. Bu politika özellikle komünist partilere ve Sovyetler Birliği'nin desteklediği anti-faşist halk cepheleri olarak bilinen oluşumlara katılan diğer sosyalist, ilerici ve demokratik örgütlere karşı uygulandı.

Diğer yandan çeşitli hükümetler de Truman Doktrini ile uyum içinde hareket etti. Bunlar, Kolombiya'da, Mariano Ospina (1946–50) ve Roberto Urdaneta (1951–53);

Brezilya'da, Gaspar Enrico Dutra (1946–51); Şili'de, Gabriel González Videla (1946–52); Meksika'da, Miguel Aleman (1946–52); Ekvador'da, Galo Plaza (1948–52); Kosta Rika'da, José Figueres (1948–49) ve Otilio Ulate (1949–53) hükümetleri; Peru'da, Manuel Odria (1948–56) ve Venezuella'da, Marcos Perez Jiménez diktatörlüğüdür.

Latin Amerika'da Soğuk Savaş, bölgeye yaptığı en önemli müdahale 1954'te Guatemala'da Jacobo Arbenz hükümetini devirmek olan ABD başkanı Dwight Eisenhower'ın "İyi Ortak" politikasıyla sürdürülmüştür. Arbenz hükümetinin devrilmesine ve yerine Carlos Castilla Armas diktatörlüğünün (1954–57) getirilmesine ek olarak İyi Ortak politikası Brezilya'da Getulio Vargas hükümetinin (1954); Arjantin'de Juan Domingo Perón hükümetinin (1955) ve Paraguay'da, yerine Alfredo Stroessner diktatörlüğünün (1956–89) geldiği Federico Chaves hükümetinin düşmesini de teşvik etmiştir. Aynı zamanda Eisenhower'ın politikaları, Victor Paz Estenssoro (1952–56) ve Hernan Siles Zuazo (1956–60) hükümetleri döneminde Bolivya devriminin bastırılmasına da katkıda bulunmuştur. Hawaii'deki Jean–Claude Duvalier diktatörlüğü de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Son olarak, Küba Devrimi'nin Ocak 1959'daki zaferinden sonra Eisenhower, Arbenz hükümetine karşı uyguladığına benzeyen bir saldırı politikası emri verdi. Bu planın uygulanması, halefi Başkan John F. Kennedy'nin yönetimindeki ABD'nin Nisan 1961'deki Domuzlar Körfezi çıkarmasındaki yenilgisiyle sonuçlandı.

PAN-AMERİKANCILIK

19. yüzyılın son yıllarında, Benjamin Harrison'ın başkanlığı sürecinde (1889–93) Dışişleri Bakanı James Blaine Amerikan emperyalizminin, Latin Amerika üzerinde yeni sömürgeci tahakkümü dayattığı askeri müdahaleci politikanın bir "Pan–Amerikan sistemi" ile tamamlanmasını önerdi. Bu, Latin Amerika hükümetlerini ve halklarını kendi üzerlerinde uygulanan egemenliğin ortaklarına dönüştürmeye dönük uzun erimli bir stratejinin başlangıcıydı. Aynı zamanda ABD'nin henüz İngiltere'nin Güney Amerika üzerindeki kontrolüne tam anlamda meydan okuyamadığı 1889–90 yıllarında gerçekleştirilen Birinci Uluslararası Amerikan Konferansı'nın da hedefiydi.

20. yüzyılın ilk yıllarında, Arjantin de dahil olmak üzere, İngiltere'ye en yakın Latin Amerikan ulusları bile, ABD saldırganlığının bir süre durdurulabileceği umuduyla Pan–Amerikancılık'ı kabul ettiler. Bu yönelim, Latin Amerika hükümetleri La Haye Mahkemesi gibi uluslararası kurumların oluşturduğu yeni sistemin sunduğu korumaya bel bağladıkça sarsıldı. Ancak Birinci Dünya Savaşı öncesi süreçte Avrupa'nın durumunun kötüye gittiği ölçüde yeniden Pan–Amerikancı plana yöneldiler.

Pan–Amerikancılık'ın büyümesi Amerikan hükümetinin saldırgan eylemleriyle aynı tempoda gitmedi. İlerleyen yılların temel gelişmeleri şu şekilde özetlenebilir:

• 1889–90 yıllarında Washington'da ilk Uluslararası Amerikan Konferansı toplandı. Bu konferans sonucunda, özünde ekonomik bilgi toplamak için tasarlanmış olan Uluslararası Amerika Cumhuriyetleri Birliği oluşturuldu.

• 1901–02 yıllarında Meksika konferansı, Uluslararası Amerika Cumhuriyetleri Birliği için yönetici bir organ oluşturdu. Bu organ Washington'un akredite ettiği tüm Latin Amerika büyük elçilerini kapsıyordu ve buna ABD eyalet sekreteri başkanlık ediyordu.

• 1905 yılında Rio de Janeiro konferansı Amerikalar arası sistemin yeni oluşturulan embriyosunu güçlendirme tavsiyesinde bulundu.

• 1910 yılında Buenos Aires konferansı ilk kez, çok uluslu bölgesel mekanizmayı sağlamlaştırmak gibi (beyhude) bir amaçla, Uluslararası Amerika Cumhuriyetleri Birliği'ni, Pan–Amerikan Birliği'ne dönüştürmeye çalıştı.

Bu noktada, Pan–Amerikancılık'ın gelişimi Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kesintiye uğradı. Savaş sonrası süreçte ise:

• 1923 yılında Santiago de Chile konferansı bölgesel bir örgüt inşa etme girişiminde başarısızlığa uğradı. Bunun nedeni ABD hükümetinin Amerika kıtasında bulunan devletlerin bağımsızlık ve bütünlüğünün "uluslararası çapta güvence altına alınmasının" kabulüne itiraz edilmesiydi.

• 1928 yılında Havana konferansı, müdahale hakkı ve gümrük korumacılığının kurumsallaştırılması teklifini reddetti.

Bu süreç boyunca Pan–Amerikan hareketteki gelişmeler, ABD'nin Güney Amerika'daki siyasi egemenliğini güçlendirme çabasında karşılaştığı engelleri yansıtmaktaydı. Roosevelt'in hem askeri ve sivil diktatörlükler hem de ilerici yönelimli liberal hükümetlerle karşılıklı ilişkilerini sürdürmedeki temel dayanağı olan İyi Komşu politikası, Washington'un Pan–Amerikan hareketini yükseltmesini sağladı. Amerikan emperyalizmi, İkinci Dünya Savaşı Müttefik kuvvetlerin lehine döndükten, özel olarak Arjantin'in durumunda da Almanya'nın yenilgisi kaçınılmaz hale geldikten sonra, Latin Amerika cumhuriyetlerine, günümüzde Amerikalar arası sistem olarak bilinen şeyin kurulmasını kabul ettirmek için savaş sürecinin sonuçlarından yarar-

lanma olanağı buldu. Bu noktaya gelinceye kadar yaşanan zorluklar, 1933 – 1945 yılları arasında gerçekleştirilen Pan–Amerikan konferanslarına da taşındı:

• 1933'te, Montevideo'da gerçekleştirilen Pan–Amerikan Konferansı'nda saldırmazlık ve ihtilaf çözümü antlaşması imzalandı. Bu anlaşma, Arjantin tarafından önerilmiş ve korumacı politikalarının kınanmamasına karşı ABD hükümetince kabul edilmiştir.

• 1936'da, Buenos Aires'te toplanan Barışın Sürdürülmesi için Amerikalar Arası Konferans'ın (*Inter–American Conference for the Maintenance of Peace*) Pan–Amerikan örgütünün güçlerini artırma ve uluslararası üyelerini temsil etme yeterliliğini geliştirmeye dönük girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.

• 1938'de, Lima'da gerçekleştirilen Pan–Amerikan Konferansı barışı sürdürmek için bir istişare prosedürü oluşturdu. Bu, ABD'nin Amerika–İçi Danışma Komitesi kurma önerisine alternatifti ve mütevazı düzeyde de olsa Pan–Amerikancılık'ın gelişiminde bir ilerleme anlamına geliyordu.

• 1939'da, Panama'da gerçekleştirilen ilk Pan–Amerikan Birliği Dışişleri Bakanları İstişare Toplantısı savaşın bölgedeki muhtemel sonuçlarını ele alması için bir Amerika–İçi Mali ve Ekonomik İstişare Komitesi oluşturdu. Ayrıca, Amerika kıtasının çevresinde, içinde yer alan savaş halindeki ülkelerin askeri müdahalelerden sakınmalarının talep edildiği, ancak savaşa katılan güçlerin görmezden geldiği bir kuşak oluşturuldu. Bu anlaşmaya bağlı kalmayı dayatacak bir taahhüt olmadığı gibi bunu hayata geçirebilecek bir kapasitenin de olmamasına rağmen, Pan–Amerikan hareketinin önemli uluslararası gelişmeler karşısında oy birliği ile karara bağlanmış bir duruşun ilk örneği olması bakımından bu anlaşma önem taşımaktadır.

• 1940'ta Avrupa'da muhtemel bir Alman zaferi olasılığı; İngiltere tarafından önerilen net bir direniş ve ABD'nin, Londra'ya dönük desteğinin büyümesi gibi faktörlerin etkisiyle Havana'da Pan–Amerikan Birliği İkinci İstişare Toplantısı gerçekleştirildi. Latin Amerika, Alman zaferi hak-

kındaki bu kesin olmayan senaryo karşısında temkinli olmayı tercih etti. Bunu durumu dikkate alarak yalnızca, Amerika'lardaki sömürge topraklarının diğer Avrupa güçlerine devredilmesi çağrısında bulundu ve istişare prosedürüne bağlı kalmaksızın üye ülkelere acil durumlarda harekete geçme yetkisi verdi. Bu, ABD hükümetine verilmiş bir ehliyet anlamına geliyordu, zira eğer savaşın müdahili olursa, bu karar Batı Yarıküre'de bulunan diğer cumhuriyetleri bağlamayacaktı.

• 1942'de, Rio de Janerio'da gerçekleştirilen üçüncü İstişare Toplantısı'nda ABD hükümeti bu konudaki mevcut çekincelerinin üstesinden gelip Siyasi Savunma için Acil Danışma Komitesi adlı bir komiteyi ve Amerika–İçi Savunma Kurulu'nu hayata geçirdi. Bununla beraber bu toplantı, Arjantin ve Şili hükümetlerinin İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin daha geniş kapsamlı anlaşmaları kabul etmeyi reddetmeleri sonucu, Almanya, İtalya ve Japonya ile ilişkilerin kesilmesi tavsiyesiyle sınırlı kaldı. Bu anlaşmaya Şili bir, Arjantin ise iki yıl gecikmeli olarak uydu. Arjantin'in Almanya ile olan ilişkilerini kesmesi – ki bu diplomatik tecrit ve Buenos Aires Limanı'nda deniz ablukası şeklinde hayat buldu – ancak ABD'den gelen baskının artması sonucunda mümkün oldu.

• 1945'te Meksika'da gerçekleştirilen Amerika–İçi Savaş ve Barışın Sorunları Konferansı'nda, konferansa davet edilmemiş olan Arjantin dışındaki Latin Amerika ülkeleri ABD'yi, savaş sonrası dünya düzenini inşa etme çabalarında desteklediler. Bu toplantıda Amerika–İçi Sistem'in kurumsallaşmasına dönük çeşitli adımlar atıldı. Bu adımlar arasında Pan–Amerikan Birliği'nin idare kurulunun gücünün yaygınlaştırılması ve Dışişleri Bakanları İstişare Toplantıları'nın yılda bir yapılmasıyla birlikte Amerika Devletleri Uluslararası Konferansları'nın dört yılda bir gerçekleştirilmesine dönük bir program oluşturulması gibi kararlar da vardı.

Washington'daki ilk Uluslararası Amerikan Konferansı'ndan ancak yaklaşık 60 yıl sonra ABD emperyalizmi

Amerikalar arası sistem olarak bilinen kıtasal tahakküm şemasının kurumsallaşmasına karşı direncin üstesinden gelebildi. Chapultepec Anlaşmaları doğrultusunda 1947'de Amerika–İçi Kıtasal Barış ve Güvenliğin Sürdürülmesi Konferansı, Río de Janeiro'da toplanarak Río Antlaşması'nı kabul etti; 1948'de ise Bogota'da Amerikan Devletler Örgütü'nü (OAS) kuracak olan Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı gerçekleştirildi. Bu anlaşma ve kurumlar Soğuk Savaş'ın birer aracı olarak doğmuştu. Amaçları ise ABD'nin Latin Amerika üzerindeki siyasi ve askeri tahakkümünü tamamlamaktı.

1954'te, Eisenhower yönetimi, ülkelerin içişlerine müdahale etmeme ilkesinin yerine, Amerikalar arası sistemin protokollerinde bulunan müdahale hakkını yerleştirecek şekilde Guatemala'ya saldırı düzenledi. O yıl Caracas'ta gerçekleştirilen 10. Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı'nda OAS, komünist faaliyetin her iki Amerika'nın da iç işlerine müdahale oluşturduğu yönünde bir beyanda bulundu ve Batı Yarımküre'de herhangi bir devlete komünist rejimin yerleşmesinin sistem için bir tehdit anlamına geleceği ve böyle bir durumda alınacak önlemleri konuşmak üzere istişare toplantılarının yapılmasının gerekeceği yönündeki bir ortak kararı onayladı. Halperin, tüm bunların yaşandığı süreçte şunları söylüyordu:

> Batı Yarımküre'de sosyalist deneyimlerin yaşanması olasılığı hâlâ uzak görünüyordu. Anti–komünist bir aygıtın meydana getirilmesi genellikle, zamanında hegemonik gücün başına bela olan düşmanlar histerisinin veya –bazı daha kötü niyetli gözlemcilere göre– bu histerinin anti–komünist bir koruma tamponu yaratmaktan ziyade gündelik kazançlarına hizmet edecek bir siyasi hegemonya aracı inşa etmek için bilinçli olarak kullanılmasının bir sonucu olarak görülüyordu. Öte yandan, dönemin başlıca siyasi alternatifleri, siyasi demokrasi ile diktatörlük arasında gelip gitmeye devam ediyor görünüyordu. Bu ikincisinin 1948'den sonraki ilerlemesi, birçok kişi için, ABD'nin giderek daha az gizlenebilir nitelikte olan ve anti–komünist haçlı seferi biçiminde hayat bulan gerçek Latin Amerika politikalarının (ki bu Cumhuriyetçi Parti'nin

1952'de tekrar iktidara gelmesiyle yoğunlaşacaktı) anahtarıydı. [95]

Eş zamanlı olarak Claude Heller da şunları belirtiyordu:

> 1945'ten bu yana, yarıküresel güvenlik kavramı bölgede muhtemel bir Sovyet saldırısı üzerinden temellendiriliyordu... Washington'un yarıküresel güvenlik doktrinine, siyasi açıdan, Latin Amerika'daki askeri rejimlere dönük dostane yaklaşım eşlik ediyordu. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Truman ve Eisenhower yönetimleri, kıtada darbe ve diktatörlüklerin normal karşılandığı bir istikrar politikası getirdi. Her iki yönetim de herhangi bir ahlaki ya da yasal sorumluluk taşımaksızın fiili hükümetleri tanıdı ve destekledi. Soğuk Savaş tarafından talep edilen, hatta dayatılan tek koşul militan anti-komünizm ve statükonun her türlü dönüşümüne karşı çıkmaktı.[96]

Yaptığımız iki alıntıdan birincisi, 1950'lerde ABD emperyalizminin, Latin Amerika'da daha ileri düzeyde tahakküm kurmak için bir meşrulaştırma mekanizması olarak kullanılan Soğuk Savaş'ın rolünü tarif etmektedir; ikincisi ise, ekonomik gerileme bölgede siyasi ve toplumsal krizi yeniden şiddetlendirdiğinde, bu tahakkümün onaylanmasında diktatörlüklerin oynadığı rolü gözler önüne sermektedir.

KALKINMACILIK VE SONUÇLARI

Birinci Dünya Savaşı ve Amerika'nın Karayipler Havzası'ndaki denetimini sağlamlaştırması, 20. yüzyılın ilk onyılları boyunca, Latin Amerika ekonomisi ve toplumları üzerinde en fazla etki yaratan iki süreçti. Panama Kanalı'nın yapımı ve açılması 19. yüzyıl ortalarından beri Latin Amerika'nın emperyalist metropollerle ilişkisini karakterize eden başlıca kaynakların ihracını canlandırdı. Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı, bir yandan Latin Amerika kökenli hammadde ihracatını arttırırken, diğer yandan dönemin yeni sömürgeci sisteminin ikinci ana unsurunu temsil eden sanayi ürünlerinin ve Avrupa sermayesinin ithalini de kesintiye uğratmak gibi ikili bir etkisi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı, tekelci kapitalizmden, Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşası ve Büyük Buhran sürecinde konsolide olacak bir süreç olan tekelci devlet kapitalizmine doğru yaşanan başkalaşımının katalizörüydü. Buhran, tekelci devlet kapitalizminin konumunu güvence altına almakla kalmadı, bunun yanında metropollerden sömürgelere, yarı sömürgelere ve yeni sömürgelere doğru gerçekleşen sermaye hareketini de kesintiye uğrattı. Bu değişim, krizin emperyalist ulusların kendi içinde sermaye büyümesi için yeni bir alan açmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu durum, genel anlamda dünyanın geri kalan unsurlarının rolünü daha çevresel bir düzeye indirdi. Bu, *Criollo* elitlerin taşıdığı, bağımsızlık savaşından sonra kapitalizmin belli bir noktada "kesin" istikrara kavuşturulmasının Latin Amerika'nın ekonomik gelişmesini Avrupa'nınki ile aynı çizgiye getireceği yönündeki umutları yıktı.

Sermaye hareketinin kesintiye uğraması her şeyden önce İngiltere ile Latin Amerika arasındaki ilişkiyi etkiledi, zira bölgede kredilerin en çoğunu veren ve yatırımların en çoğunu yapan Londra'ydı. Bu nedenle 1929–33 krizi, ABD emperyalizminin ekonomik tahakkümünü henüz Karayipler Havzası'nın ötesine yayamadığı bir dönemde, Latin Amerika'daki İngiliz yeni sömürgeci imparatorluğunun yol açtığı tahribatın öcünü aldı. Ancak, ABD'nin siyasi ve askeri egemenliğinin yayılması önüne engeller çıkaran bu Batı yarıküre dışı gücün varlığının sonlanması oldukça önemli bir olaydı. Buna rağmen, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, ortaya yeni çıkmakta olan gücün nüfuzuna direnen İngiliz yanlısı akımlar, Güney Konisi'nde, özellikle Arjantin'de bir hayli direndiler.

Büyük Buhran'ın Latin Amerika'daki en önemli sonuçları, hammadde üretimi ve ikincil sektördeki üretimdeki ağır düşüşe bağlı olarak ticaret hadlerinin zayıflaması; fiyatlardaki düşüşün önüne geçmek amacıyla hammadde üretiminin azalması; dünya finansal sisteminin, bölge ülkelerinin alabildiği kredilerin çöküşü; ihracattaki düşüş ve ihracat için ayrılan tek ürün hasadının kârlı olmamasına bağlı olarak ithalat kapasitesinde düşüş yaşanmasıdır. Avrupa sanayi ürünleri ve sermayesi için Latin Amerika kökenli hammadde kaynaklarının ticaretinin kesintiye uğramasına karşılık olarak, aralarında Meksika, Brezilya, Arjantin ve Şili'nin de bulunduğu Latin Amerika ülkeleri, Avrupa ile ilişkilerin zayıfladığı önceki dönemlerde zaten girişilmiş bir çabaya, kendi iç pazarlarını geliştirme çabasına yoğunlaştılar. Gerçekte Birinci Dünya savaşından beri bu konuda bazı ilerlemeler sağlanmıştı. Bu süreçte, Orta Amerika ve Karayipler'dekiler başta olmak üzere en zayıf ülkeler krizin saldırısı karşısında savunmasızdı. Venezuella ise fırtınayı, petrol ihracı sayesinde atlatmıştı.

1870'lerden sonra, yeni sömürgeci sistemin dağılması karşısında en güçlü konumdaki Latin Amerika ülkelerinin benimsediği şema, ithalat ikameci sanayileşme temelinde hayata geçirilen ve *kalkınmacılık* olarak adlandırdığımız

modeldi. Kalkınmacılık, ulusal bir sanayi ve iç pazar oluşturmak için hem kamudan hem de özel sektörden, ulusun ekonomik ve doğal kaynaklarının seferber edilmesine tahsis edilen bir devlet kapitalizmi şeklidir. Kalkınmacı devlet, mali politikayı korumacı ve düzenleyici bir unsur olarak ve gelir elde etme amaçlı olarak kullanır ve hammadde sektörünü sübvanse etmek için yeni bir para ve yabancı döviz politikası oluşturmak da dahil olmak üzere ekonominin yönetim ve kontrolünü tayin eden temel rolü üstlenir. İthal ikamecilik hafif sanayi ile başladı; fakat yeni fabrikaların kurulmasında kullanılan teknolojinin eskimesi ve eşitsizliği, yetersiz demiryolu altyapısı, ağır sanayinin bulunmaması ve yeterli sermaye katkı yapabilecek sermaye fazlasının birikimine karşı koyan bir faktör olarak kırsal kesimin katılmadığı iç pazarın sınırlı satın alma kapasitesi gibi faktörler tarafından felce uğratıldı.

Savaş süresince ve savaş sonrası dönemin ilk yıllarında, Latin Amerika'nın yeniden büyük miktarlarda ihraç etmeye başladığı hammadde kaynakları talebi ve fiyatları yüksekti, fakat bölgenin ithal etmeye ihtiyaç duyduğu sanayi ürünleriyle ilgili esas mesele bu değildi. Bu, ABD bankalarında tutulan Latin Amerikan hesaplarının mantar gibi çoğalmasına yol açtı. Kalkınmacı burjuvazi, bu parayla ABD sanayi tesislerini satın aldı. Ancak bu tesisler, önce savaşın dayattığı ihtiyaçlar, sonrasında ise Avrupa'nın yeniden inşası ve Sovyetler Birliği'ne karşı silahlanma yarışının doğurduğu gereksinimleri karşılamak için üretimin yoğunlaştırılması ihtiyacı nedeniyle eskimişti. Gerek ithalat yapılacak bir pazarın bulunmaması, gerekse teknolojik yenilenmenin gerçekleşmemesi, ithal ikamecilik aracılığıyla sanayileşmeye ikinci bir itici güç olmakla birlikte, aynı nedenler teknolojik bağımlılık ve sanayinin ememediği metropollerin varoşlarındaki marjinal nüfusun çoğalması gibi olumsuz sonuçları da derinleştirdi. Tüm bunlara ilave olarak ihracat patlaması, beklenenden bir hayli erken sona erdi. Bu durum siyasi, ekonomik ve toplumsal bir krize yol açtı.

Uluslararası ekonomik sistem tarafından felce uğratılmış ve siyasi ve ekonomik gelişimin dünya düzeyindeki harmanlanmasını özümseyememiş durumdaki kalkınmacı birikim, 1950'lerin başına kadar kendi mecrasında aktı. Bu sürecin hemen sonrasında ise, bölgenin ithalatına makineler, yedek parça, benzin ve ikameci sanayileşmenin kaçınılmaz kıldığı diğer girdilerin dâhil olmasının getirdiği ilave zorluklarla birlikte uluslararası hammadde talebinin yeniden düşmesi, Latin Amerika'nın ticaret dengesini ve ödeme dengelerini borca soktu.

Kalkınmacı birikim doktrini, bu sürecin nihai aşamasında formüle edildi ve geç de olsa BM'nin desteklediği Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC) tarafından da önerilen bir formül oldu. Kalkınmacılığın ortaya çıkışını sağlayan ve kolaylaştıran koşulların ortadan kaybolmasının büyüyen işaretlerinden bihaber olan ECLAC, 1930 ve 1940'lı yıllar boyunca Latin Amerika ekonomilerinde gerçekleşen dönüşümlerin geçmişe dönük bir analizini sundu. Örgüt, bu analizden hareketle bölgesel gelişim sorununu küresel bir bakış açısıyla (merkez–çevre ilişkileri) ortaya koydu ve sınai ve tarımsal sektörlerin dengeli ve tamamlayıcı gelişimini desteklemek amacıyla bir dizi teklif sundu. Ancak ECLAC, emperyalist iktidar merkezleriyle Latin Amerika ülkeleri arasında var olan tahakküm ve bağımlılık ilişkilerini –ki buna eşitsiz ekonomik ve siyasi gelişim yasasının etkileri de dahildi– ihmal ettiği gibi, bunu tam da bu ilişkilerin yarattığı sonuçların en ağır olduğu bir zamanda yaptı. Bu dönemde, kültürel unsurlara vurgu yapan ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa ve ABD'de gerçekleşen evrimin Latin Amerika'da da tekrarlanacağını iddia eden burjuva "modernleşme" teorileri popülerlik kazandı; aynı süreçte Latin Amerika'da feodalizm ile kapitalizm arasındaki geçiş hakkındaki Marksist çözümleme de yeniden kendini göstermeye başladı.

Kalkınmacılığın krizi kapitalist sistemin, kendi evriminin daha başlangıç evresinden itibaren Latin Amerika

burjuvazisi ve ulus–devletlerinin sermayesi de dahil olmak üzere, küresel ölçekte en zayıf sermayenin kamulaştırılmasına dayalı zenginlik, mülkiyet ve üretimin ulus–ötesi yoğunlaşmasına doğru yönelmesine bağlanabilir. Söz konusu kriz, nesnel nedenlerin bir sonucuydu; "kalkınma politikasının" basit bir "başarısızlığı" ya da "tükenmişliğinden" değil, kapitalist üretim sisteminin dönüşümünden kaynaklanmıştı. Burada, Latin Amerika'daki kapitalist sistemin başkalaşımının yarattığı etkiyle sermaye birikiminin bir modeli olarak kalkınmacılığın tükenmişliği arasındaki neden–sonuç ilişkisini de görmek gerekir, zira neo–liberal fiyat serbestisi ve ekonomik açılma sürecini meşrulaştırmanın gerekçesi olarak kullanılacak olan bu tükenmişliktir.

Eğer Halperin'in, Güney Amerika'da 1950'lerin ikinci yarısı boyunca gerçekleşenlerin neo–liberalizmin hayata geçirilmesi yönündeki erken bir girişim olduğu şeklindeki iddiasını kabul edersek, bugün neo–liberalizmin sadece bir ekonomik politika olamayacağının; bunun ötesinde ekonomi, siyaset ve toplumu yönlendirme amacındaki totaliter bir öğreti olarak dayatıldığının bu çaba tarafından ortaya çıkarıldığı sonucuna varabiliriz. Geçmişe dönüp baktığımızda açıkça görüleceği üzere ABD emperyalizmi, kendi çıkarları bakımından, ilk etapta yeni tekel nüfuzuna karşı direnişe öncülük etme potansiyelini taşıyan solcu örgütleri imha etmek; kalkınmacı birikim dönemi boyunca kurulan toplumsal ittifak ve politikaları yürürlükten kaldırmak ve o zamana kadar iç pazarın korunması ve gelişimi yönünde çaba gösteren Latin Amerika devletlerini ulus–ötesileşme ve ulus–dışılaşma sürecinin başlıca aktörüne dönüştürmek zorundaydı. Bu, temelde, Latin Amerika'da 1960, 1970 ve 1980'lerde ortaya çıkan askeri diktatörlüklere ilham veren –her ne kadar, "neoliberal" teriminin kullanılıp kullanılmamasından bağımsız olarak, o dönemde "ulusal güvenlik"in kavramsallaştırılmış olup olmadığı tartışmaya açık olsa da– "ulusal güvenliğin" rolüydü.

Kalkınmacı Aşamada Toplumsal Mücadeleler ve Siyasi İdeoloji

Kalkınmacılık, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca Latin Amerika'daki toplumsal sınıfların yapısını ve hiyerarşik konumlanışını dönüşüme uğrattı. Bu süreçte, devletin baskıcı gücüyle birlikte büyüyen birleşik ekonomik gücü aracılığıyla siyasal iktidarı kendi denetimine alan bir kalkınmacı ulusal burjuvazi yükseldi. Bu süreç, dikkate değer düzeyde bir siyasi ve toplumsal faaliyet geliştiren kamu çalışanları, küçük ve orta ölçekli işadamları, profesyoneller ve entelektüellerden oluşan şehir orta sınıfının oluşumuyla birleşti. Bu piramidin en alt katmanında Arjantin, Şili ve Meksika gibi ülkelerde bölgesel standartlara göre önemli bir büyüklüğe erişen proletarya vardı. Dönemin temel siyasi ve toplumsal ittifakları, doğal olarak hiyerarşik bir düzen içinde ve her bir bileşen için eşitsiz güç kotası ve fayda sunacak şekilde, bu üç sınıf arasında yapıldı.

Hammadde ihracına dayalı yeni sömürgecilik aşamasında işleri yolunda giden kırsal kesimler, toprak sahipleri ve maden sahipleri eski siyasi, ekonomik ve toplumsal statülerini kaybettiler. Bu modelde en çok dışlananlar geniş yoksul köylü kitleleri ve (düşük ücretli mevsimlik işlere bağlı ya da iç pazardan neredeyse tamamen dışlanmış) topraksız tarım işçilerinin oluşturduğu kırsal nüfustu. Bunlar artık, Latin Amerika şehirlerinin kenarlarında filizlenmeye başlayan varoşların sakinleriydi.

Nüfus patlaması ve şehirlerin altyapısının aşırı düzeylerde kullanımı, burjuvazi de dahil olmak üzere tüm şehir kesimlerini etkiledi. Ancak yetersiz barınma, kötü toplu taşıma, sağlık hizmeti, elektrik dağıtımı ve içme suyu ve diğer toplumsal sorunlardan muzdarip olan proletarya ve orta sınıf üzerindeki etki daha yoğundu. Nüfus patlaması; demokratik eğitim, çalışma hakkı, ücret artışı, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, daha fazla siyasi katılım ve diğer talepleri, "engellenen devrimler" (*frustrated revolutions*) dönemi dediğimiz 1929–1933 yılları arasında yüksek bir noktaya ulaşan proletaryanın ve orta sınıfların sosyoeko-

nomik sorunlarını yoğunlaştırdı. Bu sözünü ettiğimiz dönem, Farabundo Martí ve Salvador Komünist Partisi önderliğinde Salvador köylülerinin ayaklanması (1932); Albay Marmaduke Grove'un Şili'de kurduğu kısa ömürlü "Sosyalist Cumhuriyet"; Başkan Gerardo Machado'nun devrilmesinden sonra Küba'da gerçekleşen öğrenci ve astsubay devrimi (1933); Augusto C. Sandino'nun bir suikasta kurban gitmesiyle sonuçlanan, Nikaragua'daki Küçük Çılgın Ordu hareketi (1934); Porto Rico'da Pedro Albizu Campos önderliğindeki bağımsızlık mücadelesi ve Luiz Carlos Prestes ve Komünist Parti tarafından örgütlenen Brezilya Ulusal Kuruluş İttifakı'nın silahlı ayaklanması (1935) gibi bir dizi olayın olduğu bir dönemdir.[97]

Francisco Zapata, "Ulusalcılık, anti-emperyalizm ve halkçılığın birleşimi, 1930'lu yıllarda Latin Amerika politikasını canlandıracak olan proje olacaktır." diyordu.[98] Emperyalist müdahale ve 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında gerçekleşen toplumsal dönüşüm ulusalcılığın evriminde, anti-emperyalizmin ortaya çıkışında, bu ikisinin devrimci ulusalcılıkta birleşmesinde ve Avrupa'da doğan sosyalist ve komünist fikirlerin köklerinde yankısını buldu.

Ulusalcılığın geçmişi, 18. yüzyılda başlayan ve 1830'lu yıllarda Amerikalar'daki ve Brezilya'daki İspanyol sömürgelerinin bağımsızlığıyla sonuçlanan mücadeleler tarafından sağlamlaştırılan, İspanyol-Amerikan ve Portekiz-Amerikan ulusal bilincinin oluşması dönemine dayanır. Söz konusu sürecin sonucu, bağımsızlıktan yararlanan toplumsal sınıflar temelinde Latin Amerikan uluslarının oluşmasıydı. Ulusalcı ideoloji ulusun bütünlüğünü kültürel kimlik temelinde meşrulaştırmanın yanında; heterojen bir toplumsal yapının bileşenlerince paylaşılan amaçların formüle edilmesi gibi bir araca da başvurdu. Bu ulusal proje, aralarındaki mevcut hiyerarşik farklılıkları değiştirmeksizin, değişik sınıfları ve toplumsal grupları birleştirdi ve bunlardan yararlandı. Bu nedenle ulusalcı ideoloji sınıf uzlaşması görüşünü benimser ve sınıflar arasındaki türü uzlaşmaz ilişkilerin varlığını reddeder.[99]

19. yüzyılın sonunda emperyalizmin doğuşuyla birlikte tekel nüfuzu, sınıf karakterinden ve toplumun kapitalizm öncesi aşamasından çıkan uzlaşmaz çelişkiler listesine dahil olmuş ve bu çelişki ulusalcı projelerin önünü tıkamıştır. Anti–emperyalizm, o dönemde bir yandan yabancı tekellerin nüfuzuna ve İngiltere ve ABD'nin siyasal tahakkümüne karşı savaşarak, diğer yandan da Latin Amerika kültürünü pre–Hispanik miras temelinde savunarak doğmuştur. Anti–emperyalizm, başta metropollere bağlı madencilik ve tarım alanları olmak üzere bir dizi alanda artan yabancı egemenliğine yanıt olarak geniş halk yığınlarını ulusal egemenlik, bağımsızlık ve ekonomik varlıkların savunulması temelinde birleştirmiştir.

Anti–emperyalist fikirlerin en önemli öncülerinden biri, Küba'nın bağımsızlığını sadece bir İspanyol sömürgesi olmaktan çıkma olarak değil, aynı zamanda ABD emperyalizminin ülkeyi ele geçirmesine karşı durmak olarak gören José Martí'ydi. Bu, Martí tarafından Küba'nın ikinci bağımsızlık savaşına önderlik etmek ve Porto Riko'nun mücadelesine destek olmak amacıyla kurulan Küba Devrimci Partisi'nin programının temel unsuruydu. Martí, bağımsızlık, egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkı projesinin ayrılmaz bir parçası olarak, tüm insanların eşitliğini ve halkın toplumsal, eğitsel ve kültürel gelişimini de savundu.

Ulusalcılık ile anti–emperyalizmin birleşiminden üçüncü bir akım doğdu: Devrimci ulusalcılık. Devrimci ulusalcılık her ne kadar nihayetinde ABD emperyalizminin çıkarlarına boyun eğse de teorik değerlendirmesi ve politik eylemlerinin ilk yılları boyunca bu akımın en önde gelen yorumcularından bir tanesi Victor Raúl Haya de la Torre'ydi (Peru, 1895–1979). Bu anti–emperyalist ve anti–oligarşik ideolojinin dayanakları ulusun toprak altındaki zenginliklerini geri kazanma, evrensel eğitim ve kamusal yatırımdı. Bu ideolojiye göre devlet, yerli nüfus da dahil olmak üzere, büyük çoğunluğun taleplerini ulusal burjuvazinin gelişimi için gerekli koşulların yaratılması ile birleştirmenin ulusal bir proje bazında uyuşmasıydı. Meksika Devrimi (1910–17)

ilk aşamasında net bir ideolojiye sahip olmamasına rağmen, süreç Meksika'da tarımda reform hareketi, sendikal hareketin devlete bağlılığı ve geniş çapta bir ulusal eğitim projesinin gelişmesiyle simgeleşerek devrimci ulusalcılığın önde gelen örneklerinden birisi haline geldi.

Madencilikteki modernizasyon, tarımsal endüstrideki ilerlemeler ve iç pazara yönelik hafif sanayi üretimindeki ilk girişimlerin sonucu olarak, Latin Amerika işçi sınıfı ve sendikalarının ortaya çıkışıyla birlikte sosyalist düşünce de bölgede kök salmaya ve gelişmeye başladı. Bu düşünce, Birinci Dünya Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra sosyal demokrasi ve komünizm olmak üzere iki akıma ayrıldı. Her ne kadar, sosyal demokrasi daha sonradan bu temelden kurtulmaya çalışsa da, sosyalist düşüncenin bu her iki akımı da başlangıçta sınıf mücadelesi bakış açısına bağlıydı. Bu ise, benimsediği temel ilke çok sınıflı ulusal birlik olan ulusalcılık, anti–emperyalizm ve devrimci ulusalcılık ile kökten bir farklılığa işaret eden bir faktördü.

Latin Amerika sosyalist düşüncesinde dönemin önde gelen figürleri Luis Emilio Recabarren (Şili, 1876–1924), Julio Antonio Mella (Küba, 1903–29) ve José Carlos Mariátegui (Peru, 1894–1930) idi. Ulusalcılık, anti–emperyalizm, devrimci ulusalcılık, sosyal demokrasi ve komünizm, – pek çok durumda içinde etkin oldukları toplumsal kesimler içinde silik sınırlarla varlık sürdürecek şekilde – Büyük Buhran'ın Latin Amerika çapında siyasi, ekonomik ve toplumsal gerilemeye yol açtığı bir süreçte, geleneksel liberalizm ve muhafazakârlığa karşı akımlar olarak, sol içinde birlikte yaşam sürdü.

Ulusalcılık, anti–emperyalizm ve devrimci ulusalcılığın karışımının bir sonucu olarak ve böylesi ideolojilerin kalkınmacı burjuvazi tarafından yönlendirilmesinin de etkisiyle, kalkınmacı dönemin toplumsal ve siyasi ittifakları halkçılık temeli üzerinden kuruldu. Bunun anlamı, orta sınıf, işçi sınıfı ve nüfusun diğer ezilen kesimlerine dönük zenginliğin dağıtılması yönlü hükümet politikalarının ve

önlemlerinin evrensel bir karakter taşımadığıdır, zira bu politikalardan tüm sınıflar ve kesimler yararlanmamaktaydı. Bu politikalar daha çok kayırmacılık (*clientelism*) olarak adlandırılan temele dayalıydı. Kayırmacılık, bir milletvekilinin kendi seçim bölgesi için ayırdığı para tarzında bir uygulamaydı; buna göre, üyelerinin şu veya bu burjuva partiyi desteklemeleri karşılığında sendikalara ve iş, meslek ve diğer toplumsal örgütlere ayrıcalık sağlanıyor ve ikramiyeler ödeniyordu.

İspanya'nın Amerikalar'ı işgalinden kalkınmacı döneme kadar olan zaman dilimine ilişkin bu tarihsel bakıştaki amaç nedir?

Kralın temsilcileri, dini otoriteler, büyük şehirlerin hazinelerinden sorumlu simsarlar, ticaret tekelinden sorumlu ticari kuruluşlar, kralın güçlerini sınırlamaya çalıştığı *encomenderoslar;* sömürge yetkilileri, İspanya doğumlu tacirler ve kilise ve *Criollo* toprak sahipleri ile müttefik büyük toprak sahipleri; her biri birer general olan toprak sahipleri ve emirleri altındaki piyadeler üzerinde güç oluşturan ve bağımsızlık savaşları ile toprak sahibi olan generaller; ulusal kalkınmacı burjuvazi, şehirli orta sınıflar ve kayırmacı uygulamalar sonucunda proleterlerden oluşan işçi sınıfı –tüm bu kümelerin kendi içinde ortak yanları vardı– Tüm bunların ortak bir yanı vardı.

İspanya ve Portekiz gibi sömürgeci güçler, İngiltere ve ABD gibi yeni sömürgeci güçler ve (iktidar gücüne sahip olduklarında) Latin Amerika'nın egemen sınıfları, her olanak bulduklarında, etkili bir siyasi güç oldukları her yerde, sömürge veya cumhuriyetlerde (söz konusu döneme bağlı olarak)olanaklı her durumda bir toplumsal ve siyasi ittifak kurma çabası sergilediler. Tahakkümlerini ve halk sınıflarının sömürüsünü bunun üzerine oturtacaklardı. Elbette bu, homojen ve doğrusal bir süreç şeklinde ilerlemedi; despotizm ve diktatörlük dönemleri uzundu ve aslında, Orta Amerika ulusları gibi yarıkıtanın en geri kalmış ülkelerinde hiç bir zaman yerlerine başka bir şey konulmadı. Diğer yandan despotizm ve diktatörlüğün toplumsal ve siyasi itti-

faklara dayalı olmasına rağmen, ne kadar elitist olduğunun ve sağlanan desteğin ne derece sınırlı olduğunun bir önemi yoktu. İlerleyen bölümlerde de görüleceği gibi bu durum zenginliğin ulus ötesi yoğunlaşması ve bölgeye 1970'lerde dayatılan siyasi güçle birlikte değişti. Bu süreçte emperyalizm, daha önceki egemenliğin üzerinde kurulu olduğu politika ve toplumsal ittifakların yanında, temel ekonomik ve toplumsal yapıyı da yıkıma uğrattı. Bu, 20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçişte Latin Amerika'nın her yerinde siyasi, ekonomik ve toplumsal krizin patlak vermesinin nedenlerinden biridir. Aslında kapitalist egemenliğin temel olarak üzerine kurulu olduğu ulusal sosyoekonomik altyapı, "ulusal güvenlik" adı altında oluşturulan askeri diktatörlüklerin kurulmasıyla birlikte, 1960'larda sarsılmaya başlayacaktı.

1960'LARDA DEVRİM VE KARŞI DEVRİM

Küba Devrimi'nin 1 Ocak 1959'daki zaferi, Latin Amerika'nın modern tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. 1960'lar, ABD emperyalizminin yarımküredeki ilk sosyalist devleti yıkma amacına dönük saldırıları ile ulusal güvenlik adı altında bölgenin geri kalanındaki halk mücadelelerini frenleme ve kıta çapında yeni bir tahakküm sistemini dayatmak amacıyla askeri diktatörlüklerden yararlanmasıyla karakterize olur. Küba Devrimi'nin zaferi, her ne kadar hiçbiri hayatta kalamasa da Peru, Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti, Venezuella, Guatemala ve Arjantin'de başka gerilla hareketlerine esin kaynağı olduğu için emperyalist saldırganlık arttı.

Devrimin ilk yıllarında, ABD hükümetinin Küba karşıtı politikası, Domuzlar Körfezi çıkarması (1961)[100]; Amerika Devletler Örgütü'nün (OAS) Punta del Este toplantısında dayattığı yaptırımlar (1962); Ekim füze krizi sırasında dünyanın savaşın eşiğine getirilmesi (1962); ABD toprakları ve üçüncü ülkelerde gerçekleştirilen terörist hava ve deniz saldırıları ile şehir ve kırdaki karşı-devrimci hareketlerin örgütlenmesi, finanse edilmesi ve bunlara önderlik edilmesi gibi unsurlardan oluşmaktadır. 1960'lardan itibaren bu çabaların başarısızlığa uğraması Washington'u bu politikanın unsurlarını uzun bir sürece yaymaya itti. Bunlar özellikle dönemsel olarak yenilenen ve yoğunlaştırılan ekonomik ambargo, uluslararası tecrit ve askeri saldırı tehdidiydi.

Küba Devrimi'nin zaferinden esinlenen Latin Amerika'daki halk mücadelelerinin yükselişinin ortasında ABD

emperyalizmi, Dominik Cumhuriyeti'ndeki Rafael Leönidas Trujillo diktatörlüğünden kurtulmaya karar verdi. Nitekim tarihsel sürecin genel eğilimlerine ters düşen bu rejim, Washington'un John F. Kennedy dönemi boyunca ayaklanma karşıtı politikasını gizlemek amacıyla yaratmaya çalıştığı "dostane" yüzle de; Kennedy suikastı sonrasında ve Lyndon B. Johnson'un görev süresinin başlangıcında gizlice uygulanan "yeni tipte" bir askeri diktatörlük şemasıyla da uyuşmuyordu.

Küba'ya karşı düşmanlık ve zorba Trujillo'dan kurtulma ihtiyacı ABD emperyalizmi tarafından Amerikalar arası sistemin rolünü bir müdahale ve işgal mekanizması olarak güvence altına almak amacıyla kullanıldı. Bunu yaparken kullanılacak araçlar ise kolektif desteğe dayalı temsili demokrasi; Güvenlik Danışma Komitesi'nin kurulması ve OAS'nin, ABD'nin Dominik Cumhuriyeti'ne tek taraflı müdahalesinin (1965) askeri bir işgale ve "Pan–Amerikancı" bir çabaya dönüştürme amacıyla sunduğu yeni çehreydi.

Küba'nın Nisan 1961'de kapitalist sistemle bağını koparmasınan kadar varan kıtasal tahakküm sistemiyle bağlarını koparması ABD hükümetini 1959'da Şili–Santiago ve 1960'da Kosta Rica–San José'de gerçekleştirilen OAS Dışişleri Bakanları İstişare Toplantıları'nda temsili demokrasi için "kolektif" destek kavramının yeniden tartışılmasını talep etmeye zorladı. Yeni tanım, saldırmazlık ilkesiyle 1954'te Arbenz hükümetine karşı kullanılan formülasyonlardan çok daha keskin bir biçimde çelişiyordu. Washington, kendi iradesini dayatmak için gözden çıkarılmış Trujillo diktatörlüğüne karşı tavır almak gibi oportünist bir yönelime girdi. Ancak Kennedy yönetimi, daha önce bizzat ABD hükümetinin öne sürdüğü politikaya, yani askeri darbe yoluyla kurulmuş hükümetlerle diplomatik ilişkileri kesme ve bunlara yapılan ekonomik ve askeri yardımı askıya alma politikasına dahi bağlı kalmadı. Bunun yerine, farklı politikalar uygulayarak, Küba Devrimi'nin zaferinden sonra gerçekleşen askeri harekâtlara ilişkin safsata niteliğinde analizlere girişmeyi tercih etti. Bu politikaların sonu-

cu Peru (1962), Guatemala (1963), Dominik Cumhuriyeti (1963) ve Honduras (1963) üzerinde yaptırımlar uygulanmasına yol açtı. Ancak bu yaptırımlar Arjantin (1962) veya Ekvador'a (1963) karşı uygulanmadı. Çünkü bu ülkelerin yönetiminde bulunan sivil hükümetler OAS'nin Punta del Este'deki özel toplantısında (1962) kabul edilen Küba karşıtı önlemlerin oylanması sırasında çekimser kaldıkları için zaten askeri darbeler tarafından devrilmişti.

OAS'nin bir tahakküm mekanizması olarak kullanılmasındaki elle tutulur, fakat henüz başlangıç aşamasında olan ve sınırlı düzeyde ilerleyen Amerikalar arası sistem Latin Amerika'nın "huzura kavuşturulmasındaki" temel rolünü henüz oynamamıştı. Bu süreçte OAS'nin ECLAC tarafından ana hatları belirlenmiş ve genel ilkelere uyarlanmış bir Latin Amerika kalkınma modeline ön ayak olması yönünde bazı öneriler dile getirildi. Ancak Başkan John F. Kennedy, "İlerleme için İttifak"ın bir parçası olarak bu önerileri kabul ettiğinde bunu Washington'un kendi ayaklanma karşıtı planları temelinde yaptı. Bu program ABD'nin bölgedeki kamu kredisini iki katına çıkarmış olsa da yabancı yatırımlarını da, yurt içi tasarruflarını da canlandıramadı.

Askeri diktatörlükler kurma yoluyla ayaklanmaları engelleme stratejisi, ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından sağlanan eğitim, danışmanlık ve teçhizatla destekleniyor ve Askeri Yardım Programı aracılığıyla uygulanıyordu. Bu program dâhilinde askeri teçhizat hibesi, silahların en düşük fiyattan satışı, subayların eğitimi ve ABD askeri heyetlerince geliştirilen ayaklanma karşıtı operasyonların üzeri örtülü biçimde yönetilmesi gibi unsurlar mevcuttu. Bu önlemler Uluslararası Polis Akademisi'nde öğretilen dersler ve yerel güvenlik organlarının CIA ve FBI tarafından kontrol edilmesi ile iki misline çıkarıldı ki bu kuruluşların tümünün faaliyetinin merkezinde paramiliter grupların kullanımı vardı.

John F. Kennedy suikastı sonrasında ABD başkanlığı görevini Lyndon B. Johnson üstlendi (1963–69). "Johnson Doktrini", ABD hükümetinin, "ulusal çıkarlarının" tehdit

edildiğini hissettiğinde herhangi bir Latin Amerika ülkesinin iç işlerine müdahale etme hakkı olduğunu ilan etti. Bu yönetimin öne çıkan uygulamaları arasında Ocak 1964'te Panama'da, Kanal Bölgesi'nde ulusal bir egemenlik kurma talebiyle düzenlenen gösterileri bastırmak amacıyla güç kullanımı; 1964'teki Şili seçimlerinde sosyalist aday Salvador Allende'ye karşı Hıristiyan Demokrat aday Eduardo Frei Montalva'mn kazanması için bu ülkeye müdahalelerde bulunma; Dominik Cumhuriyeti'ndeki 1965 askeri müdahalesi ve Brezilya Başkanı Joao Goulart'a (1964), Bolivya Başkanı Victor Paz Estenssoro'ya (1964) ve Arjantin Başkanı Arturo Illia'ya (1966) karşı gerçekleştirilen askeri darbelerin desteklenmesi de bulunmaktadır. Bu süreçte Venezuella'da Raúl Leoni (1963–67); Peru'da Fernando Belaúnde Terry (1963–68); Kolombiya'da León Valencia (1962–66) ve Carlos Llesar Restrepo (1966–70); El Salvador'da Julio Rivera (1962–67) ve Fidel Sánchez Hernández (1967–72) ve Uruguay'da Alberto Heber Usher (1966–67) ve Jorge Pacheco Areco (1968–71), ayaklanma karşıtı politikaları güden hükümetlerin yönetici figürleri olarak konumlandılar. Burada Brezilya'da, Başkan Joao Goulart'a karşı gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında 1964'te uygulamaya sokulan askeri diktatörlüğün ayrı bir önemi vardır. Bu örnek, 1960, 1970 ve 1980'ler boyunca Latin Amerika'da çoğalacak olan "üçüncü kuşak" diktatörlüklerin bir prototipi oldu; ilk kez bu yapıda İspanya ve Portekiz'den bağımsızlaşmayı takiben yeni ortaya çıkan Latin Amerika tipi güçlü ordu veya *caudillista* diktatörlüklerinden farklı bir şema vardı. Bu, ABD emperyalizminin 20. yüzyılın ilk on yıllarında Orta Amerika ve Karayipler Havzası'nda kurduğu diktatörlüklere de benzemiyordu. 1970 ve 1980'lerde bölgede hüküm süren yeni tipteki askeri diktatörlük kurumsal bir karaktere sahipti ve ABD emperyalizminin kendi kıtasal tahakkümü için ihtiyaç duyduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmayı dayatmada tek yol olarak askeri zora dayalı gücü uygulamak amacıyla tasavvur edilmişti.

Sözü edilen diktatörlük rejimlerinin uyguladığı baskı, silahlı mücadele çizgisi izleyen devrimci örgütleri imha

etmekle sınırlı değildi; bunun ötesinde birçok durumda merkez ve sağ kanattakiler de dahil olmak üzere, en genel anlamıyla sol siyasi parti ve toplumsal örgütlerin tümden ortadan kaldırılmasına kadar genişlemişti. Aslında bu anlaşılabilir bir şeydir; zira buradaki temel amaç, "komünizm tehdidini" defetmenin yanında bu tür diktatörlükleri, kalkınmacılığın ve bunun siyasi ifadesi olan halkçılığın kalıntılarını süpürmek için kullanmaktı. Elbette yazar, bu dönemde tüm Latin Amerika ülkelerinin askeri diktatörlükler tarafından yönetilmediğinin farkındadır; ancak bunların 1970'lerin sonlarından itibaren kıta genelinde uygulanmaya başlayan neo-liberal yeniden yapılanmanın temellerini attıkları da açıktır.

1960'ların ikinci yarısında askeri diktatörlükler ve baskıcı sivil hükümetlere karşı bir tepki olarak devrimci silahlı mücadele, yeniden ortaya çıktı. Bu dönem Bolivya'da 1967 Nisan-Ekim arasında, Ernesto Che Guevara önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (ELN) faal olduğu dönemdi. Bu mücadelenin ardından sağ kalanlar aynı deneyimi 1968-1970 yılları arasında tekrar etme girişiminde bulundu. Söz konusu dönem ayrıca, kimi devrimci hareketlerin doğuşunun, canlanmasının ve büyümesinin de damgasını vurduğu bir dönemdi. Nikaragua'da Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN); Arjantin'de Montoneros, Peronist Silahlı Güçler(FAP), Devrimci Silahlı Güçler,(FAR) Devrimci İşçi Partisi (PRT) ve Devrimci Halk Ordusu(ERP); Uruguay'da Tupamaros olarak bilinen Ulusal Kurtuluş Hareketi; Brezilya'da 8 Ekim Devrimci Hareketi, Halkın Devrimci Öncüsü ve Carlos Marighella önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Hareketi; Kolombiya'da Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC), Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN) ve Halk Kurtuluş Ordusu; Meksika'da Devrimci Eylem Hareketi ve Zapatista Şehir Cephesi ve son olarak Porto Riko'da Silahlı Kurtuluş Komandoları ve Devrimci Bağımsızlık Hareketi bu dönemde yıldızları parlayan örgütlerdi. Bu yıllar, Peru'da Juan Velasco Alvarado (3 Ekim 1968) ve Panama'da Omar Torrijos Herrera (11 Ekim 1968) önderliğinde gerçekleştirilen hareketler gibi ilerici-ulusalcı çıkışlara da tanık oldu.

Halk hareketlerindeki bu büyüyen yükselişin orta yerinde 1966'da Küba'da Üçlü Kıta Konferansı ve bunu takiben 1967'de Birinci Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları ile Dayanışma Konferansı gerçekleştirildi.[101]

Richard M. Nixon, ABD Başkanı sıfatıyla 20 Ocak 1969'da iktidara geldiğinde, Latin Amerika'daki emperyalist tahakkümün araçları ve yöntemlerini gözden geçirmek gerektiğine ikna olmuştu. Bu doğrultuda New York Eyalet Valisi Nelson A. Rockefeller'ı resmen istihbarat ve taslak öneriler hazırlamakla yükümlü bir komisyonun bölgede yapacağı geziye önderlik etmekle görevlendirdi. 30 Ağustos 1969'da bu komisyon, Rockefeller Raporu olarak da bilinen *Amerikalar'da Yaşam Kalitesi* başlıklı bir rapor yayınladı.[102] Rockefeller komisyonuna göre "güvenilir işbirliğine dayalı bir ilişki" kurulmalıydı; buna göre, "ABD iç siyasi olaylara dönük tutumunu daha pragmatik bir tarzda belirlemeli" ve "diğer Amerikan uluslarına çok yönlü kanallar aracılığıyla gelişim süreçlerinde artan bir sorumluluk aktarmalıydı". Bu ise "çıkarlarının yarımkürenin diğer kesimlerinde meydana gelen ayaklanma ve hükümet krizlerinden ne şekilde etkilendiğine ve programlarının, komşularının güvenlik ihtiyaçlarını karşılamada ne derecede yardımcı olabileceğine ve olması gerektiğine karar verecek" idi.[103] Diğer yandan Rockefeller Raporu, OAS'nin yeniden yapılandırılması ve canlandırılması gibi bir niyet taşımıyordu.

NİXON HÜKÜMETİ'NİN ETKİSİ VE CARTER YÖNETİMİNİN BOCALAMASI

1970'ler boyunca dünyayı sarsan anti–emperyalist ruh Latin Amerika'da güçlü bir etkiye sahipti. Bu etki kimi ülkelerde ilerici, ulusalcı ve hatta solcu güçlerin seçimleri kazanması şeklinde tezahür ederken; başka yerlerde kendini devrimci silahlı mücadeledeki yükseliş yoluyla gösteriyordu.

Nixon yönetiminin çabalarına rağmen Şili'de 3 Kasım 1970 tarihinde, Dr. Salvador Allende'nin başında olduğu Halk Birliği hükümeti işbaşına geldi. Bundan yalnızca birkaç hafta önce, Ekim ayında, General Juan José Torres Bolivya'da iktidara geldi ve 1971 Ağustos'unda devrilene kadar, Peru'daki Juan Velasco Alvarado ve Panama'daki Omar Torrijos yönetimine benzer ulusalcı ve ilerici bir politika çizgisi izledi. Aynı çizgi, Ekvador'da Şubat 1972'de, ülkenin geçmiş kuşaklarından kalma mirasının ve ulusal zenginliğin savunulması vurgusunu öne çıkartarak yönetime gelen General Guillermo Rodriguez Lara tarafından da izlendi. Bu gelişmelerle eşzamanlı olarak Mayıs 1973'te Juan Domingo Perón'un özel temsilcisi Hector Campora Arjantin seçimlerini kazandı; aynı yılın Eylül ayında ise Perön'un seçilmesinin yolunu açmak için istifa etti.

Bu bağlamda Panama'nın, Kanal Bölgesi'ni kendi ulusal egemenliği altına almak yönündeki talebine Latin Amerika ve uluslararası alandan destek büyüdü. Dahası bölgede ilerici ve demokratik akımlara yakın güçlerin ilişkileri sonucu Küba ile ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını, Küba'ya OAS'deki haklarının iade edilmesini ve bu örgü-

tün reforme edilmesini savunan bir hareket başlatıldı. Bu hareketin öncülüğünü Latin Amerika'da Şili, Peru, Bolivya ve Meksika yaparken; Karayipler'de bu misyonu Jamaika, Guyana ve Trinidad ve Tobago üstlendi. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Nikaragua, El Salvador, Guatemala, Kolombiya, Peru, Arjantin ve Uruguay'da devrimci silahlı mücadeleler yoğunlaşıyordu.

Latin Amerika'da ulusalcı ve devrimci akımların yükselişine karşı Nixon yönetiminin izlediği politika, ABD'nin "ulusal çıkarları" için tehdit olduğunu düşündüğü hükümetleri istikrarsızlaştırmak ve devirmek oldu. Bolivya'da General Juan José Torres'i deviren askeri darbe (Ağustos 1971); Uruguay'da, Juan María Bordaberry'ye yönelik saray darbesi (Haziran 1973) ve özellikle de 11 Eylül 1973'te Şili'de Salvador Allende'nin anayasal hükümetine karşı yapılan darbe ve bunları takiben ortaya çıkan yeni diktatörlük rejimleri, bu politikanın ürünüydü. Watergate skandalı sonucunda Richard Nixon'ın yerine Gerald Ford geçtikten sonra da bu politika, 1976'da Arjantin'de gerçekleşen askeri darbe sürecinde görüldüğü gibi aynı şekilde devam etti. Bu darbeden sonra Buenos Aires'teki askeri hükümetler kendilerini "ulusal güvenlik" kaygılarına dayalı diktatörlük modelini ihraç etme çabalarına adadı. Perulu General Juan Velasco Alvarado'nun hastalığı, onun yerine 1975'te hükümeti sağa kaydıran General Francisco Morales Bermúdez'in getirilmesi için bir bahane olarak kullanıldı. Bu tarihlerden itibaren baskı, daha önce eşi benzeri görülmemiş kapsamdaki bir vahşilikte, uygulandığı her ülkede solun ve halk hareketlerinin boynunu vurup bozguna uğratmada başarılı olacak bir düzeye geldi; bununla eşzamanlı olarak ahlaki krizin de büyümesine neden oldu. Bununla birlikte uluslararası düzeyde ABD politikasına yönelik muhalefette bir yoğunlaşma görüldü.

1970'lerin sonuna, Jimmy Carter'in başkanlığı altında (1977–80) gelindi. Carter'ın, *Pentagon Belgeleri*'nin yayınlanmasıyla tanık olunan kısa süreli bir ahlaki çalkalanma, Watergate skandalı ve Şili'de Eylül 1973 askeri

darbesinde Nixon yönetiminin rolünün açığa çıkması gibi faktörleri dikkate almak durumunda kalan Latin Amerika politikası, Linowitz Komiyonu'nun 1974 ve 1976'da yayınlanan raporlarından besleniyordu. Linowitz Raporu[104] olarak da bilinen *Değişen Dünyadaki Amerikalar* raporunun içeriğinde göze çarpan öncelikli öneriler, ABD'nin dünya gücündeki yaşanan erozyonun farkına varılması; Latin Amerika ile yürütülen "özel" ilişkinin terk edilmesi; müdahalesizlik doktrinine bağlı kalınması ve bölge ülkeleriyle olan ilişkilerde "küresel" bir odak noktasının benimsenmesiydi. Linowitz Raporu Washington'un, insan haklarına saygıyı artırmak ve bölgeler arası çatışmaları önlemek ya da bu çatışmalar patlak verdiğinde arabuluculuk görevini üstlenmek amacıyla OAS'nin kurumsal yapısından yararlanmasını önerdi. Hatta bu raporda, "ABD, yapısı, yönetimi ve konumlanışını da kapsayacak şekilde OAS'ın geleceği konusunda Latin Amerika'nın inisiyatifi ve istekleri doğrultusunda hareket etmelidir" gibi bir ifadeye dahi yer verildi.[105]

Başkan seçilen Jimmy Carter'm açık talebiyle taslak haline getirilen, İkinci Linowitz Raporu olarak da bildiğimiz *Birleşik Devletler ve Latin Amerika: Sonraki Adımlar* başlıklı ikinci rapor[106], Panama Kanalı anlaşmaları üzerinde süren müzakerelere acilen son verilmesini talep etti; ayrıca insan haklarına ilişkin bazı tavsiyeler sıraladı. Rapor, Carter yönetimini "Küba ile ilişkilerin normalleştirilmesi sürecini yeniden başlatmaya" davet etti[107]; silah aktarımında azaltmaya gidilmesini ve bölgede nükleer silahlanmanın artırılmasından kaçınılmasını tavsiye etti; "Latin Amerika'nın durumunun ve taleplerinin anlaşılması gerektiğini" savundu ve ABD ile Latin Amerika arasında daha yakın bir kültürel alışveriş önerisinde bulundu. Carter ise, tüm bu başlıklar içinden yalnızca Panama Kanalı antlaşmasının imzalanmasına yanaştı, hatta bunu da bir hayli zorlanarak yaptı.

Yeni Sağ tarafından Carter yönetimine karşı sürdürülen saldırı sonucunda Panama Kanalı antlaşmaları ancak

7 Eylül 1977'de, uzun bir gecikmeyle ve Panama tarafına ağır yükler yükleyecek şekilde imzalandı. Diğer yandan Küba ile ilişkilerin normalleştirilmesi süreci 1979'da tamamen geri tepti. Carter'm, balıkçılık anlaşmasının imzalanması ve ticari olanakların karşılıklı tanınması gibi, başkanlığının ilk iki yılında attığı adımlardan farklı olarak yayınladığı 52 numaralı Başkanlık Talimatnamesi, tüm ABD hükümet organlarının, Küba hükümetinin kendi ekonomik çıkarları için kullanabileceği ambargodaki her türlü açık kapıyı kapatmak amacıyla Havana ile ilişkilerin detaylı bir analizini yapmalarını emrediyordu. Bu talimatname Torricelli ve Helms–Burton kanunlarının öncülleri olarak görülmelidir.

Müdahalesizlik ilkesi 1979'dan itibaren, başkan olma umudundaki Cumhuriyetçi Ronald Reagan'ın Carter'a dönük saldırılarının ana hedefi oldu. Bu, özellikle Grenada'da (13 Mart) ve Nikaragua'da (19 Temmuz) iktidarın devrimci güçlerce ele geçirilmesi ve eş zamanlı olarak da El Salvador'da oligarşi ve ordunun, 1931'de dayatılan diktatörlüğe yönetimine son verme girişiminde bulunan ilerici 15 Ekim askeri darbesini etkisizleştirmesinden sonra halk hareketlerinin yoğunlaşması gibi gelişmelerden sonra daha belirgin hale geldi.

Carter, Linowitz Komisyonu'nun önerdiği Latin Amerika politikasını terk etmeden önce de Orta Amerika'da –ki bu bölgelerden Nikaragua, El Salvador ve Guatemala'da baskı askeri diktatörlükler aracılığıyla yürütülüyor ve Honduras'ta siyasi, ekonomik ve toplumsal kriz şiddetleniyordu– "insan hakları" ve "demokratikleşmenin" savunulmasına öncülük etme taahhüdünü terk etmişti. Carter'ın bu konudaki tutukluğu, nihai krize sürüklendiği aleni bir şekilde görülürken bile Somoza zorbalığına desteğini çekmemesinden de anlaşılabilmektedir.[108] Bu bağlamda Haziran 1978'de gerçekleştirilen OAS 17'nci İstişare toplantısındaki önerilerin başarısızlığa uğraması ile birlikte Amerika– içi ilişkilerin tarihinde diğer bir kilometre taşı niteliğinde gelişme yaşandı ve Nikaragua'ya müda-

hale etmek üzere Amerika–içi bir barış gücü oluşturması kararlaştırıldı. Böylece "Orta Amerika çatışması" gelişti. Bu, ABD emperyalizmi tarafından Latin Amerika'nın en geri, en yoksul ve en dışlanmış alt bölgelerinden birinde, toplumsal devrimin patlamasını tanımlamak için kullanılan bir terimdi. Bu patlama, devrimci silahlı mücadelenin Kolombiya dışındaki Güney Amerika ülkelerinde başlayan ve bugünlere kadar devam eden düşüşünün uzun süredir geri dönüşü olmayan bir hal aldığı bir anda gerçekleşti.

Carter'ın selefleri Johnson ve Nixon'ın desteği ve Yeni Sağ'ın, özel bankacılık sektörü ve hatta bizzat Washington'un sunduğu olanaklar sayesinde Latin Amerika diktatörlükleri zapt edilemez bir hal aldılar. Carter'ın başkanlığının ilk dönemlerine tekabül eden Ocak 1977'de Latin Amerika'da (Haiti de dahil olmak üzere) 11 askeri, iki de sivillerin yönettiği diktatörlük rejimi mevcuttu. Askeri diktatörlüklerin iktidarda oldukları yerler Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator, Şili, Honduras, Guatemala, Nikaragua, Paraguay, El Salvador ve Peru'ydu (Bu sonuncusunda, General Juan Velasco Alvarado'nun ilerici hükümeti sağcı General Francico Morales Bemudez önderliğindeki rejime yol vermişti). Aynı zamanda Dominik Cumhuriyeti ve Haiti'de sivil başkanlar hükümetlere diktatörce liderlik etmekteydiler.[109] Bu 13 ülkede Carter yönetimi, bazı liderlerin seçim zaferlerini de önlemek için baskı uyguladı; Dominik Cumhuriyeti'nde Antonio Guzmán'a (1978), Ekvador'da Jaime Roldós'a (1979) ve Bolivya'da Hernán Siles Zuazo'ya uygulanan baskı (1978, 1979 ve 1980) bu kapsamdaydı. Bu son örnekte Siles üst üste iki defa, oy sayımı sonucunda zafer elde etmişti, ancak bu zafer ordu tarafından 1978 ve 1979 yıllarında iki kez engellendi. Daha sonra ise General Luis Garcia Meza önderliğinde geçici başkan Lidia Gueiler'e karşı yapılan askeri darbe, Devrimci Ulusalcı Hareket'in uzun süredir başında olan *caudillo*'sunun iktidarı almasını üçüncü kez engelledi. Bu, Carter tarafından ön ayak olunan ve askeri diktatörlüklerin yerini sivil hükümetlerin almasının ABD çıkarları ile uyumlu olduğunu savunan "sürdürülebilir demokrasi" doktrinin

nihai krizine yol açan, "bardağı taşıran son damlaydı". Bu doktrin bundan sonra sadece seçim sonuçlarının "güvenilir" siyasi güçlerin lehine çıktığı uluslarda uygulandı.

1950'lerde, birkaç Güney Amerika ülkesinde neo-liberal bir ekonomik politikanın uygulanmasına dönük girişimin başarısızlığa uğramasından sonra bu doktrin Latin Amerika'da Augusto Pinochet'nin Şili'deki askeri diktatörlüğü (1973–90) aracılığıyla yeniden ortaya çıkarıldı. Bu diktatörlük 1976'da "Chicago Okulu" tarafından emredilen bir ekonomik yeniden yapılanma ve devlet reformu programı başlattı. Şili'de hüküm süren "ayrıcalıklı" baskı koşullarında neo-liberal doktrinin uygulanması yönündeki bu deneme, ABD emperyalizminin Gerald Ford yönetiminden Jimmy Carter yönetimine geçişte hâlâ küresel gücünün sınırlarını kabul ediyor göründüğü bir anda gerçekleşti. Şili deneyimi birkaç yıl sonra evrensel düzeyde "her derde deva ilaç" olarak dayatılacak olan doktrinin bir çeşit deneme çalışmasıydı.

Geçmişe dönüp baktığımızda Carter'ın dört yıllık başkanlığı'nın, ABD'nin egemen çevrelerince Richard Nixon iblisini kovuşturmak için kullandıkları –her ne kadar daha sonra daha büyük bir iblis olan Ronald Reagan gelecek olsa da– bir dönemi temsil ettiği görülür. Gerçekte, Carter yönetiminin işbaşında olduğu ilk iki yıl, her bakımdan, henüz sonuçlanmaktan çok uzak olan bu kovuşturma eyleminin tamamlanması için yeterli olduğunu kanıtlamıştı.

RONALD REAGAN'IN GÜÇ STRATEJİSİ

Kasım 1980 tarihinde Yeni Sağ'm adayı Ronald Reagan ABD başkanı seçildi. Santa Fe Komitesi belgesi[110], Reagan'ın Latin Amerika politikasının temelini oluşturuyordu ve Carter yönetiminin Latin Amerika politikasının tamamlanamamış temelini oluşturan birinci ve ikinci Linowitz raporlarının aşırı sağ karşılığıydı. Komitenin talepleri arasında Küba, Nikaragua ve Granada devrimlerinin yok edilmesi; El Salvador, Guatemala ve Kolombiya'da halk ayaklanmalarına karşı yürütülen askeri harekâtların yoğunlaştırılması vardı. Latin Amerika'daki ABD askeri varlığını artırmak için uyuşturucu trafiğine karşı mücadele de bir bahane olarak kullanıldı. Solun suçlu gösterilmesi ve neo–liberal yeniden yapılanmayı empoze etme amaçlı her tür baskıya başvurulması gibi talepler de ön plandaydı.

1980'li yıllar, ABD emperyalizmi ile Latin Amerika hükümetleri arasındaki çelişkilerin yoğunlaşmasına sahne oldu. Amerika–içi ilişkilerdeki bu gerileme çeşitli faktörlerin üst üste binmesinin sonucuydu. ABD'nin Latin Amerika'daki askeri diktatörlüklerine sağladığı yeni destek; Washington'un, İngiliz sömürge topraklarının 2 Nisan 1982 tarihinde Arjantin silahlı güçlerince işgal edilmesiyle başlayan Malvinas (Falkland Adaları) Savaşı'nda İngiltere'nin yanında yer alması; Grenada'nın askeri işgali (1984); Orta Amerika'daki çatışmaya doğrudan müdahale tehdidi ve dış borç krizinin patlak vermesi (1982) de bu bağlamda sayılması gereken yeni gelişmelerdi.

Askeri diktatörlüklerin 1970 ve 1980'lerin devrimci dalgasını bastırmasından sonra da yönetimin askeri hü-

kümetler tarafından sürdürülmesi yeni çelişkiler doğurdu. Nitekim onları destekleyen burjuva ve orta sınıf kesimler bile bu diktatörlüklerin dayattığı siyasi, ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmanın etkilerinden kurtulamıyordu. Bu nedenle bu kesimler, tedrici, kontrollü ve kısıtlı bir "demokratikleşme" yaygarası koparmaya başladı. Aynı süreçte, sivil hükümetlerin iktidarda olduğu ülkelerin aynı kesimleri, bir yandan diktatörlük yönetimi altındakilerle dayanışmalarını ifade ederken diğer yandan halk direnişindeki olası bir yükseliş konusundaki kaygılarını da ifade ediyorlardı. Bu kaygıların ifadelerinden birisi, 1979 yılında Latin Amerika ve Karayipler Siyasi Partilerinin Kesintisiz Konferansı (COPPPAL) ve Latin Amerika İnsan Hakları Derneği (ALDHU) adlı iki örgütün kurulmasıydı. Bu örgütlerden birincisi politik bir karaktere sahipti ve o zamanki amacı diktatörlükle yönetilen ülkelerde burjuva demokratik kurumların yeniden kurulmasına ön ayak olmaktı. ALDHU ise hapsedilmiş ya da baskı tehdidi ile karşı karşıya olan politik kişilikler yararına çalışma yürüten "politik olmayan" bir örgüttü.

Tüm Latin Amerika Arjantin'i desteklerken [111] ABD emperyalizminin İngiliz hükümetinin yanında yer alması, Rio Antlaşması'nın sadece emperyalist çıkarları destekleyecek şekilde Soğuk Savaş mantığı içinde işlediğini açığa çıkardı.[112] Bu durumun sonucu olarak, Latin Amerika ve Karayipler'deki siyasetçiler ve hükümet liderleri, sadece bölge uluslarından oluşan bir örgütün kurulması için giderek daha fazla çağrı yapar hale geldi ve Washington'un hegemonyasını kırmak için Amerikalar arası sistemde bir reforma gidilmesini talep etti.

Grenada işgali, ABD emperyalizminin, uluslararası politika seçenekleri envanterinde bulunan, ancak "Vietnam sendromu" yüzünden on yıldan fazla bir zamandır vazgeçilmiş durumda olan askeri müdahale seçeneğini yeniden eskisi gibi kullanmaya niyetli olduğunu gösterdi. Yeni JEWEL Hareketi önderliğinin Başbakan Maurice Bishop'a suikast düzenlenmesine kadar giden hatalı girişimleri, Rea-

gan yönetiminin bu ada ülkesini işgali meşru gösterecek fırsatı yarattı. Grenanda'ya yapılan müdahale, emperyalist tahakkümün yeniden tesis edilmesine ilave olarak, kitle iletişim araçlarını kontrol etme ve yönlendirmede bir model olarak da kullanıldı; bu model daha sonraları tüm emperyalist askeri girişimlerde kullanılacaktı. Ancak, asıl büyük kaygı yaratan şey, bu küçük ülkeye karşı elde edilen askeri zaferin ABD nüfusunun tutucu kesimleri içinde şovenizmi körüklemek amacıyla kullanılacak olmasıydı.

Grenada'ya yönelik müdahalenin tamamlanmasıyla birlikte Reagan, dikkatini Nikaragua'daki Sandinista devrimini yıkmaya ve El Salvador'da Farabundo Martí Ulusal Kurtuluş Cephesi (FMLN) ve Guatemala Ulusal Devrimci Birliği'nin (URNG) zaferlerini engellemeye yoğunlaştırdı. Orta Amerika'daki çatışma 1980'ler boyunca dikkatlerin toplandığı temel odak noktasıydı. Reagan, başkanlığının ilk yıllarında ülkenin tehdit ve güç kullanımına dayalı dış politikasını yeniden canlandırma konusunda "iki parti arası konsensüs" modelini uygulamaya koydu ve böylelikle Nikaragua konusunda iki ayaklı bir yaklaşım geliştirdi; öyle ki, kendisinin önerdiği savaş ile askeri müdahaleye karşı olan kesimlerin talep ettikleri diyalog bir araya getiriliyordu.

Bu iki ayaklı politikada savaş unsurlarının ve diyalogun eşit yer tutması basit bir şekilcilikten ibaretti. Gerçekte bu ayakların her ikisi de saldırı altındaki ülkeyi aslında saldıran tarafın dayattığı koşulları kabul etmek anlamına gelecek olan, müzakere edilmiş bir "siyasi çözüme" razı edecek şekilde zorlayarak, sistematik bir şekilde yıpratmak şeklinde kurgulanan bir stratejinin, düşük yoğunluklu savaş stratejisinin unsurlarıydı. Bu stratejinin bir parçası olarak Reagan, Orta Amerika'ya doğrudan askeri müdahale tehdidini, dikkate alınacak bir tarzda kullandı. Hâlbuki düşük yoğunluklu savaş seçeneği, ABD ve uluslararası kamuoyu ve hatta "düşük yoğunluklu" yıkım tamamlanırken askeri bir saldırının kızışmasından her ne pahasına olursa olsun kaçınmaya çalışan bu politikaların kurbanları tarafından bile "kabul edilebilir" bir alternatif olarak görülüyordu.

Savaş yanlısı yeni muhafazakâr kesimlerin, Orta Amerika'ya müdahale etmeme talebini dile getiren liberal lere üstün gelmesi, bazı stratejik sonuçlar yarattı. Yerel bu çatışmada güç kullanımın meşrulaştırılmasının yanında, en az bunun kadar önemli olan bir diğer sonuç, Reagan'ın ABD'deki bu tartışmayı, genel anlamda ve süresiz olarak, ABD emperyalizminin dış politikasında günümüze kadar hâkimiyetini koruyan yeni muhafazakâr hegemonyayı empoze etmek için kullanması oldu. Sık sık "iki parti arası konsensüs" diye gönderme yapılan şey, işte bu hegemonyadır. Raporu Ocak 1984'te yayınlanan ve Kissinger Komisyonu olarak da bilinen Ulusal İki Partili Orta Amerika Komisyonu bu süreçte temel bir rol oynadı.[114] Bu komisyon hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi partilerden saldırı politikasına karşı olan kesimleri "iki parti arası konsensüs" temelinde bir araya getirdi ve bu şekilde onları bir yandan politikaların planlanmasına dahil ederken, diğer yandan da Reagan yönetimi tarafından oluşturulan politika temeline bağlamak gibi bir işlev gördü.

Reagan yönetimi Orta Amerika politikasında, kaprisli bir şekilde tekrar tekrar "müzakere simetrileri" düzenledi, örneğin, uluslararası kamuoyunu ve bizatihi Sandinist hükümetin kendisini, ABD emperyalizminin egemen bir ülke olan Nikaragua'ya, siyasi sistemini değiştirmeye zorlamak amacıyla saldırma "hakkını" tanımaya zorladı.

Bir diğer tuhaf paralellik ise Nikaragua'daki kuralsız savaşın, bu ülkedeki karşı devrimciler lehine FSLN'ye dayatılan müzakere koşullarının FMLN ve URNG'ye bir yarar sağlamayacak bir tarzda, El Salvador ve Guatemala'daki çatışma ile karşılaştırılmasıydı. Aynı zamanda, El Salvador ve Guatemala'nın sağcı hükümetlerini desteklemek için oluşturulan koşullar da Nikaragua (Sandinist) hükümeti için geçerli değildi.

Reagan, bölgesel güvenlik politikasının bir parçası olarak, Karayipler Havzası İnisiyatifi'nin kurulmasını önerdi. Bu oluşumun 355 milyon dolarlık ödeneği şöyle dağıtılmıştı: El Salvador'a 100 milyon, Kosta Rika'ya 70

milyon, Jamaika'ya 50 milyon, Dominik Cumhuriyeti'ne 40 milyon, Honduras'a 40 milyon, Guatemala'ya 11 milyon, Haiti'ye 10 milyon, Belize'ye 10 milyon ve Doğu Karayipler'e 20 milyon dolar verilecekti. Bu, 221 milyon doların Nikaragua'nın çevresindeki Orta Amerika ülkelerinde ayaklanma karşıtı bir halka oluşturmak için tahsis edildiği anlamına geliyordu.[114]

ABD emperyalizminin Orta Amerika'ya yönelik askeri müdahale tehdidi, diktatörlüklerden burjuva demokrasisine geçiş aşamasında olan ülkelerdekiler başta olmak üzere genel anlamıyla Latin Amerika burjuvazisi içinde korkuya neden oldu, zira böyle bir girişim kıta çapında istikrarsızlaştırıcı etki yaratacak bir protesto dalgasını başlatabilirdi. Bu kaygı, emperyalizmin dış borç krizine kredileri askıya alarak ve faiz oranlarını yükselterek cevap verdiği 1982 yılında yoğunlaştı; bu ise sosyo-ekonomik durumu kötüleştirdi ve demokratikleşme sürecinin yarattığı yanılsamayı boşa çıkardı.

Malvinas Savaşı, Grenada'nın işgali, Orta Amerika'daki güçlü ordu politikası ve dış borç krizi 1980'ler boyunca Amerikalar arası sistemin etkinliğini olumsuz bir şekilde etkiledi ve sonradan günümüzdeki Rio Grubu'nun embriyosu olan Sekizler Grubu ile birleşecek olan Contadora Grubu'nun ve Contadora Destek Grubu'nun oluşumunu sağladı. Bu adım Latin Amerika'nın siyasi meselelerinde OAS'den bağımsız olarak görüş birliğine dayalı uzlaşma amacıyla hareket eden bir mekanizmanın oluşturulması anlamına geliyordu. Amerikalar arası sistemin krizi, ilk etapta demokratikleşme süreci olarak planlanan OAS'nin yapısının reforme edilmesini gündeme getirdi. Birçok Latin Amerikalı ve Karayipli siyasi liderin Küba'nın OAS'ye geri dönmesini yönündeki çağrısı da aynı doğrultuda ilerledi: amaçlanan, OAS içindeki Latin Amerikan bloğunun ağırlığını artırmaktı. Ancak bu durum on yılın sonunda değişti. Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevini üslendikten sonra "iki kutuplu dünyayı" dağıtmaya başladı. Orta Amerika'da bu dağılmanın

yansıması Sandinist devrime yönelik Sovyet ekonomik ve askeri desteğinin zayıflamasıydı. Düşük yoğunluklu savaş ve ABD emperyalizmi tarafından vurulan sistematik darbelerle sekiz yıl boyunca zayıflatıldıktan sonra, devrimci süreçteki temel hataların ve saldırıya karşı koymak için gerekli yabancı maddi destekte kesinti meydana gelmesi tehdidinin zor durumda bıraktığı Sandinist hükümet, 1987 yılına Esquipulas Anlaşmaları'nı imzaladı.

Esquipulas Anlaşmaları, FSLN'ye, saldırıya son verme karşılığında ABD hükümeti tarafından dayatılan koşullarda genel seçime gitmeyi önerdi. Emperyalizm tarafından Nikaragua saldırısını meşrulaştırmak için öne sürülen "demokratikleşme" talebinin kendine özgü bazı gelişim aşamaları vardı. ABD hükümeti Kasım 1984'te Nikaragua devrimci hükümetinin yaptığı seçim çağrısında Sandanistlere muhalif bir kişinin adaylığını koymasını önlemek için her türlü baskıyı uygulamıştı. FSLN'nin, Reagan yönetiminin yürütülen gizli savaşı meşrulaştırmasını önleyecek koşulları yaratmasını umduğu bu seçimin sonucunun Başkan Daniel Ortega'nın yeniden seçilmesi olacağı açıktı. Muhalif aday Arturo Cruz ABD hükümetinin, kendisinin seçim kampanyasını bırakması için uyguladığı baskıya uzun süre direndi, ancak seçime bir hafta kala pes etti.

Nikaragua'da yeni bir uluslararası, bölgesel ve dâhili durum yaratmak emperyalizmin beş yılını aldı. Düşük yoğunluklu savaşın yol açtığı yorgunluğun sonucunda Washington FSLN'yi, kesin bir yenilgiyle yüzleştiği koşullar altında –ki bu Sandinist hareketin önderliği tarafından öngörülememişti– seçime katılmaya zorlamayı başardı.

Esquipulas Anlaşmaları'nı takiben ABD emperyalizmi, düşük yoğunluklu savaşa ara vermeksizin, Sandinistlerden tek taraflı ödün elde etme amaçlı taleplerini artırdı. Reagan, bu tutumu meşrulaştırmak için Washington'un anlaşmalara imza koymadığını iddia etti. Nitekim ABD hükümeti her adımda, Orta Amerika' barış görüşmelerinin resmi bir tarafı olduğunu reddetti. Bu müzakereler, Nikaragua hükümeti ile karşı devrimci çeteler arasında, ayrıca

Nikaragua hükümetiyle diğer Orta Amerika hükümetleri arasında eşit seviyelerde yürütülmüştü. Bu, Esquipulas Anlaşmaları'nın koşullarına bağlı kalanın ABD değil Sandinistler olduğu anlamına gelmektedir. Böylece, bir yandan askeri saldırganlık devam ederken diğer yandan FSLN devrimci iktidarın kuruluşunu zayıflatan adımları atmaya devam etmek zorunda kaldı. Bu durum II. Esquipulas olarak bilinen ikinci tur müzakerelerle birlikte daha da ağırlaştı.

Orta Amerika çatışması, Latin Amerika burjuvazisinin emperyalist politikalarla yaşadığı ihtilafları ortadan kaldırdı. Sekizler Grubu da, iki ayaklı politikanın geçerliliğini tanımaya zorlanarak bölge hükümetlerinin ABD ile olan ihtilaflarında ortaya koymak istedikleri sınırları tanıdı. Bu ortak anlaşmalar mekanizması, yeni üyelere yer açmak için Rio Grubu adını aldı ve bu grubun, tekellerin nüfuzu tarafından kuşatılmış Latin Amerika burjuvazisinin çıkarlarını savunmada kullanmak amacıyla Orta Amerika müzakerelerindeki deneyimlerden yararlanması tavsiye edildi. Ancak Rio Grubu küresel tek kutupluluğun arifesinde doğdu. Örgüt, dış borçlar ve ticaret anlaşmaları müzakereleri gibi sorunlar üzerine ortak bir duruşu savunmak amacıyla kurulmuş olmasına rağmen, fiiliyatta üyeleri birbirinden bağımsız hareket etti ve her hükümet kendi dışındakilerle rekabet içinde yol aldı.

YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE LATİN AMERİKA

Bu dönem (1989–2005), savaş sonrası iki kutupluluktan, Yeni Dünya Düzeni'ne geçişe sahne oldu. Bu geçişin, Mihail Gorbaçov'un SBKP Genel Sekreteri olarak seçilmesi ve perestroyka ve glasnost adı verilen programları uygulamaya koyulduğu 1985 yılında başlamasına rağmen, Aralık 1989'da* Berlin Duvarının yıkılması ile Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesi arasındaki zaman dilimine yayılan son aşaması, George W. Bush'un başkanlığı dönemine denk geldi. Bush, Panama işgalini (1989) ve Körfez Savaşı'm (1991) başlatmak için uluslararası durumdaki bu değişimden yararlandı. 1991'de ABD emperyalizmi, İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşturduğu kıtasal tahakküm sistemini de yeniden inşa etmeye başladı.[115]

Amerikalar arası sistemin reforme edilmesi, diktatörlükler ve otoriter hükümetler aracılığıyla, Latin Amerika solunun ve halk hareketinin büyük oranda yok edildiği, ulusal kalkınmacı dönem boyunca kurulan toplumsal ittifak ve politikalar sisteminin dağıtıldığı ve o zamana kadar iç pazarın korunmasına ve gelişimine hizmet eden Latin Amerika devletinin ulus–dışılaştırıldığı 30 yıllık bir sürece yayıldı. 1964 yılında Başkan Lyndon B. Johnson, bu amacı gerçekleştirmek için "temsili demokrasi" hakkındaki geleneksel Kuzey Amerikan beylik laflarını terk ederek, Latin Amerika'da "güvenilir müttefiklere" sahip olmayı tercih edeceğini ilan etmişti. 25 yıl sonra, öldürülen, işkence edilen, tutsak edilen ya da sürgüne gönderilen 100 bin insanın ödediği bedelden sonra "demokrasi" ve "insan hakları"

* Kasım olmalı (ç.n.).

kültünü tekrardan ilan etmeye çark edecek kişi George H Bush olacaktı. Baba Bush bunu, sözü edilen kavramları Latin Amerika'yı, emperyalizmin emirlerine daha ileri düzeyde bağlı hale getirecek politik ve ideolojik dayanakları yaratmak ve tahakküm ilişkisini kurumsallaştırmak amacıyla istismar etti. Bu analizin genel konu başlığı son üç ABD başkanının politikası olduğu için çalışmamızın bu kısmı dört dönem üzerinden şekillendirilmiştir: George H. Bush'un başkanlığı (1989–93); Bill Clinton'ın iktidardaki birinci dönemi (1993–97); Clinton'ın ikinci dönemi (1997–2001) ve George W. Bush'un başkanlığının ilk beş yılı (2001–05).

George H. Bush Başkanlığı Döneminde Amerikalar Arası Sistemin Yeniden Kurulmasının Başlaması (1989–93)

George Herbert Bush, 1981–89 arası iki dönem boyunca Ronald Reagan'ın başkan yardımcılığını yaptıktan sonra, 10 Ocak 1989'da devlet başkanı olarak yemin ettiğinde selefinin kuvvetli ordu politikasının meyvelerini toplamaya hazırdı. Reagan 1964'te Lyndon B. Johnson tarafından başlatılan Latin Amerika'nın "pasifleştirmesi" sürecini tamamlamış, ancak bunu bölgedeki elit kesimlerle olan çelişkilerin geçmişte hiç olmadığı kadar yoğunlaşması pahasına yapmıştı. Latin Amerika hükümetleri ile ilişkilerin zayıflaması o denli ciddi boyutlardaydı ki, varolan koşullar Reagan'ı egemenlik sistemi yoluyla zor kullanarak dayattığı değişimleri meşrulaştırmak amacıyla kurumsal bir kılıfın müzakere yürütmesine (ya da bunu dayatmasına) dönük adım atmaktan dahi alıkoyuyordu. Bu görev Bush'a düştü.

George H. Bush'un Beyaz Saray'daki ilk yılları boyunca yönetim, neo–liberal demokrasinin ABD emperyalizmi tarafından kıtasal tahakküm sisteminin siyasi bir dayanağı olarak standartlaştırılmasının önündeki son engelleri de kaldırdı. Bu engellerin bir yanında, Nikaragua'daki Sandinist devriminin ve 1968 yılında Panama'da Omar Torrijos'un başlattığı ulusalcı ve halkçı süreçlerin kalıntıları, diğer ya-

nında ise Paraguay ve Şili'de hâlâ varlıklarını devam ettiren askeri diktatörlükler vardı. Bu dört ülkeye yönelik olarak uygulanan emperyalist politikalarda dolaysız bir karşılıklı ilişki mevcuttu. Nitekim Panama'nın işgali ve Nikaragua'da FSLN'nin seçim yenilgisi, Washington'un 1964'te başlatılan askeri diktatörlükler eksenindeki "pasifleştirme" politikasının tamamlanmış olduğunu düşünmesine yol açıyordu. Diğer yandan ise, Paraguay ve Şili'ye neo-liberal demokrasinin dayatılması, Beyaz Saray'ın kıta Amerika'sında bulunan Panama ve Nikaragua gibi iki "anti-demokratik" hükümetin boğazındaki ilmeği iyice sıkılaştırmasının önünü açtı. Panama, Nikaragua, Paraguay ve Şili'nin "demokratikleştirilmesinden" hemen sonra ABD emperyalizmi, işlevleri arasında Küba Devrimi'nin tecrit edilmesi de bulunan bir kıtasal tahakküm sisteminin inşasına başlayabilirdi.

Bush'un iktidara gelmesinden sadece günler sonra, Şubat 1989'da Paraguay'da General Andrés Rodríguez, kayınpederi olan Alfredo Stroessner'i askeri bir darbeyle devirdi. Rodríguez, başkanlığını hükümet yanlısı Colorado Partisi'nin adayı olarak sürdürdüğü seçim süreci aracılığıyla "yasallaştırdı". Bu sırada Şili'de, bizzat Pinochet tarafından planlanan, diktatörlüğün uzatılması veya yerine sınırlı bir demokrasinin[116] gelmesi şeklinde iki "alternatifin" yer aldığı 1988 referandumdan sonra, Ekim 1989'da, Hıristiyan Demokrat Patricio Aylwin önderliğindeki Demokrasi için Partiler Koalisyonu seçimleri kazandı ve lideri de Mart 1990'da iktidara geçti.

Şili'deki sözde demokrasiye geçiş, kıtasal tahakküm sisteminin yeniden inşasında önemli bir rol oynadı. 1976'daki başlangıcından itibaren Şili neo-liberalizmi, bölgenin geri kalan ülkeleri tarafından gıptayla bakılması gereken "ekonomik mucizenin" prototipi olarak sunulmuştu. Ancak Şili'deki yeniden yapılanma sürecinin öncesinde, anında ve sonrasında o denli yüksek düzeyde şiddete başvuruldu ki "ekonomik deneyimi" kopyalamanın hiçbir özel çekiciliği kalmadı. Latin Amerika'nın geri kalanını Şili modelini kabul etmeye ikna etmek için, ödenecek toplumsal bedel-

leri meşru göstermek ve ülkenin ekonomisinin, doğal zenginliklerinin ve doğasının talan edilmesini hasıraltı etmek amacıyla, bu sürece "demokratik bir çehre" kazandırmak gerekecekti.[117]

Şili'de, Pinochet'nin "demokratikleşmeyi" kabul etmesi karşılığında dayattığı koşullar, kendisinin Silahlı Kuvvetler'in başında kalması, diktatörlük altındayken insan haklarını ihlal etmekle itham edilenler için genel af ve işbirlikçileri tarafından oluşturulan anayasanın kabulüydü. Bu yeni anayasa, başka sonuçların yanında veto hakkı da dahil olmak üzere tüm imtiyazları askeri kurumlara verdi; üst düzey emekli askeri subayları yaşam boyu senatör olarak atadı ve sol partilere karşı ayrımcı nitelikteki bir seçim sistemini dayattı. Şilili darbeciler için genel af, 1986'da Uruguay'da Julio María Sanguinetti (Ley de Caducidad) ve Arjantin'de Raül Alfonsin (Ley de Punto Final) hükümetlerince kabul edilen genel af yasalarının bir başka biçimiydi.

Silahlı kuvvetlerin "kışlaya dönüşü" bu nedenlerden ötürü, ordunun "perde arkasındaki güç" işlevini gördüğü, diktatörlükle yönetilen ülkelerin imajını iyileştirmeye dönük bir manevra olarak algılandı. Şili'deki "demokratik dönüşüm" koşulları bu algıyı doğrular nitelikteydi. Pinochet, daha küçük çaplı bir kötülük olarak neo–liberal demokrasinin halk tarafından kabul edilmesi yönünde baskı kurmak amacıyla, aslında ABD politikasıyla hiç de uyuşmayan bir seçenek olan diktatörlüğe dönme olasılığı tehdidini kullandı. Halktaki bu diktatörlüğe dönüş korkusu 1989'da Uruguay'da Geniş Cephe (FA) ve diğer ilerici güçlerin genel af yasasının yürürlükten kaldırılması amacıyla çağrısını yaptıkları referandumdaki yenilgilerini açıklayabilir. Aynı zamanda emperyalizm bu noktadan sonra, daha önceleri askeri darbelerce yerine getirilen baskıcı fonksiyonların yerini alacak ulus–ötesi mekanizmalar da oluşturmuştu. Paraguay ve Şili'de neo–liberal demokrasinin uygulanmaya konulmasını takiben emperyalizm, saldırılarını Panama ve Nikaragua'nın "anti–demokratik" hükümetler üzerinde yoğunlaştırdı.

20 Aralık 1989'da ABD emperyalizmi, Kanal Bölgesi'nde konuşlanmış askeri üslerinden başlattığı bir harekâtla Panama'yı işgal etti. Bu işgal, 9 Aralık'ta Berlin Duvarı'nın yıkılmasının yol açtığı uluslararası atmosferin içinde gerçekleşti. Askeri harekâtın öncesinde, Panama'nın "diktatör gibi güçlü yöneticisi" General Manuel Antonio Noriega'nın uyuşturucu trafiği ile bağlarını sürdürmekle suçlanması temelinde, yerel hükümeti istikrarsızlaştırmaya ve meşruluğunu baltalamaya dönük bir kampanya yürütüldü. İşgalin bahanesi, bizzat Panama otoriteleri tarafından da kolaylaştırıldı. Asıl iktidarın Noriega'nın elinde olduğu Panama hükümeti 1989'da, kendisine karşı yürütülen istikrarsızlaştırma kampanyasından kurtulabileceği yanılsamasıyla, "uluslararası denetime açık" bir seçim çağrısında bulundu. Bu seçimlerden, Guillermo Endara etrafında birleşen sağcı siyasi güçler zaferle çıktı. Ancak Endara'yı sahtekârlıkla suçlayan Noriega, seçim sonuçlarını tanımadı. Bu, onu kıtada hüküm süren "demokratik iklimle" anlaşmazlığa sürükleyen bir hareketti.

1989 Panama seçimleri hakkında bir detayı belirtmekte yarar var: Panama hükümeti, uluslar arası gözlemci heyetlerin katılımını teşvik ederken bu mekanizmadan zaferini meşrulaştırmak ve böylelikle ABD'nin istikrarsızlaştırma kampanyasını savuşturmak amacıyla faydalanabileceğinden emindi. Bu, ABD yönetiminin o dönemde OAS aracılığıyla "seçim hileleriyle mücadele etme" amacıyla geliştirdiği bir yöntemdi ve bu yöntemin uygulandığı ilk örnek Panama seçimleri olacaktı. Öyleyse, bu seçimin Latin Amerika ülkelerinin iç işlerine dönük emperyalist müdahalesinin yeni biçiminin ilk hayata geçirilişi olduğu sonucuna varmamız yanlış olmaz. Günümüzde ise Latin Amerika'daki seçimler hakkında hüküm veren merciler, herhangi bir ülkenin seçim otoriteleri ya da diğer uluslararası gözlemcilerden ziyade OAS ve Carter Merkezi'dir.

Bu yıllarda dayatılan emperyalizme bağımlılık modelleriyle uyum içinde, Küba dışındaki Latin Amerika hükümetleri, Panama'ya düzenlenen saldırının suç ortağı oldu.

Özellikle Rio Grubu, Panama'nın bu örgütteki üyeliğini askıya alarak askeri müdahale koşullarının yaratılmasına yardımcı oldu. İşgalden sonra Rio Grubu kendisini "yeniden hızlı bir kurumsallaşma sürecine girilmesi" yönünde çağrı yapmakla sınırladı ve Endara'nın Kanal Bölgesi'ndeki bir Amerikan üssünde başkanlığı üstlenmesinin hemen arkasından Panama üzerindeki yaptırımları kaldırdı. Bu tutum, Malvinas Savaşı sürecinde nihai ifadesini bulan, dışarıdan gelen saldırılara karşı Latin Amerika dayanışması düşüncesinin terk edilmesi anlamına geliyordu.

Panama'ya müdahalenin üzerinden iki ay geçmeden, Nikaragua'da Sandinist Devrimi'nin seçim yenilgisi gerçekleşti. Bu durumda da emperyalist kuşatma altındaki hükümet, uluslararası gözlemcilerin varlığından faydalanabileceğini düşündü ve sonuç, emperyalist müdahalenin bu yöntemini bir kez daha güçlendirdi. FSLN'nin Şubat 1990 seçimlerindeki başarısızlığının nedenleri arasında Reagan yönetimince uygulanan iki ayaklı politika; Gorbaçov hükümetinin 1985'ten beri uygulamakta olduğu "müzakereye dayalı çözüm"ün her koşulda kabul edilmesi yönlü baskısı ve bizatihi FSLN'nin hataları, örneğin askerliği zorunlu hale getirerek nufüsun geniş kesimleri arasında muhalefet yaratan 'Yurtsever Askeri Hizmet Yasası' sayılabilirSandinistlerin seçimlerdeki başarısızlığı, Orta Amerika'daki güç ilişkilerinde bir değişime neden oldu. O zamana kadar silahlı mücadeleyi desteklemek için taktik bir hareket olarak görülen FMLN ile Salvador hükümeti arasındaki müzakereler, artık bu sol koalisyonun tek seçeneği haline gelmişti. Yeni durum, Guatemala'daki URNG'yi de aynı yolu izlemeye zorladı. Böylece, Küba Devrimi'nin zaferi sonrasında Latin Amerika'yı saran devrimci yangının Orta Amerika'daki son közleri de söndü. Bu, ayrıca, Reagan'ın başkanlık dönemi boyunca Amerika–içi ilişkileri gölgeleyen son çatışmalı durumları da ortadan kaldırdı.

Kurumsal bir krizin işaretlerinin görüldüğü ilk Latin Amerika ülkesi Venezuella oldu. 1989'da, Carlos Andrés Pérez ikinci başkanlık dönemine başladıktan yaklaşık iki

hafta sonra gerçekleşen Caracazo katliamı,* "Punto Fijo Paktı'na" dayalı siyasi sistemin ne denli çürümüş olduğunu gözler önüne serdi. Punto Fijo, Küba Devrimi'ne sözde alternatif olarak, sırasıyla Demokratik Eylem Partisi (sosyal demokratlar) ile COPEI'nin (Hıristiyan demokratlar) iktidarı almasına dayanan 1959 tarihli anlaşmasının adıydı. Pérez'in iktidarı, yolsuzlukla suçlanarak görevden alınması ve ev hapsi ile sona erdi. Bunun öncesinde ise çeşitli darbe girişimleri yaşanmıştı; bunlardan 1992 tarihli olanına da Bolivarcı Devrim Hareketi 200'ün başındaki Yarbay Hugo Châvez önderlik etmişti.

"Neo–halkçı" bir güçlü yöneticinin ya da *caudillo*'nun ortaya çıkması, dönemin karakteristik düş kırıklıklarına karşı genel bir cevaptı. Caudillo, mevcut politikaları ve politikacıları eleştirmek yoluyla, halkın çaresizliğini egemenlik modelini yeniden kullanıma sokmak için kullanabilecekti. Örneğin, 1989'da, sırasıyla Brezilya ve Arjantin'de Fernando Collor de Mello ve Carlos Saúl Menem, aslında kendilerinin de parçası oldukları siyasi sisteme bedel ödetmek amacıyla kamuoyunu harekete geçirdiler ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiler. Collor ve Menem'den farklı olarak Alberto Fujimori'nin siyasi bir geçmişi olmamasına rağmen, 1990 senesinde Peru'da yapılan seçimlerde de benzer bir şey yaşandı ve hem sağ hem de sol kanatta bulunan geleneksel siyasi partiler, Fujimori'nin aldığı oylar karşısında sandığa gömüldü.

Yoğunlaşmış yapısal krizi yatıştırmanın diğer bir yolu ise, siyasi sistemin ve seçim sisteminin zaten zayıflamış olan itibarını nötralize etmek amacıyla, bazı durumlarda tarihsel olarak birbirine rakip akımlar da dâhil edilecek şekilde, oldukça farklı siyasi geçmişe ve ideolojik kimliğe sahip güçler arasında ittifaklar kurulmasıydı. Bu uygula-

* Caracazo katliamı: Pérez hükümetinin ulaşım giderlerini arttırmasının tetiklediği neo-liberal ekonomi politikaları karşıtı eylemlere 27 Şubat 1989 günü ordu tarafından müdahale edilmesi sonucunda, başkent Caracas'ta binlerce kişinin yaşamını yitirdiği büyük katliam. Bu katliamın sorumlularından bazıları halen yargılanmaktadır. (ç.n.)

ma, Bolivya'da Vatansever Anlaşma ile 1989 yılında başladı ve eski diktatör Hugo Banzer'in desteği ile Devrimci Sol Hareket'in (MIR) seçim listesinde yer alan sosyal demokrat başkan adayı Jaime Paz'ın zaferini kolaylaştırdı.[118]

Latin Amerika'nın "pasifleştirilmesi" sürecinin tamamlanmasından ve yarıkıta burjuvazisinin tahakkümünün yeniden tesis edilmesinde hemen sonra sıra, ABD emperyalizminin yeni kıtasal tahakküm sisteminin kurumsallaşmasına geldi. Bu yeni modelin üç temel sacayağı, temsili demokrasinin Amerika kıtasındaki tek meşru hükümet biçimi olduğu savı (siyasi sacayak); Amerikan Serbest Ticaret Alanı'nın ya da kısa adıyla FTAA'nın kurulması (ekonomik sacayak); ve ABD'nin Latin Amerika'daki doğrudan askeri varlığının ve bölgenin silahlı kuvvetleri üzerindeki kontrolünün artması (askeri sacayak) idi.

Bush yönetimi, emperyalizmin uluslararası mali sistemin krizinin üstesinden gelmesini takiben dış borç kullanımını bir egemenlik ve nüfuz mekanizması olarak kurumsallaştırdı. Brady Planı aracılığıyla Bush, bu süreci, Reagan'ın dayattığı faiz oranlarını yükseltme, kredileri kısma ve ödeme talebinde bulunma politikalarına nazaran belli bir esneklik ve ılımlılık görüntüsüyle gizledi. Bu bağlamda, FTAA'nın kurulması fikrini ilk defa ortaya atan ve Bush İnisiyatifi olarak da bilinen Amerikalar İnisiyatifi Girişimi'nin (*Enterprise for the Americas Initiative*) Aralık 1989'da hayata geçirilmesi, Latin Amerika hükümetlerinin tutumunda 180 derecelik bir dönüş için katalizör işlevi gördü. ABD pazarına sözde serbest erişimin yaydığı yanılsamalar, bölge burjuvazisinin Washington'la olan ihtilaflarını gizlediği gibi, bu kesimlerin neo-liberal yeniden yapılanmanın bedellerini ödemeye karşı gösterdikleri direnci de kırmıştır. Söz konusu bedeller, bölgenin ekonomik, siyasi ve toplumsal krizleri ile yüzleşilmesi, kendi sermaye yatırımlarının önemli bir bölümünün yıkıma uğraması, siyasi sistemin ve seçim sisteminin bozulması ve protesto ve direniş biçimindeki halk hareketlerinin bastırılmasıydı.

FTAA'nın yaydığı umutların orta yerinde, Nikaragua'da FSLN'nin seçim yenilgisi ve Şili'de neo-liberal demokrasinin kurulmasının üzerinden bir yıldan biraz fazla zaman geçtikten sonra, Haziran 1991'de ABD hükümeti, OAS Genel Kurulu'nu, Şili-Santiago'da toplanmaya ikna etti ve burada "Santiago Demokrasi ve Amerika-İçi Sistemin Yenilenmesi Taahhüdü"nün kabul edilmesini sağladı. OAS tüzüğünde bu çözümün benimsenmesi temelinde yapılan değişiklikler gerçekte örgütün daha fazla demokratikleştirilmesini hedefliyor gibi algılanmakla birlikte uygulama içerisinde kendi karşıtına dönüştü. Santiago Taahhüdü, Amerika-içi ilişkilerde 1970'lerde açılan yolu, yani çoğulculuk çizgisini körelttiği gibi, Latin Amerika ülkelerinin egemenliğini giderek azaltan çok uluslu müdahale, kontrol ve yaptırım mekanizmalarının kurumsallaşması için de bir üs görevi gördü.

Egemen devletlerin iç işlerine müdahalenin meşrulaştırılması, Aralık 1992'de Washington'da gerçekleştirilen ve sonuç olarak Washington Protokolü'nün kabul edildiği OAS Genel Kurulu'nun 16. özel oturumunda ifade edildi. Bu protokol, "demokratik yollarla kurulan hükümeti güç kullanılarak devrilen" üye bir ülkenin Amerikalar arası sistemin tüm organlarındaki "katılım hakkının askıya alınmasını" şart koşuyordu. Yeni önlemler Santiago Taahhüdü'nde açılan yolda biraz daha ileri gidildiğini gösteriyordu, zira bu önlemler, müdahalesizlik ilkesine bağlı olarak bölgede temsili demokrasi ve insan haklarının savunulması ve geliştirilmesi adı altında hayata geçirilen zorlayıcı taahhütlere karşı ihlallerde bulunanlara karşı somut yaptırımlar öneriyordu. Dahası, temsili demokrasinin savunulmasının "kendi kaderini tayin hakkı ve müdahalesizlik ilkelerine saygı çerçevesinde" kalması koşulunu da ortadan kaldırıyorlardı. Bu sürecin bir parçası olarak tüm Latin Amerikan forumları, anlaşmaları ve bölgesel ve alt bölgesel mekanizmaları, "temsili demokrasinin" hüküm sürmediği ülkelerin üyeliklerini yasaklayan demokratik hükmü kabul ederek, tehdit, baskı ve misillemelerle birlikte "demokratik düzenin" kesintiye uğradığı ülkelerle olan ilişkilerin askıya alın-

masını karar altına alıyordu. Bu hüküm Rio Grubu, Mercosur ve And Bölgesi Topluluğu tarafından da kabul edildi. Buradaki temel amaçlar, her şeyden önce ambargonun sıkılaştırılması ve Küba Devrimi'nin tecrit edilmesi; yeni devrimlerin ya da halkın yoğun biçimde katıldığı süreçlerinin önlenmesi amacıyla bölge elitleri arasında çokuluslu bir paktın kurulması; ve nihayet, yeni tahakküm sistemini tehlikeye atabilecek askeri darbe veya benzeri süreçlere yol açabilecek burjuvalar arası çatışmaların çözümlenmesi için kurumsal kanallar oluşturmaya dönük bir mekanizmanın devreye sokulmasıydı.

Haiti'de Başkan Jean–Bertrant Aristide'e karşı 1990'da yapılan askeri darbe ve Alberto Fujimori'nin 1992'de iktidarda kalmak için yaptığı iç kurumsal darbe –ki her ikisi de Washington Protokolü'nün imzalanmasından önce gerçekleşmişti– OAS'nin yeni güçleri için pratik bir deneyim oldu. Bu tür gelişmelerle ilgilenme süreci, en olası yasal fikirlere dayanarak, mevcut durumun halk hareketini büyütmesini önlemeye çalışacak şekilde, ilgili partilerle "politik bir çözüme" dayalı formülü müzakere etmek üzere bir komisyon tayin etmekten ibaretti. Haiti örneğinde Başkan Aristide, New York'taki Governer's Adası'na gönderildi ve bu süreçte, kendisinin başında olduğu Lavalas hareketinin toplumsal radikalizmini etkisizleştirmeyi kabul etti. Sonraki süreçte ise, görev süresi bitmek üzereyken devlet başkanlığına geri döndü. Peru örneğinde ise OAS, Fujimori'ye Kurucu Meclis çağrısında bulunması için birkaç aylık bir süre verdi; bu ise onun iktidarını meşru kıldı.

Dünyadaki güç ilişkilerindeki değişim, neo–liberal doktrinin sahip olduğu ezici güçten aldığı etki ve Küba Devrimi günlerinin yarattığı algı, Latin Amerika ülkelerinin Küba'ya karşı tutumunda belli bir değişikliğe yol açtı. Bu sürece kadar Rio Grubu'nun önde gelen üyeleri, OAS'ye Küba'ya karşı uygulanan yaptırımların kaldırılması ve Küba'nın bu örgüte yeniden kabul edilmesi çağrısında bulunuyorlardı. Bu mevziler, önceki on yıl boyunca Reagan yönetimi ile yaşanan ihtilafların orta yerinde kazanılmıştı. Ancak yeni du-

rumun bir ifadesi olarak, Cartagena Zirvesi'nde (1991) aynı grup ilk kez, Küba'da "demokrasi ve insan hakları" üzerine eleştirel bir deklarasyon yayınladı. Daha ileride birkaç kez daha dile getirilecek olan bu eleştiri, Avrupa Birliği ve Latin Amerika devlet ve hükümet başkanlarının toplantılarında da dillendirildi.

Bir dizi tutarsızlık emaresinin orta yerinde, Eylül 1991 tarihinde Meksika- Guadalajara'da ilk İber-Amerikan Zirvesi gerçekleştirildi. Birleşmiş Milletler ve bazı Latin Amerikalı yöneticilerce Meksika hükümetine uygulanan baskılara rağmen Başkan Carlos Salinas de Gortari, Küba Başkanı Fidel Castro'yu zirveye davet etti. ABD emperyalizmi ve müttefikleri, en başından itibaren, Küba'nın oturumları terk etmeye zorlanması için rahatsız edici bir durum yaratmaya çalıştılar.

Ortak siyasi fikirlere ulaşmak amacıyla bir İber-Amerikan forumu kurulmasına dönük ilk eş zamanlı çağrının yapılması, ABD ile Latin Amerika'nın karşı karşıya geldiği Malvinas savaşlarının yaşandığı süreç olan 1982'lere dayanmaktadır.[119] Bu çağrı, 1980'lerde Latin Amerika'nın emperyalizme karşı durma yeteneğinin güçlendirilmesini savunan girişimlerden biriydi ve bu doğrultuda bir Latin Amerika ülkeleri ortaklığının kurulmasını ve Küba'nın OAS'ye yeniden kabul edilmesini öneriyordu. Bununla birlikte, bölge hükümetlerinin durumunda uzun süre önce bir değişim meydana gelmişti. ABD hükümetinin Santiago Taahhüdü'nün kabul edilmesine ön ayak olmaktaki amaçlarından birisi, gerçekte, Küba'nın Amerikalar arası sisteme yeniden kabul edilmesi yönündeki tartışmayı kapatmaktı. ABD Kongresi, ambargonun sıkılaştırılmasının parçası olarak 1992'nin sonunda Toricelli Beyannamesi'ni kabul etti. Buna göre, altı aylık bir dönem boyunca, Küba'dan ABD'ye veya ABD'den Küba'ya mal taşıyan ticari gemilerin yasaklanması ile mevcut kısıtlamalara yenileri ekleniyordu.

Sovyetler Birliği'nde yaşanan perestroyka ve glasnost deneyimlerinin etkisiyle 1980'lerin sonunda, Latin Amerika solunun siyasi parti ve hareketlerinin ittifaklarının yeniden

yapılanmasını ve programatik olarak yeniden tanımlanmasını içeren bir süreç başladı. 1985 ve 1990 yılları arasında, perestroyka ve glasnost, bir yandan Sovyet iktidarının sembollerinin kökünden kazınması yönünde bedbaht vurgular yaparken, diğer yandan bir "mükemmel sosyalizm" imajı çizmeye çalışıyordu. Ancak Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist sistemin dağılmasının sembolü olarak Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması, bu programın gerçek amaçları hakkında tüm şüpheleri ortadan kaldırdı. Söz konusu amaçların yerine getirilmesi, Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin kendisinin de çökmesi ile tamamlandı. Bu gelişmenin etkisi, Latin Amerika solunun çeşitli kesimlerinde birbirinden çok farklı bir şekilde görüldü. Genel anlamda, ilk başlarda öne sürülen "mükemmel sosyalizm" amacına karşı bir sempati vardı. Ne var ki Berlin Duvarı'nın yıkılmasından ve özellikle de Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra sosyalizm düşünceleri genel olarak saygınlığını kaybetti.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü, her ne kadar Latin Amerika solunun dönüşümü için bir katalizör görevi görse de tek neden bu değildi. Doğu Avrupa sosyalizminin nihai krizi, 1964'te başlatılan ayaklanma karşıtı ve karşı devrimci saldırının sonu ile birleşti. Bu, kendi mantıkları içinde, bölgenin siyasi parti ve hareketlerinin son otuz yılda aldıkları darbelerin yaralarını sarma, mücadele araç ve yöntemlerini değişen toplumsal koşullara uyarlama ve egemenliğini kaybetmiş bir ülkeye karşı tutumlarını yeniden tanımlama yollarının arayışına girme ihtiyacıyla yüz yüze kalmaları anlamına geliyordu. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, en az iki açıdan bu durumu daha da ağırlaştırdı: Bu süreç bir yanıyla, daha önceki bölümlerde ele aldığımız siyasi ve ideolojik travmalara yol açarken diğer yandan küresel iki kutupluluğun bitmesi ile birlikte, emperyalistlerin müdahale ve nüfuz kullanma kapasitesi arttı.

Tek kutuplu dünya, Küba Devrimi'nin zaferi ile başlayan silahlı mücadele aşamasına bir nokta koydu. Her ne kadar silahlı yol Latin Amerika'da mücadelenin bir biçimi

olarak topyekûn ortadan kaybolmasa da, FSLN'nin seçim yenilgisi ile birlikte bu dönemden sonra, uluslararası ve bölgesel durumda bir değişim olmaksızın, en azından kısa ve orta vadede devrim yoluyla iktidarı ele geçirmenin gerçekleştirilemez olduğu görüşü billurlaştı. Yeni koşullarda muzaffer bir devrim, emperyalist kuşatma ve saldırıya karşı ayakta kalabilmek için gerekli dış siyasi, ekonomik ve askeri desteğe güvenemezdi. Bu bağlamda Kolombiya'da, 19 Nisan Hareketi (M–19), yerli gerilla örgütü Quintin Lame ve Halk Kurtuluş Hareketi'nin (EPL) çoğunluk fraksiyonunun yürüttüğü müzakereler neticesinde bir tasfiye süreci başladı. Buna karşın Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC), Camilista Birleşik Ulusal Kurtuluş Ordusu (UC–ELN) ve EPL'nin azınlık fraksiyonu gerilla eylemlerini askıya alma niyetinde değillerdi. Peru'da, Aydınlık Yol ve Tupac Amaru Devrimci Hareketi'nin (MRTA) silahlı eylemlerinde bir yükseliş vardı. Fakat silahlı mücadeleden kurumsal siyasi mücadeleye doğru yaşanan başkalaşımı sembolize eden olay, Ocak 1992'de Meksika'da, Chapultepec Anlaşmaları'nın imzalanmasıydı; bu anlaşmalarla El Salvador'da FMLN'nin siyasi bir partiye dönüşmesinin yolu açılmış oldu.

Silahlı mücadelede yaşanan gerilemeyle eş zamanlı olarak askeri diktatörlükten burjuva demokrasisine doğru gerçekleşen konsensüse dayalı geçiş, Brezilya ve Uruguay gibi ülkelerde daha önceden benzeri görülmemiş sonuçlar yarattı; solun seçim mücadelesine entegre olması için alan açtı (veya kapanmış olan bu alanı yeniden açtı). Meksika'daki iktidarın yaşadığı yapısal kriz de daha elverişli bir senaryoya zemin yarattı. Kıtasal tahakküm sisteminin dayanağı olarak burjuva demokrasisinin oynadığı rolün bir sonucu olarak – ki bu, emperyalizmin, kıta tarihinde ilk defa askeri ve sivil diktatörlüklerle birlikte yaşamını sürdürme ihtiyacının bulunmadığı bir durum anlamına geliyordu – *Criollo* elitler, temsili demokrasinin biçimsel kurallarına riayet etmek zorundaydı. Bu, onların ilerici güçlerin ve solun seçim zaferini engelleme çabalarına son verecekleri değil, bundan ziyade, açıkça güç kullanamayacakları ya da yasaları çiğneyemeye-

cekleri anlamına geliyordu. Bu sorun, sermaye birikiminin önünde engel teşkil eden önlemlerin kabul edilmesine izin vermeyen bir siyasi sistem olan neo-liberal demokrasinin dayatılması ile çözüldü. Bu koşullarda sol, alternatifi bulunmadığında, yönetimi bile ele alabilirdi.

Meksika'da Temmuz 1988 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinde, Kurumsal Devrimci Parti'nin (PRI) eski üyeleriyle ülke solunun Ulusal Demokratik Cephe (FDN) içinde örgütlenen hemen tüm kesimlerinin oluşturduğu ittifakın başındaki Cuauhtémoc Cárdenas, bu ülkede daha önce hiçbir muhalif adayın almadığı kadar yüksek oranda oy aldı. Bu güç gösterisiyle beraber FDN'nin içindeki çoğunluk, Demokratik Devrim Partisi'ni (PRD) kurmaya karar verdi. Brezilya'da bundan bir yıldan fazla bir zaman sonra, Kasım 1989 tarihinde gerçekleştirilen ilk doğrudan başkanlık seçiminde İşçi Partisi (PT) lideri Luiz Inácio Lula da Silva, seçimlerde ikinci tura kaldı. Aynı yılın Aralık ayında gerçekleştirilen ikinci tur oylamada Fernando Collor de Mello'ya yenilmesine rağmen, Silva'nın gösterdiği performans dikkate değerdi. İşçi Partisi Federal Kongre içinde bir parlamento grubu kurabildi ve São Paulo şehrinin belediye başkanlığı da dahil olmak üzere birçok yerel yönetimi kazandı. Aynı tarihte Uruguay'da, 1971'de kurulmuş bir siyasi ittifak olan Geniş Cephe'nin (FA) adayı emekli General Liber Seregni devlet başkanlığına adaylığını koyarken, aynı siyasi yapının belediye başkan adayı Tabaré Vázquez, ülke nüfusunun yüzde 50'sini içinde barındıran başkent Montevideo'nun belediye başkanlığını kazandı. FA, 1992 yılında Sanguinetti hükümetinin, daha fazla özelleştirmenin önünü açacağını umarak hazırladığı kamu şirketleri yasası referandumunda yüzde 71 oranında red oyu çıktığında yeni bir seçim zaferine imza atmış oldu. Bu, bir Latin Amerika ülkesinin halkının, neo-liberal yeniden yapılanmaya vurduğu ilk darbe olma özelliğini taşıyordu.

Latin Amerika solunun tüm renkleri, kapitalizmin toplumsal gelişmenin en yüksek aşaması olduğunu söyleyen

ultra-muhafazakâr filozof Francis Fukuyama'nın öne sürdüğü "tarihin sonu" kavramına meydan okuyacak şekilde, Temmuz 1990'da, Brezilya–São Paulo'da tarihlerinde ilk kez bir araya geldiler. Katılımcılar burada, kapitalizmin krizinin bölgesel sorunların merkez noktasını teşkil ettiğini dile getirdi. Etkinlik, Latin Amerika ve Karayipler Sol parti ve Örgütleri Konferansı olarak örgütlendi ve bir yıl sonra da São Paulo Forumu (FSP) adını aldı.[120]

FSP, bölgesel siyasi bir örgüt yaratma amacındaki bilinçli bir çabanın sonucu değildi; ABD emperyalizminin kıtasal tahakküm sistemini yeniden yapılandırması ve Doğu Avrupa sosyalizminin çöküşüne bağlı olarak Latin Amerika'da ortaya çıkan duruma karşı kendiliğinden gelişen bir cevaptı. Brezilya İşçi Partisi'nin inisiyatifinde gerçekleştirilen bu Latin Amerika konferansının başlangıçtaki amacı, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleşen değişimlerin bölgedeki etkileri üzerine fikir alışverişinde bulunmaktı. Bu dönemde benzer amaçlarla yapılan girişimlerden biri olan FSP, ikinci turunda Lula'nın başkanlık yarışını çok az farkla kaybettiği 1989 Brezilya seçimlerinde İşçi Partisi'nin elde ettiği iyi sonucun yaydığı bilinç ve ilgi nedeniyle, bu alandaki en başarılı girişimlerden biri olarak anılacaktı.

Temmuz 1990 São Paulo konferansının ayırt edici özelliği, söylendiği gibi ilk defa, Latin Amerika solunun neredeyse tüm akımlarından temsilcileri bir araya getirmiş olmasıydı. Üç faktör, bu yeni fenomeni anlaşılır kılmaktadır. Bunlardan birincisi, Doğu Avrupa sosyalizminin çöküşünün yarattığı etkinin, bütün solu geçmişteki farklılıklarını yeniden gözden geçirmeye zorlamasıydı. İkincisi PT'nin içinde birden fazla eğilimi taşıyan bir parti olması ve her bir akımın, toplantıya diğer ülkelerden kendilerine yakın akımları davet edebilmesiydi. Üçüncüsü ise, FSP'nin tek seferlik bir konferans olarak görülmesi, bunun sonucu olarak da, sürekli bir platforma dönüştürülmesi kararının alınmasıyla beraber baş gösterecek olan kimlik, bileşim ve iç ilişkiler sorunlarının öngörülememiş olmasıydı.

Latin Amerika solunun örgütlediği bu konf[illegible]30 nucunda São Paulo Deklarasyonu yayımlandı. Latin Amerika'nın sorunlarının sosyalizmin [illegible] olmadığını ve Latin Amerika solunun bölgedeki t[illegible]küm ve sömürünün bütün biçimlerine karşı mücadeleye devam edeceğini beyan ediyordu. Örgütsel açıdan bakıldığında üzerinde ortaklaşmaya varılan en önemli nokta, tartışmanın ertesi yıl Mexico City'de gerçekleştirilecek olan başka bir konferansta sürdürülmesinin kararlaştırılmasıydı. Meksika'da gerçekleşen konferans çok daha karmaşık oldu, zira São Paulo'da tüm katılımcıların, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün Latin Amerika'daki solun mücadelesinin sonu anlamına gelmediği konusunda ortak bir görüşe sahip olmasına rağmen, bu durum mücadelenin amaç ve biçimleri konusunda da görüş birliğine varılacağı anlamına gelmiyordu.

Bazı Latin Amerika ülkelerinin ulusal yasama meclisinde ve ulusal ve yerel çaptaki hükümetlerinde sol siyasi parti ve hareketlerin ele geçirdiği alan, "sıfatsız demokrasi"nin –bu deyim, burjuva demokrasisinin sınıfsal karakterini yadsıyordu– zaferi tezini güçlendiren bir izlenim bırakmıştı. Yeni tahakküm sisteminin dayanağı olarak emperyalizm tarafından övgüler dizilen temsili demokrasinin savunulması ile solun şüphesiz kendi çabasıyla ele geçirdiği kurumsal alanların korunması, birbirine karıştırılıyordu. Reform ya da devrim üzerine sürdürülen eski tartışmaya dönüp baktığımızda, bu iki seçenekten her birini destekleyenler, kendilerinin mücadele biçimlerine dayatılan yeni sınırlamaları göz ardı ediyorlardı.

Tek başına São Paulo Forumu adı bile, grup içindeki mevcut siyasi ve ideolojik çelişkilerin bir sonucuydu. Meksika'daki konferansta, bunun bir sefere mahsus bir toplantı olmadığı, kalıcı bir platforma dönüştüğü belirgin hale gelince, "Latin Amerika ve Karayipler Sol Parti ve Örgütleri Konferansı" şeklindeki orijinal isme karşı saldırılar başladı. Kimileri, solcu olmanın, iktidara gitmek için izlenecek olan seçim yoluyla bağdaşmadığını öne sürdü. Bu

nedenle São Paulo Forumu ismi, "sol" tanımlamasını savunanlarla buna karşı çıkanlar arasında ara bir çözüm yolu olarak ortaya atıldı. Ancak FSP ismine karşı ortaya konan dirençle de baş etmekte zorluk yaşandı; zira bu, sosyalizm çağrısı yapan São Paulo Deklarasyonuna açık bir göndermeyi içeriyordu. Bu tanımlama üzerindeki anlaşmazlık São Paulo Forumu'nu, Temmuz 1992'de Nikaragua'da gerçekleştirilen üçüncü konferansının ilk eşiğine kadar getirdi. Sendelemeye neden olan bu engel, anlaşmaların kabul edilmesinde konsensüse varma yönteminin yeniden kabul edilmesiyle aşıldı.

Bill Clinton'ın Birinci Başkanlık Dönemi Boyunca Latin Amerika Krizinin Derinleşmesi (1993-97)

ABD politikalarında "komünizm tehdidi" on yıllar boyunca seçim propagandası da dahil olmak üzere bir dizi amaçla, temel argüman olarak kullanıldıktan sonra Sovyetler Birliği'nin çöküşü, bu politikanın önceliklerinde değişimlere yol açtı. Bu değişimlerin yaşandığı süreçte, "Sovyet tehdidinin" yenilgiye uğratılmasıyla birlikte, Washington'un tarihinin en büyük jeopolitik başarısının ürünlerini topladığı bir anda ABD başkanının George H. Bush olmasının bir anlamı yoktu. Körfez Savaşı, Panama'nın işgali ve Somali'ye "insani müdahale" aracılığıyla Yeni Dünya Düzeni'ni başlatması da ona yardımcı olmadı. Ardı ardına gelen üç Cumhuriyetçi yönetimden sonra seçmenler, dümeni Demokrat Parti'ye teslim ettiler. Kasım 1992 seçimlerinden zaferle çıkan Bill Clinton oldu.

ABD'de alışık olunduğu üzere, Ocak 1993'te görevini devralan yeni devlet başkanı, Bush'un iktidardaki ikinci dönemi boyunca ortaya koyduğu düzenlemelerle devam ederek selefinin genel siyasi çizgisini muhafaza etti. Bu düzenlemeler, iç işlere ve ülkenin Avrupa Birliği ve Japonya ile rekabetini güçlendirmeye odaklanmıştı. Clinton'la birlikte, eskiden Carter yönetiminin dış politika ilkelerini belirleyen "liberaller" iktidara tekrar gelmişlerdi. Ancak De-

mokrat Parti yetkililerinin bu şekilde yeniden devreye girmesi Amerikalar arası sistemin yeniden inşasını kesintiye uğratmadı, zira Reagan ve Bush'un başkanlık dönemleri boyunca, Carter'in "güvercinlerinin" bile benimsediği, iki partili muhafazakâr bir konsensüs oluşmuştu.

Clinton'ın başkanlık dönemi, Latin Amerika hükümetleri açısından bir yumuşak başlılık gösterisiyle karakterize oluyordu. Kıtasal tahakkümün güçlendirilmesinin Bush'un iktidardaki dört yılının en önemli unsuru olmasına karşın, Clinton döneminin öne çıkan yönü siyasi, ekonomik ve toplumsal krizdi. Clinton, Latin Amerika politikasının, Meksika'nın Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) kabul etmesi yönünde daha fazla ısrarcı olarak başlattı. Buna ilave olarak, 1993 yılında ABD hükümetinin zorlamasıyla gerçekleştirilen OAS 23. Genel Kurulu, Amerikalar arası Savunma Kurulu ile arasındaki bağları, doğrudan bir müdahale mekanizmasına dönüştürme bakış açısıyla yeniden değerlendirmeye başlayarak "temsili demokrasinin desteklenmesi ve savunulmasında" daha çok yetki üstlendi. Bununla beraber, ABD hükümetinin BM barış güçlerine benzer bir Amerikalar arası askeri güç oluşturma yönlü nihai planı, Meksika öncülüğündeki bazı ülkeler tarafından reddedildi. ABD emperyalizmi 1993 yılında, Haiti ve Peru'da yaşananlara benzer bir yolla, "OAS demokrasisini koruma" klişesiyle Guatemala Başkanı Jorge Serrano Elías öncülüğünde girişilen iç darbeden faydalandı. Bu süreçte OAS, Serrano'nun yerine ulusal Kongre tarafından seçilen Ramiro de León Carpio'nun geçmesini destekledi.

ABD, 1 Ocak 1994'te NAFTA'nın empoze edilmesinin doğurduğu beklentilerden ve Şili ile benzer bir serbest ticaret anlaşmasının kurulmasına dönük müzakerelerin başlamasından hareketle, aynı yılın Aralık ayında, Miami'de bir Amerikalar Zirvesi çağrısı yaptı. OAS'nin yapısının reforme edilmesiyle yeni kıtasal tahakküm sisteminin temellerini atmış olan Miami Zirvesi, kurumsallaşma yönünde daha büyük bir adım da attı. Batı Yarıküre'nin Küba dışındaki 34 ülkesinin lideri, ulus-ötesi göndermelerle gerçek bir

yönetmelik özelliği taşıyan 120'den fazla anlaşma ve taahhüdü kabul etti. Kontrol mekanizmaları ve yaptırımlar uygulama temelinde oluşturulan bu anlaşma ve taahhütler, Latin Amerika ve Karayip ülkeleri için siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlardaki başarının kurallarını belirleyerek FTTA üzerine görüşmeler de dahil olmak üzere değişik kesimler arasında bir müzakere süreci başlattı. Ne var ki bu süreç bölgesel krizin derinleşmesi ile birlikte kesintiye uğradı.

Clinton'ın başkanlığı boyunca Amerikalar arası sistemin yeniden yapılandırılmasını neredeyse felç edecek olan engellerin var olduğunun açığa çıkışı, Miami Zirvesi'nden sonradır. Latin Amerika kapitalizminin 1994'ten sonra derinleşen krizi, ABD'li siyasi ve ekonomik güç çevrelerinde serbest ticaret anlaşmalarının ABD'ye bölgesel bir istikrarsızlık yayacağı korkusunu saldı. Bu korku, ABD Kongresi'nin, Clinton tarafından imzalanan serbest ticaret anlaşmalarını onaylama konusunda neden tereddüt ettiğini açıklamaktadır. Bu şekilde, Şili ile yürütülen serbest ticaret anlaşması müzakereleri çıkmaza girmiş ve FTAA süreci belirsizliğin ortasında doğmuştur.

ABD emperyalizmini en çok kaygılandıran Meksika krizi̇ydi, zira Meksika, binlerce kilometrelik ortak sınıra sahip olduğu yanı başı komşusuydu. 1993'te, sırasıyla biri PRI'nın başkan adayı, diğeri de aynı hareketin genel sekreter yardımcısı olan Luis Donaldo Colosio ve José Francisco Ruiz Massieu'ya düzenlenen suikastlar, Meksika siyasi sistemindeki yozlaşmanın boyutlarını gözler önüne seriyordu. Colosio suikastı PRI'yı yedek başkan adayı olarak Ernesto Zedillo'yu seçim kampanyasının başına getirmeye zorladı. 1994'te Zedillo, yetmiş yıllık PRI–devlet kaynaşmasının son altı yıllık başkanlık dönemine başladı.

Meksika'nın NAFTA "kapısından" geçerek "Birinci Dünya'ya girdiği" gün olan 1 Ocak 1994'te Meksika Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (EZLN) Chiapas'ta başlattığı silahlı propaganda eylemi, yeni emperyalist tahakküm sistemi ile Latin Amerika kapitalizminin krizinin derinleşmesi arasın-

daki ilişkiyi sembolize ediyordu. Aynı yılın Aralık ayında Meksika mali krizinin patlak vermesi, neo–liberal "yayılma etkisi" teorisinin – bu teoriye göre zenginliğin yoğunlaşması yatırım, istihdam, gelir ve bir bütün olarak toplumun genelinin yaşam standartlarındaki artışla sonuçlanacaktı – geçersizliğinin ilk gerçek göstergesi oldu.

Meksika ekonomisinin çöküşü yabancıların ulusal değerlere el koymasının ve ulusal zenginliğin kurutulmasının geldiği düzeyi, dış borçtaki artışı, ekonominin marjinalleşmesini, istihdam kaybını, gelirlerde ve kamu hizmetlerindeki düşüş gibi diğer faktörleri ve yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal kutuplaşmayı gözler önüne serdi. Bölgenin diğer hükümetlerince izlenen modellerde olduğu gibi Meksika otoriteleri de krize, zaten en başından itibaren krizin nedeni olan ekonomik politikaları sertleştirerek sürdürmek yoluyla cevap verdi. Bu intihar denebilecek yaklaşım, Latin Amerikalı seçkinlerin uluslararası ekonomik ve siyasi iktidar merkezlerine ne derece bağlı olduklarını gözler önüne sermiştir. Zedillo hükümeti, Meksika petrolünü alınmış olan borçları geri ödemenin bir teminatı olarak kullanarak ve hidrokarbon ile enerji kaynaklarının özelleştirilmesine dönük gizli bir taahhütte bulunarak, ABD mali sermayesine bağımlılığın daha üst seviyedeki bir aşamasının yolunu açtı.

Meksika krizinin yarattığı "Tekila Etkisi", yankılarını Arjantin'de, Başkan Carlos Menem'in ekonomik politikalarının en önemli dayanağı olan Cavallo Planı'nın iflasında kendisini gösterdi. Bu plan, pezo–dolar paritesindeki değişim oranının yapay biçimde korunmasına dayalı spekülatif sermayenin cazip kılınmasına dönük bir modeldi. Bununla beraber Cavallo Planı'nın başarısızlığı Menem'in yeniden başkan seçilmesinin önünü açacak çelişkili bir etki yarattı. Bu, bizatihi hükümet tarafından körüklenen, muhalefetin elde edeceği bir zaferin reel ücretlerde bir düşüşe ve kamu borcunun değerinde bir artışla sonuçlanacak bir ulusal para birimi devalüasyonuna yol açacağı korkusuna bağlanabilir.

Arjantin başkanının 1993'te yeniden seçilmesi, aynı yıl içinde Menem ile Radikal Sivil Sendika'dan (UCR) muha-

lefet lideri Raúl Alfonsin arasında imzalanan Olivos Paktı sayesinde mümkün oldu. Olivos Paktı, dönemin karakteristik eğilimlerinden birini yansıtıyordu. Latin Amerika ülkelerinin çoğunda başkanın üst üste iki dönem seçilmesi yasaktı. Kimi ülkeler bunu ardışık olmayan dönemler için bile yasaklamıştı. Diğer yandan neo–liberal yeniden yapılanma, yasamayı geri plana iterek daha fazla erk üstlenen hükümetin yürütme kanadında daha uzun soluklu bir sürekliliğe ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle birbiri ardına bu ülkelerde üst üste yeniden seçilme hakkı kurumsallaştırıldı.

Tıpkı Meksika'daki Salinas ve Zedillo hükümetlerinde olduğu gibi Arjantin'deki Menem yönetimi de, neo–liberal yapılanmanın ulusal siyasi sistemi nasıl bozduğunu ve hatta emirlerini uygulamakla yükümlü burjuva kesimlerini bile nasıl etkilediğini gösteren bir örnekti. Menem'in 1996'da iş yasalarında esneklik dayatma ve emeklilik fonlarını spekülatif sermayeye teslim etme yönündeki saldırısı, seçimlerde kendisini destekleyen Peronist sendikal hareket e ihanet etmekle kalmamış, bunun yanında Juan Domingo Perón tarafından 1946–1955 yılları arasında inşa edilen toplumsal ittifak sistemini de parçalamıştır. Meksika'nın geleneksel sıkıyönetim anlayışı ve Arjantin'in diktatörlüğe dayalı geçmişinin neden olduğu travma, bu ülkelerdeki sosyo–ekonomik krizin kontrol dışı bir siyasi krize dönüşmesini engelledi. Ancak, Venezuella'da aynı "koruma kalkanları" yoktu. 1993'te Başkan Carlos Andrés Pérez'in, yozlaşmış bir yöneticinin basit bir biçimde tasfiye edilmesinden öte bir anlam taşıyan görevden alınışı, mevcut kurumsal sistemin çöküşüne işaret ediyordu. COPEI ve Sosyalizme Doğru Hareketi'nden (MAS) muhaliflerden oluşan bir koalisyonun başında bulunan Rafael Caldera'nın Aralık 1993'te Venezuella başkanı seçilmesi, bu ülkede mutlak bir krizin patlak vermesini önleyebilecek son gelişmeydi. Ancak Banco Latino'nun 1994'te iflas etmesi nihai fitili tutuşturdu. Banka yöneticileri, sahte yüksek faiz oranı önerisiyle önemli miktarda fon topladılar ve paralara el koymak

amacıyla bu fonları deniz aşırı hesaplara transfer ettiler. Bu zimmete geçirme işleri birçok şirketin çöküşüne ve birçok kişinin kişisel birikimlerini kaybetmesine yol açtı. Venezuella bankacılık sisteminin ötesinde, bir bütün olarak ekonomik, siyasi ve toplumsal üstyapının çürümüşlüğü de gözler önüne serilmiş oldu.

Halkın neo–liberalizm karşıtı protestolarındaki yükseliş, silahlı mücadeledeki düşüş ve sol kanat adayların başkanlık beklentileri, sol hareketlerin ve halk hareketlerinin 1993–1997 yılları arasındaki etkinlik alanını karakterize eden temel unsurlardı. Meksika krizi, neo–liberal doktrinin yeni sömürge ülkelerce bir ilk "özveri" dönemi gerektiren bir gelişim modeli olduğu fikrini gözden düşürdü. Tam tersine, neo–liberalizmin, yabancı sermayeye bağlılığının her aşamasının ve yeni sömürge ülkenin yoksullaşmasının, bir üst aşamada ülkenin zenginliğinin tek elde toplanıp deniz aşırı ülkelere transfer edildiği bir model olduğu görüldü.

Meksika mali krizi, Brezilya'da toprak mülkiyeti üzerindeki çatışmanın üst noktada olduğu dönemle hemen hemen aynı zamana denk geldi. Söz konusu çatışmanın bir sonucu olarak Topraksız Köylüler Hareketi (MST), Fernando Henrique Cardoso hükümetini mali borç içindeki toprak sahiplerinin verimsiz eyaletlerinde bir tür toprak reformu yapmaya zorlamıştı. Diğer yandan 1996'daki iki gelişme silahlı mücadeledeki düşüş eğilimini daha açık seçik bir şekilde göz önüne serdi. Bu gelişmeler, Guatemala Barış Anlaşması ve MRTA komandolarının Peru'daki Japon elçilik binasında 486 rehineyi esir almasıydı. Bunlardan ikincisi, devrimci savaşımı yeniden başlatma amacıyla MRTA lideri Victor Polay ve diğer tutsak aktivistleri kurtarmaya dönük bir girişimdi. Fujimori hükümetinin yürüttüğü birkaç aylık sahte müzakereden sonra bu olay, Peru Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesiyle orada bulunan tüm MRTA üyelerinin, rehineleri infaz etmeye dönük herhangi bir çabaya girişmemiş olmalarına rağmen topluca öldürüldüğü bir komando operasyonu ile sonlandı.

Bu dönem boyunca, "komünizmin çöküşü", Küba dışındaki Latin Amerika genelinde neo–liberal demokratik sistemin uygulamaya sokulması ve silahlı mücadeledeki düşüşün yarattığı birleşik etki, 1980'lerin sonunda seçim başarılarının meyvesini toplayan bir grup siyasi parti ve hareketin kendilerine "Yeni Sol" demeye başlamasına yol açtı. Bu grup, Latin Amerika'da, hükümeti yönetme görevinin kendi ellerine düşeceğine, savaş sonrası Avrupa'daki refah devletine benzer bir demokratik ve paylaşımı yeniden düzenleyecek olan bir kapitalizmin ortaya çıkacağına inanmışlardı. Kısacası, Latin Amerika'da çok sayıda seçimin gerçekleştiği 1993–94 seçim döneminde Yeni Sol'un başkan adaylarının hepsinin ya da çoğunun ezici bir zafer kazanacağı yönünde bir beklenti vardı. Bu atmosferde, Temmuz 1993'te Havana–Küba'da FSP'nin dördüncü konferansı gerçekleştirildi.

FSP'nin dördüncü konferansında yürütülen temel tartışmalar, Latin Amerika'da demokratikleşmenin gerçekleşip gerçekleşmediği; solun, burjuva demokrasisini stratejik bir görüş olarak takip etmesinin gerekip gerekmediği; ABD emperyalizminin, solun hükümete girmesine saygı duyup duymayacağı; bu durumda da böylesi bir kabulün siyasi, ekonomik ve toplumsal programına müdahale etmemeyi içerip içermeyeceği gibi başlıklar üzerineydi. Ancak tartışmalar biraz gevşek bir zemin üzerinden yürüdü, zira iki yıllık seçim döneminin sonuçları Yeni Sol'un başkan adaylarının çoğunun lehine değildi.

İlk yenilgiyi Aralık 1993'te Venezuella'da, pek çok kesimin hileli olduğunu düşündüğü seçimlerde Rafael Caldera'ya karşı seçimi kaybeden Radikal Dava'nın (Causa R) adayı Andrés Velásquez yaşadı. Temmuz 1994'te Meksika'daki Demokratik Devrim Partisi'nin (PRD) lideri Cuauhtémoc Cárdenas, ikinci seçim girişiminde bu kez Ernesto Zedillo karşısında başarısız oldu. Aynı yılın sonlarına doğru Brezilya'da İşçi Partisi'nin kurucusu Lula ikinci başarısızlığını yaşadı. Bu kez yenilgi, giden hükümetin maliye bakanı ve bağımlılık teorisinin yaratıcılarından birisi olan

Henrique Cardoso etrafında örgütlenen sağcı koalisyona karşısında alınmıştı. Uruguay'da, Julio María Sanguinetti, FA'nın başkan olacağını beklediği Tabaré'ye karşı sadece yüzde ikilik bir üstünlükle de olsa galip geldi. Bu gelişme, geleneksel partilerin (*Colorado* ve *Blanco*) solun seçtiği yönetici kurulları tarafsızlaştırma temelinde bir ittifak kurmasına neden oldu. FSP'ye dâhil olan partilerin başkan adaylarından seçim kazanan tek kişi, 1994'te seçimden galibiyetle çıkan Panama Demokratik Devrim Partisi (PRD) adayı Ernesto Pérez Balladares oldu. Ancak, bu zafer göreceliydi, zira Balladares, hükümeti anti–Torrijos sağından olan kişilerden kuracaktı.

FSP'nin beşinci konferansına ev sahipliği yapacak olan Uruguay'daki 1994 seçimleri, konferansın zaruri olarak 1995'e ertelenmesini gerektirdi. Bu toplantı, farklı ideolojik akımlar arasındaki çelişkilerin yeni bir biçimde patlak vermesi ile karakterize oldu. Tartışma iki spesifik başlığa odaklanmıştı. Bu başlıklardan birincisi, Meksika PRI delegasyonun varlığıydı, bu katılım Meksika PRD'si tarafından sorgulanıyordu. İkincisi ise, FSP Çalışma Grubu'nun bir üyesi olan Özgür Bolivya Hareketi'ne (MBL), Gonzalo Sânchez de Losada başkanlığındaki koalisyon hükümeti öğretmen grevini bastırırken, koalisyonda yer almaya devam etmesi nedeniyle yöneltilen eleştirilerdi. Bu gerginlikler bir yıl sonra kontrol altına alındı. FSP'nin 1996 tarihli altıncı konferansı, San Salvador'da FMLN nezareti altında gerçekleştirildi. Bu konferansın ayırt edici özelliği, ev sahipleri tarafından başarılı bir organizasyonun gerçekleştirilmiş olmasıydı. Konferanstan sonra üye örgütler, halk hareketlerinin farklı kesimlerinin katılımı ile forumlardan çok seminer çalışmaları gerçekleştirme yöntemini benimsemeye karar verdiler.

1993–94 arası dönemde ve 1993'ten 1996'ya kadar olan dört yılda yapılan başkanlık seçimlerinin sonucu, solcu başkan adaylarının neredeyse tamamı için olumsuzdu. Buna rağmen seçim mücadelesine öncelik veren eğilim güç kazandı. Bu, Meksika, El Salvador, Nikaragua, Gua-

temala, Panama, Brezilya, Uruguay, Venezuella, Bolivya, Arjantin, Ekvador ve Peru gibi ülkelerde kimi siyasi parti ve hareketlerin hem ulusal yönetim organlarında hem de yerel yönetimlerdeki ağırlıklarını arttırmalarının sonucuydu. Bu tarihte Montevideo Belediye Başkanlığını ikinci kez bir FA adayının – bu kez Mariano Arana'nın – kazanması dikkate değer bir gelişmedir. Brezilya İşçi Partisi'nin de Porto Alegre'deki belediye başkanlığını elinde tutması, sol eğilimli yerel yönetimler için dünya çapında bir sembol haline geldi.

Bill Clinton'ın İkinci Başkanlık Dönemi Boyunca Latin Amerika'daki Halk Mücadelelerindeki Yükseliş (1997–2001)

Clinton'm iktidardaki ikinci dönemi, Latin Amerika politikasına ilişkin birkaç girişime tanıklık etti. Miami Zirvesi'nin öngördüğü toplantılar gerçekleştirildi, ancak Demokles'in kılıcı her zaman sallanıyordu, zira ABD Kongresi, Clinton'a hiçbir zaman serbest ticaret anlaşmalarına hızlı onay verme güvencesini sağlamadı. Bölgedeki siyasi, ekonomik ve toplumsal krizin yoğunlaşmasına rağmen ABD başkanının 1997'de Meksika, Orta Amerika ve Karayipler'e gerçekleştirdiği ziyaret onun ödün vermeye meyilli olmadığının bir göstergesiydi. Daha çetrefilli olan konular ise emperyalist belgelendirme politikalarının[121] sertleşmesi, Kuzey Amerika pazarına kısıtlı erişim ve kâğıtsız göçmenlerin ülkelerine zorunlu iadesi uygulamasının başlatılmasıydı. ABD'nin siyasi ve ekonomik yöneticilerinin serbest ticaret anlaşmalarını kurumsallaştırma konusundaki gönülsüzlüğü, Latin Amerika'daki ekonomik, siyasi ve toplumsal durumu ağırlaştıran 1998 Asya borsaları kriziyle birlikte güçlendi.

Meksika mali krizinin patlak vermesinden sadece birkaç yıl sonra bazı Asya ülkelerinde borsaların iflas etmesinin yarattığı "Dragon Etkisi"nin Brezilya üzerinde yarattığı sonuç, yalnızca Latin Amerika için değil, beraberinde ABD için dahi bir endişe kaynağı oldu. Güney Amerika devine yönelik gerçekleşen spekülatif saldırı, Fernando Henrique

Cardoso hükümetini, uluslararası bankalara olan ağır borçları sözleşmeye bağlamak ve özelleştirmenin etki alanını genişletmek amacıyla, Brezilya parasının ABD doları ile olan paritesi üzerine kurulu, ekonomi politikaları planını (Gerçek Plan) terk etmeye zorladı. ABD emperyalizmi, Mercosur içinde gerilim kaynağı olan FTAA hakkındaki planlarında, Brezilya'dan gelen muhalefetin geçici olarak zayıflamasını sağlayan bu istikrarsızlıktan bir müddet için yararlandı.

Latin Amerika hükümetleri, spekülatif sermaye yatırımının kesintiye uğramasını engellemek için buhranın varlığını kabul etmeyi ellerinden geldiği kadar uzun bir süre erteledi ve ekonominin düzeldiği yönünde yanlış veya zamansız açıklamalar yaptı. Bu anlaşılabilir bir tutumdu, zira ekonomik açıklık ve neo–liberal fiyat serbestisi koşullarında bu spekülatif sermaye hareketi bölgenin ödemeler dengesindeki temel dengeyi koruyan unsurdu. Örneğin, 1999'da Şili Başkanı Eduardo Frei ülkesinin bir buhrana girdiğini kabul etmeden önce tam altı ay bekledi. Bu dönem boyunca Frei, milyar dolarlık sermaye kaçışına ve Santiago borsasının iflasına göz yumdu. Krizin varlığını artık yok sayamayacak duruma geldiğinde Frei'nin tepkisi, Pinochet diktatörlüğünden beri etkin olan spekülatif sermayeye karşı koruyucu önlemleri kaldırmak oldu. Bu koruyucu önlemler, tüm yabancı yatırımların yasalarca belirlenen asgari bir zaman diliminde ülke içinde kalması gerektiğini açıkça belirtiyordu.

Ekvador ve Venezuella'da 1997 ve 1998 yıllarında burjuva demokratik kurumsallaşmanın çöküşü ile birlikte And bölgesi Latin Amerika siyasi krizinin merkez üssü oldu. 1997'de Ekvador Başkanı Abdala Bucaram, neo–liberal politikalar, yozlaşma, iltimas ve hükümetinin yapısal özelliklerine karşı halktan yükselen protestolar sonucunda görevden alındı. Diğer yandan Bucaram'ı yerinden eden sosyal patlama, statüko ile bağlarını koparma ve kitleleri kendi toplumsal dönüşüm projeleri etrafında örgütleme yeteneğine sahip bir siyasi önderlikten yoksun bir halk hareketinin

gücünün yanı sıra güçsüzlüğünü de gözler önüne seriyordu. Bu ikilik nedeniyle sürecin vardığı sonuç neo-liberal tahakkümün yenilenmesi oldu. Bu kısıtlamalara bağlı olarak, halkın anti-neoliberal bir Magna Carta talebine cevap olarak yeni bir Ekvador anayasasının tasarlanması, burjuvazi neo-liberalizmin sürdürülmesi ve ekonominin "dolara tabi kılınması" için zemin hazırlayan Kurucu Meclis'i yok sayması planlananın tersi bir rotaya doğru eğrildi.

Venezuella krizi ise Ekvador'da yaşananın tam tersi yönde bir sonuç doğurdu. Venezuella'da, siyasi kurumların parçalanması, ABD emperyalizmini ve yerel oligarşiyi, ulusalcı askeri yetkililer ve belli başlı sol partilerin de dahil olduğu farklı siyasi akımların oluşturduğu koalisyonun başındaki Hugo Chávez'in 1998 yılında başkan seçilmesini engellemek amacıyla bu kurumları kullanmaktan alıkoydu. Alternatif projelerin başını çekebilecek kapasitede halkçı bir liderin olmadığı Ekvador'un tersine Chávez Venezuella'daki siyasi boşluktan yararlandı. Sağcı güçlerin içinde bulunduğu dağınıklığın da sağladığı avantajla elde ettiği zafer emperyalizm tarafından yeni kıtasal tahakküm sistemine karşı bir tehdit olarak yorumlanmasına rağmen, Chávez'in sandıkta elde ettiği halk desteği nedeniyle emperyalizm ve *Criollo* gericiliği orta vadeli bir istikrarsızlaştırma politikasını açıkça dillendirmekten vazgeçmek durumunda kaldı. Bu süre içinde Chávez, ülkenin hukuk sisteminde bir dönüşüm süreci başlattı: Aralık 1999 tarihinde Bolivarcı Venezuella Cumhuriyeti Anayasası'nın kabul edilmesi, başkanlığının yeniden onaylanması ve hükümet yanlısı güçlerin çoğunlukta olduğu yeni bir yasama organının seçimi, bu dönüşüm sürecinin temel unsurlarıydı.

Kolombiya'da 1988 yılında muhafazakâr başkan adayı Andrés Pastrana'nın seçimi kazanmasıyla birlikte yeni hükümet, yıllar önce Orta Amerika'da yürütülen iki ayaklı politikayı (savaş ve müzakere) yeniden başlattı. Pastrana ilk adım olarak, seçim kampanyası süresince FARC lideri Komutan Manuel Marulanda ile açıktan görüşme yap-

tı. Kısa süre sonra, karşılıklı uzlaşmaz tutumlarından her iki tarafın da peşinde olduğu şeyin ulusal ve uluslararası düzeyde meşruluk olduğu anlaşıldı. Daha da zor olanı ise UC–ELN ile barış görüşmelerinin başlatılmasıydı. FARC ile yürütülen müzakerelerin tümden başarısızlıkla sonuçlanmasının Pastrana'nın şansını azaltmasıyla birlikte sürecin biçimsel farklılıkları ve isyancı ordunun etkinlik bölgesinin özellikleri, hükümetin durumunu ülkenin kimi bölgelerini askerden arındırma konusunda zora soktu.

Pastrana'nın gerçek niyeti, Kolombiya Planı'nın 2000 yılında açıklanması ile açığa çıktı. ABD Kongresi'nin beş yıllığına kabul ettiği, sözde uyuşturucu trafiğine karşı savaşan bu plan, kıtasal ölçekte bir ayaklanma karşıtı ve müdahaleci modeli ifade ediyordu. Bu model, koka üretiminin zorla tümden tasfiye edilmesi politikası ile koşut olarak Kolombiya Silahlı Kuvvetleri'nin sayıca büyütülmesi, eğitilmesi ve donanımının artırılması yoluyla güçlendirilmesi gibi unsurları da içeriyordu. Dahası buna, hava trafiğini gözetlemek ve engellemek amacıyla Latin Amerika ve Karayipler'in farklı bölgelerine ABD radar ve askeri üslerinin konumlandırılması da dahil edilmişti.

1997'de "Bolivya Sözü" olarak bilinen "mega koalisyonun" başında bulunan eski diktatör Hugo Banzer, Bolivya başkanlık seçimlerini kazandı. Bu koalisyonun iktidardaki faaliyetleri, ABD hükümetinin istediği üzere koka üretiminin zorunlu tasfiyesiyle karakterize olacaktı. Bu durum ödemeler dengesinin kötüye gitmesine yol açtı ve Gonzalo Sánchez de Lozada'nın iktidardan indirilmesi ile birlikte yıllar sonra en üst noktalarına ulaşan kırsal kesim ve yerli halk protestolarındaki yükselişin fitilini ateşledi. Banzer hükümetinin görev süresince Bolivya, ABD emperyalizminin dayattığı uyuşturucu trafiğini engelleme programlarından miras kalan çatışmaların tipik bir örneğine dönüştü.

Artık uluslararası sermayeyi çekmek için özelleştirilecek doğal kaynağı veya varlığı kalmayan Banzer, ABD hükümetinin koka üretiminin tasfiyesi programı karşılığında sağladığı yardıma bağımlı hale geldi. Ancak bu, yasal ge-

lirlerin Bolivya ekonomisinin yasadışı faaliyetlerin ortadan kaldırılmasının neden olduğu boşluğu doldurmadaki yetersizliği nedeniyle felakete neden olacak bir durumdu.

Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri de, 1910–1917 yılları arasındaki Meksika Devrimi ile başlayan siyasi dönemin sona ermesidir. Benzersiz bir devlet mekanizmasının 70 yıldır işlediği Meksika'da PRI–devlet kaynaşması hüküm sürdüğü için, bu ulusal ekonomiye dayalı siyasi sistemin tasfiyesinde ulus–ötesileştirmenin en açık örneklerinden birini teşkil etti. 2 Temmuz 2000'deki başkanlık seçimlerinde Ulusal Hareket Partisi'nden (PNA) Vicente Fox'un seçim zaferi ve PRI adayının yenilgisi, Meksika politikasında bir yanıyla süreklilik, bir yanıyla değişim anlamına gelen bir dönemi başlattı. Nitekim resmi bir hükümet partisinden gelen değişim, diyalektik anlamda, kalkınmacı aşama boyunca Meksika'da hüküm süren toplumsal ve siyasi ittifaklara dayalı sisteminin kalıntılarını iktidardan indirme sürecinin devam ettirilmesi ihtiyacına yanıt oldu.

2000, Alberto Fujimori'nin 10 yıllık Peru başkanlığının sonunun geldiği yıldı. Fujimori'nin 1990'dan itibaren, Aydınlık Yol'un tedhiş eylemleri de dahil olmak üzere ülkenin önünü tıkayan yaygın şiddetle savaşma gücüne sahip "güçlü adam" imajına dayalı olarak yürüttüğü despotik *caudillo* yönetimi, Peru siyasi krizinin en önemli göstergesiydi. Fujimori'nin Peru politikasındaki hâkimiyeti öyle bir noktaya ulaşmıştı ki, 2000 yılı başkanlık seçimlerinde suiistimallere rağmen, muhalefet adayı Alejandro Toledo'ya karşı açık ara farkla galip geldi. Ancak Fujimori, bundan kısa süre sonra başkanlık danışmanı Vladimiro Montesinos'un bir muhalefet milletvekiline rüşvet verirken yakalandığı bir videokasetin televizyonda yayınlanması ile patlak veren skandaldan sonra ülkeden kaçtı ve görevinden istifa etti. Bu video, daha önceden herkesin bildiği bir sırrı, yani çürümeyi, rüşveti, ihbarcılığı, şantajı ve Fujimori'nin iktidarının bütünündeki baskıcı niteliği gözler önüne seriyordu.

Cardoso'nun yeniden seçildiği 1998 Brezilya seçimlerinde Lula'nın ardı ardına aldığı üçüncü yenilgi, Latin

Amerika kapitalizminin sözde demokratikleştirilmesine dönük yönelimin yaydığı umutları dağıttı. "Solun merkezle ittifakı tezi" merkeze kaydı. Meksikalı aydın Jorge G. Castaneda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından finanse edilen ve Latin Amerikalı politikacı ve aydınlardan oluşan bir tartışma grubunda birkaç yıldır bu tezi destekleyici konuşmalar yapıyordu. Bu teze göre, hükümet solun "kucağına düşmeyecek", ancak hükümeti kurmak için sol düşüncelerini muğlâklaştırmak, kimliğini, hedeflerini ve mücadele yöntemlerini unutmak ve şekilsiz ve ideolojisiz kitlesi ile eriyip "merkeze" karışmak zorunda kalacaktı. "Merkezle ittifak" ifadesi Avrupa sosyal demokrasisinin aktif bir şekilde yürüttüğü, neo-liberalizmle buluşma politikasına gönderme yapan bir tabirdi. Bizzat Castenada'nın, Vicente Fox'un seçim kampanyasına ve hükümetine katıldığında neo-liberal çoğunluk partisine atlayarak yaptığı şey işte buydu.

1989'da başkan adayı Augusto Pinochet'yi yenilgiye uğratmak için Şili Sosyalist Partisi (PSCh), Demokrasi Partisi (PPD) ve Radikal Sosyal Demokrat Parti'nin (PRSD) Hıristiyan Demokrat Parti ile yaptıkları ittifak deneyimi, "solun merkezle ittifakı" tezini geliştirmek için kullanılan modeldi. Bu deneyimden esin alınmasıyla Arjantin'de de UCR ile Dayanışma Cephesi (FREPASO) arasındaki bir ittifak kuruldu. Bu tez hem Şili hem de Arjantin'de test edildi.

Şili Koalisyonu'nda Hıristiyan Demokratlar Patricio Aylwin ve Eduardo Frei'ın arka arkaya iki dönem süren başkanlıklarından sonra ilk defa bir PSCh lideri, Ricardo Lagos 2000 yılında başkan seçildi. Ancak Lagos, PDC içindeki seleflerine göre daha "sola" kayacağı yönündeki umutları boşa çıkardı. Muhalefet, seçim vaatlerinin oligarşinin doğrudan saldırılarına maruz kalmamasına rağmen – zira sağ kanadın adayı Joaquin Lavin de benzer bir platformu savunmuştu – iktidara gelir gelmez, Kongre'ye sunulan mali ve çalışma yaşamı ile ilgili yasal reform tekliflerini sabote etti. Gerçeklik ekonomik alandaki özelleş-

tirme ile zenginliğin asgari düzeyde paylaşılmasını sözde uyumlu kılacak olan bir "üçüncü yol" efsanesini teşhir etti. Bu arada ordu ile ilişkiler, Pinochet'nin Londra'da gözaltına alınıp Şili Yüksek Mahkemesi kararının, Şili sınırları içinde eski diktatöre karşı adli kovuşturma başlatılması olanağının yolunu açması ile birlikte gerginleşti.

Arjantin'de "Menemci on yıla" son verme vaadindeki Fernando de la Rúa, UCR–FREPASO ittifakının adayı olarak 1998 başkanlık seçimlerinden galibiyetle çıktı. Selefinin ulusal hâkimiyet ve değerlerden feragat etmiş olmasının verdiği yükle karşı karşıya bulunan De la Rüa hükümeti, 2000 yılı başlarında görevine başladı. Yöneteceği ülke hâlihazırda şirketlerini ve doğal kaynaklarını özelleştirmiş ve "yabancılaştırmış", elde edilen gelirlerin denizaşırı transferini gerçekleştirmiş, para birimini ABD dolarına bağlı hale getirmiş, bir yıl içinde 20 milyar dolara varan borçların altına imza atmış ve IMF'ye bütçe açığını 4.5 milyar doların altında tutma yönünde taahhüt vermişti. Önceden belirlenmiş bir plan hakkındaki şüpheleri gidermesini sağlayacak bir mühlet dönemine dahi sahip olmayan De la Rúa, derecelendirme kuruluşlarının Arjantin'i yüksek risk taşıyan borçlu devletler listesinde tutmalarını önleyebilecek durumda olmamasına rağmen, selefinin yarım bıraktığı neo–liberal projeleri uygulamaya devam etti. Menem'e alternatif teşkil ettiği varsayılan bir hükümetin halk kitleleri aleyhine olan önlemleri uygulamaya devam etmesi, bu hükümetin grevler, kitle eylemleri, otoyolların kesilmesi ve diğer protesto eylemleri nedeniyle ateşle imtihan edileceği anlamına geliyordu.

Hem Şili'de hem de Arjantin'de, "solun merkezle ittifakı" biçiminde hayat bulan "yeni" üçüncü yol modeli, sosyal demokrasinin karakteristik bir özelliği olarak işçi sınıfının, bir zamanlar halk desteğini arkasına almaya çalışan sol kanat ile hükümetteki kilit noktaları tutan ve iktidarın gerçek temsilcileri gibi hareket eden sağ kanat arasında bölünmesinde somutlandı. Şili ve Arjantin'in sola, Meksika'nın ise sağa yönelmesine karşın, her üç ül-

kede de hükümet değişiklikleri neo–liberal uyum programlarının sürdürülmesine meşru bir zemin sağladı.

Latin Amerika solunun birbirine muhalif akımlarının yüzleşmesi, 1997 yılında Brezilya–Porto Alegre'de yapılan yedinci FSP konferansına bir kez daha damgasını vurdu. Bu, heterojen bir bölgesel topluluğa, kapitalizmin demokratikleştirilmesi tezleriyle uyumlu olacak ve bu tarihsel–sosyal oluşumun ufkunu bu "alternatif"le sınırlandıracak bir program platformunun dayatılmasının sonucuydu. Bu girişim, kendi iç çelişkileriyle de boğuşan ve somut öneriler sunamayan radikal solun protestosuyla engellendi. Bu çarpışmayı takiben 1998'de, bir kez daha Mexico City'de toplanan sekizinci konferans, görece sakin bir ortamda gerçekleşti ve konsensüsle anlaşmaya varma normunu bir kez daha hâkim norm haline getirdi.

George W. Bush'un birinci başkanlık dönemi boyunca solun seçim zaferlerine karşı artan emperyalist saldırganlık (2001–2005)

Bu kitap, George W. Bush'un ikinci başkanlık döneminin ilk yılının bitişinin hemen sonrasına denk gelen Şubat 2006 tarihinde tamamlanmıştı. Bu tarih, "Latin Amerika yüzyıllar arasında" diye tanımlamaya çalıştığımız geçiş sürecinde bir kesinti tarihi olarak düşünülebilir. Latin Amerika'da büyüyen toplumsal kesimlerin Bush'un sebatsız ve saldırgan politikalarını aktif bir biçimde reddetmesinin, bu analizi tamamlamak için Bush'un görev süresinin sona ermesini gerektirdiğini gösterdiği savunulabilir. Aslında ABD emperyalizminin Latin Amerika'ya yönelik politikalarında, George H. Bush'un göreve geldiği Ocak 1989 tarihinde başlayacak ve en azından oğlu George W. Bush'un görevden ayrılacağı Ocak 2009 tarihine kadar uzayabilecek bir dönemden bahsetmek yerinde olur. "En azından" diyoruz, zira bu dönemin daha da uzaması da ihtimal dâhilindedir.

Eğer ABD dış politikası üzerine yapılan çalışmalar bize bir şeyi gösteriyorsa, o da hangi parti ya da hükümetin görevde olduğundan bağımsız olarak, dış politikasında genel

hatları itibariyle büyük bir tutarlılığın olduğudur. Bush'un karşısında yer alan demokrat aday John Kerry'nin çekingen seçim kampanyasında buna bir kez daha tanık olduk. Bu nedenle, koşullar aynı kaldığı sürece, özellikle de bölge halkları Washington'u dış politikada değişiklik yapmaya zorlayıncaya kadar şimdiki emperyalist politikaların devam edeceğini söylemek yanlış olmaz. Bu düşünceleri yayınlamayı ertelemek için hiçbir neden yoktur, zaten bu çalışmayı yayınlamaktaki beklentilerden biri de, bu politikaların yenilgisini biraz daha erkene çekebilmektir.

Latin Amerika'nın yirminci ve yirmi birinci yüzyıllar arasındaki geçiş dönemine ilişkin tarihi, eğer Küba Devrimi ABD emperyalizminin ablukasına, tecridine ve tehditlerine karşı direnme yeteneğini ortaya koymamış olsaydı, oldukça farklı biçimde yazılırdı. Buna karşın biz bu kitapta, Küba halkının çok yönlü direnişine yer vermedik. Bunun nedeni çalışmamızın konusunun, sol hareketlerin ve halk hareketlerinin Küba'da olduğu gibi iktidarı alamadığı veya sağlamlaştıramadığı Latin Amerika ülkeleriyle sınırlı olmasıdır.

George W. Bush'un başkanlığının ilk yıllarına damgasını vuran olay, 11 Eylül 2001 tarihli tedhiş eylemiydi. Bush, bu olayları "terörizme karşı haçlı seferi" başlatmak ve "önleyici savaş" doktrinini meşrulaştırmak amacıyla manipüle etti. Bunlar, Afganistan ve Irak rejimlerinin askeri işgal yoluyla düşürülmesi ve İran, Suriye, Kuzey Kore ve Küba'ya yönelik tehditlerin arttırılması için öne sürülen gerekçelerdi. Bunlara ilave olarak ABD Başkanı, 11 Eylül saldırılarının yarattığı ortamdan, selefi Bill Clinton'un FTAA müzakerelerini ilerletme konusunda ABD Kongresi'nden destek almayı başaramamasının ardından durgunluk evresine giren Amerikalar arası sistemi yeniden canlandırmak için de yararlandı.

New York'taki ikiz kulelere ve Virginia'daki Pentagon binasına düzenlenen saldırılardan yalnızca birkaç saat sonra Lima'da toplanmış olan OAS, Demokratik Amerikalar Arası Sistem Yönetmeliği'ni (*Inter-American Democratic Charter*) onayladı.[122] Bu yönetmelik, örgüte ülkelerdeki gelişmele-

ri izleme, müdahil olma ve yaptırım uygulama konusunda daha geniş yetkiler verdi ve 1991 yılında kabul edilen Santiago Taahhüdü'ne son halini kazandırdı. Bush ayrıca, tercihli ticaret anlaşmaları yapmak için kongreden yetki almayı da başardı; diğer imzacı devletlere önerilebilecek hükümler konusunda sınırlamalar getirilse de bu sayede FTAA müzakerelerinin yeniden canlandırılması ve Şili'yle serbest ticaret anlaşması yapılması yönünde bir adım atılmış oldu. Ancak bu muzafferlik hali çok uzun sürmedi.

1990'lı yılların başında Doğu Avrupa sosyalist bloğunun dağılması ve Sovyetler Birliği'nin nihai krizi ile beraber bir zafer sarhoşluğu içine giren ve kendini kadir-i mutlak görür hale gelen ABD emperyalizmi, kıtasal tahakküm sisteminin yeniden inşası sürecinin bölge halkları tarafından durdurulmasının pek mümkün olmadığı, bu girişimin yenilgiye uğratılmayacağı konusunda kendinden emindi. Bu bağlam içinde ABD politikalarını oluşturan merkezler, FTAA'nın hayata geçirilmesini gizli bir gündemin müzakere edilmesi/empoze edilmesi süreci olarak görüyorlardı. Bu gizli gündem halkların tartışmasına açık olmadığı gibi, belli bakımlardan ulusal meclislerin de tartışmasına açık değildi, zira ulusal meclislerin aldığı kararlar da, Washington'un keyfi biçimde 2005 başı olarak belirlediği tarihten itibaren tüm Latin Amerika ve Karayip hükümetleri tarafından tek bir "paket" biçiminde alınmalıydı. Bu paket, 1970'lerin sonlarında başlatılan neo-liberal reform sürecinin iskeleti işlevini görecekti.

Kibirli zafer sarhoşluğu Washington'u, Latin Amerika'nın sol hareketlerinin ve halk hareketlerinin FTAA'ya karşı direnmek için taşıdığı kararlılığı ve bunu yapma yeteneğini görmezden gelmeye itti. Ancak bu yeni sömürgeci varlığın karşısında giderek büyüyen halk hareketi -yarıküre ölçeğinde yapılanmış ve koordinasyon mekanizmalarını oluşturmuş bir hareketti bu- Kasım 2003 tarihinde Miami'de toplanan Amerikalar maliye ve ekonomi bakanları toplantısında ABD'nin kendi planlarını dayatmasını engelleyerek bu güce ilk yenilgisini tattırdı.

Diğer yandan bu yenilgi bütünlüklü bir kapsamda olmadığı gibi kesin de değildi; zira aynı Miami toplantısı, tüm FTAA hükümlerini imzalamaya hazır olan ülkelerin bunu yapmasına izin verirken diğer ülkeleri ancak sınırlı düzeyde katkı sunabilir hale getiren bir alternatif müzakere şemasını benimsedi. 2006 yılı başı itibariyle bu strateji karmaşık sonuçlara neden olmuştu: bazı ülkeler ABD'yle ikili veya alt-bölgesel serbest ticaret anlaşmaları imzalarken, ötekiler bunu yapmamayı tercih ettiler. Diğer yandan en önemli gelişme, Bush'un Aralık 2005 tarihinde Arjantin-Mar Del Plata'da düzenlenen Amerikalar Zirvesi'nde FTAA müzakerelerini yeniden hayata geçirme girişiminin başarısızlığa uğraması oldu.

OAS Yönetmeliği'nde yapılan reformlar, FTAA müzakerelerinde olduğu gibi bir çıkmaza girildiğinin göstergeleriydi. Dahası, Evo Morales'in galibiyetini engellemek amacıyla Aralık 2005 tarihindeki Bolivya devlet başkanlığı seçimlerine müdahale edilmesi, yine René Prewal'in galibiyetini engellemek amacıyla Şubat 2006 tarihindeki Haiti devlet başkanlığı seçimlerine hile karıştırılması ve Venezuella'daki Bolivarcı devrimi tecrit etmek amacıyla yeni bir uluslararası kampanyanın başlatılması gibi gelişmelerden hareketle, bu yeniden yapılandırma çabalarının başarısızlığından söz etmeye başlamanın mümkün olduğunu düşünüyoruz.

ABD emperyalizmi tek kutuplu bir dünyada, Latin Amerika'da bir neo-liberal demokrasi modelini hayata geçirebileceğine inanıyordu. Bu model, ABD ve uluslararası kamuoyunda tepkilere neden olan askeri işgal, darbe ve askeri diktatörlük, seçim hilesi, siyasi cinayetler ve diğer geleneksel yöntemlere başvurmaksızın kendi çıkarlarını güvence altına almasını sağlayacaktı. Temel fikir, Latin Amerika ve Karayip devletlerini, emperyalist tahakküm sistemini doğrudan Washington'un şiddete dayalı veya "barışçıl" eylemlerle müdahalesine gerek kalmadan işletebilecek şekilde faaliyet yürütür bir konuma getirmekti. Bu fikrin bir başka yanı ise, her birinin "oyunu kurallarına göre oynama" sözü vermesi kaydıyla, hükümete gelmek için bir-

biriyle mücadele eden farklı siyasi hareketlerinin "önünün açılması"ydı. Oyunun uyulması gereken temel kuralları ise zenginliğin ulus–ötesi mali sermayeye aktarımı sürecinin kuralları, bir başka deyişle solun tarihsel hedefleri ve programları içinde yeri olan zenginliğin toplumsal dağıtımı politikalarının hayata geçirilmesinden vazgeçilmesiydi. Rejimlerin bu şekilde biçimlendirilmesi sürecinin temel dayanak noktalarından birisi, neo–liberal demokrasinin parametrelerini empoze etmek, bu parametrelerle daha fazla uyum sağlama ve ihlalleri cezalandırma gibi amaçlarla OAS Yönetmeliği'nin reforme edilmesiydi. Bugün var olan tabloya baktığımızda bu reform sürecinin durağanlık içine girdiğini, tükendiğini, hatta tamamen başarısız olduğunu söyleyebiliriz.

Tahakküm sisteminin reforme edilmesi sürecinde yaşanan durağanlığın göstergelerinden bir tanesi, ABD'nin 2005 tarihli OAS genel kurulunda örgüt yönetiminin bölge ülkelerindeki "demokratik işleyişi" izlemesi ve gerekli durumlarda cezai önlemler benimsemesi hakkına sahip olması yönündeki girişiminin başarısız olmasıydı. Aslında bu, daha ileride başka ülkelere yapılabilecek müdahalelere de örnek olacak şekilde, özellikle Venezuella'daki Hugo Chávez hükümetine saldırmak amacıyla tasarlanan yeni bir müdahale mekanizması oluşturma girişiminin başarısız olması anlamına geliyordu. Buna ilave olarak Bush yönetimi, OAS genel sekreterliği için önerdiği iki aday olan eski Salvador Devlet Başkanı Fransisco Flores ve Meksika Dışişleri Bakanı Luis Ernesto Derbez'den herhangi birinin seçilmesini empoze etmeyi başaramadı. Bu göreve getirilen kişi, Brezilya, Arjantin, Uruguay ve diğer ülkelerin desteğiyle, Şili İçişleri Bakanı José Miguel Inzulsa oldu.

Tıpkı ABD emperyalizminin FTAA müzakereleri sürecindeki başarısızlığı gibi, OAS yönetmeliğinin reforme edilmesi ve örgütün genel sekreterliği seçimleri sürecinde yaşanan yenilgi de "bütünlüklü" veya kesin değildi, ancak emperyalist tahakkümün ilerlemesini sınırlamayı başardı. OAS'nin "demokrasiyi koruma" mekanizması varlığını sürdürdü;

kısa süre önce kabul edilen tasarılar da, hükümetlerin bu mekanizmayı kendi ülkelerinde neo–liberal demokrasinin istikrarını tehdit eden halk hareketlerine karşı OAS'nin desteğini almada bir tür vasıta olarak kullanabileceklerini açıkça gösteriyordu. Aynı süreçte, kişisel niyetlerinin ne olduğundan bağımsız olarak – ki herhalde bu niyetler Flores ve Derbez'inkilerden farklıydı – José Miguel Inzulsa, son 15 yılda Yeni Dünya Düzeni'ne uyumlu hale gelecek şekilde yeniden yapılandırılan bir örgütün yöneticisi olarak görece küçük bir manevra alanına sahip olacaktı.

Burada, kıtasal tahakküm sisteminin siyasal reformasyonunun, ABD hükümetinin bundan böyle Latin Amerika'da gelişmekte olan halk hareketlerini yok edecek güce sahip olamaması anlamında bir yenilgisinden söz etmiyoruz; tüm bu süreçlerin halihazırda konsolide olmuş olduğunu da söylemiyoruz. Tarihin bu kısmı henüz yazılmayı beklemektedir. Başarısızlık, ABD hükümetinin, kendini kurtarmaya çalıştığı en kaba müdahale yöntemlerini yeniden kullanmak –yahut kullanmaya devam etmek– zorunda kalmasındadır.

İstisnaların kaideleri bozmadığını kabul ettiğimizde, Washington'un FSLN adayı Daniel Ortega'nın galibiyetini engellemek için Nikaragua'daki 1990, 1996 ve 2002 seçimlerine müdahale etmesi ve aynı şekilde FMLN başkan adayı Schafik Handal'ın seçim galibiyetini engellemek amacıyla 2004 Salvador seçimlerine müdahale etmesi "istisnalar" olarak görülebilir. Ancak 2001 yılından beri Venezuella'daki Bolivarcı devrime yönelik yoğun istikrarsızlaştırma girişimlerini de "istisna" diye nitelendirmek için biraz naif olmak gerekir. Şubat 2004 tarihinde Haiti Devlet Başkanı Jean–Bertrand Aristide'in zorla görevden alınıp Afrika'ya sürgün edilmesine "istisna" diyebilmek için ise politik bakımdan kör olmak gerekir. ABD'nin Evo Morales'in seçilmesini engellemek amacıyla 2005 Bolivya seçimlerine müdahale etmesi, René Preval'in zaferini engellemek için 2006 Şubat tarihli Haiti devlet başkanlığı seçimlerine hile karıştırılması ve Bush yönetiminin Hugo

Chávez hükümetini tecrit etmek amacıyla bir kez daha uluslararası bir kampanya başlatması gibi gelişmeleri üst üste koyduğumuzda, tüm bu girişimlerin belirlenmiş bir davranış kalıbının ürünü olduğundan hiçbir şüphemiz kalmayacaktır. Emperyalizm, müdahale politikalarının yerine "demokratik yönetilebilirlik" modelini geçirmeyi başaramamıştır ve geleneksel güç politikasına her geçen gün artan düzeyde başvurmaktadır.

Kıtasal tahakküm sisteminin yeniden yapılandırılmasında yaşanan başarısızlık, birbirini tamamlayan bir dizi etkenin sonucuydu. Bunların içinde öne çıkanlar, Latin Amerika'da halk mücadelelerinin ve direnişinin, grev, eylem, sokak ve otoyolların kesilmesi, *cacerolazos* de denilen tencere–tavalarla sokaklara çıkma, grev hatlarının kurulması gibi en geniş toplumsal protesto biçimlerini içine alacak şekilde büyümesi; halk hareketleri arasında ulusal ve bölgesel çapta ve dünya çapında dayanışma ağlarının kurulması; DTÖ, IMF, Dünya Bankası, OAS, Amerikalar Zirvesi ve emperyalist çıkarları temsil eden diğer kuruluşların toplantılarını hedef alan eylemler; sistematik bir yakınlaşma ve halk örgütlenmesi olarak Dünya Sosyal Forumu ve Amerikalar Sosyal Forumu'nun güçlendirilmesi ve nihayet hemen hemen tüm Latin Amerika ülkelerinde yerel ve ulusal çaptaki yasama, yürütme ve yargı organlarına sol adayların seçilmesiydi.

Bu halk mücadelesi ve direnişi, Brezilya'da Fernando Collor de Mello (1992), Venezuella'da Carlos Andrés Perez (1993), Ekvador'da Abdalá Bucaram (1997), Jamil Mahuad (2000) ve Lucio Gutiérrez (2005), Arjantin'de Fernando de la Rúa ve hemen arkasından gelen takipçiler (2001), Bolivya'da Gonzalo Sánchez de Lozada (2003) ve Carlos Mesa (2005) gibi devlet başkanlarının düşürülmesinde de etkili oldu.

Latin Amerika solunun seçimler düzeyindeki en büyük başarıları, Hugo Chávez'in (1998 ve 2001), Luiz Inácio Lula de Silva (2002), Tabaré Vázquez (2004) ve Evo Morales'in (2005) seçim zaferleri oldu. Buna ilave olarak sol, yalnızca birkaç örnek olarak belirtmek gerekirse, Porto Alegre, São

Paulo, Montevideo, Mexico City, Managua, San Salvador, Caracas ve Bogotá gibi kentler ile Río Grande do Sul, Santa Fé, Michoacán ve Estelí gibi bölge ve eyaletlerin yönetimini de ele geçirdi.

Evo Morales'in Bolivya devlet başkanı seçilmesiyle beraber, Chávez'in 1998 zaferinden itibaren Latin Amerika solunun dört lideri iktidara gelmiş oldu. Kapitalizmin krizinin, bu zaferlerin her birinin meydana geldiği süreçteki yoğunluk düzeyi, liderlerin politik yönelimleri ve mevcut tahakküm sistemine olan bakışları gibi faktörler göz önüne alındığında, ABD emperyalizminin Venezuella ve Bolivya hükümetlerini alt kıtaya 1991 yılından beri dayatılan tahakküm sistemiyle uyumsuz olarak değerlendirdiği görülecektir. Brezilya ve Uruguay'ın ise bu sistemin halen bir parçası olarak görüldüğü açık hale gelecektir.

Yüzyıllar arasındaki Latin Amerika'daki sol alternatiflere ilişkin değerlendirmelerimiz Venezuella'daki Bolivarcı devrimle başlamalıdır, zira bu devrim ilk defa bir halk adayının Latin Amerika'daki bir çağdaş seçim sürecindeki galibiyeti ve ABD emperyalizmiyle karşı karşıya gelişi anlamını taşımaktadır; ayrıca bu devrim yığınla istikrarsızlaştırma kampanyasını da alt etmeyi başarmıştır. Hugo Chávez başkanlık görevine Aralık 1998'de, burjuva demokratik kurumsallaşmanın parçalanma sürecinin orta yerinde geldi. Geleneksel partiler o denli zayıflamış ve gözden düşmüştü ki, emperyalizm ve yerli müttefikleri medyanın, patron örgütlerinin sarı sendikaların ve Katolik Kilisesi hiyerarşisinin kontrol altına alınması temelinde bir programı hayata geçirmek için üç yıldan fazla süren bir istikrarsızlaştırma çabası yürütmek zorunda kaldılar. Bu süre zarfında Beşinci Cumhuriyet Anayasası onaylandı, Chávez yeniden seçildi ve halk iktidarını genişleten bir dizi seçim gerçekleştirildi.

Venezuella'daki karşı devrimci saldırı, Bush'un ilk başkanlık döneminde zirve noktasına ulaştı. Başkan Chávez'i düşürmek amacıyla gerçekleştirilen girişimlerden en önemlileri, kendiliğinden gelişen bir kitle seferberliği sonucunda başarısız olan 11 Nisan 2002 tarihli darbe; özel sektörün

lokavtı ve Venezuella Petrol Şirketi PDVSA'nın sabote edilmesiyle eş zamanlı olarak gerçekleşen ulusal grev ve 15 Ağustos 2004 tarihinde gerçekleştirilen geri çağırma referandumuydu. Chávez'in iki milyondan fazla oy alarak bu referandumdan zaferle çıkmasından sonra Bolivarcı güçler, bir kez daha bölünmüş, güçten düşmüş ve kitleler nezdinde saygınlığını yitirmiş olan muhalefet güçleri karşısında inisiyatifi yeniden ele geçirdi. Halkın zaferi, Boivarcı güçlerin Zulia ve Nueva Esparta dışındaki tüm il yönetimlerini ve 337 belediyeden 270'ini kazandıkları 31 Ekim 2004 yerel seçimi zaferiyle de tescillendi.

İlk yıllarında anayasa, yasalar ve seçim sistemi üzerinde reform çalışmalarına odaklanan Chávez hükümeti, bu yeni koşullarda sosyal misyonunu yerine getirebilecek ve Venezuella halkının ezilen kesimleri için sağlık, eğitim ve diğer hakları güvence altına alacaktı. Aynı süreç içinde uluslar arası düzlemde, Amerikalar için Bolivarcı Alternatif (ALBA) diğer Latin Amerika ve Karayip ülkeleriyle dayanışma ve karşılıklı çıkar temelinde yeni bir işbirliği dönemi başlattı.

Chávez'in devlet başkanı seçilmesinden yedi yıldan biraz fazla zaman sonra, Bolivarcı devrimin sağlamlaştırılması hâlâ temel önceliklerden bir tanesi, zira düşmanlarının bu devrimi yok etme niyetlerinden vazgeçmeleri söz konusu değil ve gelişme halinde olan tüm halk yanlısı politikalara içkin olan yetersizlikler burada da mevcut. Bu anlamda düşünüldüğünde Aralık 2005 tarihli milletvekili seçimlerinin sonuçlarının kendi içinde bir çelişki taşıdığı söylenebilir. Bir taraftan muhalefet, Parlamento'da ancak birkaç sandalye kazanabileceğini düşünerek, seçimi boykot çağrısı yapmıştı – ki Venezuella'da seçimlere katılım oranları her zaman düşüktür – ve bunun sonucu hükümet koalisyonunun tüm sandalyeleri ele geçirmesi olmuştu. Diğer yandan yüzde 25'lik düşük katılım oranında muhalefetin etkisi ancak kısmi düzeyde olsa da bu durum, örgütlenme ve seferberlik bakımlarından seçim çalışmalarının güçlendirilmesi gerektiğini gösteriyordu.

Zira her ne kadar Chávez'in Aralık 2006'da bir kez daha seçilmesi herhangi bir şaibeyi gerektirmese de, katılımın düşüklüğü seçimleri gayrimeşru göstermeye çalışanların elinde bir koz anlamına geliyordu. Bu karalama kampanyası, ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın ve Bush yönetiminin diğer önde gelen isimlerinin Bolivarcı devrimi tecrit etmek amacıyla yeni bir saldırı başlattıkları zaman yeni bir boyuta ulaştı.

Chávez gibi sol kanat başkan adaylarının diğer Latin Amerika ülkelerinde başarılı olamayacağının düşünüldüğü bir anda Luiz Inácio Lula de Silva, Ekim 2002 tarihinde Brezilya devlet başkanı seçildi. Lula'nın başkanlık yarışına ilk girişinden 14 yıl sonra gelen bu zafer, Latin Amerika solunun mücadelesinde yeni bir aşamaya işaret ediyordu. Bu süre zarfında İşçi Partisi lideri, neredeyse siyasi kariyerini bitirecek olan üç yenilgiyi (1989, 1994 ve 1998) arka arkaya yaşamıştı. Ayrıca parti uzun süredir, bu yenilgileri merkez partilerle çok dar bir ittifak yapmaktan mı yoksa tam tersine çok geniş bir ittifak yapmaktan mı kaynaklandığı konusunda süre giden bir tartışmanın ağırlığını taşıyordu.

1 Ocak 2003 tarihinde Lula, Brezilya'yı ulus–ötesi mali sermayenin dayattığı engellerin çizdiği dar sınırlar içinde yönetme sorumluluğunu üstlendi. Lula ayrıca ulusal kongre içinde, düşündüğü yasal gündemleri kabul ettirmesini kolaylaştıracak çoğunluğa da sahip değildi. Bu nedenle yeni yönetimin ilk işlerinden biri, İşçi Partisi etrafında kurulan seçim ittifakına katılmayan merkez ve merkez sağ çizgideki siyasi güçlerin hükümet koalisyonuna dahil olması için müzakerelere başlamak oldu. Bu koalisyon stratejisi, iktidardaki ikinci dönemde ekonomik ve sosyal ilerleme sağlayabilecek artı–değer birikimi için öncelikle dış ekonomik dengelerdeki kırılganlığı azaltmak gerektiği düşüncesinden hareketle, uluslararası kredi kuruluşlarına verilen sözlerin yerine getirilmesi üzerine kuruluydu.

Lula hükümeti sosyal politikalarını, "Sıfır Açlık" ve "Aile Fonu" kredi programı gibi girişimler üzerinden, aşırı yoksullukla mücadele hedefine odakladı; bu ise Dünya

Bankası'nın konumlanışından daha ileri gitmeyen bir hedefti. Brezilya'daki halk kesimlerinin talepleri, ancak verilmiş olan mali taahhütleri tehlikeye atmayacak içerikte oldukları müddetçe karşılanabilirdi. Bu politika, beklentilerin şu veya bu düzeyde karşılanmadan bırakılması anlamına geliyordu; bu beklentiler ise, rasyonel görülsün veya görülmesin, kuruluşundan beri İşçi Partisi'nin toplumsal tabanını oluşturan kesimler tarafından dillendiriliyordu. Yeni hükümetin görevdeki üç yılını doldurmasından az bir zaman sonra, bu çelişkilerin sonuçları gözle görülür niteliktedir ve bu da Lula hükümetinin, Latin Amerika solunun ortaya koyduğu iddialar ve olasılıklar üzerine bir "durum çalışması" yapmasına neden olmuştur. Bu iddiaların en büyüğü ise, tahakküm sisteminin kurallarına riayet edilmesiyle solun tarihsel hedeflerinin gerçekleştirilmesinin aynı anda gerçekleşmesi mümkün olmayan iki çelişkili yönelim olduğu yönündedir.

Lula hükümetinin 2005'in ilk aylarından beri boğuştuğu kriz, neo-liberal demokrasinin koşulları altında kamusal alana girdiklerinde sol partileri rahatsız eden bir başka tehlikeyi de göstermektedir: "değerli yoldaş"ların, burjuvazinin iktidarını korumak için kullandıkları yöntemlerin aynılarını kullanmaktan kendilerini alıkoyamamaları. Krizi patlatan şey, hükümet ve İşçi Partisi yöneticilerinin Brezilya'da "Caja 2" diye bilinen, İşçi Partisi'nin ve diğer hükümet partilerinin giderlerini karşılamada kullanılan gizli bağışların alındığı bir mali sistemi uygulamakta olduğu yönünde bir suçlamanın yapılması oldu. Her ne kadar bu bir kişisel yolsuzluk vakası değilse de, İşçi Partisi'nin kuruluşundan beri taşıdığı ilkelerin ihlali söz konusuydu. Bu, mevcut merkez sol partilerin, mali sermayenin dayattığı statükonun kırılması yoluyla değilse de, en azından şeffaf ve etkili yönetim üzerinden "farkı gösterme" hedefine dayalı "asgari planını" dahi gölgeledi.

Uruguay'da Tabaré başkanlığındaki Geniş Cephe hükümeti de ikili bir sıkıştırmanın orta yerinde kalmıştır: bir yanda sol bir hükümetin seçilmesinin yarattığı beklentiler, diğer yanda ise bu tür beklentilerin karşılanmasını engel-

leyen ulus–ötesi tahakküm sistemi. Ekim 2004'teki seçim zaferinin ardından Yeni Cephe 1 Mart 2005 tarihinde göreve başladı; daha sonra tek bir siyasal koalisyonun kurulması amacıyla İlerici Mücadele ve Yeni Çoğunluk hareketleri Aralık 2005 tarihinde Yeni Cephe'ye katıldı ve hükümet Geniş Cephe adını aldı.

Sol, merkez sol ve merkez siyasi kuvvetleri kucaklayan Uruguay hükümeti, Meclis'te ve Senato'da çoğunluğu ele geçirmekle birlikte anayasal reformları hayata geçirecek çoğunluğu elde edemedi. Geniş Cephe (FA), Mayıs 2005 tarihli belediye seçimlerinde kendi zaferini sağlamlaştırdı ve yeni bir politik harita çizdi; ilk defa bu tarihte yalnızca Montevideo belediyesini kazanmakla kalmayıp – ki burayı üst üste dördüncü defa yüzde 60 oy oranıyla kazanıyordu – başka yedi bölgede daha yerel iktidarları ele geçirdi. Böylelikle ulusal hükümet ve başkent dışındaki yerel yönetimlerde 170 yıldan beri sağ partilerin sürdürdüğü denetim kırılmış oldu. Bugün FA, nüfusun yüzde 75'inin yaşadığı ve ülke zenginliklerinin yüzde 80'ini üreten bölgelerin yönetimini elinde bulundurmaktadır.

Brezilya'daki Lula hükümeti gibi Vázques hükümeti de, bunun ekonomik ve sosyal ilerlemede kullanılabilecek artı–değer yaratacağı düşüncesiyle dış borç yükümlülüklerine öncelik verdi ve hatta ön ödemeler yaptı. Bu önceliklerin belirlediği – ve çok da ihmal edilebilir olmayan – sınırlamalara rağmen FA, halk kesimlerinin taleplerine geçmişte benzeri olmayan bir düzeyde kulak kabarttı.

Bir kişi şu veya bu sol akımın hedeflerini, stratejisini ve taktiklerini belli bir düzeyde onaylayabilir veya onaylamayabilir. Ancak Brezilya İşçi Partisi veya Uruguay'daki Geniş Cephe gibi örnekler hakkında değerlendirmelerde bulunurken daha dikkatli ve ılımlı davranmak gerekir. Zira bunlar, içinde farklı ideolojik ve politik akımları barındıran çoğulcu siyasi yapılanmalardır ve bunların her biri partinin, hareketin veya koalisyonun uğruna mücadele ettiği kurtuluş projesine ilişkin kendi vizyonunu ve bu projenin hayata geçirilmesi için geliştirdiği kendi strateji ve taktiklerini savun-

maktadır. Buradan varabileceğimiz bir sonuç, bu örgütlerin veya benzer kuvvetlerin politik çizgileri veya somut eylemleri hakkında dışarıdan yapılan eleştiriler ne olursa olsun, bunların içinde zaten bu eleştirileri yapanlarla benzeri görüşleri savunan ve somut durumu da çok daha iyi bilen çok sayıda lider veya aktivistin var olduğudur. Akılda tutulması gereken en önemli şey ise, İşçi Partisi ve Geniş Cephe'nin bakir denebilecek bir alanda kendilerine yol açmaya çabaladıkları ve bu nedenle başarılarının da, hatalarının da, Latin Amerika solunun geri kalanına değerli deneyimler sunacağıdır.

Başkanlık seçimine katılan bir diğer sol aday, 2004'teki El Salvador seçimlerinde FMLN'nin adayı olan Schafik Jorge Handal'dı. Schafik, bu ülkede geçmişte hiçbir başkan adayının almadığı kadar yüksek bir oy almasına rağmen yenildi. Başka bir dizi faktörün yanında, bu yenilginin esas nedeni ABD emperyalizminin seçim sürecine yönelik müdahalesiydi; Washington'un özellikle para aktarımını kesme ve bu ülkede yaşayan Salvador kökenli kâğıtsız göçmenleri kitleler halinde sınır dışı etme tehditleri, devlet partisi olan ARENA'nın Handal'ın aldığından da daha fazla oy almasını sağladı. Bu emperyalist müdahale biçimi, 1990 senesinden bu yana Nikaragua'da yapılan tüm devlet başkanlığı seçimlerinde yaşananlara benzer bir biçimdi.

Brezilya'daki Lula ve Uruguay'daki Tabaré hükümetlerinin, Venezuella'yı emperyalizmle ve ulusal oligarşiyle mücadelede yalnız bırakacak şekilde mali sermayeyle iyi ilişkiler gözetmeye karar verdikleri süreçte, Aralık 2005 tarihinde yapılan Bolivya devlet başkanlığı seçimlerinde, ABD'nin müdahalesine rağmen galip çıkan aday Evo Morales oldu. Sosyalizme Doğru Hareketi'nin (MAS) adayı olan Evo'nun seçilmesi bir dizi nedenden ötürü daha önce benzeri olmayan bir durum anlamına geliyordu: Evo, Bolivya tarihindeki ilk – ve Meksika'daki Benito Juárez'den beri Latin Amerika'daki ilk – yerli kökenli başkandır; Bolivya'da devlet başkanlığına gelebilmiş ilk sol–halk hareketi lideridir ve ilk kez bir başkan adayı Anayasa'nın öngördüğü yüzde 50'nin üstü sınırını geçerek yüzde 53.7 oy almıştır ve böy-

lelikle Ulusal Kongre Evo'nun galibiyetini bozmak gibi bir olanak bulamamıştır.

Evo'nun zaferi, Ekim 2003 krizinin yarattığı etkiyi iyi değerlendirmiş olmasına bağlanabilir. Kriz döneminde başkan Gonzalo Sánchez de Lozada görevinden alınmış ve onun yerine gelen Carlos Mesa da elindeki olanakları değerlendirme yeteneğinden yoksun olduğunu ortaya koymuştu. Genel anlamıyla geleneksel siyasi kuvvetler halk hareketlerinin, ülkenin enerji kaynaklarının ulusallaştırılması ve bir Kurucu Meclis seçimine gidilmesi gibi taleplerine yanıt verme olanağından yoksundu. MAS ise bu koşullarda, yerli halkın çoğunluğundan ve Bolivya toplumsal piramidinin en altında yer alan kesimlerden aldığı desteğin yanı sıra, düşük maaşlar alan memurlar ile küçük işadamları ve esnaflardan oluşan alt–orta sınıflardan da oy almayı başardı.

Yeni Bolivya devlet başkanı, üç kategori altında toplayabileceğimiz bir dizi zor görevi üstlenmek durumunda kalacaktır. Bunlardan ilki arkasındaki halk kitlelerini seferber edebilecek bir siyasi kuvvet ve işlevli ve istikrarlı bir hükümet meydana getirmektir. Diğer ikisi ise seçim sürecinde doğan beklentilere karşılık vermek ve bunun doğal bir sonucu olarak ulus ötesi ve ulusal güç merkezlerinin yeni hükümetin halktan yana olan açılımlarına karşı ortaya koyacağı dirençle baş etmek ve emperyalizmin seçimlerden hemen sonra başlattığı istikrarsızlaştırma kampanyasını yenilgiye uğratmaktır. Bu bakımdan, geride bıraktığımız yıllarda Chávez'e karşı yürütülene benzer gerici bir saldırının Evo yönetimine karşı da gerçekleştirileceği öngörülebilir.

Her ne kadar diğer sol adayların seçim galibiyetleriyle aynı kategoride değerlendirmiyor olsak da, Arjantin'de Şubat 2003 tarihinde Néstor Kirchner'in ve Şili'de Ocak 2006 tarihinde Michelle Bachelet'nin işbaşına gelmesi de emperyalist tahakkümün "azami planını" bir düzeyde sekteye uğratmıştır. Bunların içinden Kirchner'in başarısının, FTAA da dahil olmak üzere Bush yönetiminin çeşitli politikalarını reddetmesinin, Bachelet'nin başarısının ise ikinci

turda komünistlerin aşırı sağ adayın kazanmasını engellemek için verdikleri oyların sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Genel bir anlamda söylemek gerekirse, özellikle 2002 Brezilya seçimlerinde Lula'nın ve Arjantin seçimlerinde Néstor Kirchner'in elde ettikleri seçim zaferleri sonrasında mevcut politik sistem gözden düşmüş ve bu sistemin kurumlarında iflas baş göstermiştir. Kirchner'in IMF ile onurlu müzakere politikasını benimsemesini ve solun ve halk hareketlerinin siyasi ve sosyal taleplerine kulak kabartmasını da (ekonomik talepler için aynısını söyleyemiyoruz) buraya eklemek gerekir. Bu, ulus–ötesi sermayenin ve *Criollo* oligarşisinin bu süreci baltalama girişimlerinden geri adım attığına işaret eder. Önceki süreçte bu kesimler, saldırılarını sürdürmek amacıyla Kirchner'in hükümetini zayıflatmaya çalışmakta ve böylelikle hükümeti Ortodoks neo–liberalizme itmeye veya bu politikanın dışında bir alternatif bulunmadığını göstermek için hükümeti istikrarsızlaştırmaya çalışmaktaydılar.

Kirchner hükümeti, halkın, bu hükümetin geride bırakılan dört yıl içinde ülkenin başına bela olan siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlarla baş edebilir olduğunu gösterdiğini düşünmesi sayesinde güç kazandı. Hükümetin gücünü nasıl arttırdığı, Ekim 2005 tarihindeki milletvekili seçimlerinde açıkça görüldü. Nitekim halk bu seçimlerde Ulusal Kongre'nin çoğunluğunu hükümet partisi üyelerinden seçtiği gibi, federal başkent ve Buenos Aires, Santa Fé ve Córdoba'nın da aralarında olduğu sekiz seçim bölgesinde de – ki bu bölgeler toplam nüfusun yüzde 75'ini barındırıyordu – tercihini onlardan yana yaptı.

2005 yılı boyunca Arjantin'in Washington'a daha fazla yaklaşmakta olduğu izlenimi veren, Bush yönetimiyle kararsız bir biçimde ilişkileri sürdürme politikasının izlendiği bir dönemden sonra, Başkan Kirchner'in Mar del Plata zirvesinde –ki bu zirve FTAA müzakerelerine yeniden başlama önerisine karşı açık bir karşı duruş anlamına geliyordu– Hugo Chávez, Lula ve Tabaré ile biraraya gelmesiyle, iki tarafın beklentileri arasındaki farklılıklar net biçimde görü-

lür hale geldi. Kirchner daha sonra çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalamak üzere Venezuella'ya gittiği zaman bu durum daha da belirginleşti. Kirchner, özelleştirme koşullarını ihlal eden ulus–ötesi şirketlere ve IMF'ye yönelik eleştirel tutumunu, heterodoks bir neo–liberal politikayla birleştirdi; kullandığı sosyal retorik ise IMF'ye olan borçların ödenmesine verilen önceliği ve kârları yurtdışına gönderebilme garantisini gizliyordu.

Latin Amerika hükümetlerinin merkezden sola kadar olan bu mevcut siyasi yelpazesine belki Meksika da dahil edilebilir. Nitekim Meksika'da Ocak 2006 tarihinde düzenlenen devlet başkanlığı seçimini kazanan kişi, Demokratik Devrim Partisi (PRD), Demokratik Uyum Partisi (PCD) ve İşçi Partisi'nin (PT) adayı olan Manuel López Obrador oldu. Obrador, bir başka deyişle sol, merkez sol ve merkez kesimleri kapsayan geniş ve heterojen bir yelpazenin adayıydı. Bir PRD lideri olarak, Mexico City belediye başkanı olduğu dönemde elde ettiği adanmış, dürüst, ciddi ve etkili yönetici imajı, popülarite kazanmasını sağladı. Obrador'un popülaritesini arttıran bir diğer şey ise, Başkan Fox ve PRI yönetiminin kendisini başkanlık yarışının dışında bırakmak amacıyla bir takım hayali suçlamalar üretme girişimi oldu; bu onu bir ulusal figür haline getirdi ve halktan kitlesel destek görmesini sağladı.

Şili Sosyalist Partisi (PSCh), Demokrasi Partisi (PPD) ve Radikal Sosyal Demokrat Parti'nin (PRSD), 1990 yılından beri Şili'yi yönetmekte olan "Demokrasi İçin Partiler Koalisyonu" içinde gerçekleştirdikleri ittifakın seçim performansı, Brezilya'daki Lula ve Uruguay'daki Tabaré hükümetlerinde olduğu türde bir sol, merkez sol ve merkez yelpaze ile aynı kefede değerlendirilemez, hatta Arjantin'de Kirchner hükümetinin oynadığı role benzer bir şekilde bir ilerici merkez olarak dahi görülemez. Bunu açıklığa kavuşturmak için Şili'nin, Meksika'dan sonra ABD'yle serbest ticaret anlaşması imzalayan ikinci ülke ve FTAA'nın aktif bir savunucusu olduğunu hatırlatmak yeterlidir. Bunu söylerken, Michelle Bachelet'nin seçilmesiyle Kongre'deki güç dengelerinin aşırı sağ kesimler aleyhine bozulmasının,

Şili'nin duruşunun daha da yozlaşmasını engelleyici bir faktör olduğu savunulabilir.

Sosyalist Bachelet'nin 15 Ocak 2006 tarihinde düzenlenen ikinci tur başkanlık seçimlerinde yüzde 52 oy alarak bu göreve seçilmesi, Koalisyon tarafından üst üste dördüncü kez hükümet kurulmasını sağladı. Diğer yandan yenilen aday Sebastian Piñera'yı destekleyen Şili İttifakı'nı oluşturan Bağımsız Demokratik Birlik (UDI) ve Ulusal Yenilenme (RN) hareketlerinin her ikisi de en serkeş sağ kanat hareketlerdi ve bu ittifakın aldığı yüzde 46'lık oy da hiç de hafife alınır türden değildi.

Seçmenlerine, siyasi ve ahlaki nedenlerle, Pinochet'nin sol güçlere karşı dayattığı iki aşamalı seçim sistemini ileride tasfiye etme sözü vererek ikinci turda Bachelet'ye oy verme çağrısında bulunan Komünist Parti de seçim sonuçlarında etkili oldu. Bachelet'nin zaferi, Senato ve Parlamento'nun alt kanadında Aralık 2005 seçimleri ve devlet başkanlığı yarışının ilk turu neticesinde oluşan güç dengesini bozdu ve Koalisyon'un aşırı sağ üzerinde ağırlık kazanmasını sağladı. Eş zamanlı olarak Koalisyon'un kendi içinde de, PSCh, PPD ve PRSD'den oluşan merkez sol ve merkez kanat, PDC'nin sağ kanadının aleyhine olacak şekilde ağırlık kazandı.

Panama'daki Martin Torrijos hükümeti, mevcut durumun geçmişteki örneklerden farklı olduğu bir vaka yarattı. 2004 yılında seçilen Torrijos'un General Omar Torrijos'un geleneğine göndermeler yapması ve iktidardaki Demokratik Devrimci Parti'nin (PRD) içindeki sol akımların varlığı, bu hükümetin merkez sol politikalar izleyeceği yönünde beklentiler yarattı. Ancak Torrijos hükümeti FTAA'nın başlıca savunucularından birisi oldu ve Panama City'yi de bunun merkez üssü haline getirmeye çalıştı. Diğer yandan Panama tarım kesiminin FTAA'ya karşı gösterdiği direnç ve ülke liderinin Küba'yla yeniden diplomatik ilişkiler kurmaya ve işbirliğini genişletmeye gösterdiği ilgi, Panama ve ABD arasındaki ilişkileri karmaşıklaştırdı.

Eski başkan Mireya Moscoso'nun, Panama'da Küba lideri Fidel Castro'ya suikast girişiminde bulunan Küba

kökenli dört terörist için af çıkarmasıyla kopma noktasına gelen Panama–Küba ilişkileri, 20 Ağustos 2005 tarihinde yeniden kuruldu. Bu aynı zamanda, daha önce de Punta del Este toplantısında OAS'nin dayatması sonucunda kopan ikili diplomatik ilişkilerin yeniden kurulduğu tarihin 21. yıldönümüydü. Diplomatik ilişkilerin o zaman ilk defa yeniden kurulmasını en fazla savunan kişilerden birisi, artık hayatta olmayan Omar Torrijos idi.

Her ne kadar bu kitapta yapılan çözümlemeler İngilizce, Fransızca ve Flemenkçe konuşulan Karayip ülkelerini kapsamasa da, son birkaç yıl içinde Haiti'de meydana gelen gelişmeleri görmezden gelmek mümkün değildir. Silahlı çetelerin yarattığı bir şiddet dalgasına tanıklık eden sert bir siyasi krizin orta yerinde, Şubat 2004 tarihinde, ABD özel kuvvetleri Haiti Başkanlık Sarayı'nı işgal ettiler, başkan Jean–Bertrand Aristide'i istifaya zorladılar ve bir Afrika ülkesine sürgüne gönderdiler. Haiti geçici hükümetinin ve BM barış gücünün yeni bir anayasal başkan ve yeni bir yasama için seçimleri organize etmesi tam iki yıl aldı. Organizasyon sorunları ve lojistik sorunlar bahanesiyle defalarca ertelenen seçimler, 7 Şubat 2006 tarihinde gerçekleştirildi.

Ulusal Seçim Konseyi'nin verdiği ilk rakamlara göre Aristide hükümetinin başbakanı ve eski devlet başkanlarından olan René Preval yüzde 60 civarında oy almış, en yakın rakibi ise yüzde 11'i biraz geçebilmişti. Buna karşın oy sayım kontrolleri gerçekleştirildikten sonra Preval'in oy oranı yüzde 50'nin altına "düştü"; bunun sonucunda yapılmak zorunda kalınan ikinci turda ise, ilk turda yenilen bütün adaylar ona karşı blok oluşturdu. Preval aleyhine gerçekleşen seçim hilesinin ayan beyan olması –ki başka hilelerin yanında, binlerce oy pusulasının çöp kutularına atıldığı televizyonlarda da görülmüştü– ve Preval destekçilerinin protestoları, Seçim Konseyi'nin, boş oyların her bir adayın aldığı oy oranlarıyla orantılı biçimde dağıtılması yönünde karar almasına neden oldu. Preval, bu kararın ardından oylarını yüzde 51'in biraz üzerine çıkartarak devlet başkanı seçildi.[123]

Haiti seçim sürecinin lojistiği, güvenliği ve şeffaflığından sorumlu olan BM Barış Gücü birliğinin bir Brezilyalı generalin komutasında olduğunu ve birlikteki askerlerin bir bölümünün, sol hükümetler tarafından yönetilen Brezilya ve Uruguay'dan, ilerici bir başkanın yönettiği Arjantin'den ve sol bir geçmişe dayanan bir hükümet tarafından yönetilen Şili'den olduklarını belirtmekte fayda var. Bush yönetimi ve Haiti'deki işbirlikçileri, ülkede askerleri bulunan sol veya ilerici hükümetleri de ister ihmalkârlık, ister görmezden gelme, isterse fiilen katılma yoluyla olsun seçim hilesinin bir parçası haline getirmede tereddüt etmedi.

Genel anlamıyla politik, ekonomik ve sosyal krizin yoğunlaşmasının basıncını yaşayan sağ eğilimli Latin Amerika hükümetleri içinde, talihi en iyi giden Kolombiya'daki Uribe yönetimi oldu. Kolombiya Anayasa Mahkemesi'nin, bir devlet başkanının ikinci defa seçilmesine izin veren kararı, "güçlü yönetici" imajı sayesinde, süregelen güvensizlik ve şiddet ortamından yorgun düşmüş olan halktan geniş destek bulan Uribe'nin ikinci başkanlık döneminin önünü açtı. Siyasi arenadaki bir diğer önemli gelişme, merkez sol eğilimli Bağımsız Demokratik Cephe (PDI) ile Demokratik Alternatif (AD) isimli iki koalisyonun, Alternatif Demokratik Cephe (PDA) adı verilen yeni bir seçim ittifakında birleşmesiydi. Her ne kadar PDA'nın 2006 Mayıs seçimlerindeki adayı kendini sarp bir mücadele yokuşunun başında bulsa da, yeni koalisyon, tüm sol, merkez sol ve merkez güçleri Uribe'nin başında olduğu aşırı sağ bloğa karşı bir araya getirmesi bakımından önemli bir işlev görüyordu.

Paradoksal olarak, Uribe'ye popülarite kazandıran ülkeyi "barışa götürme" sözüne rağmen, Demokratik Güvenlik Politikası isyan hareketlerini yok edemedi, ölümleri de azaltamadı. Uribe'nin politikasındaki belki de en büyük başarısızlık, "Vatansever Plan" adı verilen harekâtla 17 binden fazla asker FARC–EP üzerine sürüldüğü zaman yaşandı. Basın, hükümetin sözde başarısına genişçe yer ayırdı, ancak hükümet öldürülen, yaralanan veya yakalanan

gerilla sayısına ilişkin sayı veremedi ve bu nedenle sözde başarısını kamuoyu önünde kanıtlayamadı.

Uribe'nin ulusal ve uluslararası kamuoyundan en fazla tepki gören eylemlerinden biri, paramiliter kuvvetlerin affa tabi tutulmasını sağlayacak yasal dayanağı yaratan Adalet ve Barış Kanunu oldu. Bu paramiliter birliklerin içinde yer alan kişilerden bazıları, uyuşturucu ticaretine ve ayaklanma karşıtı harekâtlara katılmak yoluyla faaliyetlerini sürdürüyordu; bazıları ise artık gerek kalmadığı varsayılan faaliyetlerini bırakmıştı. Bizzat kendi liderlerinin yaptıkları açıklamalara göre paramiliter kuvvetler, Ulusal Kongre'de bulunan senatör ve milletvekillerinin yüzde 35'inin desteğine sahipti.

Uribe, Demokratik Güvenlik Politikası'nın ve paramiliter kuvvetlerin affedilmesinin yarattığı maliyeti dengelemek için iki önlem aldı. Bunlardan biri 2005 yılının Aralık ayının üçüncü haftasında, barış görüşmelerini başlatmanın ne derece mümkün olduğunu görmek için Havana'da ELN ile bir araya gelmek, diğeri ise İspanya, Fransa ve İsviçre'den oluşan bir Avrupa komisyonunun, FARC–EP tarafından önerilerin insani amaçlı tutsak değişimini somutlaştırma yönündeki önerisini, gerçekte buna yanaşmayacak olmakla birlikte kabul ediyormuş görüntüsü vermekti.

Güney Amerika'nın diğer bölgelerinde sağcı hükümetler Kolombiya'da olduğu türde olumlu koşullara sahip olamadılar. 2005 yılında Peru'da Alejandro Toledo hükümetine yönelik halk desteği dibe vururken sosyal protestolar da zirve noktasına ulaştı, ancak her ne kadar Nisan 2006 seçimlerinde krizle baş edebilecek bir koalisyonun meydana gelmesi umulsa da, hiçbir siyasi akım Toledo hükümetini alt etmeyi başaramadı. Bu seçimlere on ikisi sağ, dördü sol kanattan olmak üzere on altı başkan adayı katıldı. İlk turda hiçbir adayın yüzde 50 oy alamayacağı anlaşıldığında, adayların her biri ikinci tur için ittifak arayışlarına girdi. Adaylar pragmatik davranarak, sağ, merkez ve sol partiler arasında ittifak kurma ihtimalini de yadsımamışlardı.

Ekvador'da, tıpkı Abdalá Bucaram ve Jamil Mahuad yönetimlerinin gidişinde olduğu gibi, Nisan 2005 tarihinde Lucio Gutiérrez yönetiminin düşmesi de sadece neo–liberal politikaların ve ABD emperyalizmine bağlılığın yenilenmesi sonucunu getirdi; değişen tek şey bu politikaların bundan böyle yeni başkan Alfredo Palacio aracılığıyla uygulanacak olmasıydı. Ancak özgün bir durum olarak, Gutiérrez'i istifa etmek zorunda bırakan seferberlik siyasi partiler, sendikalar veya yerli hareketleri tarafından değil, Şubat ayından itibaren binlerce kişinin katıldığı protesto eylemleriyle başkanın istifasını isteyen Quitolu orta ve üst sınıflar tarafından yaratılmıştı.

ABD emperyalizminin kendine en fazla tabi kıldığı bölge olan Orta Amerika, doğal felaketlerle baş edebilecek çevre koruma ve sivil savunma politikalarının yokluğu nedeniyle mahvolmanın eşiğindeydi. Sellerin ve heyelanların birbiri ardınca yaşandığı bir dönemin orta yerinde, 10 Ekim 2005 günü El Salvador FMLN'nin 25. kuruluş yıldönümü kutlandı. FMLN, 2004 başkanlık seçimi yenilgisinden sonra dikkatini 2006 Meclis ve belediye seçimlerine yöneltmişti ve ayrılmalar nedeniyle Meclis'te kaybettiği sandalyeleri ve belediyeleri yeniden kazanmayı, hatta arttırmayı umuyordu. FMLN ulusal yönetiminin bir üyesi ve Meclis grubu başkanı olan Schafik Jorge Handal, Evo Morales'in yemin törenine katılmak üzere gittiği Bolivya'dan dönerken, Ocak 2006 tarihinde yaşamını yitirdi. Onun ölümü, yalnızca El Salvador solu için değil, bütün Latin Amerika, hatta bütün dünya için doldurulamaz bir boşluk anlamına geliyordu.

Nikaragua'da, 1990, 1996 ve 2002'deki kötüye giden deneyimlerin ardından FSLN genel sekreteri Daniel Ortega Saavedra, Kasım 2006 seçimlerine yönelik dördüncü başkanlık kampanyasını başlatmaya hazırlandı. Ortega ile birlikte en yüksek şansa sahip olan aday, ABD yönetiminin önceki üç seçimde başarılı bir şekilde hayata geçirdiği "FSLN'ye Karşı Herkes" ittifakının başına geçmesini istediği favorisi liberal anayasacı Eduardo Montealegre idi. Med-

yanın ve seçmenlerin dikkatini çeken adayların arasında, Sandinist devrimin Şubat 1990'daki yenilgisinden bu yana geçen 15 yıl içinde FSLN'den ayrışan dağılmış kuvvetleri bir araya getirmeye çalışan, eski Managua belediye başkanı Herty Lewites da bulunuyordu.

Bu bölümü bitirirken FSP'nin şu anki durumundan da söz edelim. FSP'nin 12. Konferansı, Ocak 2005 tarihinde Brezilya'da, örgütün doğduğu şehirde ve emperyalizmin Latin Amerika'daki nüfuzunu genişletme ve derinleştirme çabalarıyla yabancı tahakkümüne direnen sol hareketler ve halk hareketlerinin karmaşık bir biçimde karşılıklı bir etkileşim içinde bulunduğu bir sürecin orta yerinde gerçekleşti. Geride bırakılan 15 yılın deneyimlerinden hareketle söylemek gerekirse FSP, Latin Amerika solunun yirminci yüzyılın son ve yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında yaşadığı dönüşümün en aşikâr ve en kapsamlı ifadesi oldu.

FSP bugün, kendi kimliğinin tanımlandığı karmaşık bir safhaya doğru geçiyor. Bu bölgesel gruplaşmanın içinde yer alan siyasi partilerin ve hareketlerin bundan 15 yıl önce ancak hayal edebilecekleri türden strateji ve taktikleri uygulamaya koydukları ölçüde, FSP içindeki politik ve ideolojik tartışmalar yoğunlaştı. Bugün FSP'nin işlevini ne kadar daha sürdüreceğini kimsenin bilmediği söylenebilir, zira halk mücadelesinin kaydettiği büyük ilerleme, sol siyasi partilerin ve hareketlerin birbirleriyle olan ilişkilenişlerinde kullandıkları biçim ve yöntemlerin sürekli bir değişimini gerektirmektedir. Bu değişim, FSP'nin yenilenmesi veya yerini başka oluşumların alması biçiminde tezahür edebilir. Ancak her durumda, FSP'nin Latin Amerika ve Karayip halklarının birbirleriyle ve dünyanın diğer bölgeleriyle olan dayanışmasına, işbirliğine ve aralarında yürüttükleri tartışmalara sunduğu katkı, daha şimdiden tarihe çok değerli bir sayfa kazandırmıştır.

İKİ YÜZYILINA ARASINDA LATİN AMERİKA

Latin Amerika'da 1989–2005 yılları arasında meydana gelen başlıca gelişmelerin çözümlenmesi, birbirine bağlı dört geri dönüşsüz süreci anlayabilmemizi sağlayacaktır: Birinci olarak bölgenin, nitelik olarak tek kutuplu dönemden daha fazla gelişmiş olan dünya ve kıta çapındaki bir tahakküm sistemine tabi hale gelmesi; ikinci olarak Latin Amerika ulus–devletlerinin bu yeni tahakküm sistemi içinde kendi üzerine düşen fonksiyonları yerine getirememesinden kaynaklanan politik, ekonomik ve siyasi kriz; üçüncü olarak neo–liberalizm karşıtı halk hareketlerinin yükselişi, dördüncü olarak da sol siyasi partilerin, hareketlerin ve koalisyonların mevcut koşullara kendilerini uyarlamak amacıyla strateji ve taktiklerini yeniden formüle etmeleri.

Nitelik bakımından daha ileri düzeyde bir tahakküm biçimi

ABD emperyalizmi, Washington'da düzenlenen 1889–1890 Uluslararası Amerikan Konferansı'ndan bir yüzyılı aşkın bir zaman sonra, "gençlik rüyasını" hayata geçirebilecek, bir başka deyişle Latin Amerika'ya yönelik politik, ekonomik, askeri ve ideolojik bir tahakküm sistemini kurumsallaştırabilecek bir noktaya geldi. Bu vizyonun temelinde, Latin Amerika'nın yönetici siyasi kuvvetlerinin ve onların temsil ettiği sosyal kesimlerin, bizzat kendilerini tahakküm altına sokacak prensipleri, kısmen kendilerine dayatılması sonucu, kısmen de gönüllü suç ortaklığıyla kabul etmesi yatıyordu.

Amerikalar arası sistem artık tek başına OAS'den ve Rio Sözleşmesi, Amerikalar Arası Savunma Kurulu ve Amerikalar Arası Kalkınma Bankası (IDB) gibi diğer mekanizmalardan ibaret değil, hatta bunlar birincil önemde dahi değil. Bu eskimiş yapının üzerinde bugün, Amerikalar Zirvesi, bu "şemsiye" altında dayatma–müzakere yöntemiyle hayata geçirilen bakanlık toplantıları ve bölgesel ve tematik toplantılar, ABD hükümetinin diğer hükümetlerin davranışlarını "değerlendirdiği" "belgelendirme" süreçleri, ticaret anlaşmaları ve askeri ve sivil yardım temelinde oluşturulan koşullar ve diğer doğrudan veya dolaylı baskı araçları bulunuyor. Ancak hepsi bu değil. Tüm kurumlar ve kuruluşlar, ABD'nin katılıp katılmamasından, 1991'den önce veya sonra hayata geçirilmiş olmalarından ve Amerikalar arası sistemin parçası olup olmamalarından bağımsız olarak tüm bölgesel, alt–bölgesel ve ikili anlaşmalar ve mekanizmalar, "temsili demokrasi", "insan hakları" ve "piyasa ekonomisi" terimleri üzerine kurulu yeni ulus–ötesi tahakküm sisteminin temellerini teşkil ediyor.

Yeni emperyalist kıtasal tahakküm sistemi, kendi içinde çelişkilerden azade olmamasına ve direnişle karşılaşmasına rağmen, temel görevi olan Latin Amerika'nın bağımsızlığına, egemenliğine ve kendi kaderini tayin hakkına el koyma rolünü hayata geçirmeyi başarıyor. Bu sistem, ilerici reform veya bir devrimci durum olasılıklarını bertaraf edecek şekilde bölgenin tüm gözeneklerine nüfuz ediyor. Ancak bu tahakküm sistemi, gerçekte bir ayağı çamura saplanmış bir dev.

Latin Amerika'da kapitalizmin krizinin ağırlaşması

Mevcut tahakküm sisteminin temel amacı, asgari düzeyde üretici yatırım akışıyla beraber zenginliğin Latin Amerika'dan emperyalist iktidar merkezlerine, özel olarak da ABD'ye aktarılmasını güvence altına alacak politik, ekonomik ve sosyal koşulları yaratmaktır. Söz konusu olan, yeni zenginlik kaynakları yaratmak yerine var olan zengin-

liklere el koyan ve bunları talan eden bir süreçtir. Bugüne kadar bölgede üretilen zenginliklerin toplumsal ihtiyaçları karşılamak için zaten yetersiz olduğunu ve buna ilave olarak yeryüzünde zenginliğin en adaletsiz biçimde dağıtıldığı yerin de Latin Amerika olduğunu göz önüne aldığımızda, yaşanmakta olan sürecin yarattığı sonucun Latin Amerika kapitalizminin daha da ağırlaşması ve sosyal çelişkileri yoğunlaştırıp genişletmesi olduğunu anlayabiliriz. Süreç bu çelişkileri yoğunlaşmaktadır, çünkü geçmişte verdiği açıklar her zaman istikrarsızlık nedeni olmuş olan kaynakların dışarıya aktarımını arttırmaktadır. Çelişkileri aynı zamanda genişletmektedir, zira yalnızca geleneksel olarak yoksunlaştırılmış toplumsal kesimleri değil, *Criollo* burjuvaziyi ve geçmişte hâkim toplumsal bloğun parçası olan, ancak gün geçtikçe kendi içinde kutuplaşan, parçalanan ve küçülen orta sınıfları da etkilemektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında, yeni tahakküm sisteminin temellerinin, emperyalizmin ulus–ötesi sermaye birikimi döngüsüne dahil ettiği Latin Amerika teknokrat elitleri ile ekonominin büyük yedeklerinin dikey ve tekelci tarzda ulus–ötesi entegrasyonu üzerine kurulu olduğu görülür. Buradan varılabilecek bir sonuç, ekonominin "büyük yedeklerinin" (petrol ve diğer doğal kaynaklar, mali ve ticari sektörler ve hizmet sektörü, *maquiladoras* ve diğerleri) ve ulus–ötesi mali sermayenin yerel ortakları ve onların beyaz yakalı çalışanları da dahil olmak üzere elitlerin, ulusun geri kalanından izole olmakta olduğudur. Köklerinden kopmuş olan bu elitler Latin Amerikalılar gibi yaşamamakta, onlar gibi düşünmemekte, hissetmemekte ve acı çekmemekte, bölgedeki siyasi iktidarların iplerini ellerinde tutmakta ve bunları, her ne kadar belli sınırlar içinde olsa da, ulus–ötesi şirketlerin emriyle yapmaktadırlar. Bu kopuşma hali, Latin Amerika cumhuriyetlerinin kalkınmacı dönemde meydana getirdikleri ve korudukları dengenin – istikrarsız ve kısa vadeli de olsa yine de bir denge söz konusuydu – üzerine kurulu olduğu siyasi ittifaklar sistemini ve toplumsal yapıyı yok etmektedir.

Mülkiyetin, üretimin ve siyasi iktidarın tek elde toplanması, Latin Amerika ulus–devletlerinin emperyalist tahakküm sistem içindeki üç temel işlevini yitirmesi gibi istenmeyen (ya da en azından şimdilik engellemeyen) bir sonuca yol açtı. Bu temel işlevler, ekonomik, politik ve sosyal bakımdan maliyeti ne olursa olsun mümkün olduğunca yüksek meblağlarda zenginliğin deniz aşırı transferi, politik ve ekonomik iktidarın hâkim ulusal kesimler arasında sürekli yeniden dağılımı, halk kitlelerinin daha kolay denetlenmesi ve baskı altına alınması amacıyla, bazı yönetilen toplumsal örgütlerin (bazı sendikalar, köylü, mahalle ve kadın örgütleri ve seçimlere yönelik örgütlenmeler) yöneticilerinin belirlenmesiydi. Bu işlevlerden ilkinin, diğer ikisinin gerçekleştirilmesini engellediği herhalde açıktır.

Latin Amerika devletleri, elitler içerisindeki çelişkileri çözümlemek amacıyla politik ve ekonomik iktidarın yeniden dağılımını da hayata geçirememektedir. Zira bizatihi elitler, ulus–ötesi mali sermayeye tahsis edilen finans, hizmet ve ticaret sektörleriyle kalkınmacılık döneminden kalan ve bugün "yok olma tehlikesi bulunan türler" arasında yer alan, yurtiçi pazara yönelik üretici sektörler arasında taraflaşmışlardır. Devlet aynı zamanda geçmişte orta sınıfların sahip olduğu statüyü de koruyamamaktadır ve kalkınmacı dönemde kamu hizmetlerinden en fazla yararlanan kesimler olan orta sınıfların yerini, ulus–ötesi tekellerin istihdam ettiği, bir parçası olduklarını düşündükleri Kuzey'in yaşam biçimini ve ideolojisini yeniden üreten teknokratlar almaktadır. Devlet, halk kesimlerini toplumsal örgütlenmeler üzerinden yönetme ve yönlendirme becerisini ise tümden kaybetmiştir; zira emekçi sınıflar içinde işsizlerin, eksik istihdam edilen kesimlerin ve enformel sektörde çalışanların ağırlığı artmakta, küçük çiftçilerin yerlerini de topraksız köylüler almaktadır.

Toplumsal mücadelelerdeki yükseliş

"Küreselleşme" ve "bilimsel teknolojik devrim" insanlık tarihinde bir kilometre taşını ifade eden yeni olgular değil, gerçekte kendi tarihsel gelişimlerinin sonucu olan olgular-

dır; aynı şekilde çağdaş kapitalist tahakküme ve sömürüye karşı mücadele eden bireyler ve gruplar da "yeni özneler" veya "yeni toplumsal aktörler" değildir. Hatırlamamız gerekir ki ne Amerika kıtası yerlileri, ne Afrika kökenliler ne de kadınlar yeryüzünde "yeni"dir.

Amerikan yerli halklarının bin yıllık bir geçmişi bulunmaktadır ve 500 yılı aşkın bir süre boyunca tahakküme, sömürüye ve etnik baskıya karşı direnmişlerdir. Fetih ve sömürgeleştirme dönemi boyunca, Afrika'dan getirilmiş köleler de aynısını yapmışlardır. Bu kesimler, tarih kitabına şanlı sayfalar eklemişlerdir; Haiti devrimi de bunlardan bir tanesidir. Bu mücadele Latin Amerika ve Karayipler'deki ilk bağımsız cumhuriyetin kurulmasını sağladığı gibi, Batı yarımkürede köleliğin ilk kaldırıldığı ülke de aynı mücadele sonucunda yine Haiti olmuştur. Benzeri bir olgu, tarihi işçi ve sosyalist hareketi kadar eski olan feminist hareket için de geçerlidir. Bu üç hareketin – kadın hareketi, işçi hareketi ve sosyalist hareketin – tohumları, Latin Amerika'ya modern kapitalist sanayinin gelişim döneminde Avrupa'dan göç eden kişiler tarafından taşınmıştır. Topraksızlar, evsizler ve sosyal dışlamanın ve zenginliğin tek elde toplanmasının başka görüngülerine karşı mücadele eden diğer kesimler, kalıcı olarak marjinalize olmuş gruplardır. Yeni öznelerden veya yeni toplumsal aktörlerden söz edebileceğimiz tek yer, çevrenin tahrip edilmesi veya askeri diktatörlüklerin gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri gibi, daha yeni sorunlara karşı mücadele yürütülen alanlardır.

Yeni toplumsal hareketlerin doğuşuyla birlikte elbette yeni bir şeyler meydana geldi. Bugün itibariyle Latin Amerika'da yeni türde toplumsal hareketlerin – işçi, köylü, topraksız, evsiz, yerli, siyah, kadın, çevreci hareketlerinin, insan hakları savunucusu hareketlerin ve öteki hareketlerin – varlığından, gelişiminden ve güçlenmesinden söz edebiliriz. Nitekim bu hareketlerin amaçları, bileşimleri, örgütsel ifade biçimleri ve başka bir dizi özellikleri, kapitalist tahakkümün ve sömürünün yeni biçimlerine karşı bir yanıt niteliği teşkil etmektedir. Bu hareketler, ezici bir

çoğunlukla, bugün yeni hareketler içinde örgütlenmiş tarihsel sosyal özneler ve aktörlerdir.

Elbette, ulus–ötesileşmenin ve ulusal varlıkların yok edilmesinin en ileri düzeyde hâkimiyet kurduğu bir dünyada Latin Amerikalı halk hareketleri, Kuzey de dahil olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde benzeri mücadeleler yürüten kesimlerle ortak noktalara sahiptir. Bununla birlikte, başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki deneyimleri mekanik bir biçimde Latin Amerika'ya aynen uyarlamaya çalışmak, sıklıkla yapılan bir hatadır. Latin Amerika'daki halk hareketleri yelpazesinin bütün unsurlarını birbirine bağlayan şey, diğer bölgeler için söylendiği üzere "post–materyalizm" değil, yoksulluktur.[124]

Latin Amerika'da halk hareketleri, 1964–1990 döneminde tartışmasız bir önderlik rolü oynadılar, zira askeri diktatörlüklerin uygulamaya başladıkları baskı karşısında toplumsal mücadeleler için bir nebze de olsa alan açmayı başarmışlardı; aynı dönemeçte sol siyasi partiler ve hareketler ise halen ağır baskı altındaydı ve bu baskı koşullarında büyük ölçüde güçte düştüler, hatta yok olmanın eşiğine geldiler. 1980'ler ve 1990'lar arasındaki dönemde Latin Amerika'da, neo–liberalizm akıntısına karşı kürek çeken yeni halk hareketleri doğdu. Bu hareketler bir yanıyla, politik deneyimleri içerisinde düş kırıklığına uğramış ya da yapısal dönüşümün imkânsız olduğu varsayımı nedeniyle farklı yerlere dağılmış çok sayıda solcu lider ve aktivist için sığınak işlevi görürken, diğer yandan genç savaşçılar kuşağı için kaynaşma, eğitim, örgütlenme ve seferberlik alanı olma gibi bir işlev de gördü. Brezilya, Meksika ve Uruguay gibi ülkelerde bu yeni halk hareketleri, sosyal protesto ile seçim mücadelesini birleştirme konusundaki tarihsel deneyimi yeni koşullara uyarlamaya çalışan, yükselişteki parti ve politik hareketlerin temel bir bileşeni oldu. Burada, Brezilya İşçi Partisi gibi önemli bir partinin başlangıçtaki büyümesini sağlayan şeyin de yeni toplumsal hareketler olduğunun altı çizilmelidir.

Latin Amerika'daki halk hareketlerinin mücadelesi, Doğu Avrupa sosyalizminin nihai krizinin yarattığı en karmaşık anlarda dahi gerileme içine girmedi. Diğer yandan aynı süreçte yeni bir kapitalist saldırı başlamıştı ve bu saldırı halk hareketlerini en genel anlamıyla savunma pozisyonuna itti. Bunun nedeni ise, neo-liberal yeniden yapılanmanın zenginliğin yeniden dağılımındaki eski "fazlalıkların" hesabını görmesinin kaçınılmaz olduğu ve zaten zenginliğin tek elde toplanmasının, daha ilerideki paylaşım için zorunlu ön koşul olduğu yönündeki düşüncenin hâkim hale gelmesiydi. Kapitalizmin yerine daha ileri bir toplum biçimini geçirmenin imkânsızlığının ötesinde, "dinamik" bir unsur olarak eşitsizliğin belirlediği bir modelin dışında herhangi bir ekonomik modeli inşa etmenin dahi imkânsız olduğu fikri giderek ağır bastı. Kuşkusuz bu fikir, gündelik talepler uğruna yürütülenler de dahil olmak üzere her tür sınıf mücadelesi fikrini reddediyordu. Bu ideolojik bariyerde ilk gedikleri açan gelişmeler, Ocak 1994 tarihinde Chiapas'da başlayan Zapatist ayaklanması ve aynı yılın Aralık ayında Meksika'da baş gösteren mali kriz oldu. Bu andan itibaren Latin Amerika'da halk hareketlerinde bir yükseliş başlayacaktı.

En az dört nedenden ötürü, halk hareketlerinin oynadığı aktif rolün, neo-liberal demokrasinin mevcut aşamasında genişleyeceğini düşünebiliriz. Bu dört nedenden ilki bu hareketlerin kendi çizgisini çizmiş olması ve kendi varlık nedenlerine sahip olmasıdır. İkincisi sosyo-ekonomik krizin belirgin biçimde ağırlaşması, üçüncüsü neo-liberal birikimin işçiler arasındaki rekabeti arttırarak geleneksel işçi hareketini ve toplumsal mücadelelerin diğer geleneksel örgütlenme biçimlerini zayıflatması, dördüncüsü ise siyasal sistemin partilerin burjuva devlet ile toplum arasındaki aracı rolünü, geçmişte olduğu haliyle sınırlı biçimde de olsa oynayamayacak hale getirmesidir.

Son birkaç yıldan beri Latin Amerika halk hareketleri neo-liberal hükümetleri alaşağı edebilir hale geldi. Daha önce de sözünü ettiğimiz Brezilya'daki Fernando Collor de Mello, Venezuella'daki Carlos Andrés Pérez,

Ekvador'daki Abdalá Bucaram, Jamil Mahuad ve Lucio Guttiérrez, Arjantin'de Fernando de la Rúa ve takipçileri ve Bolivya'daki Gonzalo Sánchez de Lozada ve Carlos Meza örnekleri, bu durumun göstergeleridir. Bununla birlikte bu örneklerin hiçbiri, neo–liberal rejimin düşmesi ve yerine bir halk hükümetinin kurulmasıyla sonuçlanmadı. Krizin, halk kesimlerinin temsilcisi olan başkanlık adaylarının seçimleri kazanmasına olanak verdiği ve sol liderlerin politik kazanımlar elde edebildiği örnekler, Venezuella, Brezilya ve Bolivya ile sınırlı kaldı. Bu doğrultuda Chávez, Pérez'in iktidardan göz alıcı biçimde düşüşüyle beş yıllığına başkanlığı ele geçirdi; Lula, Collor'un düşüşüyle üçüncü başkanlık seçiminde Brezilya'da iktidara geldi ve Bolivya'da Evo Morales, Mesa'nın istifasından altı ay sonra seçimleri kazandı. Bunlar, çıkarlarını temsil ettikleri halk hareketlerinin gücünü birleştirmeyi ve bir seçim zaferine kanalize etmeyi başarmış liderlerin imza attığı üç politik zafer oldu.

Latin Amerika'da halk hareketleri ve sol siyasi hareketler arasındaki karmaşık ilişkiler, biri dizi faktörün belirlenimi altındadır: halk hareketlerinin çeşitliliği ve heterojen yapısı; bunlardan çoğunun tek bir amaç etrafında örgütlenmeleri veya belli bir amaca ağırlık vermeleri; sol partilerin ve hareketlerin burjuvaziden, Gramsci'nin sözünü ettiği türden bir "mücadele alanı" içerisinde somut ödünler elde etme konusundaki yeteneğini giderek kaybetmesi; emperyalizmin devrimci toplumsal özneler arasında bölünme yaratmak amacıyla güttüğü çabalar neticesinde "politika" ve "siyasi partiler" kavramlarının reddedilir hale gelmesi; halk hareketlerinin, çeşitli sol siyasi parti ve cephenin kısa vadeli hedefleri temelinde manipüle edilmesinin neden olduğu travma ve solun bazı kesimlerinin, söylemde değilse de pratikte neo–liberal statüko sınırları içinde kalacak şekilde seçim başarısını bir amaç edinmeleri...

Sol siyasi alternatifler

Küba Devrimi'nin zaferiyle birlikte, Latin Amerika'daki mücadele biçimleri üzerine sürdürülen tartışma, özellikle de

Küba'da başarılı olan silahlı mücadeleyi destekleyen kesimler ile hem sosyal demokrat, hem de bazı sosyalist ve komünist partileri kapsayan geleneksel sol siyasi partilerin savunduğu seçimlere katılım yanlıları arasındaki tartışma yeniden canlandı. Daha önceki bölümlerde, ABD emperyalizminin ve yerel müttefiklerinin 1964–1990 döneminde ayaklanma ve devrim karşıtı bir saldırıyı nasıl hayata geçirdiği hakkında genel bir tablo çizmiştik. Bu saldırı, halk mücadelesinin biçimleri bakımından hiçbir ayrım yapmıyordu. Baskı, hem sol siyasi partileri, hem de devrimci politik–askeri hareketlere yönelikti. Emperyalizm'in Şili'de 1973'de anayasal Halk Birliği hükümetini devirmesi, 1984'te Grenada'yı ve 1989'da Panama'yı işgal etmesi ve 1990'da Sandinist devrimi yok etmesi, aynı hırsla yapılmıştı.

Küba Devrimi'nden 1979'daki Grenada ve Nikaragua devrimlerinin gerçekleştiği tarihe kadar 20 yıl geçti. Grenada deneyimi, ABD'nin Başbakan Maurice Bishop'un öldürüldüğü komplosu yoluyla askeri işgali gerçekleştirmesini kolaylaştırdı ve bu işgal için gerekli bahaneyi yarattı. Nikaragua devrimi ise, düşük yoğunluklu savaş, Sovyet desteğinin azalması ve bizzat Sandinist önderliğin hataları gibi nedenlerin sonucunda Şubat 1990 seçimleriyle yenilgiye uğradı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Küba, geçmişte hiç olmadığı kadar büyük bir tecritle karşı karşıya kaldı. Bu, 1959'la başlayan devrimci mücadeleler döneminin sonuna işaret ediyordu ve her şeyden önce Latin Amerika'da bir devrimci durumun mevcut olup olmadığı sorusu üzerinden yürüyen, mücadele biçimleri tartışmasına da bir nokta koydu.

Silahlı mücadele ve toplumsal devrim ile seçim mücadelesi ve kapitalizmin reforme edilmesi arasındaki yakın bağların sonucu olarak, Sandinist devrimin yenilgisinden sonra Latin Amerika solunun yürüttüğü tartışma giderek daha fazla reform fikrine yöneldi ve devrim düşüncesinden uzaklaştı. Bundan böyle "devrimci sol"dan değil "dönüştürücü sol"dan söz edilecekti. Buna karşın Yeni Dünya Düzeni, yalnızca sosyalist devrimi engelleyici değil, kapi-

talizm içinde ilerici toplumsal reformun da önünü tıkayıcı bir düzen olarak tasavvur ediliyordu. Bu nedenle de solun strateji ve taktik sorunu bir kez daha kendini gösterdi. Genel hatlarıyla söylemek gerekirse, bugün "reformcu" akımlar bu tarihsel tartışmanın kapandığını düşünmektedirler; "dönüştürücüler" ise Sovyetler Birliği dönemindeki hataları ortaya çıkararak bu hataları yinelemeyecek yeni bir sosyalist platform inşa etme arayışındadırlar.

Bugünün tek kutuplu dünya koşullarında bölgede iki faktörün ağırlığı hissedilmektedir. Bunlardan birincisi, 1959–1989 yılları arasında kendini gösteren devrimci durum öğelerinin silikleşmesidir. İkincisi ise tarihte ilk defa emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerinin, sol partilerin şehir ve belediye yönetimlerinde, ulusal meclislerde, hatta pek çok ülkede ulusal hükümetlerde yer almasına karşı kazuistik bir tutum almasıdır. Bu, Latin Amerika'da toplumsal devrim yolunun kapandığı ve kapitalizm içinde ilerici reform yolunun açıldığı anlamına mı gelir? Bu sorunun yanıtı "hayır"dır.

Doğu Avrupa sosyalizminin yıkılmasından sonra, askeri diktatörlükle yönetilen ülkelerde devrimci güçlerin yaşadığı bunalım ve burjuva demokrasisinin kurumsallaşması, beraberinde de 1980'lerin ikinci yarısında ekonomik krizin derinleşmesi sonucunda, Latin Amerika solunun seçim mücadelelerinde yer alması için geçmişte hiç olmadığı kadar geniş bir alan açıldı. Sözde demokratikleşme süreci içinde devrimci dalganın gerilemesi ile iki kutupluluğun sona ermesinin aynı zamana denk gelmesi elbette tesadüf değildi. Yeni Dünya Düzeni'nin baş göstermesiyle birlikte isyancı örgütler ya ortadan kalktı ya da siyasi partilere dönüştü. Buna ilave olarak, tahakküm sisteminin bölgenin bağımsızlığını ortadan kaldırmasıyla birlikte ABD emperyalizmi, solun seçim zaferlerine karşı yürüttüğü aktif muhalefetin yerine, görünüşte daha esnek olan demokratik yönetişim modelini geçirdi.[125] Bu model, devletlerin bağımsız karar alma yetisinin önüne çok sayıda kısıtlama getiriyordu. Bundan böyle mesele hükümet gücünün kimde

olduğu değil, bu gücü ellerinde bulunduranların "oyunun kurallarına" riayet edip etmediğiydi.

Demokratik yönetişim, Zemelman'ın "projenin içinde fikir alışverişi" diye tanımladığı şeyin, yani tüm aktörlerin, çok sınırlı marjlar dışında değiştirilemeyecek olan tek bir neo-liberal projeye tabi oldukları, bireyler ve hükümetteki siyasi partiler arasındaki "demokratik" fikir alışverişi modelinin geliştirilmiş haliydi.[126] Bununla birlikte "proje içindeki fikir alışverişi", "proje"nin krizi yoğunlaştırdığı, krizin toplumsal mücadelelerin büyümesine neden olduğu, ve toplumsal mücadelelerin de solun, kendini seçimle ifade etme de dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde yürüttüğü politik mücadeleyle temas kurduğu bir zincirleme etki yarattığı koşullarda başarısızlığa mahkum gibi görünüyor. Aynı zincirleme etki, emperyalizmin Latin Amerika solunun başarılarını etkisiz kılmak için koyduğu bariyerleri parçalama olanağına da sahip.

Solun başkanlık adaylarının 1988'den Ocak 2006'ya kadar yaşadığı başarıların ve başarısızlıkların bilançosuna burada bir kez daha bakmakta fayda var. Bu dönem içinde gerçekleşen ve sol adayların da katıldığı 28 seçimde sol 19 yenilgi ve 9 zafer yaşadı. Yenilgiler Meksika'da 1988, 1994 ve 2002'de (Cuauhtémoc Cárdenas, PRD); Brezilya'da 1989, 1993 ve 1997'de (Luiz Inácio Lula de Silva, PT); Uruguay'da 1990'da (Liber Seregni, FA); 1994 ve 1998'de (Tabaré Vázquez, FA); Nikaragua'da 1990, 1994 ve 1998'de (Daniel Ortega, FSLN); Peru'da 1990'da (Henry Pease, Birleşik Sol); Venezuella'da 1994'te (Andrés Velásquez, Radikal Dava); Kolombiya'da 1994'te (Antonio Navarrase Wolf, AD-M19); El Salvador'da 1994'te (Rubén Zamora, Demokratik Uyum); 1998'de (Facundo Guardado, FMLN) ve 2004'te (Schafik Handal, FMLN); ve Bolivya'da 2002'de (Evo Morales, MAS) yaşananlardandı. Panama'daki 1995 (Ernesto Pérez, PRD) ve 2004 (Martin Torrijos, PRD); Venezuella'daki 1998 ve 2001 (Hugo Chávez, MVR); Şili'deki 2000 (Ricardo Lagos, Koalisyon) ve 2006 (Michelie Bachelet, Koalisyon); Brezilya'daki 2002 (Luiz Inácio Lula de Silva, PT); Uruguay'daki 2004

(Tabaré, FA) ve Bolivya'daki 2005 (Evo Morales, MAS) seçimleri ise solun galibiyet hanesine yazıldı.[127] Eğer Pérez Balladares, Lagos, Torrijos ve Bachelet'nin seçim zaferlerinin merkez ve merkez sağ hükümetlerin kurulmasıyla sonuçlandığını düşünürsek, bu durumda 24 seçimden 19'unun yenilgi ve beşinin galibiyetle sonuçlandığını söylememiz gerekir. Beş galibiyetten ikisi Hugo Chávez'e aittir; Lula, Tabaré ve Evo Morales de birer galibiyet elde etmiştir.

Chávez, Lula, Tabaré ve Morales'in zaferlerinin Latin Amerika solu için genel bir ilerleme anlamına geldiği söylenemez. Nitekim yeterli düzeyde birlik oluşturabilmiş ve güçlü seçmen desteğine sahip sol hareketlerin bulunduğu ülke sayısı sınırlıdır. Dahası, sol bir hükümet programını hayata geçirme olasılığı son derece kısıtlıdır. Gerçekte politik trend bölgeyi ezmekte olan politik, ekonomik, sosyal ve ahlaki krizlerin yoğunlaşması yönünde ilerlemektedir. Bu krizlerin sol adayların zaferiyle sonuçlandığı ülkeler Venezuella ve Bolivya gibi liberal demokratik kurumların gözden düştüğü ülkeler ile Brezilya ve Uruguay gibi sol güçlerin sağı zayıflatacak siyasi ve toplumsal gücü biriktirebildiği ülkelerle sınırlıdır.

Kurumsal siyasi sistemin güçsüzlüğü, toplumsal hareketlerdeki yükseliş ve halkçı güçlerin iktidara gelişi arasında, tahakküm sisteminin dayattığı kısıtlamaları bir düzeyde de olsa kıracak şekilde doğrudan bağlantının olduğu örnekler yalnızca Chávez ve Evo Morales'in göreve geldiği seçimlerdi. Elbette Lula ve Vasquéz'in seçilmesinde de sosyo-ekonomik krizin ve toplumsal hareketlerin yükselişinin payı vardır, ancak Brezilya ve Uruguay'da kurumsal dengeyi sarsacak şekilde krizin büyüdüğüne veya bir toplumsal patlama yaşandığına tanık olunmamıştır. Kriz ve toplumsal mücadele, Arjantin'de Néstor Kirchner'in başkanlığa seçilmesinde Brezilya ve Uruguay'da olduğundan daha etkili olmuştur. Ancak Kirchner örneğinde söz konusu olan, bir solcu liderden ziyade, geleneksel bir partiden gelen ve hayli zorlu bir politik, ekonomik ve sosyal denge kurma girişiminde bulunan bir politikacıdır.

Bununla birlikte seçim mücadelesinin temel sorunu nicelik sorunu değildir. Genel anlamda sola doğru bir yönelimden söz edemememizin esas nedeni, ilerici güçler başkanlık seçimlerini kazanmayı başardıklarında bile bu zaferlerin, hükümetlerin neo-liberal yapılanma sürecini geri çevirebilecek, hatta durdurabilecek güce sahip olamadıkları koşullarda gerçekleşmesidir. Elbette bunu solun kazandığı kurumsal alanların önemini inkâr etmek veya hafifsemek amacıyla değil, bu kazanımların kendi başlarına alternatif olmadığının altını çizmek için söylüyoruz. Bu nedenle solun önceliği hükümet olmak ve partilerin iktidar mücadelesi verdiği neo-liberal burjuva model içinde kalıcı bir alan arayışında olmak değil, toplumun gelecekteki devrimci dönüşümüne yönelik bir perspektifle politik bakımdan güç biriktirmek olmalıdır.

1988-2006 döneminde halk mücadeleleriyle emperyalist tahakküm arasında var olan ilişkiye dair yaptığımız çözümlemelerden hareketle Latin Amerika'da hâkim faktörün hâlâ, toplumsal devrim veya ilerici reform yönündeki her tür girişimi engellemek veya yok etmek amacıyla dayatılan kıtasal tahakküm sistemi olduğu sonucuna varabiliriz. Bu tahakküm sisteminin gerçekliğinin ayırtına varan Venezuella, Brezilya, Uruguay ve Bolivya hükümetleri, emperyalizmin hemen her gün yeniden tanımladığı ve Chávez ve Morales'in "meşruluk" kriterini karşılamadıkları iddia edilen "demokratik yönetişim" modelinin yarattığı koşullarla karşı karşıyadır. Buna karşın, emperyalist müdahalenin, sol hareketler ve ilerici hareketler için ilerleme ve geri düşüşlerle geçecek bir dönem boyunca hâkim unsur olarak kalacağını öngörsek de, bu tahakküm sisteminin ilk yıllarındaki ezici etkisini kaybettiğini, hatta tükenme belirtileri göstermeye başladığını öne sürebiliriz. Kolombiya Planı ve And Bölge İnisiyatifi, bölgedeki pek çok hükümetin ABD'nin askeri varlığını reddetmesi ya da en azından ABD birliklerinin dokunulmazlığına izin vermemesi, Washington'un OAS genel sekreterliği için kendi adaylarını dayatamaması, çok sayıda ikili veya alt-bölgesel serbest ticaret anlaşmasının

tıkanma yaşaması ve FTAA'nın başta Aralık 2005 tarihindeki Mar del Plata Zirvesi olmak üzere pek çok sekteye uğratıcı olaya tanık olması, bu belirtiler arasında sayılabilecek gelişmelerdir.

Emperyalist tahakkümün görece güçlü ve zayıf yanlarını diyalektik olarak çözümlerken, solun seçim mücadelesinde ortaya çıkan ve yukarılarda aktardığımız bilançoyu dikkate almamız gerekir. ABD politika merkezleri Latin Amerika'ya demokratik yönetişim modelini dayatma kararı aldıklarında, bu şemanın hiçbir hükümet tarafından engel çıkarılmadan işleyeceğini varsaymışlardı. Bu varsayım pratik içinde geçersiz hale gelince, emperyalizm üç senaryoda farklı bir politika izlemek zorunda kaldı:

• Washington'un dayatmalarına en fazla maruz kalan alt–bölge olan Karayip Havzası'nda, ulusal egemenlik, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin arayışları en şiddetli biçimde kendini göstermektedir. Nikaragua'da FSLN'nin ve El Salvador'da FMLN'nin başkanlık adaylarının seçimleri kazanacağı korkusu, emperyalizmi bu ülkelerdeki seçim süreçlerine açıktan müdahale etmeyi, bu kapsamda göçmenlerin kitlesel biçimde sınır dışı edilmesi ve para aktarımlarının askıya alınması tehditlerini savurmaya itmektedir. Her ne kadar bu kitap İngilizce, Fransızca ve Flemenkçe konuşulan Karayip ülkelerini kapsamasa da, Şubat 2004 tarihinde Jean–Bertrand Aristide'in Haiti devlet başkanlığından istifaya zorlanmasını ve ABD birlikleri tarafından Afrika'ya sürgün edilmesini görmezden gelmemiz mümkün değildir. 7 Şubat 2006 tarihli Haiti devlet başkanlığı seçimlerinde René Preval'in zaferini engellemek için girişilen ve kitlesel protestolarla karşılanan seçim hilelerini görmezden gelmek de aynı şekilde mümkün değildir.

• Andean bölgesindeki ülkelerin de içişlerine benzeri biçimde müdahaleler gerçekleşti; bu müdahaleler Karayip Havzası'nda olduğu kadar kaba olmakla birlikte farklı sonuçlar verdi. Politik krize ve sol adaylara yönelik halk desteğinin yüksek seviyesine yönelik tüm engelleme çabaları-

na rağmen Venezuella'da Hugo Chávez ve Bolivya'da Evo Morales seçim zaferlerine imza attı.

• Brezilya'da PT'nin, Uruguay'da da FA'nın kurumsal siyasi sisteme saygı gösterme konusunda ısrarcı olduğu Güney Konisi'nde Washington, neo–liberal proje dahilinde, partilerin hükümet olma mücadelesi verdikleri şemanın içinde kalabileceği düşüncesiyle Lula'nın ve Tabaré'nin seçim zaferlerine muhalefet etmedi.

Burada sıralanan argümanlar, Latin Amerika'da bir demokratikleşme süreci yaşanmadığı gibi, kapitalizm içinde ilerici reform için de açılmış bir alan bulunmadığını göstermektedir. Gerçekte tanık olduğumuz şey, sağ politikaları sürdürme sözü verdikleri müddetçe sol hükümetleri "tolere" edebilen neo–liberal demokrasi kavramından başka bir şey değildir. Diğer yandan eş zamanlı olarak, Latin Amerika kapitalizminin krizinin yoğunlaşması ve solun bazı ülkelerde yaşadığı deneyimlerin getirdiği politik ve toplumsal birikim, solun emperyalizmin öngöremediği bir kurumsal alanı ele geçirmesini ve bu alanı "demokratik yönetişim" modelinin tekerleğine şu veya bu düzeyde çomak sokmasını mümkün kılmıştır.

Emperyalizm, Latin Amerika ve Karayipler'e dayattığı sınırların yalnızca kendi çıkarlarına meydan okumayan (sağ, merkez veya sol) politik kuvvetlerin seçimle işbaşına gelmesini güvence altına alacağını düşünüyordu. Ancak Hugo Chávez'in ve Evo Morales'in seçilmesi ve Nikaragua'da FSLN'nin, El Salvador'da da FMLN'nin muhtemel başarıları, bu tanımla pek de bağdaşmıyor. Bir başka deyişle bu deneyimler, öngörülen yolun dışında kalıyor.

Bir darbe girişiminden, "petrol lokavtından", geri çağırma referandumundan ve Chávez'e karşı yürütülen medya destekli istikrarsızlaştırma kampanyasından yahut FLSN veya FMLN'nin kazanması halinde döviz havalelerinin kesilmesinden ve Nikaragua ve El Salvador kökenli göçmenlerin ABD'den sürgün edilmesinden ya da Bolivya'daki son seçim sürecinde Evo'nun galibiyetini engellemek için gerçekleşen müdahalelerden veyahut Yankee deniz kuvvetleri

Haiti devlet başkanı Jean–Bertrand Aristide'i devirip, kaçırıp sürgüne gönderilmesinden söz ettiğimizde artık "münferit gelişmeler"den, öngörülemeyen koşulların neden olduğu "istisna"lardan bahsetmemiz mümkün değil. En son olarak Preval'in seçim galibiyetini engellemek için girişilen hile ise, ABD emperyalizminin bölgede doğrudan müdahale yerine "demokratik yönetişim" modelini geçirme konusundaki başarısızlığını sergileyen en açık örneklerden biri olmuştur.

Haiti'de Şubat 2006 seçimlerine yol açan son gelişmeler, "demokrasinin savunması" söyleminin artık bir nebze daha samimi olduğu ve diktatörlüklerin artık emperyalizm için işlevli olmadığı düşüncesine ikna olmuş, sol ya da ilerici partiler, hareketler ve koalisyonlar tarafından yönetilen Latin Amerika hükümetleri için hoş olmayan bir sürpriz oldu. Kuşkusuz bu akıl karışıklığının nedeni bir ölçüde, emperyalist politikalardaki dönüşümün sol ve ilerici güçlerin hükümet olabileceği şekilde seçim alanında bir açılmayı beraberinde getirmiş olmasıydı.

Söz konusu hükümetler, bir iyi gidişat raporu alabilmek ve uluslararası ilişkilerdeki mevcut sisteme saygılı olduklarını göstermek amacıyla ve kuşkusuz Haiti'de bulunan birliklerinin işgal kuvvetleriyle bir arabulucu rolü üstlenebileceklerine dair samimi inançlarının da etkisiyle, Birleşmiş Milletler Haiti İstikrar Misyonu'na (MINUSTAH) katılma (veya burada kalma) kararı aldılar. Bunun sonucu ise bu ülkelerin, BM barış gücü çatısı altında, Preval karşıtı seçim hilelerini engellemeyen, tolere eden, nasıl engelleyeceğini bilmeyen veya fiilen bunun bir parçası olan, daha sonra ise hileye karşı sokaklara dökülen halka baskı uygulayan birliklerin içinde askerlerinin bulunması oldu. Elbette solun geniş ve heterojen yelpazesinin içinde demokrasinin ne olduğu ve ne olmadığı konularında farklı bakış açıları olabilir, ancak kavramsal düzeyde veya pratik bir durum içerisinde, sol bir akım emperyalizmle uzlaştığı zaman, başka bütün düşünceleri bir tarafa bırakarak her zaman aynı soruyu sormamız gerekir: Yanlış tarafta olan kim?

Tarih bizlere, kapitalizm içinde ilerici reformun ancak sermaye birikimi ile uyumlu koşullarda ve anlarda gerçekleşebileceğini göstermektedir. Bugün ise Latin Amerika'da da, dünyanın başka yerlerinde de, bu anlamda uyumlu bir durum yoktur. Kapitalizmin çelişkileri derinleştikçe, böyle durumların bir daha oluşmayacağı da savunulabilir. Bu gerçeklikten hareketle varacağımız sonuç ise şudur: bugün Latin Amerika solunun geliştirdiği kapitalizmi "cilalama" politikası ve bu hareketlerin dayandığı halk desteği, kısa ya da daha uzun bir vadede, kapanması mümkün olmayan çelişkiler doğuracaktır; zira Latin Amerika'nın sorunlarını yalnızca 21. yüzyılda tamamlanabilecek olan devrimci toplumsal dönüşüm çözümleyebilir.

Diğer yandan, "solun değişimi" denilen şeyin ne olduğu da açık değildir. Bu düşünceyi savunanlardan bazıları, sosyalizm tanımlarını yalnızca "Sovyet modeli" eleştirisi üzerinden yeniden yapmaktalar. Ancak kapitalizmin ortadan kaldırmak istediğimiz tüm olumsuz özelliklerini de, kurmak istediğimiz sosyalist toplumun bütün olumlu özelliklerini de tanımlamak mümkün değil. Hiçbir şüpheye yer olmaksızın, sosyalist demokrasi olmadan sosyalizmin de olamayacağını söyleyebiliriz. Bizim sosyalist demokrasiden kastettiğimiz ise, burjuva demokrasisini taklit eden veya başka bir dokuya bürüyen bir siyasi sistem değil, halk katılımı ve temsil esasına dayalı mekanizmalar üzerine kurulu olan ve bu mekanizmalar aracılığıyla sosyalist insanın temel unsurları üzerine fikir ve eylem birliğini güvence altına alan bir konsensüs oluşturan, ve bu birliği toplumun farklı kesimlerinin özgür ve yapıcı fikirleri ve önerileri üzerinden güçlendiren bir modeldir. Belki de hepsinden önce, "halk alternatiflerinin" hayata geçirilmesi, doğacak yeni sorunların yeni çözümleri gerektireceği somut tarihsel koşullar tarafından gerçekleştirilecektir.

Sınıf tahakkümünü ve sömürüyü ortadan kaldırmanın yanında, ekolojik dengenin korunması, cinsler arası eşitlik, bireylerin cinsel tercihlerine saygı gösterilmesi, tüm uluslaın kültürel çeşitliliğinin tanınması ve çağdaş Marksizm'in

ele aldığı tüm diğer teorik ve pratik meselelerle karakterize olacak bir sosyalist projenin hayata geçirilmesi için bu yönde söz vermek yeterli değildir. Zira sosyalist inşanın hem sınıfsal anlamda, hem de diğer sözünü ettiğimiz anlamlarda hedeflerinin gerçekleştirilmesi, politik iktidara nerede, ne zaman, nasıl ve hangi koşullarda el konulduğu ve vazgeçilmez temel yöneliminin ne olduğu soruları tarafından belirlenecektir. Tüm bunlar, tek kutuplu dünya koşullarında henüz netleşememiş meselelerdir.

SONUÇ YERİNE BAZI NOTLAR

Dünyanın durumunu analiz etmek – ve bu analizin içinde Latin Amerika'nın durumunu analiz etmek – bu analizden ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmekten daha kolaydır. Yeni tahakküm sistemi kendi içinde, çözümü tarihte yeni bir büyük dönüşümü gerektiren bir çelişki taşımaktadır. Çağdaş emperyalizm, bugüne dek görülmemiş bir yoğunlukta ekonomiyi, toplumu ve çevreyi yok etmekte, insan türünün bekasını dahi tehlikeye atmaktadır. Emperyalizm aynı zamanda, hem reform hem de devrim için yürütülen mücadelelerin zemini olan ulus–devletin temellerini de sarsmaktadır. Bugün toplumsal direnişin gösterdiği gelişimin sol siyasi alternatiflerin inşa edilmesinden bir adım ileride olmasının nedenlerinden biri de budur.

Özü itibariyle, kapitalist sistemin içinden geçtiği başkalaşım halk mücadelelerin ve sol siyasi alternatiflerin yaratılması bakımından "daha iyi" veya "daha kötü" bir senaryo yaratmamaktadır. Ancak ortada nitelik bakımından farklı bir durum vardır; öyle ki, sermayenin kendi tahakkümünü uygulamak için elinde tuttuğu her tür yeni, nesnel, gerçek ve açık güce antagonistik ve çözümlenemez çelişkiler eşlik etmektedir. Bu çelişkiler de aynı şekilde nesnel, gerçek ve açıktır ama bu genelde görmezden gelinmektedir.

Mücadele biçimlerine ilişkin tartışmayı şekillendirecek olan, somut tarihsel gerçekliğe ilişkin tüm veriler henüz elimizde olmasa da, bazı şeylerden emin olduğumuzu söyleyerek bu çalışmayı tamamlayabiliriz:

• Küresel krizin yoğunlaşmasıyla yakın bir gelecekte, mücadele biçimlerine ilişkin tartışma daha billur hale gelecektir.

• Her ne kadar bugün solun, neo-liberalizmin reformları da geri alan saldırılarına karşı ilerici toplumsal reform için mücadele vermesi anlamlı olsa da, sol siyasi alternatifler devrim mücadelesi üzerine kurulu olmalıdır.

• Bu süreçte devrimci şiddetin bazı biçimlerinin kullanılması da kaçınılmaz olacaktır; çünkü dünyada iktidarı ellerinde bulunduranlar da şiddeti sonuna kadar kullanacaklardır.

Dipnotlar

1.Rafael Cervantes Martinez, Felipe Gil Chamizo, Roberto Regalado Álvadez, ve Rubén Zardoya Loureda, Transnacionalizacion y desnacionalizacion: Ensayos sobre el capitalismo contemporanéo. Birinci İspanyolca baskı: "Tribuna Latinoamericana", Buenos Aires 2000; ikinci İspanyolca baskı: "Nuestra América", Bogotá, 2001; üçüncü İspanyolca baskı: Editorial "Félix Varela", Havana, 2002. Birinci Almanca baskı: Imperialismus Heute: Über den gegenwärtigen transnationalen Monopolkapitalismus. Neue Impulse Verlag, Munich, 2000.

2.Bir sosyo-ekonomik formasyondan bir diğerine geçiş tek tip, doğrusal ve eşzamanlı bir süreçle meydana gelmez. Günümüzde bile pek çok Güney ülkesinde farklı pre-kapitalist üretim biçimleri ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin kalıntıları varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte, bu biçimlerin varlığı ilkel, köleci ve feodal toplumların tarihsel gelişmenin bir sonucu olarak yüzyıllar önce ortadan kalktığı gerçeğini değiştirmez. Marx ve Engels'in ilkel toplumdan köleci topluma, köleci toplumdan feodal topluma ve feodal toplumdan kapitalist topluma geçiş hakkındaki fikirleri için bkz: Karl Marx ve Friedrich Engels, "Feuerbach. Oposición entre las concepciones materialista e idealista", Obras Escogidas, Editorial Progreso, Moskova, 1973, Cilt 1, s. 16-61 (Türkçesi: Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, Sol Yayınları içinde – ç.n.); ayrıca bakınız Friedrich Engels, "El Origin de la familia, la propiedad privada y el Estado", Obras Escogidas, Editora Politica, Havana 1963, Cilt 3, s. 42-120 (Türkçesi: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Yayınları – ç.n.)

3."Hem ücretli-emekçiyi, hem kapitalisti doğuran gelişmenin çıkış noktası, emekçinin köleleşmesiydi. Bu ilerleme, kölelik biçiminde bir değişmedir, feodal sömürünün kapitalist sömürüye dönüşmesidir. Bu gidişi anlamak için, çok gerilere dönmemiz gerekmez. Kapitalist üretimin ilk başlangıcına, 14. ya da 15. yüzyılda, dağınık olarak bazı Akdeniz kentlerinde rastlamamıza karşın, kapitalist dönemin başlangıcı 16. yüzyıldır. Bu üretim tarzının belirlediği yerlerde, serflik çoktan ortadan kaldırıldığı gibi, ortaçağın en yüksek ilerlemesi olan bağımsız kentlerin varlığı da, çoktan yok olma yoluna girmiştir." Karl Marx, Capital, Bölüm XXVI, "The Secret of Primitive Accumulation", in Karl Marx and Friedrich Engels, Selected Works, Vol.2, Progress Publishers, 1969, s. 101 (Türkçesi: Karl Marx, Kapital, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2000, s. 680).

4."Bu dönüşüm süreci, eski toplumu, tepeden tırnağa yeter derecede çözüp ayırır ayırmaz, emekçiler proletaryaya ve onlara ait emek araçları sermayeye çevrilir çevrilmez, kapitalist üretim tarzı, kendi ayakları üzerinde duracak hale gelir gelmez, emeğin daha geniş ölçüde toplumsallaşması, toprak ile diğer üretim araçlarının toplumsal olarak daha fazla sömürülen ve dolayısıyla ortak üretim araçları olarak geniş ölçüde kullanılan üretim araçları haline dönüştürülmesi ve özel mülk sahiplerinin daha fazla mülksüzleştirilmeleri yeni bir biçim alır. Şimdi mülksüzleştirilecek olan kimse artık, kendi hesabına çalışan emekçi değil, birçok emekçiyi sömüren kapitalisttir. Bu mülksüzleştirme, kapitalist üretimin kendi içinde taşıdığı yasaların işlemesiyle, sermayenin merkezileşmesi ile gerçekleşir. Bir kapitalist, daima birçoklarının başını yer." Ibid. s.144 (Türkçesi: age, s. 726-727)

5. Bkz: Friedrich Engels, "Del socialismo utópico al socialismo científico", Obras Escogidas. Editora Política, Havana, 1963, Cilt 2. s. 312. (Türkçesi: Friedrich Engels, Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, Sol Yayınları). Ayrıca bkz. İbid, s. 353-359.

6. Lenin'e göre, "... Tekellerin tarihinin başlıca aşamaları şöyledir: (1) 1860-70 serbest rekabetin en yüksek aşaması, doruğudur; bu aşamada tekel güçlükle fark edilen, embriyon safhasındadır. (2) 1873 krizinden sonra kartellerin uzun gelişim dönemi başlamıştır, fakat hala istisnai niteliktedirler. Henüz kalıcılaşmamışlardır. Söz konusu olan hala bir geçiş olgusudur. (3) Ondokuzuncu yüzyılın sonundaki hızlı yükselme ve 1900-1903 krizi. Karteller tüm ekonomik yaşantının temeli haline gelirler. Kapitalizm emperyalizme dönüşmüştür." Vladimir İlyich Lenin, El imperialismo, fase superior del capitalismo. Editorial Progreso, Moskova, s. 22 (Türkçesi: Vladimir İlyiç Lenin, Emperyalizm: Kapitalizmin en yüksek aşaması)

7. Rafael Cervantes Martínez ve diğerleri, Transnacionalizacion y desnacionalizacion: Ensayos sobre el capitalismo contemporanéo, "Félix Varela", Havana, 2002, s. 134.

8. Ibid, s. 214-242.

9. Bkz: Friedrich Engels, "Del socialismo utópico al socialismo científico", s. 366-367.

10. Vladimir İlyiç Lenin'in Hobson'la ilgili düşünceleri için bkz: "Reseña de La evolución del capitalismo moderno", Obras Completas, Editorial Progreso, Moskova, 1981, Cilt 4, s. 162-163.

11. Rafael Cervantes Martínez ve diğerleri, Transnacionalizacion y desnacionalizacion: Ensayos sobre el capitalismo contemporanéo, s. 185.

12. Bu tezi, yayından önce fikrini benimle cömertçe paylaşan Rafael Cervantes'e borçluyum – Yazarın notu.

13. Karl Marx ve Friedrich Engels, "El Manifesto del Partido Comunista", Obras Escogidas, Editorial Progreso, Moskova, 1972, Cilt 1, s. 115.

14. Karl Marx, El Capital, Bölüm XXIV, op. cit., s. 148

15. Ibid, s. 108.

16. "Feodal bağımlıların bağlarının çözülmesiyle ve halkın topraktan zorla uzaklaştırılmasıyla yaratılmış olan proletarya, bu 'özgür' proletarya, doğmakta olan manüfaktürler tarafından aynı hızla emilemiyordu. Öte yandan, alışageldikleri yaşam tarzından birden bire kopartılan bu insanlar, yeni durumlarının gerektirdiği disipline aynı hızla kendilerini uyduramazlardı. Bunlar, bazen eğilimlerine uyarak, ama çoğu zaman da koşulların baskısıyla, en masse,[yığın halinde] dilenci, hırsız, serseri haline geldiler. Böylece, 15. yüzyılın sonuyla 16. yüzyıl boyunca bütün Batı Avrupa'da serseriliğe karşı kanlı yasalar çıkarıldı. Bugünkü işçi sınıfının ataları, zorla serseri ve dilenci haline dönüştürüldüklerinden ötürü, cezalandırılmış oluyorlardı. Yasakoyucu, bunları, 'gönüllü' suçlular olarak ele almış ve artık varolmayan eski koşullar altında çalışmaya devam etmelerini, bunların iyi niyetlerine bağlı bir şeymiş gibi görmüştü." Ibid, s. 118 (Türkçesi: Kapital, Birinci Cilt, s. 698.)

17. Ibid, s. 108.

18. "Genellikle ekilebilir toprakların otlak haline getirilmesiyle birlikte ortaya çıkan bu komünal mülkiyetin gaspı olayı, 15. yüzyılın sonunda başlayıp 16. yüzyıla doğru uzanmaktadır. Ama o zamanlar bu süreç, yasakoyucunun yüzelli yıl boyunca umutsuzca savaşım verdiği bireysel şiddet hareketleriyle sürdürüldü. 18. yüzyılın bu konuda getirdiği ilerleme şurada kendini gösteriyordu ki, şimdi, büyük çiftçiler kendilerine özgü bazı yöntemleri kullanmakla birlikte, yasanın kendisi, halka ait toprakların yağmalanmasında bir araç halini almıştı." Ibid, s.110 (Türkçesi: Age, s. 688) Şöyle devam ediyor Marx: "Tarımsal nüfusu topraktan tümüyle yoksun bırakan en son süreç, clearing of estates

(mülklerin temizlenmesi), yani üzerlerindeki insanların silinip süpürülmesi hareketi olmuştur. İngilizlerin uyguladığı (...) bütün yöntemler, ensonu, bu 'temizlik'te doruğuna ulaşmıştır. (...) Ortada kendisinden kurtulunacak bağımsız köylü kalmayınca, kulübelerin 'temizlenmesi' başlıyordu; böylelikle tarım emekçileri elleriyle içtikleri topraklar üzerinde başlarını sokacak bir yer bulamaz hale geliyorlardı. Ibid. s. 1 '14. (Türkçesi: Age, s. 692.)

19. Ibid, s. 126-127 (İspanyolca baskı)

20. Friedrich Engels, "Prefacio a la segunda edición alemana de 1892" in "La situación de la clase obrera en Inglaterra", Obras Escogidas, Editora Politica, Havana, 1963, Cilt 3, s. 274-275. (Türkçesi: Friedrich Engels, İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, Sol Yayınları)

21. Antonio Gramsci, Cuadernos de la Cárcel, Cilt 3, Edicionnes Era, Mexico City, 1984, s. 59-60. (Türkçesi: Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri, Belge Yayınları).

22. Friedrich Engels, The Origin of the Family, Private Property and the State, Progress Publishers, Moskova, 1968, s. 168

23. "Bundan yüz elli yıl önce, biri Şubat ve biri de Temmuz ayında olmak üzere iki manifesto yayımlandı. Bunlardan ilki olan Komünist Parti Manifestosu gayet iyi bilinir. Diğeri olan Duygular Bildirisi ise o tarihte çoğunluk tarafından bilinmemekteydi ve ne yazık ki bu yıldönümünde de görmezden gelindi. Seneca Falls kongresinde toplanan kadınların yayınladığı bildiri, bir başka toplumsal hareketin yüzelli yıldan beri, geliş-gidişlerle de olsa, siyasi ve toplumsal örgütlenmelerin amaçları içinde dışlanan ve sürekli unutulan seslerini duyurma çabasını sürdürmüş olan ilk siyasi saiklerini ifade eder. Kimi zaman yıllar boyu gizlenen ince bir bağ, geçmişin siyasi önerilerini hareketin bugünkü tartışmalarına ve hedeflerine bağlar. New York henüz küçük bir kasabayken, 300 kadar kadın ve erkek bir araya gelerek Duygular Bildirisi adı verilen 12 maddelik bir manifesto hazırlamışlardı. Tarih, 19-20 Temmuz 1848'di." Lucía Gonzáles Alonso, "Cuestión social, cuestión de géneros: Del 'olvido' al diálogo" "Papeles de la FIM", No. 10, ikinci seri, Epoca, Fundación de Investigaciones Marxistas, Madrid, 1998, s. 131.

24. G.D.H. Cole, Historia del Pensamiento Socialista I: Los precursores (1789-1850). Fondo de Cultura Económica, Mexico City, 1986, s. 19.

25. Friedrich Engels, "Del socialismo utópico al socialismo científico", s. 339 (İspanyolca baskı)

26. Aynı yerde.

27. "'Komünizm', Fransa'da 1830 Devrimi'ni takip eden toplumsal kargaşa döneminde kullanılmaya başlanan kelimelerden bir diğeriydi. Bu kelimenin tam olarak ne zaman ve nasıl doğduğunu kesin olarak söyleyemiyoruz; fakat ilk kez 1830'ların Paris'indeki bazı gizli devrimci örgütlerle bağlantılı olarak kullanıldığına rastladık ve 1840'a doğru Etienne Cabet'nin teorilerini tanımlamak için kullanıldığını biliyoruz. Fransızların kullanımıyla komünizm, temel mahalle ve otonom yönetim birimi olarak komün fikrini çağrıştırıyordu ve 'özgür komünler' birliği temelinde bir toplumsal örgütlenme biçimine işaret ediyordu. Fakat aynı zamanda communauté kavramını, ortak sahipliği ve ortak mülkiyeti öne sürüyordu. Terim bu biçim altında Cabet ve destekçileri tarafından geliştirilirken, diğer yanı aşırı solun gizli örgütlenmeleri ve onlar üzerinden sürgündeki devrimciler tarafından kullanıldı; terimin 1847 tarihli Komünist Liga'da ve 1848 tarihli Komünist Manifesto'da kullanılmasını sağlayan bu gelenekti. Marx ve Engels'in kendileri için Komünist Manifesto'yu hazırladığı grup bu ismi bilinçli olarak seçmişti, zira sosyalist kelimesinin ötesinde bir anlamı, adlı adınca devrimci mücadele fikrini içeriyordu ve aynı zamanda ortak mülkiyet fikriyle daha açık bir illiyeti vardı. Engels'in dediği gibi, daha az 'ütopyacı' idi ve kendini sınıf savaşımı fikrine ve materyalist tarih anlayışına daha iyi

uyarladı." G.D.H. Cole, Historia del Pensamiento Socialista I: Los precursores (1789-1850), s. 14-15.

28. Bkz: G.D.H. Cole, Historia del Pensamiento Socialista VII: socialismo y fascismo (1931-1939). Fondo de Cultura Económica, Mexico City, 1986, s. 272-273.

29. Friedrich Engels, "Introducción a la edición de 1895", "Las luchas de clase en Francia de 1848 a 1850" (Fransa'da Sınıf Savaşımları (1848-1850) eserinin 1895 baskısına önsöz), Obras Escogidas, Editorial Progreso, Moskova 1973, Cilt 1, s. 192. Marx kendi ifadesiyle şöyle demiştir: "Benim kendimden öncekilerden farklı olarak yaptığım şey (1) sınıfların varlığının basit bir biçimde üretimin gelişiminin bazı tarihsel aşamalarıyla ilişkili olduğunu; (2) sınıf savaşımının zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne vardığını; (3) bu diktatörlüğün kendisinin yalnızca bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız topluma doğru bir geçiş biçimi olduğunu kanıtlamak olmuştur." Karl Marx, "Letter to Joseph Weydemeder", Selected Works, Progress Publishers, Cilt 1, s. 528.

30. G.D.H. Cole, Historia del pensamiento socialista II: marxismo y anarquismo, op.cit., s. 7.

31. Bkz: Karl Marx, "La guerra civil en Francia", Obras escogidas, Cilt 2, Editorial Progreso, Moskova, 1973. (Türkçesi: Karl Marx, Fransa'da İç Savaş, Sol Yayınları).

32. Bkz: Friedrich Engels, "Introducción a la edición de 1895", "Las luchas de clase en Francia de 1848 a 1850", op.cit, s. 198.

33. Lenin, Marksizm'in evrimini şu şekilde özetlemektedir: "Varolduğu ilk yarım yüzyılda (1840'lardan itibaren) Marksizm, temelde kendisine düşman olan teorilerle savaş halindeydi. 1840'ların başlarında Marx ve Engels, dünya görüşleri felsefi idealizm olan radikal Genç Hegelcilerle hesaplaşma içindeydi. 1840'ların sonlarında mücadele, Proudhon'culuğa karşı, ekonomik doktrin alanında yürümeye başladı. 1850'ler bu mücadelenin fırtınalı 1848 yılında kendini gösteren parti ve doktrinlere karşı yürütülen mücadeleyle birleşmesine tanık oldu. 1860'lı yıllarda mücadele, genel teori alanından doğrudan işçi hareketine daha yakın bir alana doğru kaydı: Bakunin'ciliğin Entrernasyonal'den tasfiye edilmesi. 1870'li yılların başında Almanya'daki seksiyon kısa süreliğine Proudhon'cu Mühlberger ve pozitivist Dühring tarafından işgal edildi. Fakat her ikisinin de proletarya üzerinde hemen hemen hiçbir etkisi yoktu. Marksizm halihazırda, işçi hareketi içindeki bütün diğer ideolojiler üzerinde tartışmasız bir zafer elde etmekteydi." Vladimir Ilyich Lenin, "Marxismo y Revisionismo", (Marksizm ve Revizyonizm), Obras Completas, Cilt 17, Editorial Progreso, Moskova, 1983, s. 18.

34. Rosa Luxemburg, Reforma Social o Revolución y otros escritos contra los revisionistas, Distribuciones Fontamara S.A., Mexico City, 1989, s. 119-120.

35. "Paul Brousse (1854-1912) bir tıp doktoruydu. Komün'den sonra Fransa'yı terkedip önce İspanya'ya, daha sonra da İsviçre'ye gitti; burada Bakunin'le tanıştı ve Jura Federasyonu'yla birlikte çalıştı. Brousse, bir süre İngiltere'de yaşadıktan sonra af çıktığında Fransa'ya döndü ve Guesde ile Lafargue'a katıldı. Olanakçı hareketin yayın organı olan Le Prolétaire gazetesini çıkardı ve 1883 yılında siyasi fikirlerini La propriété collective et les services publiques ("Ortak mülkiyet ve kamu hizmetleri"-ç.n.) adını verdiği kitapçıkta topladı. Yarı-anarşizmden, yerel yönetimlere önem veren aşamacı bir sosyalizm anlayışına doğru kaydı. Sanayinin ve hizmetlerin kademeli olarak, geniş bir kontrol altına girecek şekilde toplumsallaştırılmasını ve bunun da ilk aşamasının, duruma göre belediye düzeyindeki, bölgesel veya ulusal kamu erkinin temel kamu hizmetlerini kendi eline alması olması gerektiğini savundu. Brousse, hem yerel inisiyatif ve otonomi konusundaki ısrarı, hem de sanayi ve

hizmetlerin, bunları yönetecek bir 'işçiler devleti'nin kurulmasını beklemeden, buna hazır oldukları anda kontrol altına alınabileceğine inanması nedeniyle, Guesde'in fikirlerine karşıydı. Merkeziyetçiliğe olan düşmanlığı, aslında onun aşamacı fikirlerine onay vermeyen pek çok sosyalisti kendine çekti." G.D.H. Cole, Historia del Pensamiento Socialista III: La Segunda Internacional, op.cit., s. 307-308.

36. Bkz: Vladimir Ilyich Lenin, "Marxismo y Revisionismo", op.cit., s. 24-25.

37. Lenin, revizyonizm eleştirisini şöyle ifade etmiştir: "'Hareket her şey, nihai amaç hiçbir şeydir'- Bernstein'ın bu vecizesi revizyonizmin ne olduğunu pek çok uzun tartışmayla anlatılabilecek olandan daha iyi ifade etmektedir. Tavrını durumdan duruma belirlemek; kendini günün olaylarına ve önemsiz politikaların değişimine uyarlamak; proletaryanın temel çıkarlarını ve bütün bir kapitalist sistemin ve kapitalizmin evriminin temel özelliklerini unutmak; bu temel çıkarları o günün varolan veya varsayılan avantajlarına feda etmek – işte revizyonizmin politikası budur. Dahası bu en temel politikasından, sonsuz çeşitlilikte olacağını varsayabileceğimiz biçimlere bürünmektedir; şu ya da bu 'yeni' soru, olaylarda şu ya da bu beklenmedik veya öngörülmeyen değişiklik, hem de gelişimin temel çizgisinde çok küçük düzeyde ve çok küçük süreli olarak gerçekleşen değişiklik bile, kaçınılmaz olarak revizyonizmin yeni bir biçimine veya başka bir yeni biçimine yol açacaktır." Vladimir Ilyich Lenin, "Marxism and Revisionism", Collected Works, Cilt 15, s. 37-38.

38. Vladimir Ilyich Lenin, "The Collapse of the Second International", Collected Works, Cilt 21, Progress Publishers, Moskova, 1964, s. 213-214.

39. Sömürgeciliğin bu şekilde gündeme gelmesi, Lenin'i şunları yazmaya itmişti: "Mülkiyeti bulunmayan, fakat aynı zamanda çalışmayan sınıf, sömürücüleri yenmeyi başaramaz. Yalnızca toplumun bütününe bağlı proleter sınıfı sosyal devrimi gerçekleştirebilir. Ancak, genişleyen sömürge politikasının bir sonucu olarak, Avrupa proletaryası bir dereceye kadar kendini, toplumun bütününe bağlı olanın kendi emeği değil, sömürgelerde fiilen köleleştirilmiş kişilerin emeği olduğu koşullarda bulur. Örneğin İngiliz burjuvazisi, Hindistan'daki ve diğer sömürge ülkelerdeki milyonlarca nüfustan, İngiliz işçilerden elde ettiğinden çok daha fazla kâr elde eder. Bazı ülkelerde bu, proletaryanın sömürgesel şovenizmle zehirlenmesinin maddi ve ekonomik temellerini oluşturur." Vladimir Ilyich Lenin, "The International Socialist Congress in Stuttgart", Collected Works, Progress Publishers, 1972, Moskova, Cilt 13, s. 77.

40. Bkz: Vladimir Ilyich Lenin, "The Collapse of the Second International", op.cit., s. 205-259.

41. Anthony Giddens, The Third Way: The Renewal of Social Democracy, Polity Press, Cambridge, 1988, s. 4. "'Refah devleti' (1960'lara kadar yaygın biçimde kullanılmayan ve İngiliz refah devletinin mimarı William Beveridge'in de hiç hoşlanmadığı bir terimden söz ediyoruz) bugüne kadar parçalı bir tarihe sahip olmuştur. Bu yapının çıkış amaçları, solun ideallerinden epey uzaktaydı – gerçekte, sosyalist tehditi kısmen bertaraf etmek için yaratılmıştı. 19. yüzyıl sonlarında emperyal Almanya'da sosyal sigorta sistemini hayata geçiren yönetici gruplar, sosyalizmden nefret ettikleri kadar laissez-faire ekonomisinden de nefret ediyorlardı. Bismarck'ın modeli başka pek çok ülke tarafından da kopya edildi. Beveridge, bu model üzerine çalışmak için 1907 yılında Almanya'yı ziyaret etti. Bugün Avrupa'da varolan haliyle refah devleti, savaş döneminde ve savaş tarafından yaratıldı. Tıpkı ulusal yurttaşlığın pek çok unsuru gibi." Ibid, s. 111.

42. Bkz: Peter Havas, "Los conflictos sociales del capitalismo, la lucha de clases en la ideología y en la política de la socialdemocracia", Memorias del Seminario Internacional "Proyección de la socialdemocracia en el mundo actual",

Havana, 6-9 Ekim 1981, iki cilt halinde, Cilt 1, s. 56-57.

43. Tek yaptığı şey Ramsay MacDonald hükümetiyle başlayan hikayeyi tekrar etmek olan bu hükümetin cüretsizliği, İşçi Partisi solunun lideri Tony Benn'in şöyle demesine neden olmuştu: "İşçi Partisi hükümetinin Mayıs 1979 tarihinde yaşadığı yenilgiyi incelediğimizde bir şeyi görüyor ve her düşündüğümde buna daha fazla ikna oluyorum: bu bir yenilgi değil bir teslimiyetti. 20 yıl boyunca apolitik bir sendikal hareketten söz ettiler ve bu bir çıkmaza dönüştü; sosyalist olmayan bir İşçi Partisi'nden söz ettiler ve bu da bir çıkmaz halini aldı." Aktaran Peter Havas, age. Diğer yandan Boris Oslov şunları aktarıyor: "Fabian Derneği çatısı altında çalışan bir grup uzman, İşçi Partisi hükümetin yönetimde olduğu tüm zamanlarda gerçekleşen faaliyetlerin pratik sonuçlarına ilişkin bazı analizler yaptılar. Bu araştırmanın başındaki kişilerden olan P. Ormrod şu ifadeleri kullanıyor: '1929-1931, 1969-1970 ve 1974-1979 dönemlerinde, son tahlilde, İşçi Partisi hükümetleri mali çevrelerin dikte ettiği politikalar dışında herhangi bir alternatifleri olmadığını gördüler'". Boris Orlov, "Acerca de la correlación entre la teoria y la práctica en la actividad de la socialdemocracia.", Memorias del Seminario Internacional "Proyección de la socialdemocracia en el mundo actual", Havana, 6-9 Ekim 1981, iki cilt, s. 96.

44. Karl Marx, "Wage, Labour and Capital", Selected Works, Progress Publishers, Moskova, s. 150-174. (Türkçesi: "Ücretli Emek ve Sermaye", Sol Yayınları – ç.n.)

45. Bkz: Friedrich Engels, "Introducción a la edición de 1895", "Las luchas de clase en Francia de 1848 a 1850", op.cit, s. 199. (İspanyolca baskı)

46. Ibid, s. 201. (İspanyolca baskı)

47. Karl Marx, "First Draft of Letter to Vera Zasulich to Vera Zasulich", Marx and Engels Collected Works, Cilt 24, s. 346.

48. Friedrich Engels, "Communist Manifesto" (1882 tarihli Rusça baskıya önsöz), Selected Works, Progress Publishers, Moskova, 1969, Cilt 1, s. 100.

49. Marx ve Lenin'in düşüncelerine ve devrim kavramına eleştirel duruşuyla bilinen Even Cole, şu sonuca varmaktadır: 1918 Alman Devrimi aslında, bizim gördüğümüz haliyle, bir devrim yapmak için yanlış yola girmenin en eksiksiz örneğiydi. Çok radikal olmayan, kademeli değişiklikler isteyen reformistler, - varolan idari ve hukuki yapıyı, hatta ordu görevlilerini kullanmak için – eski yapının yeniyle birleşmesine bir ölçüde izin verebilirler; her ne kadar bunu yapabilecekleri derece bu toplumsal grupların zihniyetlerine bağlı olsa da. Diğer yandan gerçek bir devrim, hayatta kalabilmek için, eskiyi bütünüyle silip atmasa da, en azından en üst idari konumlarda, yargı içinde ve ordu içinde belirgin değişikliklere gitmeli ve devrimci harekete olan desteği bilinen kişileri ivedilikle temel görevlere getirmelidir. G.D.H. Cole, Historia del pensamentio socialista VI: Comunismıo y Socialdemocracia (1914-1931), Segunda Parte, Fondo de Cultura Económica, Mexico City, 1986, s. 388-389.

50. Karl Marx ve Friedrich Engels, Communist Manifesto, op. cit., s. 117

51. Vladimir Ilyich Lenin, The Development of Capitalism in Russia, Collected Works, Cilt 3, Progress Publishers, Moskova, 1964 (Türkçesi: Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, Sol Yayınları)

52. Vladimir Ilyich Lenin, "The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky", Collected Works, Cilt 28, Progress Publishers, Moskova, 1965, s. 235. (Türkçesi: Proleter Devrim ve Dönek Kauutsky, Bilim ve Sosyalizm Yayınları)

53. Vladimir Ilyich Lenin, "The State and Revolution", Collected Works, Cilt 25, Progress Publishers, Moskova, 1964, s. 381-491 (Türkçesi: Devlet ve Devrim, Sol Yayınları)

54. Ibid, s. 488-489

55. Bkz: Piero Gleijeses, Misiones en conflicto: Havana, Washington y Africa 1979-1976, Editorial de Ciencias Sociales, Havana, 2002.

56. "Tonkin Körfezi olayı", ABD'nin Vietnam'a müdahalesini meşrulaştırmak için bahane olarak kullanılmış olan, (Kuzey) Vietnam Demokratik Cumhuriyeti deniz kuvvetlerine bağlı torpido botlarının ABD gemilerine saldırı düzenlediği iddiasıdır.

57. Bkz: Peter Kornbluh, The Pinochet File, A National Security Archive Book, The New Press, New York, 2003-04.

58. Bkz: Holly Sklar, "Trilateralism: Managing Dependence and Democracy – An Overview", Holly Sklar (ed.), Trilateralism: The Trilateral Commission and Elite Planning for World Management, South End Press, Boston, 1980, s. 5-6.

59. Age, s. 7.

60. Samuel Huntington'dan aktaran: Holly Sklar, age, s. 38. "Bazı insanlara göre demokrasi daha genel ve daha idelist çağışımlar yapar veya yapmalıdır. Onlara göre 'gerçek demokrasi', liberté, égalité, fraternité ['özgürlük, eşitlik, kardeşlik; Fransız Devrimi'nin temel sloganı – ç.n.], politika üzerinde etkin yurttaş denetimi, sorumlu hükümet, politikada dürüstlük ve açıklık, bilgilendirme temelli ve rasyonel tartışmalar, eşit katılım ve iktidar, ve çeşitli başka yurttaşlık erdemleri anlamına gelir. Bunlar genelde iyi şeylerdir ve insanlar isterlerse demokrasiyi bu terimlerle açıklayabilirler. Ancak böyle yapıldığında, demokrasiyi kaynakları ya da amaçları bakımından tanımlamaya ilişkin sorunlar doğar. Açık, serbest ve adil seçimler, demokrasinin özü, vazgeçilmez sine qua non'udur. [Latince 'olmazsa olmaz'] Seçimlerle işbaşına gelen hükümetler etkisiz, yozlaşmış, olaylara miyop bakan, sorumusz, özel çıkarların hâkim olduğu, ve kamu çıkarlarının talep ettiği politikaları hayata geçirme becerisinden yoksun hükümetler olabilir. Bu nitelikler bu tür hükümetleri istenmez kılar, ama onları anti-demokratik kılmaz." Samuel Huntigton, La tercera Ola: la democratización a finales del siglo, XX. Editorial Paidós, Buenos Aires, 1994, s. 22-23.

61. Holly Sklar, "Trilateralism: Managing Dependance and Democracy – An Overview", op.cit., s. 44.

62. Age, s. 36.

63. Holly Skar, argümanlarını şöyle tamamlamaktadır: "Trilateralistler, ileride, kendi bölgelerindeki toplumsal, ekonomik ve siyasi değerlerin evrensel değerlere dönüşeceği sözde ulus-sonrası bir çağ görmeye çalıştılar. Kendileri gibi düşünen hükümet yetkililerinden, işadamlarından ve teknokratlardan – Batı tarzı eğitimin elit meyvelerinden – oluşan ağın genişletilmesi, ulusal ve uluslararası ölçekte politikaların biçimlendirilmesini sağlayacaktı. İşlevsel bakımdan 'daha fazla teknik odaklanma ve kamu çıkarlarının daha az dikkate alınması' [italikler yazarındır] ilkesiyle hareket eden özel kurumlar, trilateralist modeldeki uluslararası meselelere en uygun tarzda kurumlardı. Trilateralistler bu karar alma sürecini 'parçalı işlevselcilik' olarak adlandırırlar. Buna göre hiçbir anlaşılır detaylı proje sunulmayacak ve tartışılmayacak, fakat genel haliyle trilateral tasarım adım adım biçimlenecektir. Bu modelin 'işlevsel' bileşenleri şu ya da bu düzeyde parçalı bir biçimde hayata geçirilecek, böylelikle halkın tablonun bütününe itiraz etme ve direniş örgütleme ihtimali zayıflatılacaktır... Uluslararası düzeyde, trilateral liderler kural koymadan sorumlu olacaklardır..."

64. Gregorio Selser, Reagan: Entre El Salvador y las Malvinas, Mex-Sur Editorial, Mexico City, 1982, s. 51.

65. Age, s. 41.

66. Bu alanda uzman bir grup Kübalı'nın en yeni fikirlerini incelemek için, Rafael Hernandez'in moderatörlüğünde yapılan "Doğu Avrupa'da sosyalizm neden çöktü?" başlıklı yuvarlak masa tartışması incelenebilir: Temas dergisi, sayı 39-40, Havana, Ekim-Aralık 2004.

67. Nils Castro, Las izquierdas latinoamericanas: observaciones sobre una

trayectoria, Fundación Friedrich Ebert, Panama City, 2005, s. 86.

68. Yazar şunu da ilave etmektedir: "Bu bozulma durumundan bir dizi gözleme ulaşabiliriz. Bunlardan birincisi, bir pratik olayın veya tarihsel bir dönemecin her bir aşaması tamamlanırken gerçekliğin değiştiği ve beraberinde bir dizi yeni talep, alternatif ve fırsatın kendini gösterdiğidir. Bunun sonucunda, kendi koşullarında ve kendi bilinç düzeylerine göre, olduğu yerde kalma veya yeni seçeneklerin peşinde koşma arasında seçim yapacak olan ve farklı alternatiflerden birini veya diğerini seçen, kendi inançları, beklentileri ve olasılıklar temelinde tercihte bulunan bireyler ve halklardır... Nihayet, gerçekleştikleri zaman değişimlerin ve sosyal devrimlerin bizatihi kendileri, onları yapan bireyleri ve halkları ve bu değişimlerin içinde gerçekleştiği ulusal ve dış koşulları dönüştürür. Eğer program tamamlanmışsa, onu isteyen ve meşrulaştıran gerçeklik başlangıçta olduğundan farklı bir duruma, bir başka gerçekliğe dönüşmüştür; ve bu yeni gerçeklik ilerleyen dönemde yurttaşların taleplerinin hedefleri, programı ve işleyiş tarzı bakımından, yeni ve ilave değişimler başlatacak şekilde yeniden biçimlenmesine neden olur." Age, s. 87-88.

69. Tulio Halperin Donghi, Historia contamporánea de América Latina, Ediciön Revolucionaria, Havana, 1990, s. 480-481.

70. Hayek'in iddiasına göre "yasanın çıkmasından önceki biçimsel eşitlik çatışmalı bir durumdur ve gerçekte hükümetin farklı insanlar arasında maddi bir eşitlik yaratma yönlü herhangi bir faaliyetiyle çelişir; adil bölüşüm idealini maddi olarak gerçekleştirmeyi hedefleyen her türlü çaba da Kanun'un ihlal edilmesiyle sonuçlanacaktır. Farklı insanlar için aynı sonucu yaratmak için, onlara farklı biçimlerde muamele etmek gerekir. Farklı insanlara aynı nesnel fırsatları sunmak, onlara aynı öznel şansı vermek anlamına gelmez. Kanun'un ekonomik eşitsizlik yarattığı inkar edilemez – onunla ilgili savunulabilecek tek şey, bu eşitsizliğin belirli insanalrı belirli bir niçimde etkilemesinin hedeflenmediğidir." Friedrich Hayek, Camino de Servidumbre, Alianza Editorial, Madrid, 1976, s. 111.

71. Bkz: Perry Anderson, "El despliegue del neoliberalismo y sus lecciones para la izquierda", Renán Vega (Ed.), Marx y el siglo XXI. Una defansa de la historia y el socialismo, Ediciones Pensamiento Critico, Santafé de Bogotá, 1997, s. 360-361.

72. Bkz: Age, s. 355.

73. Age, s. 367.

74. Age, s. 356-357.

75. "Üçüncü yol kavramının sosyal demokrasiyi geride bıraktığımız yirmi-otuz yıllık zaman dilimi içinde temelden değişiklikler gösteren bir dünyaya uyarlama amacıyla hareket eden bir düşünce ve politika üretme çerçevesine gönderme yapmasını doğal karşılıyorum. Bu, hem eski tarz sosyal demokrasiyi hem de neo-liberalizmi aşma girişimi anlamında bir üçüncü yoldur." The Third Way: The Renewal of Social Democracy, op. cit. s. 26.

76. Age, s. vii-viii (Önsöz)

77. Age, s. 26.

78. Tony Blair, "La Tercera Vía: nuevas políticas para el nuevo siglo", La Tercera Vía: nuevas politicas para el nuevo siglo/Una alternativa para Colombia, Tony Blair and Juan Manuel Santos, Editora Aguilar, Bogotá, 1999, s. 72-73

79. Bkz: Norberto Bobbio, Left and Right, Polity Press, Cambridge, 1996.

80. Anthony Giddens, The Third Way: The Renewal of Social Democracy, op. cit., s. 38-39.

81. Age, s. 39-40.

82. Age, s. 25.

83. Felipe Gonzáles, "Presentation in the inaugural session of the Global Progress Foundation", CD Progreso, Global, Communicaciön Interactiva, Madrid.

84. Fetih ve sömürgeleştirme sürecinin ilk yıllarında, Amerika'ların kendi adı yoktu. Kristof Kolomb 1506 senesinde öldüğünde, keşif gezilerinin amacı olan, Doğu'yla ticareti kolaylaştırmak için bu bölgeye giden yeni yollar bulma hedefini gerçekleştirdiğine inanıyordu. Bundan kısa süre sonra Avrupalılar, Kolomb'un tesadüfen bulduğu toprağın kendilerinin henüz bilmediği bir yer olduğunu farkettiler ve burayı başlangıçta Yeni Dünya veya "Hindistan" diye adlandırdılar. Kısa süre sonra bu ikincisine "Batı" kelimesi de eklendi ve "Batı Hindistan" denmeye başlandı. Bu tür adlandırmalar adım adım yerini Amerikalar'a bıraktı. Bu isim 1507 yılında Alman kaşif Martin Waldseemüller tarafından, hatalı bir biçimde kıtayı keşfettiği düşünülen denizci Americo Vespucci onuruna verilmişti. Bkz: Sergio Vilaboy ve Alejo Maldonado Gallardo, Los laberintos de la integración latinoamericana: historia, mito y ralidad de una utopía, Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo, Morelia, 2002, s. 15-16.

85. Manuel Lucena Salmoral, La esclavitud en la América española, Latin American Studies Center, Varşova Üniversitesi, Varşova, 2002, s. 115.

86. Age, s. 29.

87. Sergio Guerra, Historia Mínima de América Latina, Editorial Pueblo y Educación, Havana, 2003, s. 52.

88. "Görünüşte 19. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan Latin Amerika neolojizminin gerçek babaları, her ikisi de daha sonra Paris'e yerleşecek olan Kolombiya'lı José María Torres Caicedo ve Şili'li Fransisco Bilbao idi. Bilbao terimi ilk defa 24 Haziran 1856 tarihinde Fransa'nın başketinden verdiği 'Amerika'nın İnisiyatifi' adlı konferansta kullanıldı; burada uusal kökene işaret etmek için Latin Amerikalı terimine de yer verildi. Üç ay sonra (...) 26 Eylül 1856 tarihinde Torres Caicedo da, 'İki Amerika' başlıklı şiirinin dokuzuncu kıtasının ilk mısrasında terime yer verdi. Meksika'ya yönelik Fransız müdahalesini protesto etmek için neolojizmi kullanmaya devam etmeyen Bilbao'dan farklı olarak Caicedo, yeni ifadenin yılmaz bir propagandacısı ve inatçı taşıyıcısı oldu – öyle ki, 1856 yılından önce yayınlanan çalışmalarının ikinci baskılarında İspanyol Amerikası ifadelerini Latin Amerika ile değiştirdi... Torres Caicedo, 1875 yılında Paris'te yayınlanan Mis ideas y mis principios (Fikirlerim ve ilkelerim) adlı kitabında, yeni terimin benimsenmesi gerektiğini savundu; bu ise bazı tarihçilerin terimi, diğer sahibi olan Bilbao'yu görmezden gelecek şekilde yalnızca ona aitmiş gibi değerlendirmesine yol açtı. 20. Yüzyıl boyunca Latin Amerika terimi, geçmişte kullanılan ve pek iyi hatırlanmayan başka terimlerin üzerine nihai ve kategorik olarak hâkim kılındı." Sergio Guerra Vilaboy ve Alejo Maldonado Gallardo, Los laberintos de la integración latinoamericana: historia, mito y realidad de una utopía, op. cit, s. 32-38.

89. Bkz: Tulio Halperin Donghi, Historia contamporánea de América Latina, op.cit., s. 163-164.

90. ABD emperyalizminin Latin Amerika ve Karayiplere yönelik politikasının ayrıntılı bir çözümlemesi için bkz: Luis Suárez Salazar, Un siglo de terror en América Latina: Crónica de crimenes de Estados Unidos contra la humanidad, Ocean Sur, Melbourne, 2006.

91. ABD sömürgeleri Porto Rico, Guam, ABD Virgin Adaları, Samoa, Kuzey Mariana Adaları, Midway Adaları, Johnston Mercan Adası, Kingman Kayalıkları, Navaza Adası, Pamyra Mercan Adası ile Baker, Howland ve Jarvis adalarıydı.

92. Bkz: Luis Suárez Salazar, op. cit.

93. Roosevelt'in Monroe doktrinine yaptığı ek, tek bir beyanla meydana getirilmemiş, 1901-1906 yılları arasında hayat bulan çok sayıda eylem ve açıklamanın sonucu olarak oluşmuştu.

94. Bkz: Luis Suárez Salazar, op. cit.

95. Tulio Halperin Donghi, Historia contemporánea de América Latina, op. cit., s. 415.

96. Claude Heller, "Las relaciones militares entre estados Unidos y América Latina: un intento de evaluación", Nueva Sociedad, Sayı 27, Caracas, 1976, s. 18-19

97. Sergio Guerra Vilaboy, Historia Mínima de América Latina, op.cit., s. 253. Ayrıca bakınız: Sergio Guerra Vilaboy, Etapas y procesos en la historia de América Latina, Centro de Información para la defensa, Havana, tarihsiz, s. 40; Luis Suárez Salazar, Un siglo de terror, op.cit.

98. Francisco Zapata, Ideología y política en América Latina, op.cit., s. 16.

99. Age, s. 14-15.

100. 1961 yılının Nisan ayında ABD Devlet Başkanı John F. Kennedy, Küba'nın, selefi Dwight Eisenhower tarafından örgütlenen bir karşı devrimci ordu tarafından ve 1954 yılında Guatemala'da Jacobo Arenz'e karşı yapılana benzer bir tarzda işgal edilmesine izin verdi. Bu, ABD saldırganlığının, ulusun bazı unsurlarını sözde saldırı altına getirdiği varsayılan çelişkiler arkasına gizlenmesi olarak görülecekti.

101. Bkz: Luis Suárez Salazar, Un siglo de terror, op.cit.

102. Nelson A. Rockefeller, "La calidad de la vida en las Américas", Documentos No.1, Centro de Estudios sobre América, Havana, 1980.

103. Age, s. 23.

104. ABD-Latin Amerika İlişkileri Komisyonu (Linowitz Komisyonu), "Değişen Dünyada Amerikalar" (ABD-Latin Amerika İlişkileri Komisyonu raporu veya Linowitz Raporu I), Washington DC, Ekim 1974, Documentos No.2, Centro de Estudios sobre América, Havana, 1980.

105. Age, s. 51.

106. ABD-Latin Amerika İlişkileri Komisyonu (Linowitz Komisyonu), "Birleşik Devletler ve Latin Amerika: Sonraki Adımlar" (ABD-Latin Amerika İlişkileri Komisyonu raporu veya Linowitz Raporu II), Washington DC, Ekim 1974, Documentos No.2, Centro de Estudios sobre América, Havana, 1980

107. Age, s. 100-102.

108. Luis Maira'ya göre "temel mesele azınlığın dayattığının kabul edilmesiyle rejimin karakterinin yozlaştırılması; rejimin eskilere dayanan baskı geleneğinin herhangi bir demokratik yönelime izin vermediğinin açıkça söylenmesi; Nikaragua'nın üretici yapısının hanedan üyeleri tarafından denetlenmesinin hangi ölçüde, burjuvazinin daha geniş kesimlerini de kapsayan bir sivil direnişe yol açtığının değerlendirilmesiydi. Kısaca söylemek gerekirse, Nikaragua içerisinde yeni bir ılımlı demokratik hükümeti şekillendirebilecek iç siyasi kuvvetlerin bulunduğunun anlaşılmasıydı." Luis Maira, "La política latinoamericana de la administración Carter", Lecturas No.2, Centro de Estudios sobre América, Havana, s. 23-24.

109. Bkz: Gregorio Selser, Reagan: Entre El Salvador y las Malvinas, s. 74-75.

110. Daha ileride Santa Fe II, III ve IV şeklinde üç versiyon daha yayınlanacağı için Santa Fe I diye de bilinen Santa Fe Komitesi belgesi, şu adreste bulunabilir: http://www.nuncamas.org/document/document.htm.

111. Bu ifade, eski sömürge bağlarının bir sonucu olarak, hükümetlerin çoğunun eski metropolün yanında yer aldığı, bazılarının ise herhangi bir tutum almadığı, İngilizce konuşulan Karayip ülkelerini kapsamaz.

112. Amerikalar Arası İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Yardımcısı Thomas Enders, "Birleşik Devletler bakımından, bir ihtilafı çözmek için yasadışı güç kullanımına karşı çıkmak dışında bir konumlanış seçeneği bulunmuyordu" der. Thomas O. Enders, "Prepared Statement of the Assistant Secretary of Stat efor Inter-American Affairs", US House of Representatives, teksir edilmiş

baskı, Washington DC, 5 Ağustos 1982.

113. Ulusal İki Partili Orta Amerika Komisyonu Raporu, (ABD Hükümeti tarafından basıldı), Washington DC, 1984.

114. Kaynak: Gregorio Sesler, Reagan: Entre El Salvador y las Malvinas, op.cit., s. 186-187.

115. Amerika Birleşik Devletleri'nin politik çevrelerinin o dönemde Sovyetler Birliği'ndeki krizin kendilerinin Latin Amerika üzerindeki tahakkümünü yeniden inşa etmek için sunduğu olanakları nasıl gördüğüne ilişkin temsili bir örnek için bkz: The Americas in a New World: The 1990 Report of the Inter-American Dialogue, The Aspen Institute, Washington DC, 1990.

116. "Sınırlı demokrasi" kavramı Latin Amerika'da geniş bir biçimde kullanılagelmiştir. Aslında demokrasinin, yönetilen sınıfların özgürlüklerinin sınırlandırılmasının açık bir gerçeklik olduğu bir sınıf yönetimi ve tahakkümü anlamına geldiği düşünüldüğünde kavramın kendi kendini yadsıdığı da söylenebilir. Bu terim, Latin Amerika'da askeri diktatörlükleri takiben empoze edilen siyasal sisteme gönderme yapmak için kullanılır. Bu model, genel anlamıyla burjuva demokrasisine içkin olan sınırlayıcı ve "ıslah edici" faktörlerin yanında, özel olarak, Gramsci'nin bölge ülkeleri için sözünü ettiği, halkların emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerinin etki alanının dışına çıkabildiği bir mücadele alanını kapatmak için tasarlanmış ve hayata geçirilmiştir.

117. "Diktatörlük, [neo-liberal] ekonomik modelin önünü aşırı şiddet kullanımıyla açtı. Halihazırda başlatılmış olan modelle birlikte gelinen yeni aşama, başka bir destek temelini ve ilerlemeyi sağlayacak başka bir yolu gerektirdi. Şiddet adım adım yerini iktisadi mekanizmalara bıraktı. Aynı zamanda bu modelin diğer ülkelere sıçrattığı direniş nedeniyle, diktatörlük yönetimlerinin neden olduğu engelleri de temizleyerek uluslararası alanda daha fazla varlık göstermek gerekecekti." Hugo Fazio, El Programa Abandonado: balance económico y social del gobierno de Aylwin, LOM Ediciones, Santiago de Chile, 1996, s. 175.

118. Anayasa'nın, seçimlerde hiçbir adayın yüzde 50 ve üzerinde oy alamaması halinde devlet başkanının Kongre tarafından seçilmesini taahhüt ettiği Bolivya, bu tür ittifakların geliştirilmesi için en elverişli koşulların bulunduğu ülkeydi.

119. Tarihsel bir arkaplan olarak Sergio Guerra ve Alejandro Maldonado'nun sözünü ettiği Madrid toplantısından bahsetmek gerekir. "1900 tarihli bir Hispanik-Amerikan Kongresi olarak Madrid toplantısı, Meksika'lı edebiyatçı Justo Sierra tarafından, remi hükümet heyetleri davet edilmeksizin tertip edilmişti. Kongrenin amacı, ABD'nin girişimiyle ertesi yıl Meksika'da toplanacak olan ikinci Pan-Amerikan Kongresi'ne hazırlıktı. Spaniard Rafael Maria de Labra'nın girişimiyle bu toplantıda katılımcılar, 1889 yılından beri ABD Devlet Bakanı James G. Blaine tarafından savunulan Pan-Amerikanizme karşı Pan-Hispanizm'i geliştirmek amacıyla bir İber-Amerikan Birliği kurulmasını kararlaştırdılar. Ancak burada Pan-Hispanizme ilişkin olarak, Fernando Ortiz'in yaptığı gibi, bu fikrin İspanyol hükümeti tarafından varsayılan Hispanik ırkı düşüncesinden hareketle korumacı, hatta yayılmacı unsurlarla birlikte ilerlediğini de belirtmek gerekir." Sergio Guerra Vilaboy ve Alejo Maldonado Gallardo, Los labirentos de la integración latinoamericana: historia, mito y realidad de una utopía, op.cit, s. 38-39.

120. São Paulo Forumu, bütün bir sol ideolojik yelpazeyi kucaklayan, Latin Amerika ve Karayipler genelinde 100 civarında siyasi partiyi ve hareketi bir araya getiren bir bölgesel gruplaşmaydı. Kendisini anti-emperyalist ve anti-neoliberal olarak tanımlayan FSP, farklı üye örgütlerin birbirini tanıyabildikleri bir zemin, bir tartışma alanı ve bir iletişim, koordinasyon ve dayanışma mekanizması niteliği taşır. Bir kural olarak FSP, tüm üye örgütlerle yılda bir

kez konferans düzenler. Aynı zamanda bölgenin halk hareketleri arasında karşılıklı etkileşim yaratmak amacıyla seminerler ve tematik atölyeler organize eder. Kuzey Amerika, Avrupa, Asya, Afrika ve Ortadoğu'dan halk hareketleri, gözlemci sıfatıyla FSP'nin etkinliklerini izleyebilirler. Bir çalışma grubunun koordinasyon mekanizması işlevini gördüğü örgüt, şu an için 12 ülkeden partileri kapsamaktadır: Brezilya, Küba, Kolombiya, Ekvador, Şili, Guatemala, Haiti, Nikaragua, Meksika, Porto Riko, El Salvador ve Uruguay.

121. Burada kastedilen emperyalistlerin diğer hükümetlerin "insan haklarına saygı" ve "uyuşturucu trafiğiyle mücadele" gibi konulardaki davranışlarının "iyi" veya "kötü" olarak değerlendirilmesidir. ABD hükümeti, bu değerlendirme belgelerinden hareketle, gerekli bulduğu durumlarda hükümetler hakkında yaptırım kararı alır.

122. AG/doc.8 (XVIII-E), 12 Eylül 2001 tarihinde resmen onaylandı.

123. Boş oy pusulalarındaki yapay artışın bir hile yöntemi olduğu aşikardır, zira Haiti'nin yoksul mahallelerinde ve kırsal kesimlerinde yaşayan seçmenlerin seçim sandıklarının önünde sırf boş oy vermek için altı ila sekiz saat beklemeleri inanılabilir türden değildir.

124. Bu anlamda, Carlos Vilas'ın işaret ettiği üzere Latin Amerika'da, "kolektif bir özne olarak halk kimliği, bu kimliği oluşturan öğeler bakımından heterojen, dünya çapındaki yoksulluk, baskı ve sömürüyle karşı karşıya olması bakımlarından ise, her ne kadar bu karşı karşıya gelme durumunun tezahürleri büyük çeşitlilikler gösterse de homojendir. Oluşturucu öğelerin çoğulluğu, bileşenlerinin ve ifade biçimlerinin çeşitliliği nedeniyle iki yönlü bir kolektif özne olan "halk sınıfları" teriminin kullanılmasını gerektirmektedir. Burada sınıf kavramı; devlet, onun mekanizmaları ve politikaları içinde kurumsallaşmış politik, ekonomik, cinsel, kültürel, etnik ve diğer güç ilişkileri içinde baskı ve sömürüye maruz kalan tüm kesimleri kapsamak amacıyla, (1) üretkenlik, (2) elde edilen gelir, (3) formel sektör işçiliği üzerine kurulu dar sınıf referansını aşacak şekilde kullanılmaktadır. Buradan hareketle, bir toplumsal özne olarak sınıfın daha geniş bir halk topluluğunun bir parçası olarak görülmemesi gerektiği sonucuna ulaşırız." Carlos Vilas, "Actores, sujetos movimientos: Dónde quedaron las clases?", Nuestra Bandera No. 176/177, Cilt 2, Madrid 1998, s. 34.

125. Önceki bölümlerde açıklandığı gibi, yönetişim bir demokrasi biçimi olarak değil, zenginliğin tek elde toplanmasını "demokratik artıkları" ve "eşitlikçiliği" tersine çevirmeyi amaçlayan bir toplumsal denetim modeli olarak tasarlanmıştı. Demokratik yönetişimin kutsanmış ve kıtasal tahakküm sistemine dönüşmüş hali olarak yönetişim kültü, 1990'larda Latin Amerika'da her derde deva bir ilaç olarak, politik krizleri, onları yaratan ekonomik ve toplumsal nedenleri dikkate almadan engelleyecek bir araç olarak genelleştirildi.

126. "Şu an Latin Amerika'da gördüğümüz şey, projelerin birbiriyle rekabet ettiği, Allende'nin de bir örneğini teşkil ettiği demokrasi modelinin sona ermesidir. Diğer yandan, bizzat Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi ulusötesi kurumlar ve bir ölçüde Dışişleri tarafından savunulan bir demokratik sistem varlığını korumaktadır. Bu modelde de fikir alış-verişi önemlidir, ancak bu tek ve tartışılamaz bir proje içinde gerçekleşir ve bu da demokrasi içinde tanımlanır; bu nedenle de projelerin rekabet ettiği model, ne denli demokratik olabileceği dikkate alınmaksızın anti-demokratik addedilir." Hugo Zemelman, "Enseñanzas del gobierno de la Unidad Popular en Chile", Gobiernos de izquierdia en América Latina: el desafio del cambio (Derleyen : Beatriz Stolowicz), Plaza y Valdés Editores, Mexico City, 1999, s. 35-36.

127. Bu tabloya Guyana, Dominik ve St. Lucia'da ilerici hükümetlerin işbaşına geldiği İngilizce konuşan Karayip ülkeleri dahil edilmemiştir.

AKADEMİ KURAM

LATİN AMERİKA
YOL AYRIMINDA

ROBERTO REGALADO

Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi üyelerinden Roberto Regalado, Latin Amerika'daki mücadelelerin bilançosunu çıkarıyor. Bu kitap, 20. yüzyıl sosyalist mücadeleleri ışığında, Latin Amerika'nın bugününe bakıyor. Venezuela, Bolivya gibi ülkelerde kurulan halkçı hükümetlerin başarılarını ve sınırlarını tartışıyor. Latin Amerika'daki "sol yükseliş"in arka planını ortaya seriyor. Bu yükselişin Rosa Lüksemburg'un deyişiyle, "sosyal reform mu, devrim mi?" sorusunu yeniden ortaya koyduğunu belirtiyor. Regalado, geçmişin deneyimlerini süzerek, reformların kapitalizmi dönüştüremeyeceğini, devrimin zorunlu olduğunu ortaya koyuyor. Latin Amerika'ya "uzaktan bir hayranlık"ın ötesine geçip, "içeriden bir bakış" sağlamak isteyenler, bu kitabı mutlaka okumalı.

ISBN 978-975-6304-99-0

